

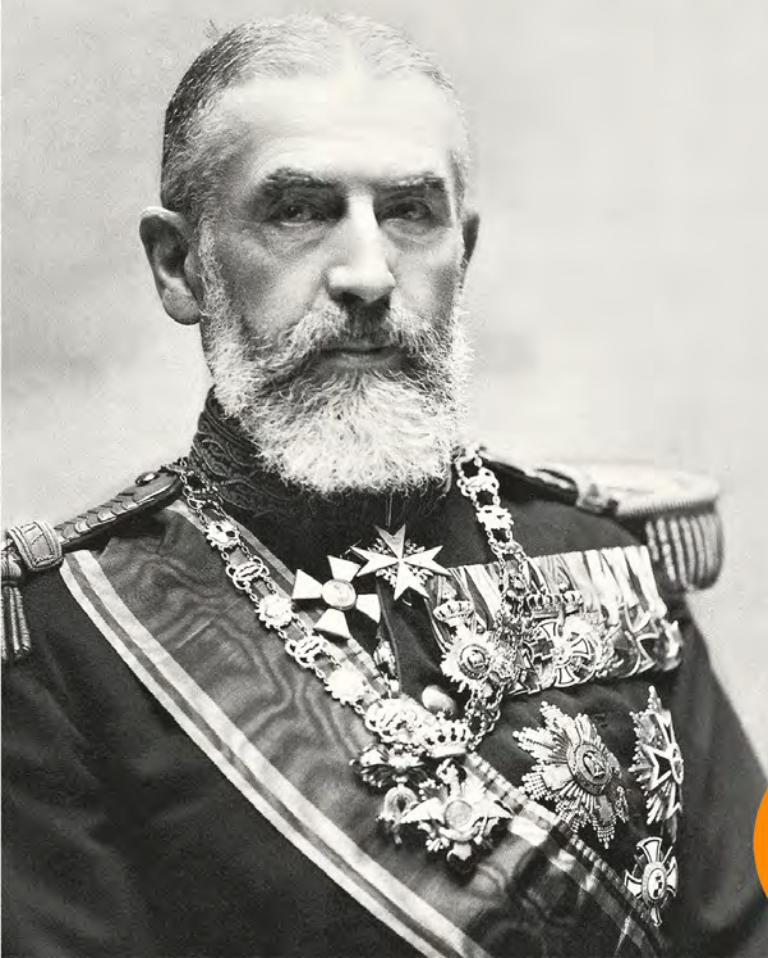
ISTORIE

PAUL LINDENBERG

REGELE

CAROL I

AL ROMÂNIEI

e
book

HUMANITAS

ISTORIE

Paul Lindenberg, scriitor și jurnalist german, s-a născut la 11 noiembrie 1859 în Berlin, unde s-a și stins din viață la 31 decembrie 1943. Și-a început cariera jurnalistică în 1879, ca redactor la publicația *Neuer Görlitzer Anzeiger*. Din 1882 până în 1894 a fost redactor la prestigioasa revistă berlineză *Deutsche Rundschau*, apoi a devenit scriitor și publicist liber-profesionist. Cronicar asiduu al vieții berlineze, a scris o serie de volume despre capitala Reichului, iar din 1882 până la izbucnirea Primul Război Mondial a publicat săptămânal cunoscutele „*Berliner Stimmungsbilder*“, foiletoane ce erau tipărite în șaiszeci până la optzeci de gazete din Germania și de peste hotare. După mai multe peregrinări prin Europa, în preajma anului 1900 a întreprins o călătorie în jurul lumii, ajungând până în Africa, America și Asia. În 1905, Lindenberg a venit pentru prima oară în România, prilej cu care s-a documentat și a strâns materiale pentru biografia de față, publicată în 1906. În următorii zece ani, a revenit în România în repetate rânduri, revizuiind și actualizând textul biografiei în vederea unor noi ediții. Ultima dintre acestea, mult lărgită, cuprinzând două volume și adusă la nivelul anului 1914, avea să apară abia în 1923 – o amănare ce se explică prin declanșarea Marelui Război. Însă conflagrația mondială i-a dat lui Lindenberg ocazia de a se face remarcat și ca reporter de război: în august 1914, el a izbutit să transmită știrea despre victoria germanilor la Tannenberg cu câteva ore înaintea conducerii supreme a armatei germane. Cunoscut ca autor mai ales pentru volumele sale despre Berlin și pentru lucrările sale biografice și istorice – printre altele, *König Ferdinand von Bulgarien (Regele Ferdinand al Bulgariei)* sau *Das Buch der Kaiserin Auguste Viktoria (Cartea împărătesei Augusta Victoria)* –, Paul Lindenberg a mai scris literatură de călătorie – *Um die Erde in Wort und Bild (În jurul lumii, în cuvinte și imagini)* –, romane – *Fritz Vogelsang. Abenteuer eines deutschen Schiffsjungen in Kiautschou (Fritz Vogelsang. Aventurile unui ucenic de matelot la Kiao-Tchow)* – și memorialistică – *Es lohnte sich, gelebt zu haben. Erinnerungen (A meritat să viețuiesc. Amintiri)*.

PAUL LINDENBERG
REGELE
CAROL I
AL ROMÂNIEI

Traducere din germană de
Ion Nastasia

Ediția a II-a, revizuită

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Dan Flonta
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Andreea Niță
DTP: Andreea Dobreci, Dan Dulgheru

König Karl von Rumänien
Von Paul Lindenberg
Berlin: Ferd. Dümmler's Verlagsbuchhandlung, 1906

© HUMANITAS, 2016, pentru prezenta versiune românească

ISBN 978-973-50-5335-2 (pdf)

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

Cuprins

I Anii adolescenței și tinereții.	7
II Evoluția României.	34
III Prințul Carol de Hohenzollern ales principe al României	52
IV Călătoria spre România și sosirea la București . . .	68
V „Să ne ajutăm dară, români!“	92
VI Călătoria în căutarea miresei și căsătoria	115
VII Anii încercărilor.	133
VIII Dezvoltarea internă a României	156
IX Izbucnirea războiului ruso-turc și declarația de independență a României	182
X Principele Carol – comandant suprem în fața Plevnei	211
XI România devine regat.	250
XII România sub sceptrul regal	272
<i>Lucrări consultate</i>	<i>323</i>

I

Anii adolescenței și tinereții

Hohenzollernii – Hohenzollern-Sigmaringen – Prințul Carol de Hohenzollern – Bunicii și părinții – Copilăria prințului – Anul 1848 – Principele Karl Anton de Hohenzollern, caracterul său german și serviciile făcute Germaniei – Abdicarea – Prințul Carol la Dresda – Examenul de ofițer – La artileria de gardă – Tânărul prinț – Despărțirea de sora Stephanie – Principele Karl Anton prim-ministru – Serviciul militar și călătoriile prințului – Vizitele la Alger și Paris – În Regimentul 2 dragoni de gardă – Campania din 1864 – Ofițer de ordonanță pe lângă prințul moștenitor al Prusiei – O strânsă prietenie – Din nou la Berlin – Vine la rând anul 1866

Un neam de cavaleri neoaș germani este neamul Hohenzollernilor, al căror castel din moși-strămoși, străjuit de înalte și păduroase vârfuri alpine, veghează statornic și autoritar asupra unor întinderi mănoase și se constituie în imagine fidelă a acelor neînfricați și dârji eroi care timp de secole au domnit aici și care adesea, pentru împărat și imperiu, au tras din teacă sabie lucitoare, căci acel „Mereu un Zolre brav“ de pe blazonul lor însemna și „Mereu un brav german“.

Nu putem preciza locul unde s-au așezat primii nobili de Zollern; știm numai că este vorba de un neam vechi, respectabil, coborâtor probabil din dinastia ducală suabă a Burchardingilor, un neam ai cărui membri, în măsura în care li se pot identifica urmele, s-au remarcat mereu, la vreme de război și de pace, și dintre care foarte mulți au murit eroic pentru măreția vechiului imperiu german. Conform unor atestări

documentare, în anul 1061 existau doi conți de Zol-lern, Burkardus și Wezilo. Spița celui de-al doilea s-a stins de timpuriu; aceea a primului a dat multe vlăstare, care la rândul lor s-au perpetuat pe mai multe linii. Reprezentantul uneia dintre acestea, al celei francone, Friedrich III, a fost burgrav de Nürnberg și astfel strămoș al dinastiei regale a Prusiei. Descendenții de pe cealaltă linie însă, de pe cea suabă, s-au așezat pe „înaltul Zolre“, ridicând încă de la începutul secolului al XI-lea o impunătoare cetate, din care nu s-au păstrat, ce-i drept, decât puține lucruri în noua construcție inițiată și zelos promovată de regele Friedrich Wilhelm IV. La 3 octombrie 1867, în prezența regelui Wilhelm I, a prințului moștenitor și a principelui Anton de Hohenzollern, precum și a multor membri ai casei de Hohenzollern, a avut loc ceremonia inaugurării. Un zbor semeț și-a luat vultanul Zollernilor, făcându-și cuib la Marea Baltică și la Marea Nordului, iar un mândru vlăstar, principele Carol de Hohenzollern, și-a croit gloriosul destin într-o țară îndepărtată, în România. Împlinitu-s-a versetul dăltuit deasupra porții cu vultur a castelului:

*De pe stâncă spre mare flutură al Zollernilor steag,
Și ale lui culori se-mbină și cu albastrul talazului
sărat.*

Acea linie suabă de care tocmai a fost vorba s-a împărțit la rândul ei în două ramuri princiare, Hohenzollern-Hechingen și Hohenzollern-Sigmaringen, dintre care prima s-a stins, a doua însă cunoaște o cu atât mai mare înflorire. Reședința acesteia din urmă a devenit intimul și evocatorul Sigmaringen, cu impunătorul lui castel princiar din care a țâșnit întotdeauna un bogat izvor de simțământ și avânt german. Pe niște

stânci enorme se înalță deasupra Dunării castelul, o strașnică și semeată construcție, lăsând să se vadă că ea nu a răsărit dintr-un plan unitar și că adesea, după intervale lungi, în care proprietarii au scos sabia întru apărarea gliei germane, au urmat perioade de elan creator; totul poartă pecetea autenticității și dreptății, a bravurii și bărbăției. Despre un neam viteaz dau de știre aceste creneluri și încăperi, dar și despre unul iubitor de artă; căci colecțiile de artă, de arme și de antichități de cea mai aleasă calitate au fost adunate cu profundă dragoste și cu mare pricepere în principal de către principele Karl Anton de Hohenzollern, decedat în 1885, și de către Leopold, fiul lui.

„Ce sălaș vechi e și acesta?“ se zice că a întrebat primul Napoleon când a dat cu ochii de îmbătrânitul castel Sigmaringen, și i s-ar fi răspuns: „Sire, acesta este cuibul vulturului negru.“ Ciudat zigzag al istoriei universale, căci strânse legături de rudenie s-au înfiripat mai târziu între această linie a Hohenzollernilor și familia lui Napoleon, iar Leopold, prințul moștenitor rezultat din această legătură, a devenit în 1870 cauza inocentă a izbucnirii războiului franco-german și a prăbușirii celui de-al doilea imperiu. Stephanie de Beauharnais, fiica adoptivă a primului împărat francez, a fost soția prințului elector Karl Ludwig Friedrich von Baden, ajuns mai târziu mare duce, iar fiica lor Josephine s-a măritat cu principele Karl Anton de Hohenzollern-Sigmaringen, cu care a avut căsnicia cea mai fericită ce se poate imagina. Din acest mariaj au rezultat patru fii, prinții Leopold, Carol, Anton și Friedrich, precum și două fiice, Stephanie și Marie.

Al doilea dintre acești fii, prințul Carol, s-a născut la 20 aprilie 1839 la Sigmaringen. Bunicul său, principele domnitor Karl, l-a botezat cu numele său, pe

care l-au purtat cei mai străluciți reprezentanți ai acestei case princiare. Mai exista pe atunci o rânduială patriarhală; principele Karl era un domnitor sever și veghea la o atent reglementată și strict definită disciplină de familie, precum și la respectarea etichetei de curte. Cu totul altă fire a avut fiul său, prințul moștenitor Karl Anton, care a înțeles spiritul epocii noi și i s-a conformat în toate privințele, atunci ca și mai târziu. El a fost un principe în înțelesul cel mai bun al cuvântului, un german integral, loial. Gândirea și simțirea, năzuințele și străduințele lui au ținut totdeauna patria cea mare, căreia el i-a făcut serviciile cele mai importante. În soția sa, Josephine, el și-a găsit o parteneră devotată, însuflețită ca și el de simțire autentic germană. „Blândă și delicată“, așa ne-o descriu cei care au cunoscut-o, „totdeauna plină de sollicitudine față de fiecare dintre cei dragi inimii ei, mereu tremurând pentru ei, de oricât de departe, mereu îngăduitoare îndată ce unul dintre copiii ei se făcea vinovat de ceva; profund evlavioasă, dar niciodată bigotă, impresiona prin dăruirea de sine și se făcea peste tot îndrăgită și stimată. Cu dragă inimă se subordona soțului ei și ridica spre el priviri încărcate de devotament feminin, în timp ce el căuta s-o apere și s-o protejeze aproape părintește.“ O gingășie feciorelnică, o sfială grațioasă nu o părăseau niciodată, și până în anii ei târzii degaja un farmec aparte, prin care a câștigat inimile tuturor.

De această calitate era familia în care a crescut prințul Carol – o familie care i-a oferit modele luminoase pentru tot restul vieții. Bunicul serios, cumpătat, cu spiritul său gospodăresc și dragostea sa de ordine, tatăl cu viziunea scopului și conștiința datoriei, gân-

dind și acționând mereu în perspectivă, animat de un viu interes pentru arte și științe, mama grijulie, totdeauna preocupată de ai săi, cu profunda ei bunătate și sensibilitate. Era liniște și cumpătate în menajul princiar, iar petrecerile zgomotoase, frecvente la alte curți princiare, lipseau cu desăvârșire. Prințul Carol a fost un copil gingaș; vioiciunea tinerească era atenuată de un anumit calm, care s-a manifestat de timpuriu în felul lui de a fi; delicat la chip și cu un fizic aproape ca de fată, cu păr închis la culoare și ușor ondulat, el s-a bucurat totuși de o sănătate robustă. Se zbenguia cu frații și surorile lui în exuberante jocuri tinerești, când zăbovind la Sigmaringen, când în castelele de vară, Inzighofen și Krauchenwies, sau în vizită la bunicile lui, la mai sus amintita Stephanie, la Umkirch lângă Freiburg im Breisgau, unde ea oferea cea mai amabilă ospitalitate, sau la Antonia Maria, la Weinburg, încântător așezata fermă elvețiană a bunicilor din partea tatălui. Această bunică, o prințesă născută Murat și nepoată a strălucitului mareșal și rege al Neapolelui, care a fost căsătorit cu sora mai tânără a primului Napoleon, era de asemenea de origine franceză. Încă de timpuriu, băiatul a manifestat un viu interes pentru frumusețile naturii, pe care le contempla în momente de reverie discretă și care îi produceau impresii mult mai bogate și mai puternice decât se întâmplă de regulă la copii. Educația sa, ca și cea a prințului Leopold, fratele lui cel mare, și a prințesei Stephanie, sora lui cea mare, precum și a prințului Anton, fratele lui cu doi ani mai tânăr, a fost încredințată unei bone franțuzoaice. Este vorba de *Mademoiselle* Picard, care a izbutit să câștige în mare măsură încrederea copiilor, cum s-a întâmplat de

altfel și cu consilierul Emele, care i-a inițiat pe prinți în elementele introductive ale științelor.

Valurile furtunoaselor evenimente de la 1848 s-au revărsat și asupra principatului Hohenzollernilor. La 28 august 1848, profund mâhnit de brusca răsturnare politică, principele Karl a renunțat la domnie în favoarea fiului său Karl Anton. Acesta, după ce și-a pus la adăpost familia, a reușit încă din toamna aceleiași an să strunească mișcarea insurecțională. Dar câteva luni mai târziu, în primăvara lui 1849, convulsiile s-au repetat, deoarece mișcarea din Baden s-a extins și asupra principatului Hohenzollern, care era lipsit de trupe. În aceste condiții, principele a socotit că este cel mai nimerit să-și trimită copiii în Elveția. Cu largă sa viziune politică, principele Karl Anton își dădea seama de neajunsurile pricinuite de anumite privilegii și tradiții de suveranitate caracteristice pentru fărâmițarea statală a Germaniei, situație contrastând puternic cu efervescența revoluționară generală a epocii noi. Absolut convins că restaurarea Germaniei nu poate veni decât de la Prusia, principele a pus în operă la 7 decembrie 1849 un plan îndelung nutrit și bine cumpănit: prin tratat de stat, el a cedat coroanei prusiene suveranitatea asupra principatului său, dezlegând trupele de jurământul pe care i-l depuseseră pe drapel. La acest important eveniment a fost de față, împreună cu fratele său mai mare, și tânărul prinț Carol în uniforma de cadeți a Hohenzollernilor.

Predarea solemnă a principatului, efectuată în ziua de 12 martie a anului următor, a fost urmată la 20 aprilie de abdicare, iar cuvintele de adâncă simțire transmise de principele Karl Anton prin actul de abdicare au trezit un puternic ecou până departe, dincolo de

granițele Prusiei, deoarece pentru prima oară, cu franchețe bărbătească și renunțând de bunăvoie la toate importanțele drepturi moștenite, un mărinimos principe german acționa pentru materializarea ideii de unitate a Germaniei; căci iată ce se spune în acest document: „Trebuie ca țara mea să intre în legătură cu un mare stat, trebuia ca o mână puternică să preia frâiele domniei mele, dacă este ca fericirea poporului să devină aici o realitate. De mult mi-am dat seama de justetea acestui punct de vedere, pe care nu mi l-am format sub impresia trecătoare a unor zile furtunoase; am rămas credincios acestui fel de a privi lucrurile și în prezența multor emoționante dovezi de atașament ferm, de recunoaștere clară a situației și de iubire sinceră, care până în ultimele zile ale domniei mele mi-au parvenit de la mulți, și chiar – pot s-o spun cu mândrie – de la cei mai buni dintre compatrioții mei. La despărțirea de poporul meu, nu mă cuprinde nici cea mai vagă umbră de amărăciune; sunt mândru că mi-am făcut datoria câtă vreme m-am aflat la cârma statului meu, și că mi-o fac și prin gestul renunțării mele la domnie. Dacă este să se împlinească dorința cea mai fierbinte a inimii mele, dacă este să se ajungă acolo unde jinduiesc toți adevărații prieteni ai patriei, dacă este ca unitatea Germaniei să pășească din domeniul visurilor în cel al realității, atunci nici un sacrificiu nu poate fi prea mare; aceasta este cea mai mare ofrandă pe care o pot depune pe altarul patriei!”

Pentru prințul Carol, anul 1850 a fost de asemenea important, întrucât vara, la Oostende, el a avut prima întâlnire cu prințul Friedrich Wilhelm, viitorul împărat Friedrich, de care avea să-l lege apoi prietenia cea mai fidelă. Chiar dacă, la început, diferența de vârstă

se făcea simțită, Friedrich Wilhelm, care era mai vârstnic cu opt ani, trebuie să fi resimțit încă de pe atunci simpatie față de mai tânărul său verișor.

Curând după aceea au început propriu-zis anii de instruire pentru prințul Carol și pentru mai tânărul său frate Anton. Cei doi s-au mutat, împreună cu educatorul lor, la Dresda, urbe pe care princiarul lor tată a ales-o pentru că, beneficiară a unei ambianțe sănătoase și a unei poziții frumoase, dădea multiple imbolduri și, datorită unui corp profesoral de ispravă, oferea mijloacele necesare pentru educație și învățatură. Pentru a fi ținuți departe de petrecerile de la o curte sau alta, cei doi tineri prinți au stat la Dresda ca baroni de Straßberg, dar mai târziu s-au înfiripat totuși relații mai strânse cu curtea saxonă și chiar cordiale legături de prietenie cu persoane de aceeași vârstă. Educatorul își îndeplinea cu rigurozitate sarcina și era foarte exigent cu învățăceii săi. De spiritul democratic al epocii era și el pătruns, căci le inculca prinților ideea că ei trebuie să-și dea multă silință pentru ca omenirea să le șteargă vina de a se fi născut prinți – precept al cărui miez prințul Carol a știut să-l ia în serios și pe care l-a înțeles după o matură chibzuială.

Șederea la Dresda a durat până în anul 1856 și a fost întreruptă doar de călătoriile de vacanță la părinții care, în 1852, se mutaseră la Düsseldorf, unde principele Karl Anton preluase comanda Diviziei 14, precum și de câteva excursii și vizite la bunicii care locuiau în castelul Bistritz din Boemia. Cu frații și surorile, aflați departe, prințul Carol întreținea corespondența cea mai activă, iar de sărbători avea mereu grijă să le pregătească surprize lor și părinților. Câtă

apropiere și câtă afecțiune domnea în familie reiese din faptul că, la un moment dat, prințesa Stephanie le-a propus fraților și surorii să nu-și mai facă unii altora cadouri de Crăciun și cu banii astfel economisiți să-i facă un dar deosebit de frumos iubitei lor mame, care era adesea suferindă.

După încheierea studiilor la Dresda, prințul Carol a dorit să susțină la Münster examenul de sublocotenent de dragoni, lucru la care el, ca membru al casei de Hohenzollern, nu era obligat. Principele Karl Anton, bucuros de conștiinciozitatea fiului său, a rugat comisia de examinare să nu se călăuzească după alte considerente, ci să-l trateze și să-l examineze pe prinț la fel ca pe oricare alt candidat. Patru zile a durat examenul, care pentru prinț nu a fost fără emoții și care i-a prilejuit multe momente de neliniște, deoarece nu se mai supusese niciodată la o asemenea probă. A trecut-o însă cu calificativul „bine“.

Aici s-a manifestat deja independența firii sale și, dublată de o anumită ambiție, dorința ca toate să și le datoreze lui însuși, și nu unor privilegii deținute prin naștere. Faptul de a se număra printre Hohenzollerni l-a umplut totdeauna de o mândrie pe deplin justificată, dar tocmai de aceea voia ca prin forțe proprii și ca urmare a bagajului său de cunoștințe și apitudini să cucerească locul pe care alți principii îl consideră ca pe ceva ce li se cuvine pur și simplu. Aceasta ne explică multe din mentalitatea tânărului prinț, dar și din evoluția de mai târziu a principelui și regelui, care permanent și-a impus exigențele cele mai înalte și care, în simplitatea lui soldățească, a explicat în repetate rânduri: „Ceea ce poate să facă omul însuși nu se cade să lase a fi făcut de un altul.“

Ca răsplată pentru examenul luat și pentru precedenta perioadă de muncă încordată, principele Karl Anton și-a trimis fiul în Elveția și în nordul Italiei, unde, însoțit de preceptorul său, prințul a făcut lungi excursii montane și a cunoscut splendoarea Alpilor, farmecul lacurilor italiene și locuri precum Veneția, Milano și Genova, locuri ale artei și trecutei somptuo-zități italiene, păstrătoare de frumos și bogate în tradiții memorabile.

La 1 ianuarie 1857, prințul Carol a fost numit locotenent secund în suita regimentului de artilerie de gardă, armă pe care el și-a ales-o, socotind-o cea mai interesantă. Pentru început s-a oprit la cetatea Jülich, unde s-a familiarizat cu serviciul practic, învățând să mânuiască piesele de artilerie și trebăluind de zor cu peria de șters țeava tunului și cu pârghia de ridicare, astfel încât, la exercițiul demonstrativ cu tunul, s-a comportat excelent în fața tatălui său. La exercițiile de gimnastică și la călărie a făcut, de asemenea, o bună impresie, și încă de la Jülich s-a exersat în arta dificilă de a fi, ca prinț, centrul unei adunări mai mari și de a se achita cum se cuvine de acest rol. Intrând în armată, i-a fost repartizat ca îndrumător militar căpitanul von Hagens, un ofițer conștiincios și talentat; acesta, devotat sincer prințului, se convinsese de adevărul acelor cuvinte memorabile despre educația prinților pe care Goethe, după experiența trăită de el la curtea ducilor de Meiningen, le-a adresat cândva doamnei von Stein: „Pe preceptorii tinerilor prinți pe care-i cunosc îi compar cu niște oameni cărora li s-a dat în grijă cursul unui pârâu dintr-o vale și care vor doar să facă în așa fel încât totul să se desfășoare lin și pașnic în spațiul ce li s-a încre-

dințat, ridicând zăgazuri în calea apei și înlesnind formarea unui iaz frumos. Dar, când băiatul este declarat major, se produce o breșă în zăgaz și apa țâșnește puternic și păgubitor, luând cu sine pietre și nămol. S-ar putea crede că e vorba de cine știe ce puhoi, până ce, în sfârșit, se scurge apa acumulată și reapare pârâul, mare sau mic, limpede sau tulbure, așa cum l-a făcut natura, și curge mai departe în albia lui obișnuită.“ Căpitanul von Hagens nu căuta în nici un fel să se amestece în felul de a fi al prințului, dar era preocupat să-i dezvolte simțul independenței și să-i îndrepte inteligența spre lucrurile reale ale vieții. Nu era nevoie să-l avertizeze pe prinț să nu depășească limitele fixate și să se ferească de tentațiile vieții marelui oraș. Afectuos, generos și cu o bogată viață lăuntrică, acesta era modest și reținut în manifestările sale exterioare, dându-i dreptate lui Goethe, care, într-o controversă cu Herder privind scopul educației principilor, făcuse observația că și excesul de bine dăuna, pentru a adăuga apoi: „Nu se repetă oare aceleași poveste cu fiecare pasiune în care cei puternici și bogați speră să găsească o mai înaltă și mai intensă plăcere? Câini, cai, vânătoare, joc, petreceri, haine și diamante, ce avere se investește în toate acestea și cât timp și câți bani nu înghit ele, fără să înnobileze sufletul, lucru pe care muzele îl dau totuși la un preț mai redus!“

Ce gândea principele Karl Anton despre educația fiului său, pe care încă n-o considera încheiată, rezultă din dorințele expuse în scris pentru căpitanul von Hagens, care în primăvara lui 1857 l-a însoțit pe prinț la Berlin: „Păstrarea și întărirea sentimentului religios, însă fără ostentație și paradă. Datoriile față

de Biserică trebuie îndeplinite cu strictețe, dar totdeauna în așa fel încât forma canonică să nu sufocă vreodată natura interioară. – Pentru a-l face să înțeleagă corect noțiunea de onoare și conceptele apartenenței la categoria socială a militarilor trebuie acționat neconținut în sensul debarasării de toate prejudecățile găunoase; sorgintea sa și demnitatea princiară pe care a moștenit-o trebuie prezentate fiului meu în așa fel, încât el să nu se bizuie decât pe calitatea lui de ofițer și cavaler. De aici rezultă o atitudine permanent cumpanită și modestă și imperativul cultivării spiritului de camaraderie autentică. O contrapondere necesară la aceste calități o formează independența, consecvența convingerilor și păstrarea propriei individualități.“ Principele mai dorea ca fiul său, încă prea tânăr și neexperimentat pentru a-și contura o viziune politică proprie, să rămână la adăpost de influențe unilaterale și partizane: „Să cultive în permanență sentimentul dreptății și al moderației față de toți și de toate; de aceea, în el nu trebuie să încolțească niciodată prejudecăți de castă. Spiritul lui plin de aspirații se cuvine să creadă în menirea Prusiei în lumea germană, în măreția ei și în dezvoltarea puterii ei pe bază națională – acestea ținând și de politica dinastică tradițională. Numele de «Hohenzollern» este un nume de onoare de care el trebuie, cu modestie și discreție, să fie conștient în permanență!”

Cuvinte de aur, într-adevăr; ele ne arată ce spirit domnea în familia princiară și de ce natură erau influențele pe care tânărul prinț le primea dinspre casa părintească. Dar la ce bun toate îndemnurile și toate prescripțiile, oricât de bine intenționate, dacă fondul nu ar fi fost unul adevărat și curat, unul viguros, cum

era cazul aici? Puritatea sufletului se îngemăna la prințul Carol cu puritatea credinței, credință care nu se agăța niciodată de tipicuri, ci izvora dintr-o profundă convingere religioasă. Limpezimea gândirii se împletea cu un tact armonios în abordarea și rezolvarea problemelor pe care viața le pune fiecăruia, celui de pe treapta cea mai înaltă, ca și celui mai umil. La aceasta se adăugau lipsa totală de prejudecăți și înțelegerea pentru greșelile și poticnelile omenesci. Om de principii ferme, de la care nu se abătea niciodată, prințul era credincios față de sine însuși și credincios față de alții, nelăsându-se niciodată cuprins de porniri pătimase, dar impunându-și cu tărie voința atunci când era convins de dreptatea lui. Cele două arătătoare de pe cadranul vieții lui au indicat încă de timpuriu: „Datorie și patrie“. Ele i-au arătat drumul și i-au fost îndreptarul cel mai prețios în activitatea lui.

Prințul Carol a frecventat mai întâi la Berlin Școala unificată de artilerie și inginerie și a fost instruit de profesori excelenți la materii precum matematică, științe militare, studiul fortificațiilor, chimie și fizică, limba franceză, desen pentru construcții, în timp ce căpitanul von Hagens l-a inițiat în probleme de tactică. Deși principele Karl Anton dorea ca pregătirea militară a fiului său să nu fie împiedicată de distracțiile prilejuite de marele oraș, frecventarea în calitate de rudă apropiată a curții regale prusiene, se înțelege de la sine, nu putea fi ocolită. În fiecare duminică, prințul participa la dineul restrâns al familiei regale și se bucura mai ales de afecțiunea prințului și prințesei Prusiei, care îl primeau cu mare drag în cercul lor pe tânărul nepot. În august, prințul Carol a luat parte alături de tatăl său la manevrele Diviziei 14 și

la exercițiile de tragere de la Schweidnitz, unde a făcut cunoștință cu generalul von Moltke. Acesta din urmă, un fin cunoscător de oameni, a opinat corect despre vocația prințului, spunând: „Tânărul prinț de Hohenzollern va avea un rol și va face să se vorbească despre el în viață!“

Primăvara lui 1858 a adus despărțirea dureroasă de iubita soră Stephanie, care se logodise cu Don Pedro V al Portugaliei. Cum se întâmpla adesea în vremurile de odinioară, căsătoria a avut loc prin procură – și anume la data de 29 aprilie a anului menționat mai sus –, act la care regele a fost reprezentat prin fratele cel mare al prințesei, prințul moștenitor Leopold. Acesta și-a condus apoi sora la soțul care, până atunci, nu-și cunoscuse aleasa decât din tablou; cu toate acestea, căsnicia a fost una extraordinar de fericită. Cea mai profundă dragoste de frate îl lega pe prințul Carol de sora mai mare cu doi ani, care era pe cât de frumoasă, pe atât de blândă și de devotată și, în plus, foarte talentată și animată de iubire fierbinte pentru locurile ei natale și pentru patria germană. În ciuda intervențiilor unor rude, ea nu se putuse hotărî să-l ia de soț pe Napoleon III, și cu înțelegere matură, trecând în revistă și judecând situația politică internațională, îi scria în 1859 fratelui ei Carol: „Prusia, ca mare putere, trebuie acum în sfârșit să dea dovadă de hotărâre, pentru a pune capăt bunului-plac al împăratului francez. Este revoltător ca un om să dicteze în întreaga Europă dacă e război sau pace.“ În acest context, ea își îndemna frații să fie mândri că aparțin unui popor atât de nobil precum cel german. Numai un an și ceva apucase prințesa, aducătoare de fericire și primitoare de fericire, să-i fie soție lui Don Pedro, când la 17 iulie

1859 muri de difterie, până și în ultimele minute zăbovind cu gândul la părinți, la frați și la soră, cărora le transmitea prin secretarul ei cele mai tandre salutări. Decesul ei a însemnat o pierdere ireparabilă și nespus de dureroasă pentru familia princiară, dar și pentru soțul ei care, îmbolnăvindându-se de tifos, a murit și el după un an și ceva, dorindu-și moartea ca pe o mijlocitoare a reîntâlnirii cu soția iubită.

În noiembrie 1858, spre marea bucurie a fiului, principele Karl Anton s-a mutat la Berlin. Prințul regent Wilhelm, care-l reprezenta pe rege, fratele lui, bolnav acum, l-a numit prim-ministru, deoarece se cerea o schimbare radicală a sistemului, potrivit necesităților unei epoci noi, în care conducerea treburilor guvernamentale trebuia transferată unor oameni liberi de prejudecăți. Principele Karl Anton a știut să găsească asemenea oameni ca Auerswald, Patow, Bethmann-Hollweg, care, de orientare proconstituțională, erau purtători ai unor concepții moderate. Numirea lor a întrunit sufragiul prompt al celor mai largi mase ale națiunii. „Pentru noul cabinet“, notează ducele Ernst de Coburg-Gotha în amintirile sale, „ar fi fost imposibil să se găsească alt nume decât cel al onorabilului, patrioticului, cu adevărat cultivatului principe de Hohenzollern, care să fi putut da mai mari speranțe și mai bune garanții pentru o dezvoltare favorabilă a conjuncturii prusiene precum și, în general, a celei germane.“ Principele și-a asumat răspunderea cu devotament și seriozitate, conștiinciozitatea și recititudinea lui i-au câștigat încrederea tuturor, cu fierbințile sale sentimente național-germane se alia o dăruire entuziastă pentru Prusia, culminând în năzuința de a reface în ochii Europei prestigiul decăzut al

Prusiei și de a conferi statului soliditate în interior și în exterior. Când, din cauza sănătății grav afectate, s-a văzut nevoit să demisioneze în toamna lui 1862, s-a dus la rege cu propunerea de a-l numi ca succesor pe domnul von Bismarck, care zăbovea ca trimis plenipotențiar la Sankt-Petersburg. Cu această ocazie, principele a insistat în fața regelui asupra faptului că Bismarck, cu talentul, curajul și bagajul lui de cunoștințe, va fi în măsură să conducă politica externă în mod energic și cu anvergura necesară. Principele Karl Anton a fost cel dintâi care a intuit geniul lui Bismarck; bărbatul acesta se impusese mai de mult atenției lui. Câteva luni mai târziu s-a dat curs propunerii făcute de principe.

La Berlin, prințul Carol era în fiecare zi împreună cu tatăl său. Pentru el începu, în mod firesc, o interesantă perioadă de ucenicie politică, care avea să dea roade cândva. Asemenea tatălui său, prințul nu era câtuși de puțin un adept al mentalității reacționare, dominantă în anumite cercuri înalte, după cum nu agreea nici așa-zisul „ton de sublocotenent“ sau aroganța de castă. El înclina mai mult spre liberalism și frecventa case care, reputate ca liberale, treceau drept dubioase în ochii anumitor cercuri de la curte. Acest lucru, firește, îi era luat în nume de rău în unele locuri, dovadă că la un moment dat prințul Karl al Prusiei, mirat și supărat, i-a reproșat că a dansat în uniformă de gardă în casa ministrului von Patow, la care însă prințul a replicat prompt că el a fost acolo nu ca ofițer de gardă, ci ca prinț de Hohenzollern.

Studiile militare, de care prințul se ocupa cu maximă seriozitate, au cunoscut o întrerupere importantă din cauza mobilizării armatei prusiene în mai 1859,

la izbucnirea războiului franco-austriac din Italia. În aceste împrejurări, prințul a înțeles însemnătatea pregătirilor atente pentru cazuri de forță majoră și, în plus, a condus o baterie pusă pe picior de război. Norii războiului însă se împrăștiară și fu reluat serviciul de garnizoană. În anul 1861, în două călătorii mai lungi, prințul a făcut cunoștință cu ținuturi și oameni de dincolo de granița germană. În vara lui 1861 l-a însoțit pe fratele său, prințul moștenitor Leopold, la Lisabona, la căsătoria acestuia cu infanta Antoinette, și când a ajuns la Tajo și a zărit capitala portugheză, legată atât de strâns de amintirea scumpei lui surori, a izbucnit în plâns, copleșit de durere. Orelor triste petrecute la sicriul surorii depus în cripta familiei regale din mănăstirea São Vicente le-au urmat festivitățile fericitei căsătorii a fratelui cu grațioasa prințesă, care i se înfățișa prințului moștenitor ca o „apariție dulce și încântătoare“. În luna noiembrie a aceluiași an, prințul, însoțit de locotenentul von Schröter, a plecat în Franța meridională, interesându-se de dispozitivele militare franceze de acolo. Apoi, de Crăciun, a rămas cu părinții, frații și sora la Hyères – stațiune balneară pe care suferindul principe Karl Anton o alesese ca loc de petrecere a iernii –, iar la începutul lui ianuarie 1862 a plecat de la Marsilia într-o călătorie la Alger.

Era o lume nouă care i se deschidea de data aceasta prințului Carol și care desfășura în fața lui o serie de priveliști dintre cele mai policrome, mai fascinante. Un sejur mai îndelungat la Alger a fost urmat de o călătorie în interiorul țării, și anume de la Philippeville până la punctul unde ajungeau vapoarele. Vremea a favorizat foarte mult această călătorie, și

frumoaselor zile însorite li s-au adăugat nopțile sărbătorești-liniștite, cu licărirea vie a stelelor. La Philppeville, precum și în celelalte garnizoane vizitate, prințul a făcut cunoștință mai îndeaproape cu organizarea trupelor și s-a familiarizat cu viața plină de privațiuni a armatei coloniale franceze. Guvernul francez a făcut totul pentru ca șederea oaspetelui princiar pe pământ african să fie cât mai plăcută și folositoare. Ce-i drept, zilele petrecute acolo au fost adesea ostentive, dar prințul Carol a suportat totul cu zâmbetul pe buze, căci își dorea să iasă o dată de sub imperiul așa-ziselor necesități ale etichetei de curte și ale lumii bune, cărora niciodată nu le-a fost și niciodată nu le-a devenit prieten. Prințul era încântat să aibă prilejul de a se adânci cu deplină dăruire și cu intensă bucurie în frumusețile misterioase ale unei naturi exotice ce i se deschidea la tot pasul.

Cu diligența s-a ajuns la Constantine, vechea Cirtă, fosta capitală a Numidiei, așezată pitoresc pe un înalt și aspru platou stâncos, păstrând amintirile trecutului său roman. Călăuzit de generalul de divizie Desvaux, prințul a vizitat terenul pe care s-au dat înverșunatele și sângeroasele lupte dintre asaltatorii francezi și arabii care apărau orașul. De ultimul bei amintea palatul locuit de comandantul francez al momentului. Grădinile interioare ale palatului, cu bogăția de culori a straturilor de flori, a portocalilor și palmierilor, pe sub care zburdau gazele grațioase, și cu susurul fântânilor arteziene, răspândind o răcoare bine-venită, erau înconjurată de vaste galerii cu coloane. Cele peste două sute de coloane erau din marmură albă sclipitoare, iar dacă seara întâlneau razele licăritoare ale lunii și acestea aureolau cu luciu argintiu galerii și incinte, impresia era cu totul fantastică.

După o ședere de trei zile s-a plecat la Batna, și anume la o oră foarte matinală care a adus cu sine o surpriză extraordinară, căci în timpul nopții ninsese abundent și fulgi mari de zăpadă continuau să se abată asupra diligenței pe ale cărei locuri din față se așezaseră prințul și însoțitorul său. Ținutul era monoton și frigul era așa de pătrunzător, încât, la popasul făcut la un caravanserai singuratic, focul care pâlpâia în sobă a fost primit ca o mare binefacere. Abia pe înserat s-a ajuns la Batna, de ale cărei case atârnav lungi turturi de gheață, unde domnea însă o activă viață militară, căci tocmai avea loc schimbarea garnizoanei. O excursie de o zi cu caii a avut ca țintă vechiul oraș roman aflat la o distanță de zece kilometri, Lambaesis, al cărui teritoriu de altădată este încă acoperit cu nenumărate ruine. Ele depun mărturie despre amploarea pe care a luat-o aici colonizarea romană.

S-a plecat apoi pe cai, în compania unei escorte de spahii, către Biskra; și repede s-a ajuns de la iarnă din nou la vară, căci cel mai mult s-a mers în galop, în măsura în care nu se iveau coturi abrupte, crestate în muchiile ascuțite. Dar caii, capabili de cele mai îndrăznețe acrobații, au depășit cu încusință aceste greutăți. Nu se zărea nici urmă de așezări omenești, însă multiplele resturi de construcții arătau că în Antichitate existaseră aici numeroase localități înfloritoare. Cu mare bucurie a fost întâmpinată minunata pădure de palmieri de la El-Kantara. Ivită brusc după o cotitură în jurul unui masiv stâncos, ea se întindea ca un miracol în fața privirilor uimite ale călăreților, cărora, după ce călătoriseră toată ziua prin ținutul monoton, de un marونیu-gălbui, ars de soare, le obosiseră și li se încețosaseră ochii. Întreaga priveliște, cu nenumărații palmieri care-și împingeau în văzduh

coroanele verzi, cu izvoarele vesel țâșnitoare și susu-rătoare, cu zidul împrejmuitoar de culoarea argilei și ale lui turnuri tetragonale și creneluri, cu căsuțele albe ivindu-se luminos din desișul verde, totul înfășurat în mantia de raze purpurii ale soarelui în asfințit – această întreagă priveliște părea a fi desprinsă dintr-un basm. Iar impresia era întărită de numeroasele grupuri de arabi înfășurați în burnuzuri albe, dintre care se desprinseră siluetele impunătoare ale celor trei șeici venind cu plecăciuni în întâmpinarea prințului și rugându-l să le accepte ospitalitatea.

Șederea a fost din păcate una scurtă, căci chiar din zorii zilei următoare s-a continuat deplasarea călare; din nou s-a mers prin zone muntoase, părăsite, care în multe locuri aveau un luciu orbitor de argintiu, explicabil prin amestecul de pământ cu mari mase de sare. Într-un caravanserai, călătorii au dat peste o caravană de cămile, poposită aici, și peste o escortă de vânători africani, ambele alcătuind un decor din cale-afară de fascinant, și apoi, înainte de a atinge muntele, a răsărit o fata morgana, cu vastă cădere de apă și cu spumegânde spargerii de valuri, care a dispărut tot așa de repede cum a apărut. La Biskra, acolo unde se atinge marginea de nord a marelui pustiu, prințul s-a bucurat din nou de primirea cea mai ospitalieră. Se întindea și aici o minunată pădure de palmieri, presărată cu căsuțe albe și cu câteva minarete grațioase; de o mare elementaritate era întreaga viață și forfotă a locuitorilor celor șapte sate pe care le cuprindea această oază. La Biskra s-au făcut rapid toate pregătirile pentru o călătorie călare, de mai multe zile, prin pustiul Sahara. S-au încărcat pe zece catâri corturile și proviziile, securitatea fiind în grija

unei escorte de spahii. Fără drum făcut de om și fără umbră de pom s-a mers prin nesfârșita mare de nisip, de cele mai multe ori la pas, deoarece caii trebuiau menajați. Primul popas s-a făcut sub palmierii maiestuoși ai oazei Mdonkal, unde șeicul cu fiii săi și cu alți arabi de vază i-au adresat prințului urarea de bun venit. Noaptea, prințul și ai săi au petrecut-o în corturile aduse de ei înșiși, corturi pe care o furtună violentă aproape că le-a spulberat. Cu lătratul șacalilor se amestecau urletul înfundat al hienelor și hămaitul câinilor. Încă înainte de răsăritul soarelui s-a pornit din nou la drum, căci urma să se facă, pe cai, o deplasare de optsprezece ore. S-au străbătut și de data aceasta vaste întinderi acoperite de sare, care dădeau impresia înșelătoare de câmpii proaspăt înzăpezite. Arșița era foarte puternică și aerul fierbinte avea ca efect curioase fenomene optice, căci la oarecare distanță arbuștii scunzi acoperind săracăcios solul luau proporțiile unor arbori imenși, care păreau a forma codri deși, iar cămilele zăbovind în depărtare semănau cu niște animale uriașe. Noaptea și ziua următoare au fost petrecute în oaza Boussada, unde șeicii și caizii locului i-au exprimat prințului bucuria și mulțumirea lor pentru vizita făcută, pe care ei o considerau ca aducătoare de noroc, întrucât cu siguranță – ziceau ei – acum vor avea parte de multă ploaie și de o recoltă bună. În noaptea următoare, călătorii noștri și-au instalat tabăra în pustiu. Șeicul localității următoare pornise la drum cu întreaga sa familie ca să-l salute pe prinț, căruia i-a ridicat un splendid cort arab având în preajmă alte șase corturi, unde se instală confortabil escorta. Soțiile șeicului s-au îngrijit de bucătărie, care, firește, a fost pe de-a-ntregul

indigenă, iar seara micul lagăr a fost înconjurat cu o palancă din arbuști subțiri, uscați, cu numeroase ramuri, ca să împiedice o inoportună vizită a șacalilor și hienelor. La focurile mari se vedeau grupurile de spahii și de arabi înfășurați în alb, alcătuiind ei înșiși o fascinantă scenă pitorească. Ultima zi a adus și o mare surpriză sub forma unui simun care s-a abătut asupra călătorilor și i-a silit să descalece, căutând refugiu sub pături și alte învelitori în fața furiei dezlănțuite a furtunii de nisip ce se apropia. Numai după câteva ore s-a putut continua călătoria pe cai, ceea ce nu a exclus a doua mare surpriză: din vârtejul de praf stârnit de vântul care continua să sufle cu tărie se ivi, în mantale fluturânde și cu săbii lucitoare, o ceată de călăreți arabi, apropiindu-se în cavalcadă sălbatică, aducând printr-un turnir omagiu prințului, manifestare care, ca de obicei, nu fu lipsită de strigăte stridente și de bubuitoare împușcături din flintă.

După o ședere de mai multe zile tot la Alger a urmat o vizită la Oran, și de aici a început călătoria de întoarcere. După ce a trecut prin Gibraltar și Spania, unde curtea de la Madrid i-a oferit cuvenitele decorații, prințul a ajuns la Paris. S-a bucurat și aici de primirea cea mai amabilă ce se poate închipui și a stabilit relații personale mai apropiate cu rudele sale din capitala Franței. Familia imperială l-a copleșit cu atenții, și prințul Carol, prin felul său deschis de a se prezenta și prin modestia calmă a conduitei sale, a câștigat încrederea deosebită a împăratului, întorcându-i bunăvoința cu toată sinceritatea. Curtea strălucitoare și metropola fastuoasă de pe Sena au exercitat o mare influență asupra prințului, dar el a fost totuși bucuros când, după o îndelungată absență,

a călcat din nou pe pământ german și a putut să-și îmbrățișeze cu drag părinții și frații la Düsseldorf.

Prințul Carol a petrecut apoi vara la Bonn, frecventând prelegerile universitare de acolo și audiind de asemenea expuneri private despre literatura franceză și istoria culturii la profesorul Springer, cu care a cutreierat în repetate rânduri ținuturile Rinului, manifestând un interes deosebit pentru monumentele acelor locuri. De altfel, prințul arătase de timpuriu o vie preocupare pentru arhitectură și artă, iar în anii de mai târziu el a putut să se aplece într-un mod deosebit de productiv asupra acestui domeniu de activitate. În toamnă, prințul s-a întors la Berlin și a intrat ca locotenent la Regimentul 2 dragoni de gardă, serviciu care-i plăcea foarte mult. Vechea viață începea din nou; s-a restabilit legătura activă cu familia regală, mai ales că prințul moștenitor vedea cu ochi buni prezența în casa sa a tânărului văr, atât de deosebit de acei fii princiari care consideră viața doar ca pe o serie de petreceri.

În decembrie 1863, prințul Carol se afla din nou la curtea franceză și făcea parte din micul cerc de la Compiègne, unde perechea imperială nu admitea decât pe cei mai intimi dintre intimi și se comporta cu totul altfel decât în sălile aurite ale Tuileriilor. În afară de înalta nobilime, care, ce-i drept, privită mai de aproape se dovedea de cele mai multe ori de dată mai recentă, în cercul acesta restrâns erau reprezentate și literatura, știința, arta și presa. Prințul a cunoscut aici oameni de spirit și creație, oameni care transformau conversațiile de societate în ceva realmente agreabil. Ziua răsuna adesea cornul de vânătoare și, când se pleca pe cai, domnii își etalau splendidele costume de

secol XVIII, iar împărăteasa și însoțitoarele ei erau înveșmântate în elegante ținute de amazoane, purtând pe cap pălării triumphiulare, împodobite cu pene.

Revenind la Berlin, la viața obișnuită de cazarmă, prințului îi venea greu să se împace cu monotonia serviciului militar. Spiritul lui activ năzuia spre orizonturi care, probabil, depășeau încă de pe atunci granițele capitalei prusiene și implicau ținte ce se abăteau considerabil de la cuminenția regulamentului militar. Starea de război din anul 1864 a adus o schimbare importantă. Mobilizarea i-a ocolit pe dragonii de gardă, dar, după ce trupe prusiene au ocupat Schleswig-Holsteinul și în orice moment puteau să intre în vizorul inamicului, prințul nu a mai putut fi reținut la Berlin; el își asaltă tatăl cu rugăminți de a-l determina pe rege să-l trimită pe front, și regele Wilhelm îi îndeplini dorința și-l repartiză ca ofițer de ordonanță pe lângă prințul moștenitor. De un noroc mai mare nici că ar fi putut avea parte tânărul Hohenzollern, căci el nutrea de multă vreme o stimă profundă și cordială pentru ruda mai vârstnică, stimă căreia i se răspundea la fel de cald. Din afecțiunea reciprocă, în timpul campaniei s-a dezvoltat acea prietenie puternică și sinceră care avea să rămână de-acum înainte neclintită la bine și la rău și care și-a găsit sfârșitul numai odată cu decesul împăratului Friedrich.

Chiar dacă, din anumite motive legate de situația politică încordată, prințului moștenitor încadrat în statul-major al feldmareșalului conte Wrangel nu i se dăduse un post de comandă militară, i se încredințase totuși o activitate grea și plină de răspundere, solicitând în egală măsură soldatul, care cu un ochi ager trebuia să supravegheze operațiunile, și diplo-

matul, care prin personalitatea lui amabilă se cuvenea să aplaneze unele divergențe și să acționeze ca un factor de conciliere. Împreună cu prințul moștenitor, prințul Carol a suportat toate privațiunile campaniei care, având în vedere frigul îngrozitor și vicisitudinile marșurilor, au fost foarte mari. Asemenea mai vârstnicului său companion, prințul a participat la marș alături de trupe prin zloată și zăpadă, și noaptea s-a adăpostit adesea într-o șură jalnică sau într-un bordei țărănesc părăsit. La un marș de noapte, unele detașamente au mers prin zăpadă până la brâu, frigul era aproape insuportabil și la fiecare câteva minute trebuia să te oprești, întors cu spatele la vântul tăios, numai ca să poți răsufla un pic. Mulți erau disperați și deja se îndoiau că se vor mai întoarce vreodată acasă, numai prințul moștenitor și zveltul său verișor Carol pășeau vitejește înainte și-i încurajau pe ceilalți să reziste până la sfârșit. Și, într-un târziu, s-a văzut o lumină salvatoare: într-o casă țărănească joasă, cei doi prinți s-au instalat în două cămăruțe în care un așternut de paie ținea loc de paturi.

La încercuirea și la luptele de la Fridericia, cea mai puternică fortăreață daneză, a luat parte alături de prințul moștenitor și prințul Carol, care s-a expus de repetate ori unui foc violent, astfel încât feldmarșalul Wrangel i-a interzis la un moment dat să se mai hazardeze în felul acesta. Cu infanteria prusiană de gardă s-a înaintat apoi spre Düppel, și prințul Carol a participat și aici la asaltul asupra fortificațiilor, însoțind spre victorie drapelele prusiene – prima victorie venită după o perioadă de pace nu tocmai îmbucurătoare. Fiecare palmă de pământ a trebuit să fie plătită cu șuvoaie de sânge, cu admirabilă vitejie

s-a trecut peste noi și noi obstacole, aparent insurmontabile, până ce culorile alb-negru, prevestitoare de biruință, au fost arborate deasupra ultimelor fortărețe. Prințul a asistat și la trecerea îndrăzneată peste Alsensund la sfârșitul lui iunie, precum și la intrarea în pas de marș în Iutlanda, eveniment urmat în decembrie de întoarcerea la Berlin și de intrarea triumfală în capitala Prusiei. În amintirea marilor evenimente trăite împreună, prințul moștenitor i-a dăruit vărului său o sabie de onoare, sabie al cărei mâner meșteșugit fusese desenat de prințesa moștenitoare. Înmânarea a avut loc cu ocazia botezului prințului Sigismund, fiul cel mai mic al moștenitorului la tron. La această ceremonie, prințul Carol a fost naș. În timpul campaniei, prințul Carol se alesese cu o durere de urechi, ceea ce l-a constrâns să meargă la băi în Elveția; apoi a revenit la Berlin, la Regimentul 2 dragoni de gardă.

Că după această perioadă de război agitată și plină de evenimente, extrem de importantă pentru știința militară a prințului, acestuia nu-i mai plăcea defel serviciul de garnizoană este un lucru ușor de imaginat. Ce-i drept, aici intrau în joc și tot felul de nemulțumiri: de pildă, se spunea că, din cauza vederilor sale progresiste și a seratelor la care participa în familiile burgheze liberale de prim rang, avansarea lui mergea mai lent decât mergea de regulă cea a celorlalți prinți din familiile de suverani. Dar, făcând abstracție de acest lucru și de monotonia serviciului, trebuie spus că Berlinul nu-i oferea tânărului Hohenzollern nimic pentru satisfacerea dorinței arzătoare de a săvârși fapte mari, care se manifesta tot mai puternic în el, și a năzuinței adânci de a atinge o țintă cât mai înaltă.

Așa trecu fără evenimente anul 1865, iar apoi se iviră zorii anului 1866, un an în care tânărul prinț Carol avea să ia cea mai importantă decizie a vieții sale, după ce i se va face propunerea de a-și așeza pe creștet coroana României.

Dar, înainte de a ne ocupa de acest eveniment bogat în urmări, să aruncăm o privire mai amănunțită asupra acelei țări care avea să-i devină curând a doua patrie.

II

Evoluția României

Retrospectivă – Geneza României – Națiunea română – Moldova și Valahia – Raportul cu Poarta – Domnia fanarioșilor – Decădere politică și declin economic – Noul stat România – Principele Alexandru Ioan Cuza – Nemulțumire generală – Căderea lui Cuza – Proclamația conducerii provizorii – Se dorește un principe străin – Speranțe și aspirații naționale – Alegerea contelui de Flandra – Împotrivirea lui Napoleon – Prințului Carol de Hohenzollern i se propune coroana – Situație nesigură – Apelul primarului Bucureștiului – Plebiscit – Rezultatul lui strălucit – Un mesaj de bucurie – Trăiască principele Carol I!

Istoria timpurie a României de azi și evoluția neamului românesc sunt încă parțial învăluite în întuneric. Se presupune că imboldul formării populației române așezate în ținuturile dunărene l-a dat romanizarea dacilor, începută de către împăratul Traian în secolul al II-lea d.Cr. și desăvârșită prin multiple mijloace, și că băștinașii s-au amestecat cu coloniști pătrunși în țară din diferite părți. Unii istorici cred că dacii romanizați au rămas în țară; alții, dimpotrivă, consideră că aceștia s-au retras în Moesia (Bulgaria de azi) atunci când au început incursiunile goților, la sfârșitul secolului al III-lea, care l-au silit pe împăratul Aurelian să părăsească Dacia. Chiar și în ultimul caz însă, se poate presupune că s-au dizolvat numai coloniile militare și au părăsit glia natală doar locuitorii înstăriți sau legați de administrația romană și că, în ciuda invaziei barbarilor și a continuării războaielor, cei rămași pe loc au păstrat tradițiile romane și limba

romană, chiar dacă amestecarea lor cu multe elemente străine, mai ales slave, nu a putut fi evitată. Nu trebuie exclusă nici ipoteza că mulți coloniști s-au refugiat din calea năvălitorilor în ținuturile muntoase ale Carpaților și au format acolo mici comunități care, vreme îndelungată, au reprezentat substanța etnică romană. Despre epocile următoare nu ni s-au păstrat nici un fel de dovezi istoricește credibile.

Abia când a intrat în reflux marea triburilor hunice, germanice, slave și avare și când s-au consumat expedițiile distrugătoare ale mongolilor, dăm de fazele incipiente de formare a principatelor române dunărene de mai târziu, și anume a Valahiei, la sfârșitul secolului al XIII-lea, și a Moldovei, la mijlocul celui de-al XIV-lea. Atunci a început să se trezească mai bine un sentiment de statalitate națională română. Pentru treburile conducerii erau aleși domnii – străvechiul nume pentru cărmuitori; aceștia erau oameni care se remarcaseră prin poziția și influența lor în cadrul națiunii și care aveau grijă ca fiii lor să le urmeze pe scaunul domnesc. Dacă lipseau descendenții direcți și în familiile înrudite și încuscite nu se găsea nici un candidat potrivit, atunci se alegea unul dintre boieri, bărbați care, datorită proprietăților lor funciare și calităților lor de luptători – căci cuvântul „boier“ înseamnă luptător –, ocupau un loc de frunte în ansamblul populației. Deoarece principatele erau departe de a se fi întărit așa de mult încât să poată rezista unor atacuri dușmane, domnitorii trebuiau să caute sprijin străin, pentru a beneficia de protecție. Astfel, la 1391, domnitorul Valahiei, Mircea I, a încheiat cu Baiazid, al treilea sultan din dinastia osmană, un tratat care garanta independența principatului

său și în care se stipula că domnitorul poate domni după propriile sale legi, are dreptul să ducă război, să încheie alianțe de pace și prietenie cu vecinii și poate hotărî asupra vieții și morții supușilor săi. În continuarea documentului se spune textual: „Principii creștini trebuie să fie aleși de către mitropoliți și boieri, iar pentru această înaltă bunăvoință și pentru gestul de a cuprinde această țară în rândul celorlalte țări supuse protecției noastre, se cuvine să se plătească vistieriei noastre imperiale un tribut anual de 3 000 de piaștri roșii.” Tratatul nu a fost, de altfel, respectat de nici una dintre părți; turcii nu prea s-au preocupat de protecția promisă și la fel de puțin Mircea de angajamentul față de sultan, pe care a căutat să-l înfrângă în 1396 împreună cu regele Sigismund al Ungariei, ceea ce însă nu a reușit. În 1460, între Valahia și Turcia s-a încheiat un nou tratat care îi obliga pe sultan și pe succesorii săi să protejeze țara și s-o apere de toți dușmanii în schimbul unui tribut de 10 000 de ducăți. Frapează și aici faptul că Turcia nu ocupa pur și simplu Valahia și nu o declara ca ținut al ei, ceea ce este valabil și pentru Moldova, ai cărei domnitori au încheiat cu sultanii, la începutul secolului al XVI-lea, mai multe acorduri prin care se stipula că Moldova este o țară liberă, și nu una cucerită, dar că, în cazul unui război, aceasta trebuie să pună la dispoziție trupe și să plătească anual 4 000 de ducăți.

Amândouă principatele au avut la conducere oameni remarcabili, care în timp de pace și de război au făcut lucruri extraordinare, oameni a căror glorie a reverberat prin epoci mai târzii. Exemple sunt Ștefan cel Mare, care a domnit de la 1458 până la 1504, și Mihai Viteazul, domn de la 1593 până la 1601, apoi

alți domni pământenii, preocupați de păstrarea culturii, civilizației și limbii, cum a fost domnitorul Vasile Lupu, care, la mijlocul secolului al XVII-lea, a impus introducerea limbii române în Biserică, o măsură importantă având în vedere încercările de mai târziu de atragere a principatelor dunărene în sfera de influență a lumii slave. Din păcate, la conducerea principatelor au ajuns nu numai acești domni remarcabili, ci și mulți alți domnitori care se preocupau prea puțin de sarcinile lor și, prin certuri pentru tron, semănau zădărnici și invidie în rândurile boierilor, dornici și ei să pună mâna pe putere. E lesne de înțeles că, în condițiile acestor lupte partizane, nu te puteai aștepta la o epocă de înflorire durabilă a țărilor respective. În plus, Poarta se amesteca neconținut în treburile interne și-i destitua pe domni după bunul ei plac, tot așa cum Rusia vecină nu a încetat niciodată să arunce priviri lacome asupra Moldovei și Valahiei, care însemnau pentru ea o cale directă spre Turcia.

Astfel, principatele, slăbite după sute de ani de războaie, au devenit obiectul disputei între ruși și turci, până când aceștia din urmă au reușit să acapareze complet puterea și, începând cu anul 1716, au numit domnii în ambele țări, și anume din rândul acelor familii fanariote de origine grecească nobilă care își trăgeau numele de la cartierul locuit de ele în Constantinopol la Cornul de Aur și de la farul existent acolo din vechime – Fanarul. Întrucât familiile fanariote erau familiarizate cu cultura apuseană și cunoșteau limbi străine, potențații turci le foloseau ca mijlocitori între Poartă și străinătate. Acești fanarioți sau hospodari, cum se mai numeau, nu se îngrijeau, bineînțeles, nici de popor, nici de țară. Pentru un

singur lucru se zbăteau ei: să obțină cât mai repede bogății, iar ca să atingă acest scop, se foloseau de mijloacele cele mai reprobabile. A luat naștere un sistem de jaf și spoliere de cea mai rea speță și, odată cu acesta, o reprimare metodică a oricărei conștiințe de sine a națiunii. Deși Poarta îi numea pe viață, de obicei acești guvernatori nu rămâneau în posesia așazisei lor demnități decât puțini ani, după care făceau loc altor fanarioți care plătiseră sultanilor și sfetnicilor acestora sume considerabile pentru a fi numiți în profitabila funcție. Așa se face că, în intervalul 1716–1821, în Valahia au domnit 37 și în Moldova 33 de fanarioți! Iar în această perioadă s-au mai produs și trei luări în stăpânire de către ruși, care tăiau și spânzurau după bunul lor plac în ținuturile locuite de români.

Sunt cât se poate de potrivite cuvintele cu care un om politic român descrie guvernarea acelor hospodari: „România era vistieria ineputabilă prin care ei dobândeau influență și putere. Politica lor se întemeia pe minciună și înșelăciune, pe păcălireă dușmanului și prietenului, și a lăsat în urma ei în România răni încă necicatrizate. De la fanarioți se trage cruzimea față de popor, indiferența față de nevoile țării, nerespectarea legilor, disprețul față de munca cinstită pentru binele poporului, neîncrederea în tot ce are caracter popular, proslăvirea și maimuțărirea a tot ce este străin.” La fel sună și relatarea istoricului Ulcini: „Cel mai funest și mai nenorocit dintre toate evenimentele politice, acela care a pervertit națiunea până în măduva oaselor, i-a zdruncinat moralitatea, aproape i-a distrus caracterul național, datinile și obiceiurile și, nu în ultimul rând, i-a frânt curajul, a fost înscăunarea fanarioților, care, așa cum arată

mai mulți istorici, au dus o politică perfidă și criminală, plină de tertipuri și viclenii. Într-un asemenea climat, fiul își trădează tatăl, tatăl își uzurpează fiul, tronul devenind premiul cu care este recompensată cea mai mare turpitudine. Pentru suveranii turci, cele două principate nu mai erau nimic altceva decât niște moșii de dat în arendă celui care oferea cel mai mult. Tronul domnesc devenise un obiect de scos la licitație. Îndată ce venea în principatul său, fanariotul nu era stăpânit decât de gândul de a face avere, de a strânge bogăție pentru sine și pentru ajutoarele sale, care-l urmau ca un cârd de păsări de pradă lacome și se năpusteau asupra nefericitei țări. Temându-se că au să fie înlocuiți cât de curând, ei își petreceau tot timpul ticluind planuri pentru a stoarce din țară cu cea mai mare iuțelă atât cât să poată plăti marile datorii pe care le făcuseră ca să obțină tronul.“

Ne putem imagina ce efecte distrugătoare a avut o asemenea „cârmuire“, cum țara nu numai că s-a ruinat complet din punct de vedere economic, dar s-a și pomenit cu o populație văduvită de orice conștiință de sine și de orice sensibilitate națională, cum s-au extins minciuna și fățărnicia, nu mai puțin nedreptatea și infidelitatea, căci exemplul guvernanților a fost urmat de mulți dintre localnici; dragostea de patrie a dispărut, făcând loc unei neîncrederi reciproce.

În 1821, după o perioadă de cea mai profundă decădere politică și scăpătare economică, domnia fanariotilor a luat sfârșit, căci, oarecum ca răsplată pentru atitudinea reținută a locuitorilor celor două principate în timpul războiului greco-turc, Poarta a permis ca de acum înainte să fie aleși din nou principii din familiile țării, dar numai pe șapte ani, după expirarea

cărora stările celor două principate puteau proceda la o realegere, în caz că Rusia și Turcia nu aveau nici o obiecție împotriva acestui lucru. Este limpede că aici nu era vorba decât de un înveliș nou pentru tutela de până acum. Nici din afară nu au lipsit marile încercări: le-a adus asupra nefericitei țări războiul ruso-turc izbucnit în primăvara lui 1828. „Câmpurile au fost jefuite și pustiite, orașele au îndurat aceeași soartă, populația s-a rărit din cauza foametei, a frigului și a bolilor, șeptelul s-a redus la jumătate din cauza molimelor și a confiscărilor“, așa sună relatarea despre situația de-atunci. Prin pacea de la Adrianopol din 14 septembrie 1829, principatele au dobândit, ce-i drept, o anumită independență față de Poartă și dreptul de a-și alege domnii pe o perioadă mai lungă de șapte ani, dar țările rămâneau ca zălog în posesie rusească până la plata despăgubirii de război de către Turcia, și anume timp de cinci ani bătuți pe mucie. După expirarea acestui termen, rușii și turcii au silit populația să-i accepte pe domnii numiți de cele două puteri, și anume pentru Moldova pe Mihail Sturdza și pentru Valahia pe Alexandru Ghica. Această ingerință brutală a dus din nou la conflicte naționale, căci diferitele partide doreau scaunul domnesc pentru reprezentanții lor cei mai de seamă. În aceste condiții, principii s-au schimbat de mai multe ori și au apărut noi disensiuni, de pe urma cărora a avut de suferit întreaga administrație publică; de la 1822 până la 1849, tronul a fost deținut de nu mai puțin de șapte domni¹. Țara a trebuit să îndure noi ocupații mili-

1. De fapt, cele două principate nu au avut în acest interval decât cinci domni: Grigore IV Ghica (Muntenia, 1822–1828), Ioan Sandu Sturdza (Moldova, 1822–1828), Alexandru

tare (rusești, austriece, turcești), care au provocat pagube uriașe.

Rusia aruncase dintotdeauna priviri lacome asupra principatelor dunărene și, în repetate rânduri, le-a considerat ca aparținând deja imperiului ei. Și Napoleon III recunoscuse valoarea ținuturilor românești ca redută în calea expansiunii panslaviste, ceea ce explică atitudinea sa binevoitoare față de aspirațiile naționale ale românilor. Într-o depeșă trimisă contelui Forti la Londra, pe 4 septembrie 1856, Cavour evidențiasse la rândul său marea importanță pe care noua formațiune statală de la Dunăre o avea din punctul de vedere al intereselor generale ale Europei vizavi de Rusia: „Românii formează un obstacol în calea tendințelor de unificare, proprii diferitelor ramuri ale marii familii slave. Națiunea română este o contrapondere care, utilă Porții, utilă Europei, se opune răspândirii periculoase a panslavismului. Aruncând o privire pe hartă, vom vedea că rasa slavă se întinde de la Ural și Oceanul Înghețat până la Marea Adriatică, fără altă întrerupere decât țările locuite de rasa românească. Deoarece însă panslavismul este, fără îndoială, un pericol nu numai pentru Turcia, ci și pentru întregul Occident, nu este oare de maxim interes ca în mijlocul țărilor slave să întărim o națiune care simpatizează numai cu Occidentul și poate constitui o barieră reală împotriva unificării unor popoare ce au tendințe atât de puternice spre unitate, încât ar putea subjuga restul lumii civilizate?”

Ghica (Muntenia, 1834–1842), Mihail Sturdza (Moldova, 1834–1849) și Gheorghe Bibescu (Muntenia, 1842–1848). Din 1829 până în aprilie 1834, principatele s-au aflat sub administrație rusească (n. red.).

Urmările favorabile ale Războiului Crimeii au fost desființarea protectoratului rusesc și hotărârea Congresului de la Paris din 1856 ca principatele să beneficieze de o administrație independentă sub suzeranitatea sultanului; asupra unirii sau separației principatelor nu s-a putut cădea de acord, dorindu-se ca problema să își găsească rezolvarea în urma hotărârilor ce aveau să fie adoptate în adunările naționale ale Moldovei și Valahiei. Aceste adunări – divanuri ad-hoc –, care au fost convocate în 1857 la București și Iași, au căutat să ajungă la un acord definitiv asupra soartei principatelor și au formulat următoarele dorințe principale, expresie a aspirațiilor naționale îndelung nutrite: respectarea neutralității principatelor și a drepturilor lor consfințite prin vechile tratate cu Poarta, în plus unirea lor într-un stat constituțional sub un principe ereditar dintr-o dinastie europeană.

Prin Convenția de la Paris din vara lui 1858, marile puteri au decis, între altele, alegerea a doi domni diferiți. Însă cele două principate au trecut peste împotrivirea puterilor europene, partidele naționale propunând la începutul lui 1859 la București și la Iași același candidat pentru domnie, și anume pe colonelul moldovean Alexandru Ioan Cuza. Acesta părea a fi cel mai potrivit domn, deoarece nu avea nici un fel de legături cu boierii și nici cu familiile fanariote rămase în țară și se angajase să îndeplinească hotărârile naționale luate în 1857 și să înfăptuiască, printr-o constituție comună, unirea reală, context în care se poate aminti că Prusia manifestase permanent o înțelegere plină de simpatie față de o asemenea unire. Doi ani mai târziu a venit și recunoașterea din partea puterilor europene și, în 1862, din „Princi-

patele Unite“ ale Moldovei și Valahiei s-a născut un nou stat, România.

Cu toate acestea, liniștea mult dorită nu avea să vină. Ce-i drept, principele Cuza a făcut multe pentru binele țării prin aceea că a dat o constituție pătrunsă de spiritul libertății și a introdus libertatea presei, precum și prin desființarea nobilimii boierești, prin împărțirea proprietății agrare în favoarea țăranilor lipsiți de pământ, prin declararea independenței Bisericii de stat române față de Patriarhia Constantinopolului și prin multe altele. Dar aceste măsuri bine-venite erau umbrite de nenumărate slăbiciuni și carențe. Făcând cu totul abstracție de faptul că domnitorul începuse să navigheze numai și numai în apele politicii rusești, el căuta să introducă reforme care erau în sine bine intenționate și oportune, însă nu prea se mai interesa dacă ele se și materializau. O economie bazată tot mai mult pe favoritism înghițea veniturile țării, iar constituția era mai mult o literă moartă, de care domnitorul și anturajul său nu prea țineau seama, ba în mai 1864 Cuza chiar a suspendat-o samavolnic și a introdus, după exemplul napoleonian, o constituție aproape absolutistă, în același timp cu un drept electoral care, prin ciudatele lui prevederi, le asigura permanent adeptilor domnitorului influența hotărâtoare. Rezultatele s-au văzut în 1864 în componența Adunării Naționale, devotată, în toate privințele, guvernului și domnitorului.

Tot mai arogantă și mai autoritară devenea conduita domnitorului Cuza, care-și avea reședința în București, și a apropiaților săi, și tot mai prost era gospodărită țara, ceea ce a dus la secătuirea completă a vistieriilor publice ale statului. În țară fierberea

continua, și chiar membrii Adunării Naționale nu mai puteau să ignore faptul că ruina statului sporea cu fiecare zi. Răscoale mai mici anunțau mișcarea ce sta să izbucnească; dar, prin intervenția armatei, domnitorul reușea de fiecare dată să țină sub control acea mișcare. Prea profundă era însă nemulțumirea generală, prea mare indignarea provocată de situația precară, pentru ca o reprimare chiar cu mijloace dintre cele mai brutale să mai fi fost posibilă. În ciuda unui vast spionaj polițienesc, o conspirație foarte ramificată reuși să pregătească până în cel mai mic detaliu detronarea lui Cuza, care s-a produs la orele patru ale dimineții de 23 februarie 1866¹. O parte a armatei, căreia îi aparținea și garda palatului domnesc, era implicată în complot; sub conducerea a trei colonei, patruzeci de ostași înarmați au pătruns în palatul din București și l-au constrâns pe domnitor să semneze actul de abdicare, după care acesta a fost luat prizonier și dus în altă parte.

În aceeași dimineată s-a format o conducere provizorie compusă din Lascăr Catargiu, generalul Golescu și colonelul Haralambie; de asemenea, a fost format un nou guvern, din care făceau parte prieteni fideli ai patriei. Eliberată ca de sub puterea unei vrăji apăsătoare, populația a răsuflat ușurată, revărsându-se cu muzică și steaguri pe străzile principale ale ora-

1. Autorul dă datele pe stilul nou, potrivit calendarului gregorian adoptat în Europa occidentală începând cu secolul al XVI-lea. Pentru a obține datele pe stil vechi, conform calendarului iulian folosit la acea vreme în România, se scad 12 zile în secolul al XIX-lea și 13 zile în secolul XX. În ediția de față, s-au dat amândouă datele pentru ziua națională a României (10/22 mai) (n. red.).

șului și aclamându-i cu entuziasm pe reprezentanții noii conduceri. Cu sinceră satisfacție a fost primită în București, ca și în întreaga țară, proclamația conducerii provizorii, ale cărei prime fraze sunau astfel: „Români! Acum șapte ani ați arătat Europei de ce sunt în stare patriotismul și virtutea civică. Din nefericire, v-ați înșelat în alegerea domnitorului pe care l-ați pus în fruntea țării. Anarhia, corupția, nesocotirea legilor, umilirea țării înăuntru ca și în afară și risipirea avutului națiunii au fost principiile după care s-a călăuzit acest guvern împovărat de păcate. Astăzi el a încetat să mai existe! – Români! Ați suferit ca să arătați lumii cât de mare vă este răbdarea. Acum însă, paharul s-a umplut. A sosit timpul, și voi v-ați arătat vrednici de strămoșii voștri.“

A doua zi, Senatul și Camera Deputaților s-au întrunit într-o ședință extraordinară în care, în aplauzele tuturor, Ion Ghica, președintele Consiliului de Miniștri, a prezentat actul de abdicare al lui Cuza și a dat citire unei declarații a regenței. Imediat după aceea, adunarea a discutat problema alegerii unui nou principe și l-a ales în unanimitate, sub numele de Filip I, pe contele de Flandra, fratele regelui Leopold al Belgiei.

Această chemare a unui principe străin pe tronul României izvora dintr-o dorință generală care, în ultimele decenii, se afirmase din ce în ce mai puternic. Căci se ajunsese la convingerea că o nouă alegere a unui principe autohton în fruntea țării nu ar face decât să perpetueze acea situație care, spre binele țării, trebuia înlăturată definitiv. Rezulta de la sine dorința ca domnia să fie încredințată unui principe străin, și anume unui principe care să nu aparțină unei puteri vecine, deci nici Rusiei, nici Austriei.

Încă din 1857, populația Valahiei trimisese Cămerelor o declarație mai lungă, în care se spunea: „Pentru ca principele domnitor să poată evita toate geloziiile și toată vrajba, care cu necesitate se nasc ori de câte ori un cetățean al țării este chemat la domnia statului nou creat; pentru ca el să nu fie bănuیت că s-a obligat să dea preferință partidei cutare sau cutare, familiei cutare sau cutare; pentru ca el să inspire încredere deplină supușilor săi, asigurându-i pe deplin de imparțialitatea și independența sa, garanții pe care un domn autohton nu e în măsură să le dea; pentru ca domnul, grație rudeniei sale de sânge, să poată introduce România mai ușor în marea familie a statelor europene și, prin aceasta, să dea țării mai multă soliditate și stabilitate; pentru ca el să poată arunca în balanță atât înăuntru, cât și în afară acea strălucire, acea pondere, acea prestanță a personalității sale, așa cum este absolut necesar pentru un suveran și mai ales pentru întemeietorul unei dinastii – din toate aceste motive rezultă necesitatea stringentă, urgentă, ca domnitorul României să fie ales dintr-una din familiile suverane ale Europei. Iar această necesitate este în asemenea măsură imperioasă și urgentă cum nu poate fi alta. Căci trebuie să recunoaștem: domnia, regimul regenților din partea locului este atât de compromis și atât de condamnat, încât, dacă ar fi ales un om înzestrat cu cele mai înalte daruri intelectuale și împodobit cu virtuțile unui sfânt, nici măcar un asemenea om nu ar putea să țină piept dorinței categorice, unanime a românilor de a primi un domnitor din una dintre familiile princiare suverane europene.“

În același an, Mihail Kogălniceanu se pronunțase astfel în adunarea Cămerelor: „Fiecare filă din istoria

țării noastre mustește de sânge și lacrimi. Nenorocirea de care suferim, poporul o caracterizează cu un proverb nimerit: «Schimbarea stăpânilor, bucuria nebulilor.» Inima unui popor nu se înșală niciodată. Să luăm aminte, fraților, la sufletul poporului, să luăm aminte la glasul și la dorința fierbinte a națiunii, care cere fără încetare unirea principatelor sub un principe străin!“ Cu aceeași ocazie, Ion Brătianu a exprimat, cu caldă simțire patriotică, gânduri similare, după ce prezentase în termeni zguduitori situația țării: „Românii cer răspicat să aibă în fruntea principatelor unite un membru al uneia dintre familiile suverane ale Europei. Formulând această revendicare, ei dau Europei asigurarea și garanția că sunt hotărâți ca, în-suflețiți de toată râvna, de toată energia, să pășească înainte pe calea progresului și a dezvoltării spirituale.“

Împlinirea dorinței generale de a vedea un principe străin în fruntea statului român s-a izbit de tot felul de greutăți – nu în interiorul, ci în afara țării.

Contele de Flandra a refuzat numirea sa ca principe al românilor, în principal, desigur, din cauza împotrivirii lui Napoleon III. Acesta l-a întâmpinat pe conte, aflat la Paris în drum spre Nisa, cu cuvintele: „Nu-i așa că nu acceptați alegerea românilor?“ Refuzul a fost comunicat puterilor europene la 27 februarie printr-o circulară. Cu toate acestea, guvernul român provizoriu a mai trimis ulterior o delegație la regele Leopold al Belgiei, care însă a declarat că fratele său nu s-a lăsat influențat de nimeni și a procedat după cum a crezut de cuviință atunci când a renunțat la tron. Delegația s-a deplasat după aceea la Paris pentru a sonda atitudinea lui Napoleon față de un alt candidat princiar, și anume față de prințul Carol de

Hohenzollern, a cărui alegere a fost de bună seamă sugerată chiar de împărat datorită legăturilor de rude și afecțiunii lui pentru prinț.

Întrucât apăruseră semne de discordie și îndoială și, în plus, trebuia să se țină cont de uneltirile partizanilor lui Cuza, s-a pus repede capăt incertitudinii și șovăielilor, regența proclamându-l domn pe prințul Carol de Hohenzollern. Primarul Bucureștiului s-a adresat populației printr-un apel în care, printre altele, se spunea:

„Români!

Întreaga Europă nutrește o încredere nemărginită în renașterea voastră. Cum? Voi, voi singuri, făuritorii acestei renașteri, ați pierde această încredere tocmai în clipa în care deja ultimul cuvânt hotărâtor vă stă pe buze? Nu simțiți, fraților, cum divinitatea vă pătrunde întreaga ființă – nu-l vedeți venind pe trimisul Domnului? Guvernanții și miniștrii chemați de voi înșivă vă lansează un apel la această mare sărbătoare. Dacă vă îndoiiți de vocea lor, atunci lipiți-vă urechea de propriul vostru piept. Ascultați! Nu auziți ce sună din adâncime? Este vocea lui Dumnezeu! Suveranul românilor nu putea să fie ales numai de o mână de oameni; el trebuie să fie ales de voi toți, căci vocea poporului, și numai vocea poporului, este adevărata voce a lui Dumnezeu. – Concetățeni! Nu pierdeți nici o clipă, ridicați-vă ca un om, și voi, poporul, astăzi marele pontifex al Bisericii românești vii, îndepliniți în fața întregii omeniri și în fața lui Dumnezeu taina sfântă a măreței zile. Dăruiți inimilor voastre botezul libertății, ungeți cu mirul credinței voastre pe suveranul românilor, și unsul vostru va deveni unsul lui Dumnezeu, va deveni eroul României

viitoare! – Încă înainte ca voi să terminați de citit aceste rânduri, inimile voastre, cu siguranță, jubilează cu dragoste în întâmpinarea noului suveran. Și așa și eu, ca român adevărat, strig din adâncul inimii: Trăiască Carol I al României, trăiască domnitorul României unite și indivizibile.

Primarul Bucureștiului:

Dr. Brătianu“

Plebiscitul organizat imediat, la mijlocul lunii aprilie, s-a încheiat strălucit: din 686 193 de voturi exprimate, 685 969 i-au revenit prințului Carol, așa încât numai 224 au fost contra lui. Rezultatul, pe care nimeni nu s-a așteptat să-l vadă atingând această dimensiune grandioasă, a fost primit cu cea mai mare bucurie de către toate straturile populației, din păcate însă nu și de Conferința europeană de la Paris consacrată reglementării problemelor românești și nici de agenții ruși, care umpluseră țara, răspândind zvonuri amenințătoare cum că o armată austro-rusească precum și trupe turcești vor intra în Principate. Bineînțeles că acest lucru a provocat o neliniște profundă, iar guvernul a fost nevoit să lanseze un apel prin care dădea asigurări că nu există nici un motiv de îngrijorare. La Iași, capitala Moldovei, s-a ajuns la o răscoală la care au participat în principal elemente străine, în timp ce cetățenii orașului și-au păstrat calmul; datorită intervenției energice a armatei, ordinea a fost însă restabilită curând. Există temerea că asemenea tulburări provocate artificial se vor repeta și în alte locuri, ceea ce s-a și întâmplat, că anumite tendințe separatiste ar putea să distrugă edificiul statal unitar în sfârșit dobândit, că nici prietenii lui Cuza nu se vor astâmpăra până nu vor exploata în

favoarea lor situația nesigură și că, până la urmă, puterile vecine se vor amesteca mai energic decât până atunci în treburile interne ale României.

Noi nori periculoși se îngrămădeau deasupra țării greu încercate, a cărei populație se aștepta din nou la un viitor nesigur. Fermi și neclintiți s-au arătat membrii Camerelor nou alese la inițiativa regenței, însușindu-și voința poporului de a-l încorona pe prințul Carol și adoptând în ședința din 1 mai o declarație unanimă: „Ca interpret fidel al voinței naționale – voință căreia Camerele i-au dat o expresie atât de vi-guroasă, reînnoită ulterior de către toate adunările, precum și de către corpul legislativ la 11 februarie și, în sfârșit, și prin plebiscitul din 20 aprilie –, adunarea, fără a nesocoti respectul datorat Înaltei Porți și puterilor garante, declară pentru ultima dată în fața lui Dumnezeu și a oamenilor că voința nestrămutată a Principatelor Unite este aceea de a rămâne ceea ce sunt: o Românie unită, indivizibilă sub domnia ereditară a unui prinț străin provenit din una dintre familiile suverane ale Occidentului, acest principe al acestei României unite, indivizibile, fiind prințul Carol Ludovic de Hohenzollern, pe care pe această cale adunarea îl proclamă sub numele de Carol I.“

În această perioadă critică și plină de primejdii a ajuns la București, pe 3 mai, vestea îmbucurătoare că prințul Carol de Hohenzollern vrea să dea curs apelului ce i s-a adresat și să accepte coroana română. Știrea a fost adusă degrabă la cunoștința întregii țări prin afișe lipite pe ziduri și a fost primită peste tot cu entuziasm. În Cameră, regenții le-au dat deputaților vestea despre alegerea prințului Carol de Hohenzollern ca principe ereditar al României și despre fap-

tul că el a acceptat acest act. Cuprinși de entuziasm, deputații s-au ridicat în picioare, au fluturat pălării și batiste, iar strigătul lor de jubilație, „Trăiască principele Carol I“, s-a propagat pe străzi, unde, în marea de oameni așteptând plini de speranță vestea mult dorită, a avut ecoul cel mai impresionant: „Trăiască principele Carol I“.

III

Prințul Carol de Hohenzollern ales principe al României

Prințul Carol la Düsseldorf – Vizita lui Ion Brătianu – Prințului i se oferă coroana României – Îndoieli și timp de gândire – Memoriul principelui Karl Anton – Prințul Carol din nou la Berlin – Primele știri despre alegere – Poziția regelui Wilhelm în chestiunea principelui – Prințul Carol la prim-ministrul von Bismarck – Atitudinea pozitivă a lui Bismarck – Prințul Carol la regele Wilhelm – „Dumnezeu să te ocrotească!” – Prințul își ia rămas-bun de la Berlin și se oprește la Düsseldorf – Hotărârea! – Prințul Carol de Hohenzollern

La sfârșitul lui martie 1866, prințul Carol a plecat de la Berlin la Düsseldorf, unde din primăvara lui 1863 își avea reședința tatăl său, ca guvernator militar al Renaniei și Westfaliei. Prințul a făcut această deplasare pentru a petrece sărbătorile de Paști alături de rudele cele mai apropiate; familia princiară se instalase în micul și fermecătorul castel Der Jägerhof. După cum am relatat, Ion Brătianu călătorise la Paris, ca trimis al guvernului român, pentru a sonda atitudinea cercurilor conducătoare de acolo față de candidatura prințului Carol. La întoarcere, în drumul din capitala franceză spre Berlin, el a făcut un popas la Düsseldorf, solicitându-i principelui Karl Anton o audiență și aflând, spre marea lui bucurie, că va fi de față și prințul Carol. Audiența a avut loc la 31 martie, înainte de prânz, și a durat trei ore. Brătianu a relatat despre misiunea sa și despre faptul că Napoleon însuși îndemna ca tronul românesc să-i fie oferit

prințului Carol; el a luat apoi parte la masă, în timpul căreia s-a discutat mult despre situația din Orient și mai ales despre cea din România. După masă, trimisul român i-a exprimat prințului marea lui bucurie că îl cunoscuse deja aici, întrucât crezuse că se află la Berlin, și i-a povestit despre simpatia de care el, prințul, se bucura la curtea franceză. În cele din urmă, i-a solicitat o convorbire privată, care a fost convenită pentru seara aceleiași zile.

În timpul acestei convorbiri, Brătianu, adresându-i-se în numele țării și al locotenenței domnești, i-a propus prințului coroana României, descriindu-i în continuare situația Principatelor și explicându-i clar multiplele pericole care planează asupra acestora dacă se prelungește starea de incertitudine. În sfârșit, prințul a fost rugat stăruitor să ia o decizie favorabilă cauzei românești. Prințul Carol a replicat că, ce-i drept, simte în el curajul de a da curs acestei solicitări, dar că are și serioase îndoieli și se întreabă dacă el corespunde unei misiuni atât de pline de răspundere, că deocamdată încă nu poate să dea un răspuns precis, căci – a adăugat el – în ultimă instanță totul depinde de hotărârea regelui Wilhelm, care este capul familiei și fără permisiunea căruia el, prințul, se înțelege de la sine, nu poate să facă un pas atât de greu de consecințe.

Viitoarea soție a prințului, regina Elisabeta, povestește în legătură cu această primă convorbire importantă un episod caracteristic, și anume că prințul Carol ar fi urmărit expunerea lui Brătianu cu o hartă a lumii în față, că în cele din urmă ar fi pus mâna pe creion și, arătând spre linia directă Londra–Bombay care traversează România, ar fi zis: „Aceasta este o țară a viitorului!“ Din punct de vedere economic,

prințul a dovedit aici o surprinzătoare clarviziune, care s-a împlinit prin organizarea în 1906 a liniei directe de navigație de la Constanța spre Egipt. Dar el avea și instinct politic, așa cum s-a văzut în timpul aceleiași convorbiri dintre prinț și Brătianu. Acesta din urmă, îngrijorat că prințul ar putea să se împiedice de dependența țării față de Poartă, i-a explicat raportul dintre România și Turcia. La această explicație, interlocutorul princiar a răspuns că el nu vede nici o piedică, mai ales că – a adăugat el – nu ar fi deloc greu să se rupă legătura respectivă, care deocamdată este mai degrabă o garanție decât o cătușă, întrucât România nu se simte destul de puternică pentru a sta pe propriile ei picioare.

Prin felul său de a fi și grație bagajului său de cunoștințe, Brătianu a făcut cea mai bună impresie asupra prințului, ca și asupra familiei principelui. Totuși, din partea prințului, beneficiar în aceste zile și al promovării la gradul de căpitan de cavalerie, nu s-a obținut o declarație angajantă, situație în care Brătianu a întreprins o călătorie la Paris ca să acționeze acolo mai în detaliu.

Principele Karl Anton i-a adresat regelui Wilhelm un memoriu amănunțit, în care îl informa despre propunerea făcută celui de-al doilea fiu al său de a prelua conducerea României și despre faptul că înțelege să lase decizia în această chestiune integral la latitudinea regelui. Apoi sublinia textual: „În ultimul timp a fost dizolvată Camera convocată încă sub principele Cuza, pentru că problema electorală, ajunsă de acum în prim-plan, necesită o nouă bază constituțională. După părerea domnului Brătianu, este foarte posibil ca acum, din noua Cameră constituită ad-hoc,

să rezulte alegerea unuia dintre fiii mei, și anume nu pentru că numai unul dintre aceștia ar putea fi desemnat ca singurul regent potrivit, ci și din considerente politice mai largi: ca să se arate puterilor participante la Conferință intenția României de a nu tolera asupra-și o regență boierească, să se depună protest moral împotriva politicii rusești de dezbinare a Principatelor, să se constate convingerile monarhiste ale țărilor române și, pentru scurtarea procedurilor Conferinței și pentru înlăturarea tuturor celorlalte intrigi legate de domnie, să se propună un candidat priceput. Conte de Flandra – se spune – a fost ales prin aclamații nu pentru persoana sa, ci de dragul principiului, căci din partea română trebuia să se arate în modul cel mai deschis că în România întemeierea unei dinastii noi nu se poate încredința decât unui principe străin.“ Apoi, după ce atinge și situația internă grea și aparentul raport de dependență față de Poartă, principele încheie: „Nu se pot tăgădui însă marile resurse interne, încă nevalorificate, ale acestor țări, care fără îndoială vor avea un viitor tot așa de mare pe cât de adevărat este că ele au fost cândva zone culturale de prim rang. Suveranul de acolo ar avea deci de îndeplinit o sarcină pe cât de mare, pe atât de răsplătitoare, ale cărei roade, deși probabil nu îi vor folosi persoanei lui, vor folosi fără îndoială descendenților dinastiei proaspăt întemeiate.“ Prim-ministrul prusian, domnul von Bismarck, a primit și el de la principele Karl Anton o scrisoare despre chestiunea tronului românesc, scrisoare ce făcea referire la memoriul menționat mai sus.

La 9 aprilie, prințul Carol s-a deplasat din nou la Berlin și s-a prezentat imediat la rege, care însă nu

a atins în nici un fel problema românească, după aceea l-a vizitat pe prințul moștenitor, care s-a întreținut în amănunt cu oaspetele său și părea a privi cu simpatie la întreaga chestiune, observând cât de onorant găsește el faptul că o sarcină așa de dificilă i s-a propus unui membru al casei de Hohenzollern; singurul lucru ce-l deranja era faptul că, iată, candidatura era propulsată din Franța, întrucât – spunea el – bănuiește că pentru serviciul respectiv această țară ar putea să ceară mai târziu de la Prusia o rectificare teritorială. Prințul a replicat că, după părerea lui, nu trebuiau să se teamă de așa ceva, deoarece împăratul Napoleon se lăsase călăuzit în această chestiune mai mult de considerentele de rudenie decât de cele oarecum egoiste. Cel mai sceptic s-a dovedit a fi prințul Friedrich Karl, care era de părere că prințul merita totuși ceva mai bun decât să conducă niște principate tributare, drept pentru care sfatul lui era să se refuze propunerea.

După câteva zile, la 14 aprilie, când s-a așezat la masă în clubul regimentului său, prințului Carol i s-au înmănat niște ziare berlineze care conțineau următoarea depeșă: „București, 13 aprilie. Astăzi, prin afișare la colțurile străzilor, locotenența domnească și guvernul l-au propus ca principe al României, sub numele de Carol I, pe prințul Carol Ludovic de Hohenzollern. Circulă zvonul că prințul va sosi curând acolo. Populația pare a fi foarte bucuroasă de acest lucru.“

Știrea, ce denota atâta certitudine, i-a surprins pe prinț și pe rudele sale; ea emana de la Brătianu, care, odată întors de la Paris la București, se ocupa foarte energic de problema alegerii. Pe data de 16 aprilie, el

a trimis și o depeșă către principele Karl Anton, în cuprinsul căreia se spunea că cinci milioane de români l-au ales ca domn pe prințul Carol și că în toate bisericile rugăciunile fierbinți ale clerului s-au unit cu cele ale poporului pentru a-l binecuvânta pe cel ales, pentru a-l face vrednic de înaintașii săi și de încrederea pe care națiunea și-o pune în el. Principele a transmis această depeșă telegrafic regelui Wilhelm, care a remis-o prințului Carol, împreună cu următoarea scrisoare personală: „Probabil că tatăl tău îți va fi comunicat și anexa. Tu trebuie să ai o atitudine foarte rezervată, pentru că există mari temeri, deoarece până în prezent Rusia și Poarta sunt împotriva unui *prince étranger*. Wilhelm.“

Principele Karl Anton i-a răspuns lui Brătianu că primise cu adâncă emoție știrea despre decizia definitivă de a-l propune pe fiul său pe tronul României și că totul depindea acum de rege. Prințul Carol i-a scris în aceeași zi tatălui său că el era ferm hotărât să facă o călătorie la București, chiar și împotriva voinței celor adunați la Conferința de la Paris. Principele i-a răspuns: „Hotărârea îți face cinste și arată un bun instinct; dar trebuie să aștepți să se exprime voința regelui.“

Acum nu se mai punea decât problema de a se obține încuviințarea regelui Wilhelm, care la început avusese o atitudine complet negativă și îi expusese motivele sale principelui Karl Anton într-o lungă scrisoare autografă, datată 14 aprilie, scrisoare în care se spunea: „Acum, în ce privește părerea ta referitoare la propunerea ca fiul tău Carol să devină domn al României, am fost realmente surprins să te văd îmbrățișând cu atâta seninătate această idee. Este, firește,

în primul rând de datoria tatălui să-și formeze o viziune asupra destinului copiilor săi. Acest lucru l-ai făcut și, ținând seama de calitatea mea de cap al familiei, mi l-ai supus spre examinare. – Concepția ta politică referitoare la chestiunea ridicată în comunicările lui Brătianu etc., eu o înțeleg perfect în măsura în care Prusia, ca stat neimplicat direct în această chestiune, trece drept cea mai potrivită să pună un membru al dinastiei sale pe tronul României, fără a trezi gelozia marilor puteri direct implicate. Dar, într-o asemenea situație, poziția Prusiei față de orice viitoare complicație orientală nu ar mai putea să rămână aceea neutră de până în prezent. Căci și dacă fiul tău ar ieși din legătura strânsă cu dinastia noastră, tot ne-ar incumba un fel de obligație morală ca, în cazul unor primejdii pentru el, să-i sărim în ajutor. Unde ar putea conduce o asemenea legătură morală este absolut imposibil de anticipat, iar dacă mijloacele diplomatice s-ar dovedi infructuoase, Prusia ar putea fi nevoită ca, din cauza așezării ei geografice față de acele principate, să le refuze acestora sprijinul material.“ – Regele se referea apoi mai amănunțit la situația nesigură a prințului ca domnitor al unui stat vasal, situație pe care o considera nedemnă de un Hohenzollern, observa că, și în condițiile în care și-ar da încuviințarea, tot n-ar exista o garanție că alegerile ar decurge în favoarea alesului de acum și afirma că trebuie luată în considerare poziția pe care puterile reprezentate la Conferința de la Paris o aveau față de această chestiune electorală, căci Rusia și Poarta, adăuga el, erau împotriva unirii principatelor dunărene și împotriva alegerii unui prinț străin în fruntea acestora: „Toate acestea sunt evenimente care nu pro-

mit o rezolvare simplă a chestiunii. De aceea, trebuie să-ți recomand foarte călduros să reflectezi încă o dată asupra ei. Chiar dacă Rusia ar consimți, firește numai în silă, la alegerea unui principe străin, este de presupus că în România se vor urzi intrigi după intrigi, că același lucru se va întâmpla între Rusia și Austria, și întrucât aceasta din urmă și-ar da cu mai multă ușurință acordul pentru o asemenea alegere, bizuirea României pe Austria contra Rusiei ar fi inevitabilă și, deci, nou creată entitate și dinastia ei ar fi din capul locului de partea adversarului principal al Prusiei, deși Prusia urmează să-i dea acestei entități un principe!“ – Principele Karl Anton i-a mulțumit regelui în modul cel mai călduros pentru interesul ce i-l arăta și, printr-un memoriu detaliat, a căutat să risipească unele dintre îngrijorările politice ale regelui.

În această atmosferă de indecizie, prințului Carol avea să i se ivească un aliat important în persoana prim-ministrului Prusiei, von Bismarck. În ziua de 19 aprilie, înainte de amiază, acesta l-a trimis la prinț pe consilierul de legăție von Keudell ca să-l roage să-i facă o vizită, întrucât – suna motivarea – din păcate el, von Bismarck, era imobilizat în casă din cauza unei dureri la picior. La amiază, timp de o oră și jumătate, a avut loc importanta convorbire, pe care Bismarck a început-o cu precizarea că vrea să-i vorbească absolut liber și deschis prințului nu ca om de stat, ci ca prieten și sfătuitor, și ca atare îi sugerează următoarele: „O întreagă națiune v-a ales în unanimitate ca principe; dați curs acestei chemări, duceți-vă direct în țara la a cărei domnie sunteți chemat!“ Și când prințul i-a replicat că fără aprobarea regelui acest lucru era imposibil, deși el însuși avea curajul

unei asemenea decizii, Bismarck a exclamat: „Cu atât mai mult deci! Aprobarea regelui în acest caz nu vă trebuie direct. Cereți-i regelui concediu, concediu în străinătate, regele este destul de inteligent – eu îl cunosc foarte bine – ca să înțeleagă acest lucru și să sesizeze intenția. În plus, prin aceasta îi luați din mână decizia, ceea ce trebuie să-i convină de minune, întrucât din punct de vedere politic el are mâinile legate.“ Din străinătate, remarcă Bismarck, prințul putea să-și ia rămas-bun și trebuia apoi să se ducă în cel mai strict incognito la Paris, ca să-l câștige pe împăratul Napoleon de partea sa. După părerea lui, aceasta era singura modalitate de a tranșa chestiunea, căci dacă acest lucru ar urma să fie decis de Conferința de la Paris, s-ar târăgăna nu luni, ci ani de zile.

În cursul discuției, Bismarck a adus vorba și de poziția puterilor europene față de candidatura la tron: „Rusia și Poarta vor ridica protestul cel mai categoric împotriva alegerii dumneavoastră, Franța, Anglia și Italia vă vor lua partea, iar Austria va face totul pentru a vă zădărnici candidatura. Dar tocmai din partea aceasta nu sunt multe motive de teamă, deoarece am de gând să-i dau de lucru Austriei pentru câtva timp de-acum încolo!“

Apoi, Bismarck zăbovi asupra situației dificile în care ar fi pusă Prusia, întrucât aceasta se ținuse permanent departe de chestiunea orientală și nu făcuse uz de votul ei decât în consiliul marilor puteri: „În acest caz special, eu, ca prim-ministru al Prusiei, ar trebui, oricât de greu mi-ar veni, să votez împotriva dumneavoastră, căci în momentul de față nu aș avea voie să provoc o ruptură cu Rusia și nu mi s-ar permite ca interesul nostru de stat să-l angajez în favoarea interesului de familie. – Dacă Alteța Voastră trece

la acțiune, regele ar ieși dintr-o situație delicată pentru el, și sunt convins că nu ar fi potrivit acestei idei, deși în calitatea lui de cap al familiei nu ar putea să-și dea încuviințarea. – Odată ce Alteța Voastră ajunge în România, chestiunea se va rezolva curând, căci, dacă Europa se va vedea în fața unui *fait accompli*, puterile deocamdată implicate vor protesta, ce-i drept, dar un protest stă pe hârtie, iar faptul real nu va mai putea fi anulat!“ La obiecția prințului că Rusia și Poarta ar putea trece la acțiuni ostile, Bismarck și-a exprimat îndoiala cu privire la consecințe prea grele, iar la întrebarea cum ar reacționa Prusia la faptul împlinit, prim-ministrul a replicat: „Nu vom putea decât să recunoaștem realitatea și să acordăm chestiunii întreaga noastră atenție. Curajoasa dumneavoastră decizie va fi cu siguranță întâmpinată aprobator aici.“

După-amiază, prințul a fost primit cu cordialitate de către rege. Acesta din urmă nu îmbrățișă însă vederile pe care i le comunică prințul ca din partea lui Bismarck, ci îi enumeră dificultățile care, în opinia lui, ar sta în calea proiectului său, sfătuindu-l să aștepte decizia Conferinței de la Paris. Dar, și-a continuat regele raționamentul, chiar dacă această decizie ar fi una favorabilă, ar mai fi de reflectat la întrebarea dacă este demn de un principe din casa de Hohenzollern să se pună sub oblăduirea unui sultan. Prințul Carol a replicat – urmăm aici din nou memoriile intitulate *Aus dem Leben König Karls von Rumänien*¹, redactate pe baza jurnalelor suveranului și însoțite de numeroase

1. Lucrarea a fost tradusă în românește sub titlul *Memoriile regelui Carol I al României (De un martor ocular)*, 17 vol., Editura Tipografiei ziarului „Universul“, București, 1909–1912 (n. red.).

documente oficiale – că, pentru moment, este gata să recunoască suzeranitatea turcească, dar cu gândul de a se elibera de aceasta pe calea armelor și de a cuceri pentru țara care îl alege independența deplină pe câmpul de luptă; în continuare, îl rugă pe rege să fie convins că el, prințul Carol, va face totdeauna cinste numelui pe care-l poartă, oriunde și în orice situație s-ar găsi! – Regele îi dădu apoi prințului permisiunea de a merge în concediu la Düsseldorf și îl îmbrățișă la despărțire cu cuvintele: „Dumnezeu să te ocrotească!“

De la rege, prințul a mers la Potsdam, la familia prințului moștenitor. Prințul moștenitor renunțase la mai vechile sale reticențe, în orice caz nu a mai dat de înțeles că ar fi împotriva proiectului, și și-a mărturisit convingerea fermă că prințul se va dovedi la înălțimea acestei misiuni; asemenea soției sale, el și-a luat un călduros rămas-bun de la prieten, exprimându-i cele mai sincere urări pentru un viitor frumos.

Încă în aceeași seară, prințul Carol s-a dus la Düsseldorf, unde a doua zi – înconjurat de părinți și frați – și-a sărbătorit ziua de naștere, ocazie cu care a primit numeroase felicitări din România. Trei zile mai târziu, Conferința de la Paris a hotărât ca, la București, Camera întrunită să procedeze la alegerea unui principe pământean. Depeșele trimise de la București au anunțat însă că românii nu intenționau să dea curs acestei dispoziții, că ei doreau să se împlinească voința națiunii, conform căreia domnia trebuia să fie încredințată unui principe străin, și că nu se abăteau de la ideea alegerii prințului Carol. Pentru această soluție se pronunța energic și Franța, declarând că ea nu va tolera eventuale măsuri coercitive, fie ele din partea Rusiei sau a Porții.

Bismarck, după cum îi comunică la 23 aprilie colonelului von Rauch, care media între principele Karl Anton și rege, rămase și el credincios părerii sale că cel mai bine ar fi ca prințul să accepte imediat alegerea, să meargă la Paris pentru a se pune de acord cu împăratul Napoleon și să încerce apoi să obțină încuviințarea Rusiei: „În ce privește încuviințarea regelui, aceasta firește că nu se poate produce acum, dar în fața unui *fait accompli* nu va mai putea fi refuzată. Dacă prințul simte în el forța și hotărârea de a rezolva chestiunea în acest mod, singurul de altfel care promite succes, asta trebuie el însuși să decidă. Orice altă cale nu oferă nici o perspectivă, căci până la urmă puterile europene se vor uni în jurul ideii de alegere a unui principe pământean și românii se vor conforma. – Ieri seara, față de domnul Bălăceanu, agentul politic al României la Paris, m-am exprimat în același sens, subliniind că acum regelui nu-i este îngăduit să decidă singur și să accepte alegerea pentru prințul Carol, căci prin aceasta s-ar putea crea complicații politice.“

Câteva zile mai târziu, colonelul von Rauch i-a predat principelui Karl Anton o amănunțită scrisoare autografă a regelui în care acesta își expunea încă o dată clar și la obiect punctul de vedere și rezervele. În același timp au sosit de la Paris mesaje private care spuneau că guvernul francez, ca și până acum, privea cu simpatie alegerea românilor, dar, firește, nu putea să întreprindă nimic de natură să contribuie direct la soluționarea chestiunii.

Evenimentele împingeau acum spre luarea unei decizii. La 1 mai, Ion Brătianu a sosit la Düsseldorf. El a avut mai multe convorbiri lungi cu principele

Karl Anton și cu prințul Carol. Când principele a su-
bliniat că fiul său nu poate să facă nimic fără o îm-
puternicire din partea regelui, Brătianu a exclamat
mâhnit: „Atunci, România este pierdută!“ În acel
moment, prințul Carol l-a luat deoparte, mărturisin-
du-i între patru ochi că este ferm hotărât să între-
prindă călătoria la București!

Brătianu avea motive întemeiate să se teamă, căci,
în condițiile conflictului tot mai exacerbât dintre Aus-
tria și Prusia, norii războiului se ridicau tot mai ame-
nințător la orizont și era foarte posibil ca una dintre
marile puteri interesate, fie însăși Austria, fie Rusia,
fie Turcia, să se folosească de ocazia favorabilă ca să
pună stăpânire pe neputincioasa țară românească,
în ciuda eventualului protest al Franței, care însă ar
fi fost doar un gest de natură diplomatică.

La 5 mai, principele Karl Anton era la Berlin, vizi-
tându-l mai întâi pe Bismarck, care îi spusese încă o dată
că el rămâne la părerea lui. Apoi, principele ajunsese la
o înțelegere mai concretă cu regele, care, în sfârșit, a
declarat că se va abține de la orice amestec direct în
deciziile prințului Carol și că se va mulțumi să ia la
cunoștință un fapt împlinit, transmițându-i totodată
prințului să-și înainteze cererea de demisie odată ce
va ajunge la stația de frontieră.

Două zile mai târziu, principele Karl Anton era
din nou la Düsseldorf, unde sosiră și Ion Brătianu și
Bălăceanu, chemați telegrafic de la Paris, cărora prin-
țul Carol le comunică la 7 mai că este absolut hotărât
să vină la București. Se sfătuiră detaliat în legătură
cu itinerarul și cu dificultățile și obstacolele ce erau
de așteptat, fixând ca dată a călătoriei ziua de 11 mai.

Zarurile erau aruncate!

Ce gânduri, ce reflecții și planuri trebuie să fi umplut sufletul prințului în tot acest timp! Decizia de a răspunde afirmativ la chemarea neașteptată a unei țări de departe și de a accepta coroana unui popor străin era – la un caracter ca al lui și la niște înclinații ca ale lui – cu totul de înțeles. Prințul manifestase de timpuriu un interes deosebit pentru natură și pentru viața poporului, multiple călătorii îi produsese o sumedenie de impresii de neșters și îi îndreptaseră, desigur, destul de des dorințele dincolo de fruntariile mai strânse ale locurilor natale. Nu degeaba se spune că oamenii a căror viață sufletească este supusă unor oscilații de mai mare amplitudine decât se întâmplă de obicei numai cu greu reușesc să găsească drumul înapoi spre ambianța și activitatea familiară, dacă în lungi călătorii au ascultat freamătul ori vuietul sălbatic al mării, dacă departe de locurile natale au văzut apunând globul solar peste tăcute întinderi de palmieri, dacă au cunoscut fenomenele misterioase ale pustiului și ale stepei, și vor simți mereu imboldul să plece în lumea largă, frumoasă, divină, care lor li se arată cu totul altfel decât majorității locuitorilor Terrei. Această trăsătură pare să se fi manifestat și să fi jucat un rol și la prințul Carol atunci când drumul vieții lui a luat o întorsătură bruscă.

Desigur, nu rolul hotărâtor! După întreaga lui alcătuire interioară, prințul Carol nu era făcut să ducă viața comodă, ferită de trepidații a unui fiu de principe, să obțină un rang militar după altul și să-și vadă existența consumându-se între serviciul militar și agitația de la curte. Minte sa vioaie, marea lui energie, spiritul întreprinzător mereu proaspăt își puneau scopuri mai înalte. Nicidecum obsedat de himere, nicidecum înclinat spre aventură sau urmărind din

cine știe ce motive planuri ambițioase, ci cântărind totul cu calm și seriozitate, el se văzu pus în fața unei misiuni înalte, pe măsura unui om adevărat: să devină un principe autentic și salvator al unui popor până acum împilat, jefuit, parțial disprețuit, să introducă ordine pe acele meleaguri prost gospodărite, să elibereze țara de zgura și presiunea politică, să fie un exemplu luminos pentru locuitorii ei, care au rămas în fond oameni buni, și să-i ducă la acea prosperitate de care se bucură celelalte state civilizate – să creeze ceva solid și temeinic nu numai pentru prezent, ci și pentru viitor! La aceste considerații s-au adăugat poate altele. În numeroasele lui călătorii, prințul cunoscuse locuri și oameni aparținând celor mai diferite națiuni, iar privirea lui ageră descoperise importanța pe care România putea s-o dobândească, trebuia s-o dobândească sub o domnie judicioasă, devenind „o arteră vie în Europa“, cum se exprimase în acele zile hotărâtoare de la Düsseldorf. Aici se putea săvârși o faptă mare, istorică, vrednică de grijile, renunțările și dezamăgirile inerente, dar vrednică și de gloria pe care o promitea reușita.

Poate că în prințul Carol se puneau în mișcare hotărârea și pofta de a făptui a Hohenzollernilor, și poate că în spirit i se înălța în față imaginea acelor îndrăzneți, inteligenți burgravi de Nürnberg și a operei realizate de ei în marca Brandenburg, operă ce avea să rămână în istorie!

Și putea prințul să nu vadă un semn bun în faptul că existau anumite legături între Hohenzollerni și tânărul stat, purtător al unui trecut învăluit în legendă, deasupra căruia străluciseră cândva victorios vulturii Romei? Putea să nu înțeleagă că prima dintre legături o reprezenta chiar fluviul curgător prin

locurile natale, Dunărea, care fremăta pe lângă castelul Sigmaringen cel îmbrăcat în iederă și care îi șoptea băiatului aflat la vârsta de neuitat a copilăriei cântece și basme, același fluviu care scălda îndepărtatele ținuturi românești și care pentru acestea era nervul vital cel mai important? Aceeași Dunăre pe care Friedrich VI, conte de Zollern și burgrav de Nürnberg, venise în aval cu luptătorii săi, ce purtau semnul crucii pe armuri lucitoare, ca să-l ajute cu oști pe Sigismund, regele Ungariei, în lupta contra sultanului Baiazid I! Cu cavalerimea de la soare-apune se unise o puternică oaste românească în frunte cu domnitorul Mircea, steagurile Hohenzollernilor fluturaseră împreună cu cele românești la Nicopole deasupra Dunării, unde, la 27 septembrie 1396, s-a dat o bătălie grea de consecințe: în principal din vina cavalerilor francezi pripiți la atac, armatele creștine au fost nimicite aproape în întregime de către turci, care de atunci s-au înstăpânit peste aceste ținuturi dunărene, rămânând acolo până în 1878. Friedrich, Hohenzollernul, l-a apărat cu propriul său trup pe regele Sigismund cu care, urmărit de o ploaie de săgeți, a scăpat trecând Dunărea într-o luntre, iar Sigismund, în semn de recunoștință, i-a dat ca feudă marca Brandenburg.

Curioase drumuri ale istoriei universale: aproape cinci sute de ani mai târziu, principele Carol al României, Zollernul, împreună cu trupele sale încercate în lupte își făceau intrarea triumfală în Nicopole, pe meterezele căruia fluturau steagurile românești.

Dar, până acolo, ce cărare abruptă, spinoasă – o cărare pe care tânărul Hohenzollern a pășit cu curaj și pe care principele maturizat în lupte a străbătut-o ferm și hotărât, obținând victoria, spre binele țării sale și al poporului său!

IV

Călătoria spre România și sosirea la București

Rămas-bun – Prințul Carol părăsește casa părintească – Călătoria spre România – La Salzburg și Viena – Oprise involuntară – Pe Dunăre – Sosirea la Turnu Severin – Prima primire – Intrarea în București – La Mitropolie și la Cameră – Alocuțiunea principelui Carol – Depunerea jurământului de către trupe – Zvonuri de război – Starea țării – Rapoarte ale miniștrilor – Țara și oamenii în relații contemporane – Capitala în anul 1866 – Contraste – Știrea despre moartea prințului Anton – Principele Carol al României

11 mai, ziua când trebui să-și ia rămas-bun! Prințul se sculă dis-de-diminează, termină de împachetat lucrurile și de scris câteva scrisori, apoi citi un mare număr de telegrame de felicitare care veniseră din România și-i salutau entuziast decizia. După ce își luă rămas-bun de la fiecare membru al curții princiere părintești urmă, la ceasurile zece, ora grea a despărțirii de părinții săi, care nu mai pridideau cu îmbrățișările, însoțindu-i plecarea cu urările și binecuvântările lor cele mai calde. Principele era profund mișcat, iar principesa, căreia îi curgeau pe obraz lacrimi fierbinți, nu voia nicicum să-și lase fiul din strânsoarea brațelor ei. Numai cu greu reuși prințul Carol să-și stăpânească emoțiile, dar și le reprimă energic când sări pe cal și, continuând să facă semne iubiților lui părinți rămași cu ochii înlăcrimați, porni la drum; nu trebuia să știe nimeni cât de îndelungată avea să fie despărțirea, căci pașii prințului erau supravegheați

și el trebuia să creeze aparența că nu era vorba decât de o plimbare călare. Ajunse la castelul Benrat, unde locuia fratele său mai mare, prințul moștenitor Leopold, cu familia, precum și cu sora sa, Marie. Acolo, prințul Carol își dădu jos uniforma prusiană de dragoni – fiind și aici vorba de un moment trist și greu –, înlocuind-o cu un costum civil, și, însoțit de sora sa, își continuă drumul până la castelul Rammersdorf, unde avu loc despărțirea înduioșătoare de scumpa lui Marie. Apoi traversă Rinul cu o barcă cu rame și ajunse la Bonn, grăbindu-se pe jos spre gară, unde se întâlni cu consilierul ministerial von Werner, un slujbaș credincios al casei princiare, pe care principele i-l dăduse ca însoțitor.

A doua zi dimineața, după o noapte de nesomn, sosiră la Freiburg și continuă călătoria spre Zürich, fără să-i mai neliniștească gândul că sunt urmăriți de iscoade – a căror prezență nu trecuse neobservată la Düsseldorf –, întrucât prințul, luând-o cu barca pe Rin, își ștersese urmele. La Zürich, pe călători îi aștepta șambelanul baron von Mayenfisch, care, la rugămintea principelui, trebuia să-l însoțească pe fiu începând de aici împreună cu doi servitori ai casei părintești.

Călătoria prințului și a însoțitorilor săi spre România fusese dinainte discutată în mod scrupulos și fuseseră luate în considerare toate rutele ce duceau într-acolo; fiecare dintre acestea comporta, bineînțeles, anumite riscuri: aceea prin Austria, din cauză că războiul putea izbucni dintr-un moment într-altul și autoritățile austriece l-ar fi arestat pe prinț ca ofițer prusian, în caz că l-ar fi recunoscut; de asemenea, drumul maritim prin Marsilia, eventual prin Genova

spre Constantinopol, pentru că foarte probabil și cei de acolo l-ar fi reținut pe prinț; nu mai puțin drumul ocolit prin Rusia. Așa că, în ciuda tuturor îndoielilor și temerilor, s-a ales linia cea mai scurtă, prin Viena-Baziaș. În Elveția se punea acum problema procurării de pașapoarte false, și în această chestiune le dădu bucuros o mână de ajutor Äpli, guvernatorul cantonului St. Gallen. Elvețianul fusese în repetate rânduri oaspetele familiei princiare la Weinburg, deja amintita proprietate din Elveția, și lui îi adresase principele Karl Anton o scrisoare cu privire la pașapoarte. La o solicitare telegrafică, Äpli răspunse că a doua zi el va fi în trecere prin Zürich; acolo l-au vizitat domnii von Werner și von Mayenfisch și au aflat că era dispus să le satisfacă dorințele, dar că, din păcate, el urma să se întoarcă la St. Gallen abia în seara următoare. Prințul folosi răgazul forțat pentru niște scrisori amănunțite către împărații Franței și Rusiei, precum și către sultan: le explică motivele care-l determinaseră să dea curs chemării de a merge în România și își exprima speranța în bunăvoința lor, care – scria el – era de cea mai mare importanță atât pentru el, cât și pentru viitorul statului român. Domnul von Mayenfisch, împreună cu cei doi servitori și cu cea mai mare parte a bagajelor, plecă înaintea celorlalți la München, căci trebuia evitată orice vâlvă, iar după-amiază prințul și domnul von Werner se ocupară cu desprinderea monogramelor de pe lenjerie și cu scoaterea literei K de pe valiza cu obiecte de toaletă a prințului, pentru a se evita orice bănuială la controlul vamal. În aceeași seară, cei doi domni ajunseră la St. Gallen, căutând adăpost într-un mic han și luând împreună o cameră modestă. Ziarele le aduseră știrea că armatele Turciei și Rusiei urmau să ocupe România.

În dimineța următoare, pe 15 mai, prințul și însoțitorul său s-au prezentat la domnul Äpli, care a emis pentru prinț un pașaport pe numele „Karl Hettingen“ (după castelul Hettingen al principelui Karl Anton), călător cu afaceri spre Odessa. Documentul atesta ca semn particular al posesorului niște ochelari datorită cărora prințul spera să fie cât mai de nerecunoscut. Prin Rohrschach, iar apoi, după o călătorie furtunoasă pe lacul Constanța, prin Lindau, s-a continuat drumul spre Augsburg și, de acolo, a doua zi spre München, unde a avut loc întâlnirea cu domnul von Mayenfisch, care de acum încolo a călătorit ca distins pasager la clasa întâi, în timp ce prințul și domnul von Werner au folosit clasa a doua. La Salzburg s-a zăbovit mai mult din cauza controlului vamal și de pașapoarte. La intrarea în sala de așteptare, pe un ton aspru, funcționarul însărcinat cu verificarea pașapoartelor îl întrebă pe prinț de nume, pe care acesta îl uitase pe moment, dar domnul von Werner se interpușe rapid cu o întrebare despre vămuire și predă pașapoartele. În supraaglomerata sală de așteptare intrară câțiva ofițeri austrieci, printre care și niște cunoscuți de-ai prințului, cu care el fusese împreună în Schleswig în 1864; ei dădură de mai multe ori târcoale mesei prințului, dar acesta se ascunse după un ziar, prefăcându-se adâncit în lectură.

Aici, la Salzburg, la părăsirea solului german și pășirea pe cel austriac, prințul trimise prin poștă cererea prin care-l ruga pe regele Wilhelm să-l elibereze din serviciul militar prusian. „Rog pe Majestatea Voastră“, se spunea în textul respectiv, „să judece actualul meu demers nu cu extrema rigoare a legii și ordinii militare, ci să aibă Măria Voastră bunăvoința de a cumpăni cu măsura îngăduinței și indulgenței regale

o lucrare în care cred că voi avea, cu ajutorul lui Dumnezeu, puterea de a izbândi.“ În același timp, prințul trimise o scrisoare regelui în calitate de acestuia de cap al familiei de Hohenzollern, referindu-se la cererea de demisie și observând că, atunci când aceasta din urmă va fi ajuns în mâinile regelui, el, prințul, se va afla în termenul cel mai scurt la cârma unui guvern la care a fost chemat prin alegerea unanimă a poporului român: „Cu încredere în Dumnezeu și cu conștiința împăcată că un suflet cinstit și o voință neclintită compensează numeroase neajunsuri individuale, preiau un post greu, contestat din toate părțile, ale cărui sarcini, astăzi încă neclare și încâlcite din pricina diverselor interese politice, sper să le pun pe o bază fermă și durabilă. – Pentru ca, întemeindu-mă pe o conștiință curată și liberă, să realizez acest lucru, am nevoie de asigurarea morală că mă voi bucura mereu de simpatia discretă și de favoarea și înțelegerea constantă a Majestății Voastre. A nu avea o certitudine în această privință mi-ar îngreuna teribil marea mea sarcină și m-ar face indisponibil pentru îndeplinirea entuziastă a datoriei. – Dumnezeu să vă binecuvânteze, Majestatea Voastră, împreună cu întreaga casă regală și scumpa noastră patrie, Prusia! – Fie ca victoria, gloria și onoarea să domnească acolo unde flutură steagurile Prusiei!“

În sfârșit, pasagerii au putut să urce din nou în tren, dar, înainte ca acesta să se pună în mișcare, în cupeul cu societate pestriță în care ședea prințul intră un funcționar care îl fixă din priviri, iar apoi făcu o însemnare în carnetul de notițe, astfel încât era de temut că prințul fusese recunoscut și se va transmite acest lucru la Viena.

Despre somn nici gând în noaptea aceasta; era un frig pătrunzător, și prințul se lăsă purtat de gânduri neliniștite în legătură cu viitorul imediat și mai îndepărtat. Acasă, după cum știa prea bine, părinții, frații și sora îi purtau de grijă. S-a ajuns la Viena la ora șapte: gara forfotea de armată. Prințul dădu și aici peste mai mulți generali austrieci pe care-i cunoștea foarte bine, dar care, firește, nu bănuiau că în călătorul simplu, purtător de ochelari, înfășurat într-o manta mare, se ascundea un vlăstar al Hohenzollernilor. S-a luat repede o trăsură și abia pe drum i s-a spus viziului să meargă la gara de unde plecau trenurile spre Pesta și unde urmau să se reunească cu ceilalți călători. Mai departe, trecând prin Bratislava și Pesta, s-a traversat Ungaria; peste tot mari mișcări de trupe, apoi o altă noapte de nesomn în vagonul de clasa a doua neîncălzit, zgâlțâit încoace și-ncolo.

Vineri dimineța, pe 18 mai, s-a ajuns la malul Dunării, la Baziaș, stația terminus a căilor ferate austriece, de unde călătorii urmau să ia vaporul pentru a merge pe fluviu în jos. Dar nu mică le fu spaima când primiră neașteptata veste că, din cauza transporturilor de trupe, vapoarele nu mai circulau regulat și că următoarea cursă avea să plece probabil abia duminică înainte de amiază. Două zile de neliniștitoare incertitudine! Fiecare oră putea să aducă deconspirarea, fiecare oră putea să devină fatală pentru România! Lipsiți de vești, trebuiau să consume timpul prețios în acest cătun mizer, în hanul lamentabil în care nu găsiră decât un adăpost sărăcăcios. Călătorii nu puteau nici măcar să comunice între ei, pentru a nu trezi nici un fel de bănuială; ba mai mult, la cârciumă, avură parte de tot felul de discuții pe teme

politice, presărate cu remarci ironice: „Noul principe o să se facă tot așa de nesuferit precum Cuza!“ sau „N-o să dureze mult și valahii o să-l alunge din țară!“ și alte asemenea preziceri amabile, inclusiv zvonuri alarmiste cum că turcii ar fi pătruns în România și se ajunsese chiar la lupte. Prințul a rămas în camera lui, scriind scrisori și telegrame pe care intenționa să le expedieze după ce va fi sosit pe pământ românesc.

În sfârșit veni, scăldată în lumină primăvărată, ziua de 20 mai, duminica Rusaliilor, și vaporul sosi. Prințul se îmbarcă îndată, căutând clasa a doua, despărțit de însoțitorii săi și chiar de Ion Brătianu, care sosise de la Paris exact la timpul potrivit ca să prindă vaporul și care, după un scurt schimb de semne, îl ignoră complet pe prinț. Se auzi ultimul fluierat ascuțit; suflând și gâfâind, vaporul se puse în mișcare, părăsind portul austriac.

Prințul Carol luă loc în mijlocul unei societăți pestrițe, compusă din toate neamurile posibile, între saci, cutii și lăzi puse claie peste grămadă, și acolo redactă o scrisoare mai lungă către împăratul Franz Joseph, explicându-i și lui motivele care-l determinaseră să accepte coroana română și subliniind că el nu nutrește nici un fel de intenții ostile față de Austria, ci dorește să întrețină relațiile cele mai prietenești cu puternicul stat vecin.

S-a continuat înaintarea în aval pe marele fluviu, prin fața unor ruine bătute de soare și de vânt, mar-tore ale mării lupte a popoarelor de-a lungul Dunării, prin fața unor localități ungurești în stânga și sâr-bești în dreapta, pe lângă castele dărăpănate, îmbrăcate în iederă, ca și pe lângă resturi roase de vreme ale unor forturi și fortificații romane. Apoi vaporul a

ajuns în defileul de la Cazane. Tot mai aproape se iveau falnicele lanțuri muntoase, gigantic se ridicau colți de stâncă înfricoșători, peste care apa gălgâia, vuia și spumega; fluviul se revărsa cu muget sălbatic peste praguri de piatră și grohotiș până ce puhoaiile scăpate din strâmtoare se linișteau. Vaporul a acostat la Orșova, unde călătorii s-au transferat pe unul mai mic. Primejdiile Porților de Fier, temute de când lumea din cauza lanțurilor stâncoase ascunse sub valuri, de care s-au zdrobit adesea vasele ce le traversau, au fost trecute cu bine, și vaporul se îndreaptă imediat spre Turnu Severin, unde din tufișuri dese se înălțau dominator ultimele rămășițe cenușii ale castelului construit de împăratul Severus și unde pe catarge înalte fluturau voios steagurile românești în culorile roșu, galben și albastru.

Cu ce simțăminte grave și profunde trebuie să fi privit prințul Carol spre această localitate românească, înțelegând marea responsabilitate a sarcinii pe care și-o asumase și gândindu-se cu neliniște la viitorul nedeslușit ce-i sta în față! Dar pentru el nu mai existau reticențe de nici un fel, acum trebuia să meargă înainte, acum, mobilizându-și forțele și dăruindu-și întreaga ființă, trebuia să atingă țelul înalt pe care și-l fixase.

Când prințul a vrut să părăsească vasul, căpitanul îl reținu întrebându-l de ce el, care are bilet până la Odessa, vrea să coboare aici, unde oprirea nu este decât una foarte scurtă; prințul îi răspunse că dorește să meargă pe uscat pentru câteva minute. Îndată ce păși pe uscat, Brătianu, care-l urma îndeaproape, se înclină în fața lui, rugându-l să ia loc într-una din trăsurile gata pregătite. Prințul însă auzi spunându-se

în spatele lui: „Dumnezeule, acesta trebuie să fie prințul de Hohenzollern!“ Cuvintele acestea fuseseră rostite de căpitanul vasului, care, din fericire, își recunoscuse prea târziu pasagerul.

La ora opt seara, după o scurtă primire la prefectura ai cărei funcționari habar nu avuseseră despre sosirea noului lor principe, ținută în mod intenționat secretă, principele Carol, însoțit de Brătianu, urcă în trăsură deschisă trasă de opt căluți și, în galop nebunesc, cu strigăte de hei și dii, dispăru în noapte. Câte patru cai erau mânați de un surugiu îmbrăcat pestriț, pocnetul bicelor și strigătele răsunătoare îi făceau pe căluți să fugă mâncând pământul, fugă pe care ei nu o încetineau nici la vreun dâmb, nici la vreo cotitură. Atelajul fu schimbat de două ori în noaptea aceea, iar pe la patru dimineața, în bătaia unui vânt tăios, călătorii noștri traversară Jiul pe un bac șubred ce cu greu făcea față curentului puternic. Pe la revărsatul zorilor ajunseră la Craiova, cea încadrată de dealuri strălucind în veșmânt primăvărat, unde – dat fiind că sosiseră telegrame de la București anunțând mult așteptata sosire a principelui – acesta fu primit în aclamațiile unei mulțimi compacte și unde, în fața unui cort improvizat din ramuri verzi, primarul îi ură din toată inima bun sosit în timp ce o ploaie de flori și ghirlande se revărsa asupra înaltului oaspete. După un popas de o oră s-a continuat călătoria, de data aceasta trăsură fiind însoțită de două coloane de dorobanți aparținând de miliția călare, purtătoare a uniformei de husari. Acestora li s-au alăturat nenumărați călăreți și o întreagă suită de slujitori.

Fără drum, fără cărare, coloana o ținu în goana mare peste câmpuri, pe lângă mici așezări ale căror

case aminteau mult de datinile Orientului și a căror populație, îmbrăcată în portul național bogat colorat, îl aclama pe noul principe. Uralele și bucuria fură nemărginite și la Slatina, unde s-a ajuns la amiază; încă de cu noapte fuseseră ridicate diferite arcuri de triumf și peste tot fluturau steaguri, peste tot se agita năframe și de pretutindeni se arunca în principe cu flori. De la Slatina, principele Carol îi adresă primul salut telegrafic tatălui său la Düsseldorf: „Cu emoție, dar și cu bucurie trimit scumpilor mei părinți, dragilor mei frați și dragii mele surori primele calde salutări din noua mea patrie. Ei îi voi aparține cu tot sufletul, dar voi păstra mereu amintirile scumpe și sentimentele de cea mai mare recunoștință pentru locurile mele natale. Adineauri am fost primit cordial la Slatina, mâine sosire la București.“ În aclamații de bucurie ca și până acum, călătoria a continuat prin orașe și sate, prin păduri și peste câmpuri, adesea pe drumuri foarte proaste, fiindcă de căi ferate nici vorbă nu era pe-atunci, dar, prin aceasta, prințului i s-a oferit ocazia prețioasă de a veni imediat în contact mai strâns cu țara și poporul.

La 22 mai (10 ale lunii, după calendarul românesc) a avut loc intrarea solemnă în București. Aproape de Băneasa, cu mult înainte de a intra în capitală, principele fu întâmpinat de mase populare dense. Aici, înmânându-i pe pernă de catifea cheia orașului și oferindu-i pâine și sare, în semn de ospitalitate, primarul Bucureștiului îl salută cu cuvinte entuziaste, pentru care principele îi mulțumi în modul cel mai cordial, exprimându-și speranța că va avea forța să ducă la bun sfârșit misiunea grea pe care și-a asumat-o, întru fericirea României, însuflețit fiind de

încrederea nestrămutată în ajutorul Celui de Sus. În timpul rostirii acestor cuvinte începu să răpăie o ploaie torențială, prima în ultimele trei luni, care învioră țarinile, iar poporul, care nu mai contenea cu strigătele de bucurie, luă ploaia ca pe un semn bun, căci, după credința orientală, aduce noroc.

Apoi deplasarea a continuat într-o trăsură de gală deschisă, trasă de șase cai albi, precedată de o unitate de cavalerie mergând la trap și înconjurată de înalți ofițeri călare. La Șosea, pe acest frumos corso al societății bucureștene, s-au înșirat infanteria, vânătorii și artileria, cărora li s-au alăturat gărzile naționale. În spatele trupelor se înghesuiau mulțimi de oameni, la fel pe străzile pe care nu te puteai mișca decât pas cu pas în mijlocul tumultului și al uralelor, în timp ce de la ferestre se aruncau flori și poezii peste trăsură de gală și peste pasageri, iar salvele puternice ale tunurilor se uneau cu sunetele maiestuoase ale clopotelor tuturor bisericilor. Toate casele își puseseră podoabe de sărbătoare; oriunde te uitai, vedeai ghirlande și flori, steaguri și covoare. În fața unei clădiri principele văzu o gardă de onoare cu steaguri și își întrebă însoțitorii ce casă este aceea, la care, cam deconcertat, generalul Goleescu răspunse: „Este palatul.“ Dar principele crezu că n-a înțeles bine și întrebă: „Unde este deci palatul?“, la care generalul, tot mai stânjenit, arătă spre casa cu un singur etaj, lipsită de orice podoabă.

În sfârșit, după o oră și jumătate de mers, s-a ajuns la Mitropolie, biserica principală, de pe platforma căreia se deschidea o priveliște splendidă asupra Bucureștiului. Mitropolitul, împreună cu ceilalți preoți în veșminte cu fir de aur și argint, îl primi pe prin-

cipe, dându-i să sărute crucea și Evanghelia, și-l conduse în biserică, unde se ținu un tedeum solemn. După aceea, principele, înconjurat de cler, de miniștri și de membri ai guvernului provizoriu, merse pe jos la Parlament, vizavi de Mitropolie, în a cărei sală de ședințe se adunaseră deputații țării, funcționarii, judecătorii și ofițerii superiori, care-l întâmpinară pe principe cu ovații furtunoase, prelungite la nesfârșit. Cu ei își uneau glasurile cei care luaseră loc în tribunele supraaglomerate. Pe masa din fața tronului, mitropolitul puse crucea și Evanghelia și-l invită pe principe să depună jurământul pe legile țării. Colonelul Hara-lambie, membru al conducerii provizorii, citi formula românească de jurământ: „Jur a fi credincios legilor țării, a păzi religiunea României, precum și integritatea teritoriului ei și a domni ca Domn constituțional“¹, și principele, cu dreapta pe Evanghelie, spuse tare și clar: „Jur!“ În momentul acesta se făcură auzite exclamații de imensă bucurie, ce păreau să nu se mai potolească.

La cuvintele de salut ale președintelui Camerelor, principele, emoționat, răspunse în franțuzește: „Ales de către națiune, cu spontaneitate, Domn al românilor, mi-am părăsit, fără a sta la îndoială, și țară, și familie, spre a răspunde la chemarea acestui popor care mi-a încredințat destinele sale. Punând piciorul pe acest pământ sacru, am și devenit român. Primirea plebiscitului îmi impune, o știu, mari datorii; sper că îmi va fi dat a le îndeplini. Eu vă aduc o inimă leală,

1. Text reprodus după *Cuvântările regelui Carol I. 1866–1914*, vol. I: 1866–1886, ed. îngrijită de Constantin C. Giurescu, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II“, București, 1939, p. 6 (n. red.).

cugetări drepte, o voință tare de a face binele, un devotament fără margini către noua mea patrie și acel neînvins respect către lege pe care l-am cules în exemplul alor mei. – Cetățean astăzi, mâne, de va fi nevoie, soldat, eu voi împărtăși cu d-voastre soarta cea bună ca și pe cea rea. Din acest moment, totul este comun între noi; credeți în mine, precum cred eu în d-voastre! Singur numai Dumnezeu poate ști ceea ce viitorul păstrează patriei noastre! Din parte-ne să ne mulțumim întru a ne face datoria. Să ne întărim prin concordie! Să unim puterile noastre spre a fi la înălțimea evenimentelor! – Providența, care a condus pe Alesul d-voastre până aci și care a înlăturat toate piedicile din calea mea, nu va lăsa neîndeplinită opera sa. Trăiască Romania!¹ Și uralele și-au găsit un ecou răsunător în strigătele entuziaste de „Trăiască Carol II!“.

A doua zi a avut loc prima întrunire a miniștrilor, care au adus o mulțime de telegrame de omagiere; în cele mai multe orașe și localități, sosirea principelui a fost marcată prin festivități și iluminatii. A urmat apoi o mare recepție a autorităților orășenești, la care președintele Camerelor a ținut alocuțiunea de omagiere. În robe roșii se apropiară membrii Curții Supreme de Justiție, mai departe aceia ai Consiliului de Stat, ai Curții de Conturi și ai Curții de Apel, ai tribunalelor, președinții lor salutându-l cu cuvinte calde pe principe, după care ministrul de război a introdus corpul ofițeresc și, în numele armatei, i-a exprimat principelui încrederea cea mai profundă. După recepția care a durat mai multe ore, principele a făcut

1. Versiune românească reprodusă după *ibidem*, pp. 6–7 (n. red.).

o plimbare prin oraș, dar mulțimea de oameni veselă, îmbulzindu-se în jurul lui, a devenit curând așa de mare încât a fost nevoit să se întoarcă în palat. Pentru ziua următoare a fost fixată depunerea jurământului de către trupe pe terenul de instrucție al garnizoanei de la Cotroceni, prilej solemn cu care principele Carol a îmbrăcat pentru prima dată uniforma de general român brodată cu aur. După serviciul divin și depunerea jurământului, principele s-a adresat trupelor, evidențiind că datoria cea mai sfântă a soldatului este aceea de a servi patriei cu credință și devotament și că jurământul pe care tocmai l-au depus trebuie să-i determine, dacă patria este în pericol, să-i sacrifice cu bucurie și ultima picătură de sânge. La întoarcerea principelui în oraș, mulțimea de oameni l-a copleșit din nou cu aclamații și manifestări de bucurie.

Se zvonea că turcii, în frunte cu Omer Pașa, se pregăteau să treacă Dunărea pe la Rusciuc și să facă o incursiune în România. Drept urmare, prințul a inspectat în zilele următoare instalațiile militare; acestea se găseau în starea cea mai proastă. Nu exista praf de pușcă măcar pentru un număr redus de cartușe, în plus veni știrea că batalioanele de grăniceri de la Dunăre refuzau să pornească în marș pe motiv că guvernul nu are voie să le folosească decât pentru paza zonelor lor de baștină și a granițelor acestora. Mai multe regimente din București, inspectate în prealabil de principe, au primit ordin să se deplaseze pe Sabar, la distanță de 30 de kilometri. La câteva zile după aceea, principele a vizitat și pozițiile trupelor de la Giurgiu, oraș pe malul Dunării vizavi de Rusciuc, pentru a lua măsuri de zădărniciere imediată a unei incursiuni turcești. În toate aceste ocazii, populația i-a

făcut principelui primirea cea mai caldă și i-a dat adesea mișcătoare dovezi de încredere și iubire. Conduita lui personală deschisă îi atrăgea foarte repede, oriunde apărea, simpatie, și i se atribuia ca merit extraordinar faptul că, ținând cont de marea strâmtoare financiară a statului, renunțase la aproape jumătate din lista sa civilă.

Într-o scrisoare adresată principelui Karl Anton, domnul von Mayenfisch descria astfel prima impresie pe care principele Carol o făcuse asupra românilor: „S-ar putea spune că entuziasmul pentru prinț crește cu fiecare zi, asta dacă entuziasmul poate fi mai mare de-atât. Cu felul lui de a se prezenta, el a câștigat inimile tuturor, toți vor să-l vadă și să-l audă, ni se dau asigurări de o sută de ori pe zi că lumea îl iubește nespus și că a întrecut așteptările tuturor. S-au vândut multe mii de fotografii ale prințului și ale familiei sale. – Prințul și-a asumat o sarcină grea; nu se poate descrie în ce dezordine se găsesc toate ministerele. Pentru moment, cea mai mare dificultate însă va fi aceea de a face rost de fondurile bănești necesare. Toate vistieriile sunt goale, de ani de zile se fraudează; cei mai mulți funcționari nu și-au primit de șase luni salariile, la fel și militarii. Dar dacă prințul va fi destul de norocos să aibă în jurul său niște oameni serioși, care să țină sincer cu el și cu țara, atunci cu siguranță lucrurile vor merge bine. – Prințul nu are o clipă de răgaz, aproape că nu-și permite o pauză cât să fumeze o țigară, noaptea nu se culcă mai devreme de ora unu.“

„Prințul nu are o clipă de răgaz“ – ce-i drept, nici nu era timpul potrivit pentru odihnă și huzur, fără să mai punem în vreun fel la socoteală că nici una,

nici cealaltă nu stăteau în firea tânărului principe. Situația României era dezolantă. Nici o putere străină nu recunoscuse conducerea țării și alegerea principelui. Rusia și Turcia se arătau direct ostile; în Moldova se făceau remarcate mișcări separatiste susținute de Rusia; din cauza nivelului cultural general, constituția democratică introdusă precipitat nu era suficientă și favoriza uneltirile politice, prin tradiție pătimeașe. În afară de aceasta, ultima recoltă fusese foarte proastă și holera făcea numeroase victime, iar la acestea se adăugau manevrele războinice din partea Turciei și armata prost disciplinată și nu mai puțin prost echipată, care în total nu număra decât 8 000 de oameni. În raportul său general prezentat Camerelor și de acolo principelui, ministrul de război arăta deschis că armele achiziționate ca noi în ultimii ani erau inutile; că magaziile de materie primă erau goale și fabrica de pulbere se găsea într-o stare de parcă ar fi fost construită imediat după inventarea prafului de pușcă; că mașinile din turnătoria de tunuri de la Târgoviște – mașini costând milioane, încă neplătite – sosiseră acolo fără o stabilire prealabilă a prețului și a desenelor și că, iată, chiar dacă s-ar fi dovedit corespunzătoare, prețul unui tun în România ar fi ajuns de zece ori mai mare decât cel al unui cumpărat de-a gata din străinătate. Clădirile ridicate pentru scopuri militare sub domnitorul Cuza, mai spunea ministrul de război, care costaseră și ele milioane, erau în pragul ruinei, așa că trupele se temeau să le folosească, și la fel stăteau lucrurile și cu cazarmile de la Iași, Galați și Brăila, în timp ce în celelalte orașe soldații erau încartiruiți în case particulare, iar banii destinați pentru construcții erau risipiți în cine știe ce scopuri;

potrivit aceluiași raport, cele mai rele erau condițiile de adăpostire a santinelelor de frontieră, care trebuiau să locuiască în colibe foarte depărtate unele de altele, fapt ce făcea cu totul imposibilă supravegherea.

Nu mai puțin dezolant sunau rapoartele celorlalți miniștri. Astfel, în cel al ministrului de interne se spunea: „După un regim care ne-a oprimat atâția ani și împotriva căruia s-a revoltat întreaga națiune, ar fi greu ca într-un timp așa de scurt să găsim remediu împotriva unui sistem corupător și arbitrar. Comisia de anchetă a descoperit uriașe delapidări ale banilor publici din partea casierilor de la Prefectura Poliției și mai ales din partea directorului Poștei și Telegrafului. Acest funcționar, căruia i s-a repartizat în chipul cel mai abuziv suma de 7 253 682 de piaștri pentru serviciul său, a găsit mijloace s-o majoreze la 10 521 234. În timp ce în alte state este productiv, acest serviciu a devenit în România de-a dreptul dezavantajos, căci venitul nu a depășit în ultimul an 4 milioane. În închisori se află o mulțime de deținuți arestați de luni de zile, ba chiar de ani, fără să li se fi făcut proces.” La fel de dezolant era raportul ministrului cultelor și instrucției publice: liceele și școlile se aflau pe treapta cea mai de jos; spațiile în care se găseau ele însemnau îmbolnăvire și moarte. Din peste 3 000 de comune mai puțin de 1 300 aveau școli, și acestea, lăsând deoparte învățământul discutabil, erau adăpostite în barăci, de cele mai multe ori fără lumină și fără aer, în care zăpada și ploaia pătrundeau prin acoperiș. La fel de trist stăteau lucrurile cu celelalte îndeletniciri. Agricultura era la pământ, căci lipseau sumele necesare pentru a ajuta populația rurală nevoiașă să depășească perioadele grele, iar

vistieria statului era complet goală, după cum recunoștea deschis ministrul de finanțe: „Cresțerea deficitului prin împrumuturi, ale căror dobânzi au îngreunat excesiv bugetul de cheltuieli, și strecurarea de cifre contrafăcute și nejustificate în bugetul de venituri nu puteau să aibă drept consecință, în timp, decât împovărarea tot mai mare a situației financiare. Astfel, creditul de stat a dispărut cu desăvârșire. Toate casele de bani oficiale sunt goale și vistieria are de plătit o datorie flotantă de 55 761 841 de piaștri; după un calcul exact, anul 1866 se va încheia cu un deficit de 51 956 000 de piaștri.“ Totalul datoriilor României se ridica la 4 000 000 de piaștri, adică 120 de milioane de mărci.

Aceste date oficiale se oglindesc și în descrierile făcute țării și oamenilor de diferiți călători care au vizitat Principatele în anul 1866. Astfel, în una dintre aceste relatări se spune: „Prima impresie pe care Moldova și Valahia o fac asupra străinului este una tristă. Vaste șesuri pustii, fără șosele, fără sate, ici și colo câte un bordei de pământ din care te privește curios un ȋigan oacheș, ici și colo câte o colibă în fața căreia stau câțiva copii despuiați, tăvălindu-se în murdăria care lor nu le poate face nici un rău. Un puț de lemn la care poți adăpa caii este hanul, niște cai ce pasc liber, stația de poștă. Simți că ai trecut deja de hotarul civilizației; și așa și este. Arta și știința, comerțul și industria, toate binefacerile culturii care înaintează irezistibil prin restul Europei au rămas străine acestei țări. Nobilul se duce la Paris ca să învețe acolo cum să se poarte în societate, ȋăranul abia acum a ajuns să simtă vag că ceva îi lipsește. O clasă de mijloc nu există.“

Un alt observator scrie: „Locuințele marii mase a valahilor sunt cele mai sărăcicioase din Europa; întregul inventar casnic este format din câteva căldări și oale, plus niște mese și scăunele de lemn; paturi rar găsești la țăranii valahi. Învelit în blana lui de oaie, țăranul doarme pe pământ, iar în unele nopți fierbinți doarme și pe veranda naturală formată sub acoperișul ieșit în afară și susținut de pari din lemn. Foarte puțini cunosc aici luxul unei podele de lemn. Dar țăranul valah contrastează totuși ciudat cu alți țărani europeni. Este extraordinar de curat și, chiar în condiții de sărăcie lucie, casa improvizată din pământ este ținută în stare de curățenie perfectă. Cumpătarea și luciditatea, hărnicia și curățenia sunt trăsăturile principale ale caracterului său. El este reprezentantul viitorului politic al poporului român.“

Evaluări asemănătoare ale caracterului acestui popor găsim și în alte însemnări. Ni se spune că majoritatea populației încă nu s-a bucurat de binefacerile civilizației, dar că, pe de altă parte, a și rămas ferită de relele ei. În ciuda veseliei și a exuberanței care se manifestă în zilele de mare sărbătoare, scriu observatorii, doar rar se produc scene neplăcute, iar oameni beți vezi și mai rar. Blândețea se unește cu sobrietatea, modestia cu înțelegerea faptului că trebuie îndreptate lucrurile pentru a salva țara de la ruina totală.

Chiar și periferiile Bucureștiului, care atunci număra 160 000 de locuitori (dintre aceștia aproximativ 30 000 fiind germani), încă făceau o impresie de așezări pe deplin rurale. Barăci și ruine alternau cu locuri virane, pustii uneori, clădirile formau un șir continuu de case, până când îl întrerupeau din nou grădini și curți în care se aflau căsuțe văruite în alb, formate

numai din parter; porțile, pervazurile ferestrelor și pragurile erau vopsite adesea strident; ușile stăteau deschise, astfel încât îi puteai vedea pe meșteșugari la muncă. Străzile propriu-zise ale orașului erau înguste și, dacă exista un pavaj, acesta se găsea într-o stare groaznică; și aici întâlneai la tot pasul căsuțe și colibe scunde, dar între ele, în contrast viu, se înălțau clădiri europene moderne, cu două și trei etaje, cu balcoane, cu sculpturi în lemn și porți aurite. Strada principală, care se numea atunci Podul Mogoșoaiei (astăzi Calea Victoriei), avea un aspect pe deplin european, cu multe prăvălii, cafenele și cofetării, cu magazine și bănci ai căror proprietari erau de cele mai multe ori nemți, lucru pus în evidență și de multe firme și inscripții germane; la fel se prezenta și strada Lipscani, adevăratul sediu al activității negustorești și meșteșugărești germane, unde în timpul marelui târg se adunau negustorii și întreprinzătorii veniți din Germania, ceea ce poate fi dedus și din denumirea străzii, amintind de Leipzig și de târgul de la Leipzig.

În relatările menționate sunt descrise în culori vii Șoseaua cu strălucitoarele ei echipaje ieșite la plimbare după-amiaza, cu bogata și capricioasa ei animație mondenă, precum și frumosul parc Cișmigiu din interiorul orașului, parc amenajat de un german. În condițiile pavajului prost și ale drumurilor desfundate era foarte normal să existe un mare număr de elegante vehicule particulare și închiriate. Doamnele din cercurile selecte se luau la întrecere într-un exagerat lux al toaletelor, la zi cu ultimul strigăt al modei pariziene. Adesea, amenajarea interioară a locuințelor din palatele boierești se făcea cu mare risipă și luxul era pe măsură. Dar și aici, contrastele erau dintre

cele mai stridente; dacă ieșeau dintr-un palat ai cărui proprietari dispuneau de o rentă de mai multe sute de mii de franci și te abăteai pe una dintre străzile laterale, ale căror colibe din lemn și nuiiele de salcie amenințau să se prăbușească la prima rafală de vânt, nu puteai să nu-ți aduci aminte de bieții locuitori care dormeau pe pământul gol și al căror singur aliment era mămăliga. Astfel, Gustav Rasch, neobositul călător, scrie: „Adineauri ai pășit pe un parchet confecționat la Viena sau Breslau, iar acum te lupți pe niște ulițe gloduroase și întortocheate, cu băltoace și gropi asemănătoare unor hăuri, apoi dai cu capul de niște dărâmături sau nimerești în niște pari rupți, pe jumătate putrezi, căci e întuneric beznă și numai ici și colo câte un jalnic felinar cu petrol aruncă slabe reflexe luminoase asupra drumului gloduros. O iei după colț. Deodată pâlpâie câteva focuri printre ruinele unei clădiri pe jumătate prăbușite; chipuri ciudate în zdrențe dormitează învelite în pături ferfenițite, lângă focurile pe jumătate stinse de pe solul umed. Sunt țigani, care sunt folosiți la dărâmarea clădirii și care nu au un loc de dormit pentru noapte; și sunt doar câțiva pași de la locul de tabără, peste care hoinărește vântul rece al nopții, până la acel palat splendid, unde se bea șampanie, unde se râde și se glumește, unde astăzi se pierde la joc mii de ducăți și se doarme în asternuturi de mătase. Eu am vizitat toate marile orașe ale Europei; am văzut Londra, Parisul și Neapole, dar nicăieri nu am văzut asemenea contraste, nicăieri nu am văzut sărăcia și luxul risipitor conviețuind atât de aproape ca la București.“

Ne putem imagina ce stranii trebuie să-i fi părut toate acestea tânărului principe obișnuit cu circum-

stanțe complet diferite și cât de intens trebuie să-l fi preocupat gândul de a aduce aici unele transformări benefice. La grijile care-l asaltau în număr mare zi de zi s-au adăugat altele. Avusese loc declarația de război dintre Prusia și Austria, Prusia era prinsă într-o luptă hotărâtoare, tot ceea ce pentru principe avea preț și valoare în patria de până acum era poate pus sub semnul întrebării, prietenii și rudele lui cele mai apropiate se aflau pe teatrul de război, și apoi, la 27 iunie, a sosit vestea zguduitoare că prințul Anton, iubitul frate mai tânăr, sublocotenent în primul regiment de gardă, fusese grav rănit în bătălia de la Königgrätz. În fruntea trupelor sale, învârtindu-și spada deasupra capului, pornise înaintea tuturor împotriva satului Rossberitz, îmbărbătându-și ostașii cu strigătul: „Într-acolo, oameni, într-acolo!“, aruncându-se asupra unui tranșeu și baraj apărat cu disperare de austrieci. Aici a primit prima rană, dar cu „Înainte!“ a continuat asaltul până când un al doilea glonț i-a zdrobit rotula. Câțiva soldați l-au ridicat de jos după ce fusese împușcat de două ori. În jurnalul său, viitorul împărat Friedrich nota: „La Rossberitz, unde, judecând după mulțimea de cadavre și răniți, lupta trebuie să fi fost teribil de înverșunată, și unde curțile țărănești au continuat să ardă mult timp, l-am găsit pe Anton von Hohenzollern, rănit la picioare de trei gloanțe. Era ciudat de radios și totodată emoționant de naiv când minimaliza gravitatea rănilor sale. Mi-a urat noroc, mi-a spus că fusese cu coloana sa în focul cel mai aprig, că dăduse ordin să se execute o tragere rapidă, că apoi fusese rănit și luat prizonier, dar eliberat din nou prin înaintarea alor noștri. Zăcea într-o căruță țărănească lângă austrieci muribunzi.“ Într-o

scrisoare către soția lui, regele Wilhelm relata: „Anton von Hohenzollern are patru gloanțe în picioare, nu știu cum se simte, se spune că a fost de o bravură excepțională.“ Regele, care îi acordase viteazului Ordinul „*Pour le Mérite*“ prin mai vârstnicul său frate, prințul moștenitor Leopold, îi telegrafie principelui Karl Anton: „Mii de mulțumiri pentru participarea ta; a fost o victorie grandioasă, incomparabilă; fie ca fiul tău să n-o plătească prea scump. Ce mult trebuie să mă gândesc la voi, el a făcut în toate luptele cinste numelui său, a fost îndrăgit de soldați!“ După suferințe foarte grele, îndurate cu bărbăție, prințul muri, dar, în ceasul morții fiind, el a mai spus: „Preamăresc Providența, care a pecetluit din nou victoria cu sângele unui Hohenzollern și mi-a rezervat onoarea de a cădea pentru cauza patriei.“

Așa cum acest tânăr erou se gândise numai la datorie și țară, la fel și principele Carol se dedicase pe de-a-ntregul noii lui patrii. Începând din acele zile de mai, el nu a mai avut decât un singur țel în fața ochilor: să facă mare România și fericit poporul ei. La școala severă a vieții, junele principe atinsese maturitatea bărbatului, își călise caracterul și își consolidase acele însușiri care, în cursul anilor și deceniilor, l-au ajutat să înfăptuiască lucruri atât de mărețe: noblețea gândirii, evaluarea serioasă a tuturor faptelor și valorificarea lor rapidă pentru viața practică, judecata calmă, dar fermă, simțul datoriei, cântărirea nepărtinitoare, binevoitoare a persoanelor și situațiilor, dârzenia și statornicia, calitatea de a nu fi niciodată răzbunător, ba chiar de a fi lesne iertător față de dușmanii săi, hărnicia și activitatea neobosită, grija pentru prezent și preocuparea permanentă pentru viitor,

neclintirea în atașamentul față de cei pe care i-a recunoscut ca prieteni.

Așa și trebuia să fie omul care luase în mână sa fermă cârma navei clătinătoare a statului român. Încă din prima zi, Dimitrie Sturdza, care i-a adus mereu servicii prețioase principelui, a recunoscut importanța, chiar necesitatea istorică a acestuia pentru România, iar mai târziu el a rostit în Senat aceste cuvinte simple și adevărate: „Prin preluarea conducerii, Carol I a salvat România de la războiul civil și a ajutat-o să nu cadă în prăpastia pe marginea căreia se afla aproape fără speranță!”

V

„Să ne ajutăm dară, români!”

Prima proclamație a principelui Carol – „Să ne ajutăm dară, români!” – Dificultăți interne și externe – Conduita personală a principelui – Muncă și program zilnic – Călătoria la sultan – La Constantinopol – Rezultate bune – Dificultăți ale domniei – Zile și ani de griji copleșitoare – Principele și populația – Progrese la București – Reorganizarea armatei – Construcția de căi ferate – Noi obstacole interne și calomnii externe – Se înaintează lent – Un viraj spre mai bine – Principele Carol îl vizitează pe împăratul Alexandru II – Călătoria în Germania

La câteva zile de la preluarea domniei, principele Carol a emis către poporul român o proclamație cu următorul cuprins:

„Români!

De la sosirea mea între voi, am primit din toate părțile nouăi mele patrii adrese de felicitare și de bună venire, care mă asigură că voința la care am răspuns era voința întregii națiuni. Un mare număr mi-au fost trimise pe când eram la căminul meu și v-ați gândit încă chiar la ziua nașterii mele, spre a-mi transmite urările voastre. Aș fi voit a răspunde fiecăruia în parte și atunci accentele mele v-ar fi spus că vă dau inimă pentru inimă; aceasta însă fiind peste putință, primiți aceste câteva cuvinte ca expresiunea cugetării mele pentru toți. – Români! La chemarea voastră mi-am lăsat patria și familia, și am urmat astfel căci cunosc istoria voastră, aspirațiunile voastre, suferințele voastre. Am venit, pentru că vocea unei națiuni îmi este sacră; și când acea națiune are un

trecut glorios, cum este al vostru, un trecut care i-a dat puterea a lupta, precum ați luptat voi, spre a vă face un viitor demn de dânsul, vocea acelei națiuni este pentru mine vocea lui Dumnezeu. Iată pentru ce am lăsat pe cei ce-i iubiam. Redați-mi voi toate aceste afecțiuni, căci mi-am lăsat patria, cu speranța și voința nestrămutată de a vă asigura una mare și fericită. N-am făcut-o oare leagănul fiilor mei? – Români! Căldura cu care m-ați primit mi-a dovedit că sunt într-adevăr între voi *Binevenitul*. Voi lucra neconținut spre a păstra acest titlu. Ajutați-mă prin iubirea și încrederea voastră. Nimic fără Dumnezeu! este deviza familiei mele. Dumnezeu a zis: Ajută-te și te voi ajuta. Să ne ajutăm dară, români, și Dumnezeu ne va ajuta. Carol¹

„Să ne ajutăm dară, români!“ – firește, aceste cuvinte ale principelui conțineau un adevăr amar. România nu se putea bizui decât pe ea însăși, pe ea și pe tânărul ei principe, care înainte de orice era preocupat ca prin conduita lui personală să trezească încredere, pentru ca apoi să facă treptat ordine în domeniul economic și politic cu desăvârșire confuz. Dar, înainte de orice, evoluții externe amenințătoare atraseră atenția principelui în altă direcție. Turcii își întăriseră forțele militare de la Dunăre, și nu lipseau zvonurile alarmante, care răspândeau continuu neliștițe în țară. Principele Carol făcu de mai multe ori vizite inopinate la trupele aflate între București și Dunăre, căutând să remedieze cât mai repede tot felul de deficiențe constatate la aceste inspecții. De la

1. Text reprodus după *Cuvântările regelui Carol I. 1866–1914*, vol. I, ed. cit., pp. 12–13 (n. red.).

Giurgiu, a întreprins pe un mic vapor o scurtă călătorie pe Dunăre și a avut ocazia să urmărească de la mică distanță tabăra turcească de la Rusciuc, unde erau adunați peste 20 000 de oameni și unde pregătirile lăsau să se tragă concluzia că turcii vor trece fluviul. Dar victoriile rapide ale Prusiei pe teritoriul Boemiei trebuie să fi tăiat Porții orice poftă de a se angaja într-o acțiune războinică împotriva României, deoarece turcii nu puteau spera la ajutor și la o eventuală intervenție militară din partea Austriei.

Dacă această grijă dispărea treptat, se ridicau în schimb în interiorul țării tot felul de nori întunecați, care se aflau în strânsă legătură cu discuția asupra Constituției și cu reglementarea chestiunii evreiești. Da, din cauza acesteia din urmă s-a ajuns la dezordini publice, care au putut fi domolite rapid, desigur nu de către poliție, care nu a făcut față, ci de către garda națională. Principele a vrut apoi să facă o trecere în revistă cu garda națională, pe terenul de instrucție de la Cotroceni, dar se izbi de o rezistență încăpățănată, deoarece se răspândise ideea că se urmărea dezarmarea soldaților, drept care aceștia hotărâră să se ducă în fața Camerei Deputaților și să ceară protecție împotriva acestei măsuri. Prim-ministrul Cătarăgiu îi comunică principelui acest lucru și-l rugă să-și schimbe dispoziția. Principele nu consimți însă la aceasta, ci plecă la terenul de instrucție, unde găsi doar câteva sute de oameni. Trimise, așadar, ofițeri cu ordinul ca întârziată să se prezinte numaidecât, iar în acest timp porni în fruntea soldaților adunați spre oraș, în care intră în sunete asurzitoare de muzică. Din toate părțile soseau în acest timp gărzile naționale, făcând joncțiune în Piața Teatrului și întâmpinându-l pe principe cu larmă și vuiet de urale.

Așa cum aici principele Carol, prin conduita sa personală, obținu un succes neașteptat, tot așa s-a întâmplat și în alte cazuri în care miniștrii se descurajau și-l sfătuiau să cedeze sau să renunțe la deciziile sale. Acest lucru nu-i stătea însă în fire principelui, care nu tremura și nu șovăia când era vorba de planuri a căror realizare el o considera necesară pentru binele țării și al statului.

Din cauza arșiței apăsătoare, care la București devenea insuportabilă, principele își stabilise reședința la mănăstirea Cotroceni, situată ceva mai la altitudine și la o jumătate de oră distanță de oraș. Mănăstirea, întemeiată în ultima treime a secolului al XVII-lea, consta din diferite clădiri legate între ele, care înconjurau biserica îmbrăcată în iederă și cărora li se adăuga un parc splendid, deși neglijat, umbros și foarte bogat în arbori bătrâni. Minunată este de aici priveliștea asupra Bucureștiului cu nenumăratele sale biserici și cupole, iar liniștea adâncă era de două ori prielnică după larma și agitația capitalei. Numai câteva camere pusesse principele să i se mobileze, care, la firea lui lipsită de pretenții, îi erau suficiente. Profund îndrăgostit de natură cum era, el găsea liniște și mângâiere în vecinătatea imediată a parcului. Fiecare zi aducea sarcini din belșug, dar, în condițiile unui program respectat cu strictețe, ele erau îndeplinite punctual. După o plimbare călare dis-de-diminează urma rezolvarea corespondenței, apoi apăreau la raport miniștrii, după care, de cele mai multe ori la terminarea gustării de dinaintea prânzului, se trecea la audiențe și la inspectarea diferitelor clădiri ale statului precum ministere, tribunale, spitale, instituții de învățământ și închisori. Existau și aici lipsuri de toate felurile, și principele se străduia să introducă

diverse îmbunătățiri, care în criza financiară a țării numai lent se puteau înfăptui, dar însemnau totuși un reviriment vizibil față de situația anterioară. La dineul fixat pentru ora șase se trimiteau totdeauna invitații miniștrilor, ofițerilor, deputaților. De la această acțiune, conducerea partidelor politice era exclusă. Cu acest prilej, principele știa ca prin discuții amănunțite să se orienteze asupra multor aspecte care până acum îi rămăseseră străine. Seara era rezervată de cele mai multe ori unui drum la Șosea, acea splendidă promenadă care se întindea la intrarea în oraș și care era punctul de întâlnire al lumii bune din capitală. Se ducea adesea și la teatru, care, doar slab iluminat de lămpi cu petrol, nu făcea o impresie demnă de o metropolă; conținutul pieselor puse în scenă era împrumutat de cele mai multe ori din istoria României, marcată de victoriile patriotice asupra turcilor. Frecvente excursii călare în împrejurimile mai apropiate sau mai depărtate îl puneau pe principe în contact cu toate straturile poporului. Îl însoțeau permanent ofițeri de ordonanță și o escortă de cavalerie, potrivit obiceiului locului, pe care însă principele, cu preferința lui pentru o conduită simplă, îl abandona curând. Principele vizita cu plăcere vechile mănăstiri, adesea foarte pitoresc așezate, apoi din nou diferite orașe și localități. Primirea care i se făcea peste tot arăta că populația nu fusese înșelată în așteptările ei față de venirea principelui în țară și față de domnia lui.

Înțelegerea ce trebuia realizată cât mai curând cu Poarta ridica și ea multe probleme, deoarece mai întâi trebuia obținută recunoașterea principelui și, dacă nu chiar abolirea, atunci măcar modelarea în alt chip a vasalității de până acum. Pentru a înlătura toate

piedicile care se ridicau în calea acestei dorințe, principele se hotărî să-i facă o vizită sultanului. Aceasta avu loc în octombrie, după ce în prealabil domnitorul efectuase o călătorie mai lungă prin Moldova. Această din urmă călătorie a fost foarte importantă pentru întărirea unității Principatelor și, prin prestanța personală a principelui, le-a luat pământul de sub picioare anumitor mișcări separatiste care se tot manifestaseră în ultima vreme. În voiajul spre capitala turcă, principele Carol a pornit cu deosebită satisfacție, căci oamenii de stat români reușiseră să încheie cu Turcia un acord politic foarte important, acord care ținea cont de situația grea a României și care, în sfârșit, îi conferea acesteia o poziție internațională sigură, absolut necesară pentru obținerea recunoașterii din partea puterilor garante și pentru ieșirea din îngrozitoarea criză financiară prin împrumuturi externe. Principele a adus la cunoștința poporului acest acord favorabil printr-o proclamație, subliniind că în sfârșit Poarta satisfăcuse dorințele românilor de a avea o dinastie ereditară și un stat constituțional și că el spera foarte mult ca strădaniile lui pentru progresul și prosperitatea patriei să fie și de acum înainte sprijinite de pronia cerească.

La 21 octombrie, principele, în compania a numeroși ofițeri și politicieni eminenți, își începu călătoria spre Constantinopol, mai întâi spre Giurgiu, de acolo, trecând Dunărea, ajunse la Rusciuc, unde avu loc o primire solemnă din partea pașei și a demnitarilor turci. Întreaga garnizoană fusese pusă în mișcare, orașul îmbrăcase o bogată podoabă de steaguri și dinspre fortificații răsunau salvele de tun. Apoi s-a mers cu trenul la Varna, unde s-a făcut îmbarcarea pe

iahtul *Issedin*, trimis de sultan. La bordul iahtului, principele a fost salutat în numele sultanului de către primul general adjutant al acestuia și a primit onorul din partea soldaților din marina militară imperială – aceste două acțiuni protocolare semnificând o atenție deosebită față de vlăstarul Hohenzollernilor, căci altădată, când hospodarii se întâlneau cu autoritățile turcești, acestea îi făceau adesea să simtă că sunt dependenți. A doua zi dimineața s-a intrat în Bosfor; principele Carol admiră priveliștile minunate care se desfășurau în fața lui, una mai plăcută și mai încântătoare decât alta, oferind ochiului noi și noi frumuseți – castele cenușii, văi atrăgătoare, cătune pașnice, minarete grațioase, popasuri agreabile și mândre palate. Albastrul profund al cerului rivaliza cu cel al talazurilor; nenumărate nave de toate felurile și naționalitățile tăiau drumul vaporului; delfini ale căror siluete întunecate făceau salturi fulgerătoare zburdau în valuri și vulturi-de-mare și șoimi își desenaau largile lor cercuri sus în văzduhul limpede. În golfurile idilice vedeai, în verdeața cea mai ocrotitoare, fermecătoare stațiuni balneare cu reședințele de vară ale ambasadurilor și plenipotențiarilor străini, vile cochete și căsuțe grațioase din lemn, împrejmuite cu garduri vii de laur și mirt, umbrite de platani și smochini, din desele tufișuri străluceau flori de rodiu în purpură saturată și trandafiri parfumați, în mereu alt joc de culori, apoi apăreau mici sate pescărești cu barăci șubrede, cu ulițe înguste, urcând abrupt și cu pestriță agitație poporană, iar îndărătul lor se întindeau podgorii și parcuri. În sfârșit, se ivi marele oraș cu cupolele strălucitoare ale moscheelor și cu minaretele albe, zvelte, acel oraș în urzeala căruia se îm-

pletesc cele mai însemnate amintiri ale istoriei și care, în lupta zadarnică pentru păstrarea puterii, a văzut venind și dispărând atâtea generații!

Sultanul puse la dispoziția principelui Palatul Apeilor Dulci, așezat în partea asiatică și care, cu fațada din marmură scilpitor de albă, privește spre Bosfor; ca gardă de onoare i se repartiză o companie de vânători din paza imperială, care-l întâmpină pe principe în sunet de fanfară. După-amiază, principele îi făcu sultanului prima sa vizită. Pentru deplasarea la grandiosul palat Dolmabahçe, așezat pe malul de vizavi, folosi iahtul sultanului, de pe care îl aduse pe uscat un caic căptușit cu catifea și echipat cu doisprezece vâslași. Pe minunata esplanadă de marmură a palatului avu loc primirea solemnă. Pentru această ocazie, principele îmbrăcase marea uniformă de general român. Sultanul Abdul-Aziz îl primi într-un salonaș, venindu-i în întâmpinare până la ușă și întinzându-i mâna. Aproape de divanul pe care se așeză padișahul era pregătit un jilț pentru oaspetele princiar, pe care acesta însă îl împinse deoparte, luând loc lângă sultan. Cu aceasta da să se înțeleagă că el, ca vlăstar al unui neam princiar suveran, avea pretenția la un alt tratament decât acela de care aveau parte cândva regenții principatelor dunărene. După primele cuvinte de salut, principele îndreptă convorbirea pe făgașul politicii, evidențiind că el vede în menținerea tratatelor existente o garanție pentru România, care, de altfel, le-a respectat mereu, dar că, pe de altă parte, speră ca sultanul să vadă o garanție în faptul că el, principele Carol, se află în fruntea poporului român, ceea ce-l făcu pe sultan să aibă cuvinte de aprobare. La această primire se adăugă aceea din partea celor mai

înalți funcționari de stat turci la Înalta Poartă și a doua zi o alta, a membrilor corpului diplomatic în palatul locuit de principe, unde s-au prezentat și marii demnitari turci, care au oferit cadouri prețioase din partea sultanului. În zilele următoare, au fost consacrate multe ore vizitării Constantinopolului. În costum civil, însoțit numai de un aghiotant și de un dragoman, principele cutreieră străzile singurului oraș care la tot pasul oferă o abundență de scene dintre cele mai pitorești și mai fascinante și ale cărui clădiri luate individual știu să povestească atâtea despre trecuta splendoare și strălucire a vechiului Bizanț. Toate acestea au lăsat impresii dintre cele mai durabile în sufletul receptiv al principelui.

O a doua vizită la sultan s-a desfășurat într-o atmosferă cordială, după cum și înainte padișahul exprimase principelui bucuria că poate să-l onoreze ca pe un înalt și bine-venit oaspete și că pune mare preț pe relații prietenești cu el. Aceasta reieși și din parada trupelor organizată din ordinul sultanului în cinstea principelui, paradă ce se constitui într-un strălucitor spectacol militar. După un foarte cald rămas-bun de la sultan, principele Carol, care petrecuse șase zile de ospetie, porni către casă, ajungând din nou la Giurgiu și adunându-i acolo pe domnii din suita sa ca să-și ia la revedere, informându-i despre rezultatele favorabile ale călătoriei și rugându-i insistent ca, de-acum, după înlăturarea dificultăților externe, să-și concentreze toate gândurile asupra prosperității interne a României.

Era foarte mare nevoie de acest îndemn, căci evoluția politică a țării întâmpina mereu alte și alte dificultăți. Două partide se confruntau vehement și luptau

pentru hegemonie în guvern: partidul boierilor, căruia, în virtutea întregului trecut, nu putea să-i convină întărirea regimului constituțional și înrădăcinarea puternică a unei dinastii străine, și cel al liberalilor, care, dimpotrivă, vedea în această dinastie cheazășia pentru dezvoltarea în perspectivă a țării. Dacă primul partid îi aparțineau membrii influenți ai vechilor familii nobiliare din rândurile cărora fuseseră numiți domnitorii Moldovei și ai Valahiei, celui de-al doilea îi aparțineau reprezentanții tineri, ambițioși ai intelighenției, bărbați deștepți și pricepuți, care se formaseră de cele mai multe ori în străinătate, nu în ultimul rând la universități germane, și care erau considerați a fi viitorii conducători politici ai statului. Era explicabil faptul că membrii partidului boierilor nu aveau de gând să renunțe la avantajele moștenite, adesea uzurpate, ale familiilor lor, insistând asupra faptului că România este, în fond, un principat electoral, ai cărui regenți le rămâne lor a-i stabili. Liberalii, dimpotrivă, vedeau singura scăpare a patriei lor într-o monarhie ereditară și în principele străin a cărui domnie dăduse roade încă din anii de început și promitea pentru viitor cele mai bune rezultate, astfel că ei nu erau interesați să facă o opoziție îndărătnică.

Această dezbinare dintre cele două partide s-a reflectat și în rezultatul din noiembrie al alegerilor pentru Camere, care, însoțite de tot felul de excese și manipulări, au produs o dezamăgire amarnică guvernului. Acesta nu putea să se sprijine pe o majoritate confortabilă. Cu toate acestea, principele nu se descurajă și încercă să domnească, iată, cu o pestriță adunare parlamentară, conjurându-i în alocuțiunea sa de deschidere pe reprezentanții poporului să lase deoparte

meschinăriile și luptele pentru interese personale, care pentru țară însemnau o primejdie așa de mare, și să stârpească împreună cu el abuzurile, care stăteau în calea propășirii. Era nevoie, după cum s-a exprimat el textual, să se adopte principiile sănătoase ale cinstei, hărniciei și cumpătării, singurele care puteau să conducă națiunea la cultură, bogăție și consolidare.

Trista situație internă se traduse printr-un împrumut din Franța contractat în condiții foarte dezavantajoase pentru țară, având în vedere că pentru 18,5 milioane de franci urmau să se ramburseze în 23 de ani 32 de milioane; dar, pentru a se acoperi cheltuielile presante, trebuia să se accepte aceste condiții grele. Apoi se adăuga și faptul că, începând cu marile victorii prusiene, se trezise neîncrederea cercurilor conducătoare franceze, care până acum manifestaseră simpatie față de principe și țară. Acum însă, francezii se temeau că influența prusiană ar putea să devină predominantă în principatele dunărene.

Lucrările parlamentare înaintau lent și nesatisfăcător. La fel stăteau lucrurile în multe ramuri ale administrației; adesea, în vizitele sale la ministere și tribunale, principele constata absența de la lucru a funcționarilor, luând îndată măsuri pentru a se pune capăt acestei lipse de punctualitate. Dar principala grijă a principelui viza reorganizarea armatei, în primul rând a corpului ofițerilor, cărora căuta să le insufle zelul său în îndeplinirea datoriei și setea sa de activitate, introducând prudent reforme. Ce-i drept, în acest context, grava criză financiară era o piedică serioasă.

Unele acțiuni întreprinse de către principe erau și ele interpretate greșit – printre altele, ca să dăm un

exemplu, organizarea primului mare bal în palatul său; unii erau de părere că, dată fiind trista situație economică a țării, balul n-ar fi trebuit să aibă loc, ceilalți însă își exprimau bucuria, pentru că tocmai prin asemenea petreceri, ziceau ei, se adună bani pentru mulțime și se stimulează comerțul.

Astfel, primul an de domnie al principelui s-a încheiat sub auspicii puțin favorabile. Într-o lungă scrisoare către prințul moștenitor prusian, el își deschidea inima plină de griji, nutrind însă speranța că, după ce se vor reglementa mai întâi problemele externe, va putea să se dedice desăvârșirii interne a activității statale: „Cu cele mai bune resurse ale ființei mele, vreau să mă străduiesc să conduc spre un viitor fericit țara minunată pe care acum o numesc a mea și pe cele cinci milioane de oameni care mi-au încredințat tot ce au mai scump, căci noi suntem cu toții, fiecare după țelul său, lucrători la «războiul în freamăt al vremii», și misiunea vieții mele este acum ca, în avanpostul culturii de la soare-apune, avanpost în care m-a plasat destinul, să țin și eu cu întreaga mea forță la al «dumnezeirei [...] viu veșmânt»...”¹ Așa se încheia această scrisoare, care ne îngăduie o privire adâncă în viața lăuntrică a principelui. Tatăl său, care i-a rămas până la sfârșit cel mai fidel prieten și cel mai altruist sfătuitor, îi spunea în scrisoarea sa de Crăciun, după ce-i vorbise de dureroasa despărțire: „Dar curaj și încredere în Dumnezeu în orice situație a vieții! Nu poți să le ai pe toate. Misiunea ta este mare, grea și răsplătitoare. Fie ca tocmai conștiința

1. Carol citează crâmpenie din *Faust*; cf. Johann Wolfgang Goethe, *Faust. Tragedie*, traducere de Lucian Blaga, Humanitas, București, 2015, p. 40 (n. red.).

acestui lucru să compenseze multe privațiuni care îți afectează inima și sufletul!“

Pentru principe era foarte mulțumitor faptul că eforturile și succesele sale de până acum fuseseră recunoscute pe plaiurile natale germane; căci, așa cum îi comunică principele Karl Anton fiului său, regele Wilhelm își dădea acum seama că principele Carol făcuse bine să nu dea curs sfatului său de a refuza alegerea ca domn al României, bucurându-se din toată inima că până acum totul mersese așa de splendid. În acest timp, principele a rămas mai multă vreme la Iași, capitala Moldovei, și cu această ocazie a zăbovit în orașele dunărene Brăila și Galați. O mare bucurie i-a făcut vizita mai tânărului său frate, prințul Friedrich, care i-a înmănat și o scrisoare din partea prințului moștenitor. Acesta din urmă îi scria cu cea mai călduroasă prietenie: „Așa cum eu sunt în orice clipă conștient de simpatia ce mi-o porți, așa și tu, sper, ești convins că nu trece o zi fără ca gândurile mele să nu zboare spre tine și fără să mă bucur de succesele pe care le obții în dificila ta situație! De la început am crezut că tu vei deveni un adevărat reazem pentru acele principate încă imature, care nu au nevoie decât de un caracter german cinstit pentru a se transforma în provincii înfloritoare. Și până acum, toate știrile pe care le primesc din România îmi justifică aceste așteptări ale mele. Dumnezeu să-ți fie alături ca și până acum pe cărarea ta abruptă, dar mai ales să țină departe de țara ta primejdiile din afară, care ar putea stânjeni drumul operei tale. Situația pare destul de complicată în vecinătățile Orientului – fie ca Dumnezeu să ne ferească de noi conflicte, căci în Germania nimeni nu tânjește după război!“

Prințul Friedrich i-a adus fratelui și fericita veste despre logodna surorii, prințesa Marie, cu contele de Flandra, fratele regelui Belgiei și primul, după cum se știe, căruia i se oferise coroana României. Cu ocazia prezenței sale la București, prințul Friedrich a putut vedea cu ochii săi cât de iubit era principele, care exact la vremea aceea organiza o serie de solemnități, desfășurând între acestea inspecții la trupe și la exerciții militare.

Prima aniversare a intrării principelui în București, la 10/22 mai, a fost sărbătorită în stil grandios de întreaga populație, prilej cu care nu au lipsit nenumărate semne de iubire și respect, după cum din toate colțurile țării au sosit depeșe omagiale. După te-deumul de la Mitropolie, în sala tronului din palatul de la București a avut loc o mare recepție, la care principele a ținut prima sa cuvântare publică în limba română. Principele însă nu se lăsă amăgit de discursurile și alocuțiunile elogioase rostite cu această ocazie festivă. El însuși știa foarte bine că nu se făcuse decât un început slab, că într-un fel nu se formulase decât o promisiune pentru viitor. Dar a ținut această promisiune era preocuparea lui de fiecare zi. Năzuința lui permanentă era să stabilească, în calitate de principe și reprezentant al puterii statale, o legătură cât mai strânsă cu toate cercurile populației. Cu particularitățile României și ale poporului ei s-a familiarizat repede, și de fiecare dată, grijiuliu, a ținut cont de ele. Chiar dacă era, de fapt, un adversar al etichetei și al rigidei solitudinii princiare și un om comunicativ cu oricine, el știa că pentru realizarea planurilor sale era imperios necesar să-și mențină autoritatea princiară și să inspire respect. Se străduia neîncetat să se informeze personal despre situația

țării, examina minuțios cererile și plângerile ce-i par-
veneau și, cu caldă omenie, purta de grijă nevoiașilor
și oropsiților, făcând pentru ei donații mult mai mari
decât o permitea propriul lui buget. Cu plăcere se
amesteca în pestrița îmbulzeală poporană, ca de pildă
la Târgul Moșilor, care se desfășura pe la jumătatea
lui mai în apropierea Bucureștiului. Este vorba de o
veselă sărbătoare de primăvară, la care se adună po-
pulația din apropiere și de mai departe spre a-și face
cumpărăturile pentru întregul an și spre a se distra
în cele mai diferite feluri, cu strigături și chiuituri,
cu dans și joc – un decor la care contribuie și nenu-
măratele tarafuri de țigani lăutari. Faptul că prin-
cipele și-a însușit într-un timp atât de scurt limba
țării l-a avantajat foarte mult, și pe fețele țăranilor
se oglindea o mare bucurie când li se adresa și se
interesa de tot ce era important pentru ei.

Principele Carol era foarte preocupat și de îmbu-
nătățirea condițiilor improprii din București; au fost
trasate și amenajate noi străzi și bulevarde, Dâm-
bovița, acel râuleț leneș ce curge prin capitală, res-
ponsabil în trecut de inundarea an de an a cartierelor
joase, a fost regularizată treptat, s-a început cu con-
struirea de hale de piață și, în plus, s-au luat măsuri
de ameliorare a drumurilor ce duceau spre localitățile
apropiate, folosindu-se în acest scop pușcăriași sub
pază militară. Pe de altă parte, principele acorda un
interes constant promovării învățământului public,
care până atunci se aflase într-o situație proastă, asis-
tând frecvent la examene și îndemnând la adoptarea
noilor metode de predare. De asemenea, el a plătit din
propriul buget 30 000 de franci pentru a comanda la
Paris un atlas, primul care a apărut în limba română

și pentru România și care a fost distribuit gratis tuturor școlilor. La 13 august 1867, principele saluta cu bucurie înființarea Societății Literare, transformată curând, spre cea mai rodnică activitate, în Academia Română, al cărei scop primordial era editarea unei gramatici românești unitare și a unui dicționar etimologic român, menite să unească pe tărâm spiritual diferitele populații românești trăitoare în Ungaria, Transilvania, Bucovina, Basarabia și Macedonia. Pe membrii societății, a cărei președinție de onoare o acceptase cu plăcere, principele i-a adunat în jurul său la Cotroceni, unde le-a oferit un dineu la care s-au discutat în mod detaliat sarcinile noii Academii. Când timpul i-o permitea, el făcea excursii mai scurte și mai lungi la diferitele mănăstiri și la alte locuri istorice, strâns legate de trecutul istoric al țării, de pildă la Sinaia și în Argeș, traversând cu această ocazie codri și ținuturi montane sălbatic-romantice, pe care nu le mai vizitase de multă vreme nici un domnitor român. Participarea României la Expoziția Universală de la Paris a dovedit unor cercuri mai largi ce eforturi făcea principele pentru ca tânărul stat să se alăture și la nivel internațional eforturilor națiunilor civilizate.

În măsură tot mai mare, principele Carol și-a îndreptat atenția spre instruirea și întărirea armatei. Cu garnizoana din București a organizat manevre timp de mai multe zile, manevre în cursul cărora sta în cantonament cu trupele sale și după desfășurarea cărora îi aduna în jurul său pe ofițeri, arătându-le deschis greșelile pe care le observase și care trebuiau eliminate pentru ca armata să fie una aptă de război, dar în același timp găsind o scuză în faptul că până

acum ofițerilor nu li se oferise niciodată ocazia de a efectua exerciții de luptă mai ample și de a se obișnui cu coordonarea acestora. Se făcuse la Krupp comandă pentru două baterii de tunuri turnate, pentru care principele avansase banii din caseta lui personală, în plus se comandaseră în Prusia 20 000 de puști cu ac, din care până la mijlocul anului 1867 sosise prima jumătate, fiind imediat apreciată ca excelentă. Uniforma trupelor a fost și ea schimbată și sensibil simplificată față de găteala teatrală de până acum; în afară de aceasta a fost desființată bătaia în armată și s-a făcut totul pentru întronarea unei discipline mai bune. În vara lui 1868 a fost adoptată și legea pentru organizarea armatei, lege potrivit căreia puterea armatăă a țării consta din cinci elemente diferite: întâi din armata permanentă cu rezerva ei, al doilea din miliția activă, al treilea din miliția inactivă, al patrulea din apărarea civilă, al cincilea din rezerva teritorială. Prima categorie servea trei ani activ și patru ani în rezervă, din a doua numai o treime din stagiul era sub arme, în timp ce două treimi erau puse în disponibilitate, a treia trebuia convocată numai în caz de război, a patra, fără altă semnificație militară, se recruta după criterii cenzitare și-și alegea singură ofițerii, a cincea cuprindea populația de la 17 la 50 de ani aptă pentru serviciul militar, în măsura în care aceasta nu aparținea primelor patru clase. Prin această inovație, puterea militară română s-a întărit semnificativ fără ca cheltuielile anuale, care se ridicau la 16 milioane de franci, să se majoreze copleșitor. În cursul acestei reorganizări s-au înființat noi regimente active și s-au constituit alte 33 de batalioane de miliție, apoi s-a manifestat o grijă serioasă și pentru unele cazărmi noi,

iar la diferite unități s-au amenajat popote ofițerești comune, după cum s-a acordat mare atenție și instruirii corpului de subofițeri. Înainte de toate era nevoie ca armata să fie ținută în afara intrigilor politice, pentru ca ea să se consacre scopului ei propriu-zis – apărarea patriei. Principele a rupt-o și aici cu sistemul existent, numindu-l în vara lui 1868 pe I. Brătianu, care nu avea nici un fel de rang ofițeresc, ministru de război. S-a arătat deschis că armata trebuia sustrasă oricărei agitații partinice, căci exista în permanență posibilitatea ca, într-o țară cu regim parlamentar, autoritatea asupra puterii militare să treacă în mâinile unui ministru de război ce aparținea unei anumite formațiuni politice, astfel încât acesta ar fi devenit nu numai șeful administrației armatei, ci chiar și al armatei.

Dacă, din punct de vedere militar, principele urmărea ca România să ocupe rolul ce i se cuvenea prin clădirea unei armate eficiente, bine echipate și instruite, în plan economic el voia să ridice țara prin construirea de căi ferate. Încă în primăvara lui 1867, Camera dăduse concesiunea pentru ruta București–Giurgiu; în toamna aceluiași an s-a negociat cu un întreprinzător austriac pentru linia Suceava–Iași–Galați–București, care urma să fie construită pe tronsoane. Dar, încă înainte ca acordul să ajungă la Camere, s-a aflat de la Berlin că acolo se formase un consorțiu condus de ducele de Ujest, ducele de Ratibor, contele Lehndorf și dr. Strousberg, consorțiu care voia să ofere statului român condiții mult mai favorabile decât cele venite din partea austriacă. În mod ciudat, planul de a împânzi România cu căi ferate s-a izbit de o împotrăvire serioasă în dezbaterile preliminare din comisiile

Camerelor. Exista teama de o prea mare împovărare a bugetului de stat și se dădeau explicații cum că țara, care încă nici nu poseda suficiente șosele, nu era cătuși de puțin coaptă pentru căi ferate. Cu cea mai deplină convingere, principele se pronunța însă în favoarea planului, subliniind că viitorul României se leagă organic de construirea de căi ferate și că, în cinci ani, țara va trebui neapărat să facă joncțiunea cu străinătatea prin drumuri de fier, indiferent cine le execută. Linia internă București–Giurgiu, luată în antrepriză de o societate engleză, principele putu s-o inspecteze deja la începutul lui august 1868, iar la mijlocul lui octombrie întreprinse pe porțiunea terminată o scurtă călătorie de probă – prima călătorie cu trenul pe pământ românesc; cu puțin timp înainte, dr. Strousberg îi promisese domnitorului că în doi ani va executa sectorul Roman–Galați–București.

Din păcate, situația politică internă era tot mereu zguduită de grave convulsii; au fost formate ministere noi, adesea după dezbateri vehemente, și s-a procedat la noi alegeri pentru Camere, ceea ce însă nu a avut ca rezultat majoritatea dorită. De altfel, nici cu aceste ocazii nu lipseau tot felul de mașinațiuni împotriva guvernului, care, împreună cu principele, era făcut răspunzător pentru multe neajunsuri, în special cu privire la criza financiară, deoarece în mai multe rânduri au lipsit creditele pentru problemele cele mai pre-sante și nu s-au putut plăti cu regularitate salariile funcționarilor și ofițerilor. În plus, situația juridică a populației evreiești provoca neliniști serioase și prilejuia în străinătate atacuri vehemente la adresa României. La acestea se adăugau și dificultăți mai vechi cauzate de mișcarea insurecțională a unor bande bul-

gărești, în legătură cu care se răspândeau intenționat zvonuri false cum că din partea română se favorizează și, indirect, chiar se stimulează pofta de răzvrătire a bulgarilor, ceea ce iarăși trezea neîncrederea diferitelor mari puteri față de România. În presa europeană își făceau loc suspiciunile și calomniile cele mai grave, se scria chiar că mii de lucrători prusieni veniseră în România sub pretextul participării la construcțiile de căi ferate, când de fapt ei ar fi fost înrolați în armata română, care, pasămite, avea deja printre ofițeri nenumărați militari prusieni. România nu putea să-i facă nimănui pe plac! La cea mai mică atenție arătată Rusiei, Franța se uita chiorâș, și invers; a fost nevoie de întreaga pricepere politică a principelui Carol ca să se lămurească lucrurile și să se înlătore cât mai repede toate aceste nemulțumiri.

În Prusia, în schimb, se manifesta înțelegere deplină pentru eforturile serioase ale principelui, și atât familia regală, cât și guvernul nu ezitau să-i arate domnitorului și țării sale simpatii deschise. Astfel, în primăvara lui 1868, principele Karl Anton evidenția într-o scrisoare către fiul său: „Bismarck urmărește cu mult interes situația, și este absolut corectă remarca lui că România este Belgia din sud-estul Europei. Se spune că România, ca și Belgia, nu poate să ducă o politică externă, ci trebuie să trăiască în relații cât mai bune cu vecinii; că apoi ea va participa de la sine la împărțirea roadelor, care la timpul cuvenit vor cădea din cerul european, numai că nu are voie să le culeagă ea însăși, mai ales cât sunt încă ne-coapte.“ – Iar principelui Karl Anton îi scria, la rândul său, consulul Bamberg despre impresiile cu care rămăsese în urma unei vizite la principele Carol în

București: „Principele și-a organizat el însuși arhiva. La orice întorsătură a conversației, el știe unde se găsește o scrisoare sau un document care se referă la subiectul respectiv. – Principele este una dintre acele firi funciarmente sănătoase și destoinice care se auto-educă zilnic la școala aspră a vieții. – Are convingeri și idei absolut clare; se arată deschis față de părerile opuse; dar are un talent rar de a refuza aceste păreri în modul cel mai fin și de a reveni la punctul său de pornire. Chiar dacă pândită de pericole, această calitate intelectuală reprezintă totuși prima și indispensabila condiție pentru independența unui principe. – Când văd condițiile și oamenii de aici, când văd atâtea forțe irosite ale unor temperamente focose, dar totuși reci din cauza lenei, și față-n față cu ele, calmul și marea răbdare ale unui principe care-și pune cea mai mare speranță în viitorul țării sale binecuvântate de natură, atunci nu pot decât să admir sin-cer forța interioară ce susține acest caracter.“

În cursul aceluia an, precum și al celui următor, s-a produs din fericire o îmbunătățire considerabilă a situației interne, desigur și datorită ultimelor recolte excelente, prin care s-a putut înlesni plata impozitelor și a marilor restanțe. Forța financiară a crescut într-atât încât s-au putut acoperi cheltuielile lunare și alocă sume mai mari la fondul de rezervă. Suflul unui timp nou s-a resimțit și în diferitele ramuri ale administrației; se lucra cu mai multă regularitate și rapiditate și, chiar dacă uneori se mai constatau dezordini și fraude, totuși nu mai apăreau anomaliiile bătătoare la ochi de dinainte, exportul se triplase, se încheiaseră importante acorduri poștale cu Rusia și Austria, iar poșta națională fusese organizată mai bine.

Sfârșitul anului 1868 a adus un cabinet nou, condus de principele D. Ghica. Principele Carol i-a exprimat acestuia deplina sa încredere, dublată de speranța că noul cabinet va reuși să înlăture toate sciziunile și, spre binele patriei, să strângă în jurul tronului pe toți fiii ei. La începutul anului 1869, prin această schimbare de guvern s-au îmbunătățit semnificativ relațiile României cu străinătatea. S-au evitat orice fel de conflicte, în special cu Poarta, și alegerile de la mijlocul lui aprilie s-au soldat cu un rezultat bun pentru guvern, căci dintre cei 150 de deputați opoziția nu avea decât zece.

Astfel, în vara lui 1869 principele Carol se putea gândi să-și satisfacă o dorință arzătoare, nutrită de multă vreme, anume să-și viziteze părinții, frații și sora în Germania. Chiar cu un an înainte se plânsese tatălui său: „În ciuda muncii neîntrerupte și a încordării, singurătatea îmi apasă sufletul. Nu am pe nimeni de încredere față de care să-mi deschid inima.“ Iar în alte scrisori prindea glas dorul după o tovarășă de viață care să împartă cu el zilele bune și zilele rele. În mod repetat îi venea din patrie chemarea alor săi, îndemnându-l să-și acorde timp de odihnă și să vină în Germania; prințul moștenitor al Prusiei i-a scris de mai multe ori în acest sens, spunându-i că, dacă respiră câteva săptămâni aerul locurilor natale, ar putea să se întoarcă în România întărit și înviorat și să-și reia munca de fiecare zi cu forțe proaspete. De bună seamă, principele se gândea și la căutarea unei logodnice, lucru pe care trebuia să-l facă el personal, întrucât un terț nu ar fi putut să rezolve chestiunea într-un mod pe deplin satisfăcător.

Din cauza eforturilor și a mai multor vizite în zone nesănătoase, principele suferise un grav atac de

malarie, așa încât sănătatea lui cândva de fier devenise mai șubredă decât era dispus să recunoască. Veșnica fluctuație a conjuncturii interne și externe nu-l lăsase până acum să facă o deplasare în străinătate; dar, venind această vizibilă cotitură spre mai bine, el putu să se gândească la îndelung visata călătorie spre locurile natale. Înainte de aceasta însă – după ce se dusesse la tabăra militară de la Furceni și între-prinsese câteva excursii în ținuturile muntoase ale Moldovei – îi făcu în a doua jumătate a lui august o vizită împăratului rus Alexandru II, care îl primi cu cea mai mare cordialitate. La fel de binevoitoare se arătă și împărăteasa, care, fiind o verișoară a mamei oaspetelui, avea legături de rudenie cu acesta. Șederea de mai multe zile în Crimeea a decurs într-o atmosferă excelentă, împăratul s-a folosit de ocazie pentru a discuta în mod repetat cu principele Carol despre situația politică și economică a României, așa încât acesta putea să-și pună mari speranțe în rezultatele politice ale acestei călătorii. Întors în țară, principele asistă la manevrele militare și se pregăti pentru călătoria spre Germania, după ce mai înainte dăduse o amnistie pentru toate delictele politice și de presă. Cu ocazia acestei călătorii, el și-a îndeplinit promisiunea că nu va părăsi țara înainte ca acest lucru să fie posibil pe o cale ferată românească: pe 7 septembrie, în aclamațiile populației, principele s-a urcat la București în trenul care l-a dus în două ore și jumătate la Giurgiu, de unde, pentru continuarea călătoriei, s-a îmbarcat pe iahtul său, purtător al numelui lui Ștefan cel Mare.

VI

Călătoria în căutarea miresei și căsătoria

*În patrie – La Weinburg și la Baden-Baden – Oprirea la
Paris – Întâlniri cu împăratul Napoleon – La Köln –
Logodna cu prințesa Elisabeta de Wied – Prințesa, educația
și caracterul ei – Căsătoria – Tânăra pereche – Călătoria
spre România – Sosirea la București*

După peste trei ani de zbateri venise timpul reîntâlnirii cu patria natală. Însuflețit de cele mai mari speranțe, principele Carol plecă în călătoria care, de la Giurgiu, l-a dus pe Dunăre în amonte la Baziaș, unde, în ciuda incognitoului său, a trăit experiența celei mai cordiale primiri din partea reprezentanților guvernului austriac și a populației. Întâmpinat cu aclamații și ovații, principele nu putu să nu se gândească la acele zile de mai ale anului 1866 când a zăbovit aici, fiind pe atunci un necunoscut aflat în situația cea mai confuză și mai chinuitoare, în așteptarea unui viitor incert. La Viena, împăratul Franz Joseph l-a primit în modul cel mai amabil și a arătat interesul cel mai sincer pentru eforturile sale în folosul României; principele s-a văzut și cu contele Beust, căruia a reușit să-i risipească unele îndoieli. Prin München s-a mers la Lindau și de acolo la Rheineck, unde iubiții părinți, frații și sora l-au întâmpinat și l-au condus spre apropiatul Weinburg, de care se legau atâtea amintiri dragi din tinerețea principelui. Și de data aceasta, el a petrecut aici, în cercul restrâns al familiei, zilele cele mai fericite.

Dar politica pătrunse și în această idilă îndelung visată, căci la 17 septembrie se prezintă un emisar al curții spaniole care-i propuse prințului moștenitor Leopold von Hohenzollern, fratele mai mare al principelui Carol, coroana Spaniei. Cu toate acestea, într-o primă convorbire cu principele Carol, emisarul îi dădu de înțeles acestuia că poporul și guvernul spaniol se gândiseră mai întâi la el, deoarece îl văzuseră cum, în condițiile cele mai dificile, curajos și încrezător în forțele lui, s-a dus în România, unde, în scurt timp, a realizat lucruri atât de însemnate. Numaidecât, principele i-a replicat în modul cel mai ferm că el nu intenționează să schimbe modesta pălărie princiară cu coroana strălucitoare a Spaniei, că-l rețin de la aceasta și simțul datoriei, și atașamentul față de misiunea deja asumată. Prințul moștenitor Leopold nu-i dădu emisarului spaniol un răspuns afirmativ, dar nici nu refuză din capul locului coroana, a cărei acceptare el o condiționa de următoarele: să fie ales în unanimitate, să nu aibă a se lupta cu vreun contracandidat și să nu fie atras în complicații politice de natură să dezavantajeze cumva Portugalia, de a cărei casă regală este legat prin relații de rudenie.

Principele Carol a petrecut cu ai săi două săptămâni de neuitat, care i-au prilejuit multe excursii și care s-au încheiat cu o vizită la sora sa Marie, contesa de Flandra, la Bruxelles, unde fratele s-a putut convinge de mariajul foarte fericit al surorii sale. De la Bruxelles a mers la Baden-Baden, pentru a-i revedea pe regele Wilhelm și pe soția sa. Regele, care îi păstrase nepotului său vechea prietenie, îl îmbrățișă, îl sărută în mod repetat și se interesă îndeaproape de toate evenimentele semnificative din ultimii ani,

neezitând să-i dea sfaturi inspirate din înțelepciunea sa politică și din experiența sa militară.

Regina și marele duce Friedrich von Baden – strălucit model al unui principe german născut, și nu făcut – au manifestat și ei același interes pentru tot ceea ce-l privea pe principe și țara lui. Același lucru, se înțelege de la sine, s-a întâmplat și cu prințul moștenitor, care sosi o zi mai târziu și folosi orice oră liberă pentru a se întreține confidențial cu vărul său. După ce atinsese deja acest subiect în unele scrisori trimise principelui la București, prințul moștenitor își exprimă și prin viu grai speranța că prietenul său își va găsi curând o soție demnă de el și făcu din nou ca atenția acestuia să se îndrepte spre prințesa Elisabeta de Wied. Pe aceasta amfitrionul spunea că o cunoaște bine, zugrăvind-i în culori vii intelectul și sufletul, elanul nobil și farmecul irezistibil. Cu mare plăcere, îi propuse să mijlocească o întâlnire fără ca prințesa să bănuiască adevăratul scop al acesteia, adăugând că el nu-și va găsi liniștea în ceea ce privește destinul prietenului său decât atunci când acesta își va alege o consoartă potrivită, care să aibă o înțelegere nobilă și superioară a menirii ei, precum însuși principele Carol. Oaspetele bucureștean, asupra căruia descrierile prințului moștenitor nu putură să nu aibă efect, îmbrățișă bucuros propunerea și spuse că speră s-o întâlnească pe prințesă la revenirea de la Paris, unde plecă la 5 octombrie, după un emoționant rămas-bun de la familie și de la prințul moștenitor. Ajunse în capitala franceză în ziua următoare.

După-amiază avu deja loc la Saint-Cloud prima întâlnire cu împăratul, care-și întâmpină cu cea mai mare cordialitate rubedenia, asigurându-l pe principe

în mod repetat de constantul și caldul interes pe care i-l poartă. În convorbirile confidentiale, mai multe la număr, el l-a sfătuit pe principe să se bizuie permanent pe puterile occidentale și să nu aibă încredere în Rusia, care în Orient urmărește totdeauna scopuri egoiste. Principele Carol arată că în întreaga Românie există cele mai calde simpatii pentru Franța și că oamenii de acolo nu vor uita niciodată ce datorează împăratului francez și guvernului său, care au oferit în repetate rânduri sprijin politic țării lor. Împăratul îi păru domnitorului venit din România foarte îmbătrânit și suferind. Împărăteasa plecase deja să participe la inaugurarea Canalului de Suez, așa încât la curte nu se ținură festivități mai mari, iar principele avu ocazia să fie de mai multe ori în cerc restrâns cu împăratul. O foarte bună impresie îi făcu fiul împăratului, de treisprezece ani atunci, pe care-l cunoscuse ca pe un băiat vioi, cumpătat, surprinzător de interesat de tot ce ținea de armată. Principele îl informă pe împărat și despre planul său de însurătoare și despre prințesa luată în calcul. Împăratul îl încurajă să urmeze sfatul prințului moștenitor în această chestiune și adăugă că educația prințeselor germane este una deosebit de bună și de îngrijită.

La Paris, principele Carol primi o depeșă prin care prințul moștenitor îi transmitea că principesa de Wied și fiica ei vor asista pe 12 octombrie la un concert la Köln, loc în care s-ar putea realiza ușor și discret o întâlnire. Plin de speranță, principele călători toată noaptea și ajunsese la Köln, fiind așteptat aici de domnul von Werner, însoțitorul credincios din timpul primei sale călătorii spre România. Pe acesta principele Carol îl chemase telegrafic de la Düsseldorf, pentru a

fi și el prezent ca prieten la acest eveniment important. Domnul von Werner, care-l întâmpină pe principe la gară, îi comunică acestuia că se întâlnise întâmplător pe stradă cu principesa de Wied. Aceasta voia să asiste cu fiica ei seara la un concert al doamnei Clara Schumann, o apropiată a casei princiere de Wied.

Principele descinse cu suita sa la același hotel în care locuia și principesa de Wied. Personal nu o cunoștea, dar se gândi să-i facă o vizită de curtoazie; de altfel, cu ani în urmă el se întâlnise cu prințesa Elisabeta la curtea regală prusiană. Doamnele plecaseră însă la parcul Flora, unde se duse și principele, aranjând să fie prezentat acolo de către domnul von Werner. Prințesa Elisabeta își aminti imediat de el și povesti cu însuflețire cum odată, la castelul din Berlin, alunecase pe scări și căzuse direct în brațele lui, astfel încât nu păți nimic. În felul ei dezinvolt, prințesa îi puse nenumărate întrebări despre îndepărtata lui țară și despre exotical popor român. Farmecul ei proaspăt, manierele ei pline de naturalețe și cordialitate, felul ei incitant de a sta de vorbă, șarmul ei învăluitor îl cuceriră de îndată pe principe și, înainte de a se termina mai lungă lor promenadă prin parc, el se hotărî să-i ceară mâna și, în caz că ea consimțea, s-o conducă în țara lui ca pe scumpa și fidelă sa tovarășă de viață. La întoarcerea la hotel, el comunică acest lucru însoțitorilor săi, care-l sfătuiră să se mai gândească; dar principele nici nu vru să audă – prea tare îl impresionase prințesa, și inima își cerea, bătând, drepturile ei. Zăbava îndelungă nu-i stătuse niciodată în fire, și cu atât mai puțin în acest caz, în care simțurile îi spuneau clar că se află față-n față cu fericirea.

La hotel, principele o întreabă pe principesă prin domnul von Werner dacă ar putea să-l primească singur. La întâlnirea între patru ochi ce avu loc îndată, el ceru mâna prințesei. Principesa se arată surprinsă de această grabă, apoi spuse că vrea să stea de vorbă cu fiica ei. Prințesa Elisabeta, care simțea la rândul ei o puternică simpatie și afecțiune pentru principe, nu stătu deloc pe gânduri și își dădu acordul.

Între timp, principele Carol nu mai avea răbdare să stea în camera lui și îl trimise din nou pe domnul von Werner la principesă. Când i se aduse mult așteptatul „da“, plecă în grabă la principesă și la fiica ei, întrebând-o pe aceasta din urmă, cu cuvinte adânc simțite, dacă vrea să-și împartă cu el viața și destinul. Cu nemărginită bucurie, auzi acum și din gura ei: „Vreau, vreau din tot sufletul!“ Numai două ore, care pentru el trecură mult prea repede, putu să fie împreună și să vorbească de la inimă la inimă cu scumpa lui logodnică, apoi trebui să-și ia la revedere, căci voia să prindă trenul de noapte spre Paris, unde mai avea de rezolvat probleme urgente. În timpul nopții n-a închis un ochi, căci, după cum stă scris în memoriile sale, era mereu cu gândul la grațioasa prințesă, la felul în care ea, în albastra-i toaletă de concert, pășise în camera în care el o aștepta.

În jurnalul pe care l-a ținut încă de la o vârstă fragedă și în care și-a consemnat și cele mai ascunse sentimente și gânduri, prințesa Elisabeta a scris o poezie, *Opalul*, despre inelul primit de la logodnic la despărțire:

*La fel de pur ca sufletul dragului meu,
La fel de pur ești,
Te strâng tare la pieptu-mi mereu,*

*Clar și blând îmi sclipești.
 La deget, discret, te păstrez,
 Tu nestemată,
 În ale tale abisuri scrutez
 Cu privirea-ncordată.
 În soare te țin voinicește,
 Te temi de-ale lui raze fierbinți?
 Jocul tău de culori nu pălește;
 Nu te dezminți!*

Așa cum, în viața reală, privirea lui pătrunzătoare i-a permis principului Carol să facă mereu alegerea justă, inima lui reuși acum același lucru, căci poate nu au existat decât puține fapte omenеști care au fost create în asemenea măsură una pentru cealaltă, în ciuda unor deosebiri de caracter, cum au fost prințesa Elisabeta și logodnicul ei. Amândurora le repugna orice aroganță și orice prefăcătorie; pe amândoi îi însuflețea avântul spre activitatea creatoare, spre un scop demn de efort neobosit; și el, și ea percepeau viața nu ca pe o joacă, ci ca pe terenul pentru mari misiuni încredințate de către Providență. Cei doi s-au întâlnit în profunda înclinație spre natură și artă, în interesul sincer pentru toate căutările din domeniul științei și al esteticii.

Acest lucru s-a manifestat chiar de la început în ființa prințesei, care, născută la Neuwied la 29 decembrie 1843, ca primul copil al principelui Hermann și al principesei Marie de Neuwied, înclina, în ciuda naturii ei expansiv-renane, spre reverii meditative, încercându-se încă din copilărie în poezii, basme, povestiri și chiar drame. A văzut lumina zilei în sunetele clare ale clopotelor de la ora amiezii:

*Clopote sunau și vibrau în tumult
În amiaza cu pom de Crăciun.
Așa început-am demult
Să mă mișc și aerul Terrei în mine s-adun.*

Este poezia pe care a compus-o mai târziu despre ziua ei de naștere. Natura o înzestraseră cu bogate daruri, iar părinții ei, ambii oameni superiori, echilibrați, de sensibilitate autentic germană, făcuseră totul ca să-i dea o educație scuturată de toată zgura superfluă. Iarna, familia princiară o petrecea la castelul Neuwied, vara la Monrepos, micul castel înconjurat de pădure, și codrul, siliștea, liniștea și singurătatea își împărțeau cu vioiul suflet de copil al miciei prințese tainele lor de mare preț. Principesa, care se distingea printr-o simplitate amabilă și un spirit deschis, printr-o omenie profundă și o cultură temeinică și care era credincioasă, dar nu habotnică, a fost pentru fiica ei o mamă și o prietenă plină de înțelegere. Tatăl s-a dedicat cu deosebire problemelor filozofice și a publicat mai multe lucrări filozofice ce nu au rămas fără ecou. Asemenea soției sale, îi plăcea să se vadă înconjurat de savanți și de artiști și, în lungi călătorii, căuta orizonturi și experiențe noi.

Prințesa Elisabeta a fost copilul cel mai mare; i-au urmat doi frați, prințul Otto și prințul Wilhelm, actualul principe. Primul a fost la naștere suferind, cu trupul paralizat, dar cu atât mai uimitor i s-a dezvoltat inteligența. El își îndura boala cu o răbdare de nedescris, mereu preocupat ca nu cumva părinții, fratele și sora să sufere din cauza lui. Ca să-i asigure copilului bolnav o supraveghere medicală permanentă, perechea princiară s-a mutat la Bonn, locuind acolo în frumoasa vilă Vinea Domini. Principesa era pe-atunci

de asemenea grav bolnavă, suferind de o paralizie care a durat cinci ani, dar cu toate acestea știa să reunească în căminul ei împodobit artistic o serie de oameni eminenți, printre ei aflându-se și bătrânul Ernst Moritz Arndt, și să confere prin personalitatea ei un farmec deosebit micilor reuniuni. Era o maestră a conversației inteligente și incitante. De cele mai multe ori, cătușele bolii o țineau legată de scaunul cu roțile pe care, cu delicată precauție, îl conducea însuși soțul ei. Cu toate acestea, își păstrase spiritul tânăr și îi încânta pe toți cei care se bucurau de privilegiul de a o cunoaște; mereu preocupată de a le face oaspeților șederea cât mai agreabilă, organiza adesea reprezentații teatrale, frecventate și de prințul Friedrich Wilhelm, prințul moștenitor prusian de mai târziu, care studia atunci la Bonn și care a avut astfel ocazia de a o cunoaște mai îndeaproape pe prințesa Elisabeta.

Ne putem închipui ce influență au exercitat o asemenea casă și asemenea relații cu oameni de înaltă intelectualitate asupra prințesei, care, în ciuda fragedei ei tinereți, își îngrijea cu devotament înduioșător mama și fratele, dedicându-i mai târziu acestuia din urmă rânduri emoționante în însemnările ei. „S-a săvârșit din viață fratele meu, prințul Nicolas Otto de Wied“, a scris prințesa în timp ce ea însăși era bolnavă și nu mai spera să-i mai revadă vreodată pe ai săi; acele foi evocatoare au fost scrise cu sângele cald al inimii și cu profundă forță poetică. Astfel, ea a cunoscut încă din copilărie laturile întunecate ale vieții și tragedia sumbră a morții, când iubitul ei frate a închis ochii definitiv după o boală de unsprezece ani, egală cu o moarte însutită. Pe lângă niște profesori excelenți, principele s-a ocupat și el de educația fiicei

sale, familiarizând-o cu operele clasicilor și dobândind mare influență asupra spiritului ei viori, înclinat spre tot ce este fantastic. Atmosfera gravă din casă, determinată de numeroasele boli de care nu fusese scutit nici tatăl prințesei, nu a putut însă să-i taie prințesei marea poftă de a fabula, și din al cincisprezecelea și al șaisprezecelea an al vieții ei datează poezii de mare maturitate a conținutului și expresivitate a formei. La nebunie îndrăgostită de muzică, ea reușea deseori să le procure rudelor momente consolatoare prin execuția desăvârșită a unor piese din domeniul acestei arte; și chiar și în pictură atinsese o măiestrie certă.

Ca să-i ofere o schimbare de decor, părinții au trimis-o în primăvara lui 1861 la Berlin, la curtea prusiană, unde a zăbovit mai multe luni și a fost primită cu mare dragoste în familia regală, cunoscându-l acolo, după cum am povestit deja, pe viitorul soț. Cu sora acestuia, Marie, mai târziu contesă de Flandra, prințesa era colegă de studii. Dar, în pofida tuturor distracțiilor și petrecerilor, ea simți curând dorul de murmurul Rinului, de freamătul pădurii, de delicatețea mamei și de ora de confidențe cu tatăl ei, de infirmeria singuratică în care zăbovea cu atâta bucurie și în care, când se întoarse, își îngriji cu credință nu numai fratele, ci și tatăl care suferise de o afecțiune pulmonară. Însă tatăl dori să-i procure copilului drag și bucuria ieșirii în lume, conducând-o în 1863 la Karlsruhe, unde prințesa participă la primul ei bal la curtea marelui duce de acolo – aceasta, probabil, mai mult de hatârul tatălui, care își urmărea copila cum, într-o toaletă roz cu fir de argint, atrăgea privirile tuturor asupra ei. În toamna aceluiași an, prințesa își însoți într-o călătorie mătușa, marea principesă

Elena a Rusiei, o femeie căreia îi plăcea să se înconjoare de o societate intelectualmente superioară și fascinantă. Călătoria o purtă la lacul Geneva și de acolo la Sankt-Petersburg, unde prințesa se îmbolnăvi grav de tifos. Când se ridică din nou din pat, i se aduse cu menajamente vestea că scumpul ei tată murise. Aceasta o făcu să se atașeze și mai strâns de mama ei – dacă așa ceva era cu putință –, iar poezia îi deveni din ce în ce mai mult o sfătuitoare pe toate drumurile vieții. Treptat, prospețimea ei juvenilă răzbi din nou la suprafață, și ea însăși își aclamă în versuri muzicale temperamentul expansiv:

*Să am mai mult astâmpăr mi-este greu,
Căci de la Rin sunt eu –
Ivită din sol vulcanic ca bazaltul;
Doar când prin munți mă cațăr și aer sorb*
de stâncă
Și pașii-mi port prin codrul de crepuscul plin
Și rătăcesc, contemplativă, prin liniștea sensibil
de adâncă,
Numai atunci am tihnă, sub ploaia de parfum
alpin.

Mătușa ei, marea principesă Elena, a luat-o pe prințesa Elisabeta în 1867 la Paris, unde aceasta a văzut curtea imperială și a vizitat Expoziția Universală. Acestui sejur i s-a adăugat o călătorie întreprinsă cu mama ei în Suedia, călătorie care i-a lăsat de asemenea impresii de neșters. Apoi veni anul 1869, cu decizia asupra viitorului ei, și ea nu stătu pe gânduri, căci își vedea împlinite în principele Carol toate dorințele nutrite în secret și dorea să aparțină unui om pentru care avea o profundă considerație și care –

harnic, conștiincios și vizionar – ocupa un loc cucerit prin propriile eforturi. Acest lucru a reieșit și din prima scrisoare pe care ea, ca logodnică, a adresat-o principelui Karl Anton de Hohenzollern, rugându-l să aibă bunăvoința de a o primi în cercul copiilor lui, pentru ca ea să poată rosti din nou numele scump al tatălui, căruia îi ducea de mult lipsa: „Măreția sarcinii pe care trebuie s-o îndeplinesc nu are nimic înfricoșător pentru mine alături de un om așa de tare și de curajos. Nu doresc decât să fiu condusă de el, deoarece cred cu tărie că ceea ce spune el este bine! Dificultatea situației noastre și izolarea pe care aceasta o comportă nu va face decât să ne lege cu atât mai strâns unul de altul, și pacea casei noastre trebuie să fie o stăvilă puternică în calea tuturor furtunilor din afară!“

De la Paris, principele Carol informă printr-o proclamație Consiliul de Miniștri despre logodna sa. Ca ecou al acestui eveniment sosiră imediat telegrame de felicitare redactate în tonul cel mai cald. La 17 octombrie, principele își revăzu logodnica la castelul Monrepos, asistând acolo în aceeași zi – o duminică – la serviciul divin protestant la care ea cântă la orgă. Întors de la biserică, el notă în jurnalul ei: „Iubirea se răsplătește cu iubire. Întâmpină-ți poporul cu aceeași iubire, cu aceeași încredere cu care m-ai întâmpinat pe mine: atunci va bate cu credință pentru tine nu numai o inimă, ci milioane de inimi se vor uni cu această inimă; eu însă mă voi considera fericit, căci tu nu-mi aparții doar mie – un întreg popor obține un drept asupra ta, un întreg popor privește cu încredere și speranță la tine și-ți va răsplăti iubirea cu iubire!“

În cuvinte foarte sincere erau redactate felicitările transmise telegrafic de regele Wilhelm, care sublinia

că prințesa posedă toate însușirile necesare pentru a asigura o bază trainică fericirii principelui și a-i consolida, cu voia lui Dumnezeu, viitorul. Prințul moștenitor telegrafie din Atena: „Te îmbrățișez în spirit, tocmai ce am primit știrea despre logodna ta cu Elisabeta de Wied; Dumnezeu să vă binecuvânteze pe amândoi“, și apoi îi trimise o scrisoare în termenii cei mai cordiali, în care îi spunea: „Vei putea să-ți imaginezi cum mi-a tresăltat inima de bucurie la primirea acestei vești, căci mi s-a împlinit o speranță tainică nutrită îndelung, și nu mi-a fost zadarnică așteptarea ca apariția Elisabetei să te impresioneze. Dumnezeu să vă dăruiască în căsnicie fericirea pe care tu ai găsit destul de des ocazia s-o comentezi referindu-te la căsnicia mea; fie-vă, așadar, răsplata bogată pentru toate renunțările pe care inevitabil le aduce cu sine poziția voastră în noua patrie! Acum însă îmbrățișează-o în numele meu pe Elisabeta, căreia, firește, rândurile de mai sus, scrise în fugă, îi sunt destinate în aceeași măsură, și dă-mi voie să-i adresez, ca unei verișoare, cel mai călduros bun venit în familia noastră. Ea știe că de multă vreme țin la ea, la mama și la fratele ei, așa că nici nu mai e nevoie de multe cuvinte. După cum ți-am spus, de foarte multă vreme m-am gândit că ea ar fi femeia nimerită pentru tine și suverana potrivită pentru statul care trebuie să se ridice, printr-o pereche princiară nobilă, mărinimoasă, dar și energică, de la condiția tristă a trecutului la cea de națiune puternică și activă – lucru care, cu siguranță, se va și întâmpla!“

La 15 noiembrie, după o scurtă ședere a logodnicilor la Weinburg, în cercul familiei Hohenzollernilor, și după ce principele Carol vizitase Sigmaringenul,

precum și nou construitul Zollernburg și orașul Düsseldorf, a avut loc la Neuwied căsătoria la care, pe lângă regina Augusta – regele, din păcate, fusese reținut la Berlin de treburi urgente –, a asistat un mare număr de rude și oaspeți princieri, printre ei aflându-se contele și contesa de Flandra, reprezentanții oficiali ai împăraților rus și francez, precum și trimișii guvernului român. Zilele următoare tână pereche le-a petrecut în micul și intimul castel Monrepos, vizitând-o după aceea pe regina Augusta la Koblenz, unde s-a sărbătorit și ziua de naștere a surorii principelui, contesa de Flandra. La 18 noiembrie a urmat despărțirea de Neuwied și de Rin. Grațioasă fică a Rinului, purtătoare a atâtor cântece, pornea cu soțul ei în călătoria spre noua ei patrie!

Ca și odinioară s-a mers prin Viena și Pesta spre Baziaș, unde avu loc imbarcarea pe vaporul dunărean *Kaiser Franz Joseph*, împodobit somptuos cu steaguri și ghirlande. Nu mai puțin bogată era pavoazarea orașului Turnu Severin, primul oraș românesc la care acosta vaporul. Peste tot vedeai flamuri și steaguri; un mare arc de triumf se ridica la țărml unde mulțimea o aștepta pe tână principesă, asupra căreia, acum când păsea pentru prima dată pe solul românesc, se revărsă o adevărată ploaie de flori; uralele furtunoase se amestecau cu salvele răsunătoare ale tunurilor. Prim-ministrul D. Ghica primi aici perechea princiară, conducând-o la biserica în care avu loc un tedeum. După o oprire de două ore, călătoria a continuat; toate localitățile românești aflate de-a lungul țărmlui erau bogat împodobite, și aclamațiile populației ajungeau până la nava care, la 24 noiembrie, acostă la Giurgiu. Aici, de asemenea, se adunaseră cete

mari de bătrâni și tineri, de bogați și săraci, care căutau să se întreacă în cordialitatea primirii.

Principesa Elisabeta fu profund mișcată de lucrurile noi și exotice care i se iveau dinaintea ochilor; după cum va scrie ea mai târziu, ochii ei nu se mai săturau de bogăția de culori de sub acest cer oriental, care în timpul zilei era de un profund albastru de peruze, iar seara, la asfințitul soarelui dogoritor, se acoperea de un galben scânteietor cu reflexe aurii: „În lumina pură a acestor zile de noiembrie, de pe câmpurile încă înverzite, de pe solul dăruind neobosit bogăție și din pulberea groasă a drumului larg, brăzdat de urmele roților de căruțe, se detașau, cu nuanțele lor vii, costumele țăranilor strânși în grupuri ieșite în întâmpinarea mea: cămăși de o strălucitoare culoare albă, brodate bogat cu roșu, negru sau auriu; năframe fluturânde din țesătură de in albă, sidefie sau de culoarea pucioasei; fuste de un roșu deschis sau închis. Vedeai oameni sosind în galop pe trăpașii lor mici și slabi, cojoacele lor din piele de capră fluturau pe spatele animalelor de parcă ar fi fost coama acestora. Un pieptar brodat le acoperea pieptul, asemenea unui tatuaj pestriț deasupra cingătorii de trei laturi de mână, conținând un întreg arsenal de pistoale și cuțite. Cămașa, și ea brodată, cădea pe niște pantaloni albi de păslă. Capul lor era împodobit cu o căciulă mare ce părea a fi confecționată din blană albă, căciulă sub care se inelau până la umeri niște zulfuri negri ca pana corbului. Când m-am apropiat de aceste grupuri pitorești, am observat niște siluete minunate cu chipuri de o frumusețe deosebită, a căror seriozitate numai rar lăsa loc unui zâmbet fin, dezvelind dinții de culoarea perlelor. Și aceste fețe

absolut noi, aceste nasuri vulturești cu nări fin tremurătoare, acești ochi strălucitori, înfundați în orbite și umbriți de sprâncene dese și drepte, această limbă sonoră, uneori aspră și aproape guturală, care răsuna așa de plăcut și de elocvent din gura copiilor, a femeilor și bărbaților – toate acestea trezeau în noi, locuitorii recelui Occident nordic, sentimentul necunoscut al impetuozității, al pasionalității. – Apoi am văzut, cu uimire și admirație, că frumosul chip al tânărului meu soț, cu pecetea lui meridională, se afla într-o armonie perfectă cu acești oameni și cu această țară, pe care și-o cucerise absolut singur. – Aceasta era deci noua mea patrie, care-mi așternea în față imensitatea șesurilor ei melancolice și țărmurile largului ei fluviu!“

Pe tronsonul de cale ferată inaugurat cu câteva săptămâni în urmă, într-o oră și jumătate s-a ajuns de la Giurgiu la București, unde glasul de bronz al tunurilor a anunțat populației sosirea perechii princiare. De la gara din Dealul Filaretului a urmat, în bubuitul tunurilor și în sunetele tuturor clopotelor bisericesti, coborârea în orașul inundat de soare, bogat împodobit, care se arăta tinerei principese în ipostaza lui cea mai pitorească. Trăsura nu putea înainta decât agale, mulțimea entuziastă străpunsese zidul soldaților și se îmbulzea în jurul vehiculului, acoperindu-l cu flori. La tedeumul de la Mitropolie se adăugă, într-un cort somptuos ridicat lângă biserică, cuvântul de salut din partea primarului. Perechea princiară luă loc în acest cort, pe tronul cu baldchin. În răspunsul său, principele sublinie cât de fericit este să constate, din cuvintele primarului și din primirea ce i s-a făcut pretutindeni, că iubirea față

de dinastie a prins deja rădăcini în poporul român. Și mai spuse cât de mult speră că aceste calde sentimentele se vor extinde și asupra distinsei sale soții, care l-a urmat cu curaj pentru a se dedica la rândul ei mării misiuni încredințate lui de poporul român.

Prin fața principelui și a soției sale au trecut apoi cincizeci de perechi de tineri, fii și fiice de țărani din toate colțurile țării, care, în acea zi de sărbătorire a căsătoriei princiare, au fost cununate și au primit daruri pe cheltuiala statului. După această defilare, alaiul princiar escortat de dorobanți a plecat la palat, iar principele și-a condus grațioasa soție în noul ei cămin. Mai târziu, principesa a povestit în legătură cu acest moment: „«Aici este castelul», mi-a zis principele – «Unde?» am întrebat eu. – «Dar am și intrat în el!» a replicat el zâmbind. Atunci am înțeles că suveranul este cel care reprezintă Palatul, așa cum o piatră de pe câmp poate deveni altar. Acest castel bucureștean era o veche casă boierească, aranjată în mare grabă. Tânărul suveran nu avusese timp să se gândească la confortul său; căci își petrecea nopțile cu trierea și pregătirea lucrărilor ce se îngrămădeau zi de zi – și în această zi a sosirii am găsit pe biroul lui primul proiect vizând construirea podului peste Dunăre, la care avea să se înceapă lucrul după douăzeci de ani de așteptare răbdătoare.”

În soția lui, principele Carol și-a găsit cea mai bună tovarășă de viață; părerile și înclinațiile lor coincideau și se completau; copilul de profundă sensibilitate, dar și sprinten și plin de fantezie al Renaniei a adus soare și culoare în existența până atunci liniștită, absorbită de muncă și nu prea bogată în bucurii a principelui. Firea lui serioasă, calmă, meditativă putea

acum să se destăinuie credincioasei soții care, din prima clipă, a îndrăgit țara și oamenii acesteia și al cărei suflet receptiv, poetic, s-a umplut imediat de tot ce era nou în jurul ei, dar care nu a uitat niciodată promisiunea făcută socrului ei: „Pacea casei noastre trebuie să fie o stavilă puternică în calea tuturor furtunilor din afară!“

VII

Anii încercărilor

Perechea princiară – Fericirea căminului – Grijile în legătură cu căile ferate – Opoziție internă și intrigă externe – Ceasuri tulburi – Punerea pe tapet a chestiunii privind tronul Spaniei – România și Franța – Izbucnirea războiului franco-german – Șicane românești – Nașterea prințesei Maria – Gânduri de retragere ale principelui Carol – 22 martie 1871 la București – Principele Carol vrea să abdice – Devotamentul și iubirea de patrie a principelui – Noul cabinet

În modestul palat princiar de la București a început, odată cu sosirea tinerei principese Elisabeta, o viață nouă, care-și arunca lumina solară și asupra activității serioase și pline de răspundere a principelui Carol. Nemaifiind singur, nemaibizuindu-se în gândurile și planurile sale numai pe sine însuși, el a găsit în tovarășa sa de viață nu doar o soție iubitoare, ci și o prietenă credincioasă care, cu multă înțelegere și cu profund devotament, se preocupa de tot ceea ce avea legătură cu el, cu guvernul său și cu țara. În primul rând, principesa a căutat să se familiarizeze cu datinile și obiceiurile noii ei patrii, căci pentru ea totul era exotic; dar, având în vedere spiritul ei receptiv și creativitatea ei poetică, acest exotism îi apărea ca o realitate interesantă. Firește că principesa trebuie să fi trecut și prin experiențe amare înainte de a se adapta complet și de a înțelege anumite contraste; ea însăși a povestit mai târziu că, în acele zile, multe lacrimi tăcute, lacrimi de orgoliu rănit, i-au curs în тайнă pe perna de sub cap, mai ales că după intrarea

solemnă în capitală s-a îmbolnăvit de pojar și s-a simțit într-o dublă singurătate, căci scumpul ei soț era complet ocupat cu rezolvarea treburilor domniei. Trupul ei tânăr a învins însă repede boala, astfel încât s-a putut dedica cu zel și pasiune numeroaselor obligații pe care i le impunea poziția ei.

Principesa Elisabeta nu rata nici o ocazie de a se bucura de priveliștea variată a vieții poporului și de nenumăratele scene ca de tablou pe care le întâlnea la tot pasul. Într-o evocare a Bucureștiului publicată mai târziu, ea relatează despre faptul că primele ieșiri în oraș au însemnat un neîntrerupt șir de surprize: „Existau străzi pitorești unde toate porțile erau înțesate cu materiale multicolore, cu vechi ornamente de fier, cu ceramică verde și maronie. Alte cartiere erau un amestec pestrîț de căsuțe minuscule ca de păpușă, căsuțe ascunse printre copaci, umbrite de biețele sălcii cărora în fiecare an li se taie ramurile sau de salcâmii grațioși care primăvara umplu de miros întregul oraș. Pe stradă se aflau maghernițe cu pâine, ateliere de cizmărie și ateliere de fierărie, toate deschise; existau nenumărate cârciumi în care se vindea rachiu de prune, numit țuică, nișe întunecate pe al căror fundal se profilau chipuri de tâlhari cu privire blajină și zâmbet trist. Cu cât te apropiai mai mult de râul Dâmbovița, cu atât mai dese erau căsuțele. Cu balcoanele lor ieșite în afară, cu micile lor coloane sculptate, cu ornamente în formă de trifoi în patru foi, ele ofereau o priveliște aproape maură. Iar Dâmbovița – astăzi încătușată, canalizată și dotată cu poduri, pe malurile căreia s-au ridicat cheiuri, biserici frumoase, hale, abatoare, școli, spitale, cazărmi – oferea pe atunci ochiului scene atât de animate, făcute

parcă să umple de entuziasm sufletele poeților și pictorilor! Peste tot dădeai de noroiul imens al străzii, în care copiii, cu strigăte de bucurie, alergau de colo-colo, în care se tăvăleau țișănuși despuiați, în care sacagiii își mânau vitele în timp ce ei înșiși intrau în apă până peste genunchi ca să-și umple butoaiele. Și la fund de tot, în nămol, vedeai mișcându-se forme nedeslușite, trupuri cenușii, aproape golașe, ca tot atâtea spinări de hipopotam, numeroase capete cu coarne groase răsucite spre spate și boturi negre, lucind în soare: erau bivoli.“ Principesa, care împreună cu soțul ei se amuza de zarva veselă, ne povestește și despre Moși, marele iarmaroc de care am mai amintit: „Tramvaiele și trăsurile sunt pline până la refuz; pe la toate ferestrele se ivesc chipuri frumos gătite, adesea foarte drăguțe; lumea se mișcă printr-un labirint de mici dughene, unde se vând vase de pământ ars, do-nițe de lemn și mărgelă de sticlă. Vezi plecând căruțe pline cu copii drăgălași și țărăncuțe frumoase, încărcate cu cumpărături. Și în mijlocul larmei, al harababurii, al strigătelor, al splendorii de culori, printre urși și uriași, în norii groși de praf se stârnește deodată dansul «călușarilor». Acesta este un vechi dans românesc, provenit din vechile dansuri în cinstea lui Saturnus, «de care ciobanii căutau să-l ascundă pe cel care-i fusese răpit, adică pe Jupiter, pentru ca Saturnus să nu-l poată devora așa cum și-a devorat ceilalți copii». Dansatorii îmbrăcați în alb, cu clopoței la picioare, se agită într-un mod absolut barbar. Ei se pregătesc cu săptămâni înainte ca să poată suporta un asemenea efort de la Paști până la Rusalii. Au drept conducător al horei un scripcar, și unul dintre ei comandă, punând degetul la gură, făcându-i pe

ceilalți să tacă și amenințându-i cu bățul în caz că vorbesc: Saturnus nu trebuie să afle de la ei unde-i de găsit fiul lui.“

După ce s-a aclimatizat cu noua ei viață, principesa vizita frecvent așezămintele de binefacere și se îngrija de ameliorări și completări; îi făcea plăcere să se înconjoare de copii, ospătându-i și îndrumându-le jocurile. Își însoțea de asemenea soțul la acțiuni de stat importante. Așa s-a întâmplat la câteva săptămâni după sosirea lor, când, cu prilejul ședinței de deschidere a lucrărilor Camerei, principele a făcut o expunere clară și detaliată despre situația generală a țării, despre raporturile României cu statele străine, despre situația financiară care continua să provoace mari dificultăți, despre noua organizare a armatei – organizare care-și arată deja roadele –, despre rețeaua de căi de comunicații, supusă unei transformări totale, și despre construcția de drumuri, aflată în progres semnificativ. După cum am relatat și mai de vreme, principele acorda o atenție deosebită promovării învățământului, și a fost o mare satisfacție pentru el să participe cu soția sa la inaugurarea Facultății de Medicină – cea de-a patra facultate a Universității din București, aceasta fiind frecventată deja de peste 400 de studenți. După ce rectorul a evidențiat faptul că într-o zi se va putea spune pe bună dreptate că sub Carol s-au redeschis școlile românești, principele a subliniat în răspunsul său cât de mare îi este satisfacția că soția lui poate, chiar de la începutul vieții ei în România, să asiste la inaugurarea unui templu consacrat științei. Ei amândoi speră, a mai spus principele, că din acest templu o lumină strălucitoare se va revărsa asupra întregii țări, căci numai lumina

științei ajută la identificarea sarcinilor prezentului și arată modalitatea în care din acesta se poate obține fundamentul solid pentru un viitor mai luminos, mai fericit. Principele a accentuat că importanța unui stat și a unui popor se măsoară numai după înălțimea culturii sale spirituale și că întreaga forță a unui popor crește odată cu dezvoltarea sa spirituală. El a afirmat, de asemenea, că în această privință mai trebuie făcute încă multe în România, că abia acum începe de fapt misiunea corpului didactic și că el speră ca profesorii de la această școală superioară să fie adevărați preoți ai științei, care să umple sufletele tinerei generații cu focul credinței în ideal; că vor contribui, el și principesa, cu dragă inimă la desăvârșirea acestei opere; și că puterea transferată lui prin voința poporului el vrea s-o folosească pentru răspândirea culturii și s-o exercite numai în temeiul acestei culturi.

Iarna a adus de data aceasta mai multe festivități ca de obicei. Cu demnitate și grație, principesa Elisabeta a știut să se impună în prim-planul vieții publice, câștigând repede inimile prin amabilitatea și franchețea ei. În viața de familie, principele Carol și-a găsit cea mai deplină fericire, ținând departe de soția lui toate lucrurile neplăcute și vorbindu-i cât mai puțin de dificultățile situației politice interne. Chestiunea căilor ferate îi dădea principelui cele mai mari bătăi de cap. În mod ciudat, proiectul căilor ferate nu se bucura de popularitate în țară, iar opoziția exploată acest lucru în modul cel mai reprobabil, ca să ațâțe spiritele împotriva principelui. Pe de altă parte, nici execuția nu era lipsită de evenimente neplăcute. Funcționarii lui Strousberg, căruia i se încredinșase

construirea diferitelor linii, se purtau adesea stângaci și arogant, iar administrația cu sediul la Berlin indispunea și nedumerea multe cercuri. Lui Strousberg, în calitatea lui de comisar guvernamental, îi fusese pus alături consilierul intim Ambrohn, care ani la rând fusese în serviciul principelui de Hohenzollern; acestuia i se încredințase controlul asupra emisiei de obligațiuni, ceea ce stârnea de asemenea critici, întrucât se cerea ca această sarcină să fie dată unui român, și nu unui funcționar prusac. Nu numai în Cameră, ci și în Consiliul de Miniștri s-a ajuns la multiple și aprinse dezbateri. Miniștrii cereau suspendarea din serviciu a celui comisar guvernamental, dar principele se opuse, afirmând că prin această măsură s-ar aduce prejudicii întregului proiect al căilor ferate, căci zvonurile despre stadiul nesatisfăcător al lucrărilor s-ar intensifica. Principele Carol mai declară și că, întrucât acum întreaga țară îl face răspunzător pentru întreprinderea construcției de căi ferate, el ia asupra-și această responsabilitate, dar că este convins că într-o bună zi toți îl vor binecuvânta pentru că a insistat ca România să aibă o rețea extinsă de căi ferate și să se racordeze prin aceasta la întreaga lume occidentală – o declarație care, interpretată fals, avea să-i aducă multe neplăceri.

Astfel, primele luni ale anului 1870 s-au consumat într-o atmosferă destul de apăsătoare din punct de vedere politic; opoziția nu a lăsat nefolosită nici o modalitate de exploatare a problemei căilor ferate împotriva principelui și de atragere sistematică a suspiciunilor asupra a tot ce era german. Neînțelegera domnea și în guvern, și au intervenit multiple schimbări ale funcționarilor de stat aflați în posturi

de răspundere. Aspre erau și confruntările dintre partide, iar toate aceste certuri sterile provocau dezordine în cele mai diferite ramuri ale administrației: interesele personale o luau înaintea interesului statal. Din cele mai diferite părți era căutat și folosit orice prilej pentru a-i crea neplăceri principelui. Nu lipseau unele curente antidinastice, care s-au manifestat și prin aceea că a fost ales ca deputat fostul domnitor Cuza. Limbajul publicațiilor opoziționiste devenise tot mai dușmănos și mai pătimaș; guvernul l-a rugat în repetate rânduri pe principe să aprobe urmărirea în instanță a acestora, dar principele a refuzat de fiecare dată să dea o astfel de aprobare, deoarece îi repugnavă toate procesele de presă. La aceste împrejurări se adăugau și intrigi panslaviste, care se îndreptau de asemenea împotriva principelui și, deci, împotriva întăririi unor raporturi normale. Astfel, era lesne de înțeles că existau momente în care principele Carol privea destul de descurajat viitorul și se întreba dacă rămânerea lui aici mai era posibilă, întrucât tot ceea ce făcea el din cea mai pură conștiință a datoriei atrăgea după sine verdicte ostile și calomnii odioase la adresa persoanei și activității sale. Din rândurile susținătorilor i se sugera să întreprindă o schimbare a constituției mult prea democratice, dar el a respins în permanență această idee: voia să rămână credincios jurământului pe care-l depusese pe Constituție. Puterile protectoare nu au făcut nici ele nimic pentru a întări poziția principelui, care le ceruse zadarnic desființarea jurisdicției consulare și înființarea de reprezentanțe oficiale ale României la curțile europene; mai mult, așa cum s-a refuzat României dreptul de a încheia acorduri comerciale, s-a

încercat și amestecul în chestiuni ale guvernării, de exemplu în problema monedei și chiar în cea a încuviințării pur formale de a folosi numele de „România“.

La toate acestea s-a adăugat și repunerea pe tapet a chestiunii privind tronul Spaniei. Reprezentanții guvernului spaniol nu renunțaseră la planul lor de a încredința coroana regală prințului moștenitor Leopold. Și iată că, după refuzuri repetate, el s-a declarat gata s-o accepte. La Paris se bănuia că principele Carol jucase un rol în această schimbare de direcție. Prin urmare, principele s-a confruntat deodată cu reproșuri și amenințări că va pierde simpatiile poporului francez și pe cele ale împăratului, care se opunea categoric alegerii prințului Leopold pe tronul Spaniei; se înțelege de la sine că, având în vedere relațiile strânse ale Franței cu Orientul și cu România, o asemenea retragere a încrederii ar fi zguduit foarte tare poziția principelui, ba chiar ar fi făcut-o imposibilă. Mai întâi, reprezentantul României la Paris s-a străduit în zadar să-l convingă pe ducele de Gramont, care se afla în fruntea Ministerului de Externe, că zvonul cu pricina era neadevărat; totuși, într-un târziu, el a fost în măsură să demonstreze acest lucru pe baza unor documente oficiale puse la dispoziție de către partea prusiană. Între timp, evenimentele puse în mișcare de chestiunea tronului s-au precipitat în Germania și au dus la declararea războiului. În România s-a făcut totul pentru a dovedi Franței prietenia țării dunărene. Încă înainte de a se produce ruptura, la Cameră se făcuse deja o interpelare: cabinetul trebuia să răspundă dacă era hotărât să-și facă datoria în cazul unui conflict între Franța și Prusia, și anume dacă era hotărât să acționeze bazându-se

pe simpatia de rasă – așa cum era recomandabil politic, în opinia interpelatorului –, sau dacă avea să se lase călăuzit de considerații și interese personale și egoiste. Acum, când războiul izbucnise și existau temeri în legătură cu efectele lui asupra Orientului, înfierbântații politicieni români și-au pierdut complet mințile, prevestind o extindere a conflictului de natură să influențeze puternic situația din Orient precum și o victorie a Franței, în timp ce principele a avut de la început convingerea, pe care și-a exprimat-o și față de miniștrii săi, că războiul va rămâne localizat și că Germania va ieși învingătoare, afirmând textual: „În două luni, Napoleon va pierde partida și, odată cu ea, puterea!“

În Cameră se dezlănțui furtuna, se ceru guvernului să ia poziție față de evenimentele din Occident, iar unul dintre miniștri avu lipsa de tact să proclame: „Unde flutură steagurile Franței, acolo sunt și interesele și simpatiile noastre!“ Nu au lipsit nici manifestațiile publice în sprijinul Franței. Pornind de la premisa absurdă că Rusia ar putea trece de partea Germaniei, caz în care România ar avea obligația să se opună armat, opoziția a cerut mobilizarea armatei române. Aceste idei erau împărtășite și la Paris, unde s-a cerut semnarea unui tratat pentru eventualitatea unei complicații orientale pe care ar putea-o pricinui atitudinea Rusiei.

În tot talmeș-balmeșul acestor opinii înfierbântate, concepții false și denaturări premeditate, principele Carol a rămas calm și imperturbabil, în ciuda frământărilor pe care i le provoca războiul din îndepărtata sa patrie și în ciuda grijilor pe care și le făcea pentru rudele și prietenii săi și ai principesei, plecați pe

front. Conduita îi fusese trasată dinainte, el jurase să fie român și voia să-și țină acest angajament. Că inima lui bătea pătimaș pentru Prusia și regele ei, acest lucru nu putea să i-l interzică nimeni. Starea sa de spirit și-a găsit expresie și în scrisoarea profund emoționată adresată regelui Wilhelm, în care principele arăta că, deși se află departe de meleagurile natale și situația lui îi interzice orice exteriorizare a sentimentelor, el simte nevoia să-l asigure pe rege că el, principele Carol, este cu sufletul alături de cei cărora destinul le-a îngăduit să-și urmeze scumpa călăuză regală pe o cărare glorioasă; și chiar dacă se vede nevoit să-și impună o reținere foarte strictă față de un popor latin, cu simpatii înclinând spre cei de aceeași gintă, inima lui bate pentru drapelul alb-negru: „Dumnezeu să întărească brava armată! Dumnezeu să dea putere Majestății Voastre, care și-a condus oștenii de atâtea ori către biruință și glorie!“

Zvonurile cele mai stupide despre uriașe succese ale francezilor, printre altele acela cum că împăratul Wilhelm, împreună cu 20 000 sau chiar 60 000 de ostași de-ai săi, ar fi fost luat prizonier, găseau la București oameni dispuși să le creadă, și foile opoziției le trâmbițau iar și iar, folosindu-le ca prilej de instigare contra principelui. La Ploiești s-a ajuns chiar la un puci prostesc, niște „revoluționari“ luând în stăpânire o cazarmă în care se găseau câțiva recruți, proclamând înlăturarea principelui și numirea ca șef provizoriu al statului a generalului Goleșcu, în timp ce un deputat care făcea pe noul prefect al districtului a emis ordine de concentrare a trupelor. Însă trupele s-au dovedit loiale, și la fel s-au comportat funcționarii oficiului poștal pe care așa-zisul prefect a căutat să-i

forteze, sub amenințarea pistolului, să telegrafieze în toate colțurile lumii știrea despre înlăturarea principelui. Guvernul dădu toate dispozițiile necesare pentru arestarea vinovaților și pentru prevenirea repetării unor asemenea fapte.

În această perioadă foarte neliniștită, perechea princiară avu parte de o rază de fericire: la 8 septembrie, principesa născu la Cotroceni o fetiță, care la 13 octombrie 1870 fu botezată în modul cel mai solemn cu numele de Maria. „Văd un semn fericit”, scria principele într-un mesaj către regele Wilhelm, „în faptul că primul meu copil a venit pe lume în momentul în care drapelul Hohenzollernilor și-a întins faldurile deasupra unei Germanii unite, și singura mea dorință este ca acest copil să se arate vrednic de numele său.” Principesa Elisabeta era și ea în al nouă-lea cer de fericire, doar se împlinise dorința cea mai arzătoare a ei și a soțului ei. Despre starea ei euforică dă seama un cântecel tandru cu care și-a surprins soțul la prima aniversare a nunții:

*În orele noastre tihnite și sfinte
Simt în mine un spor de vigoare, ți-o jur,
O fericire cum n-am cunoscut înainte
Ai făcut să prindă în mine contur.*

*Un cânt, triumf al bucuriei,
Se-nalță-n slavă ca o jerbă,
Vestind ca-n trilul ciocârliei:
Doamne, cât este lumea de superbă!*

Faptul că principele Carol găsea în viața de familie fericirea cea mai pură și mai deplină a fost în aceste zile și săptămâni dificile singura lui rază de lumină. Tot mai amenințător se adunau norii deasupra

lui și a țării, și din nou îl bătea gândul retragerii – gând și mai serios întreținut prin aceea că, iată, curtea cu jurați îi achitase pe rebelii de la Ploiești, verdict pe care partidele și ziarele de opoziție, jubilând, l-au salutat ca pe o „faptă patriotică”. Însă înainte de a se gândi la materializarea intenției sale, principele decise să informeze puterile protectoare despre dificultățile ce stăteau în calea renașterii României. Dorința lui era să-i dea succesorului său posibilitatea de a ajuta țara mai bine decât i s-a îngăduit lui s-o facă. Împiedicat mai mereu prin Constituție, principele Carol nu putuse niciodată să intervină direct pentru a schimba rânduielile politice interne neclare, adesea imature. El își dădea seama că, în aceste împrejurări, România nu va atinge niciodată țelul sperat de el. Dar țara și poporul îi deveniseră atât de dragi, încât voia să facă totul pentru ca retragerea sa să nu comporte complicații grave pentru stat.

Cu conștiința pe deplin împăcată, principele Carol putea chiar să-și atribuie meritul de a fi acționat permanent în modul cel mai onest cu putință, de a nu se fi gândit decât la binele României și de a fi fost totdeauna preocupat să-i pregătească țării frumoase perspective de viitor. Câtă amărăciune trebuie să fi adunat în suflet dacă el, răbdătorul și rezistentul, nu mai voia să continue în locul pe care singur și-l alesese! La tatăl său, căruia îi comunica toate grijile și temerile sale, găsi cea mai deplină înțelegere pentru dificultățile situației sale; părintele îi aproba decizia: „Ești dator față de tine însuși”, îi scria acesta, „și, înainte de orice, față de un nume care se împletește cu gloria, puterea și măreția Germaniei – așa încât ori renunți la o funcție pe care n-o poți exercita cum se

cuvine, ori continuarea misiunii o legi de condiții care vor fi asigurate în cel mai scurt timp. În primul rând revizuirea Constituției, iar dacă acest lucru nu se poate înfăptui, atunci decizia retragerii este tot atât de motivată pe cât a fost acum patru ani acceptarea! Lumea politică nu va putea să găsească în aceasta o slăbiciune și o lașitate, dimpotrivă, ea va stima un om care declară deschis și sincer că nu a reușit să impună condițiile unei guvernări sănătoase în România – căci situația de acolo nu mai poate și nu mai trebuie să se perpetueze! Onoarea ta și a numelui tău îți interzice să fii o jucărie în mâinile partidelor care se dușmănesc.“

Iar cu altă ocazie, credinciosul tată, care-i era în același timp prietenul cel mai apropiat, îi scria: „De faptul însă că și străinătatea joacă un rol destul de perfid m-au convins unele documente. Nu este indicat să continui a ocupa o poziție căreia îi sunt ostile toate puterile, dar pe care fiecare dintre ele o tolerează din pizmă față de celelalte puteri. A renunța la o misiune imposibil de îndeplinit este un gest care nu poate să dăuneze prestigiului tău personal. Ai demonstrat lumii întregi bunele tale intenții și capacitatea ta de a conduce România, nu ai insistat tu pentru această numire, ci ai fost ales și chemat; ai realizat lucruri grandioase, ai revigorat armata și ai dezvoltat căile de comunicații, ai răspândit foloasele căilor ferate, ești autorul a nenumărate binefaceri pentru Biserică și săraci, ai protejat artele și științele, ai arătat prin fericirea vieții tale de familie sfințenia căsătoriei, ți-ai cheltuit averea pe tot felul de acte de generozitate – iar toate acestea vor face să fii pomenit, dacă nu acum, atunci mai târziu, cu respect și admirație și, în caz

de renunțare, le demonstrează contemporanilor că nu strălucirea imaginară a unei adevărate coroane de spini a fost aceea care te-a orbit și apoi te-a dezmăgit, ci că decizia ta e motivată de eșecul proiectului în care ai crezut și de zădărnicierea imboldului tău de a pune lucrurile în mișcare.“

În rapoarte amănunțite către suveranii puterilor garante, principele Carol descria starea de lucruri din România și se arăta îngrijorat că nu mai face față patimilor partizane, făcând propunerea ca viitorul României să fie reglementat la congresul plănuir pentru perioada următoare: numai o domnie puternică – spunea el – poate să repare prejudiciile pe care țara le suferă din interior și din afară, țară care, în ciuda bogatelor sale resurse, se găsește acum în situația cea mai tristă. Principele a expus toate grijele și îndoielile sale într-o scrisoare pe care a transmis-o la sfârșitul lui decembrie 1870 tatălui său spre publicare într-un ziar german. În acel text, el explica nesfârșitele greutăți și complicații de care e legată guvernarea țării românești și încerca să găsească o explicație pentru această stare de fapt, ajungând la concluzia că nici el, nici poporul nu poartă vina pentru lipsa unei evoluții spre mai bine în anii domniei sale, ci că pentru aceasta trebuie făcuți răspunzători aceia care s-au erijat în conducători în țara care i-a născut: „Anume, acești oameni, care de cele mai multe ori și-au clădit întreaga lor educație socială și politică în străinătate, uitând în acest timp de situația de-acasă, nu caută decât să introducă necontrolat în patria lor conceptele absorbite de ei în afara țării, concepte pe care le înghesuie în forme utopice. Astfel, nefericita țară, aflată mereu sub presiunea cea mai dură, a trecut deodată

de la o domnie despotică la o constituție care e atât de liberală, încât n-are pereche în Europa.“ În scrisoare se mai spunea că bunele intenții ale principelui au fost mereu ignorate și că toate strădaniile sale au fost răsplătite cu ingraturitudine, apoi se făcea referire la răspunsul dat în Cameră la mesajul tronului, răspuns care era caracterizat ca o „capodoperă a perfidiei fanariote“, și în încheiere se sublinia că, precum în viața obișnuită dezaprobarea unei fapte poate să-l atingă totdeauna numai pe autorul acesteia, la fel și în acest caz întreaga răspundere cade pe aceia care nu înțeleg să-și respecte principele ales liber, căci „te dez-onorezi pe tine însuși dacă nu știi să respecti ceea ce ai creat tu însuși“. – Această scrisoare, publicată de toate ziarele, a făcut, firește, mare vâlvă în România, iar partidele de opoziție au folosit-o pentru acreditarea minciunii că principele intenționează să încalce Constituția. Asemenea acuzații n-au lipsit nici în Cameră, și în condițiile certurilor dintre unii și alții și ale atacurilor împotriva principelui rezolvarea celor mai presante probleme a fost dată uitării.

Acum a venit și lovitura cea mai dură pentru principe, anume știrea că Strousberg nici nu poate, nici nu vrea să facă plata cuponului de obligațiuni emise pentru construcția căilor ferate, cupon scadent la 1 ianuarie, afirmând – ceea ce era, desigur, o invenție vicleană – că statul român este obligat la plata dobânzii. Principele prevăzu de-ndată urmările funeste ale acestei neașteptate încetări a plăților: în Germania, unde mii de oameni, bizuindu-se pe numele lui, își investiseră economiile în hârtii de valoare ale căilor ferate, el va fi făcut răspunzător de criză, iar în România va fi de asemenea atacat, reproșându-i-se că a acordat

prea multă încredere întreprinzătorului german. Pentru principe deveni de-acum evident că va trebui să rămână în funcție până ce această nouă și grea lovitură va fi fost depășită și chestiunea căilor ferate va fi fost complet rezolvată. Profund descurajat, cuprins de temeri negre, principele își deschidea inima întristată într-o altă scrisoare către tatăl său: „Când voi ieși însă din această uriașă dificultate, voi putea mai întâi să spun că am trecut proba de foc, iar apoi se va isprăvi odată cu acest joc crud, apoi sper că îmi vei găsi un locșor unde să-mi pot pune capul obosit! Să fie, în orice caz, un colț liniștit, retras, unde să mă pot face complet uitat pentru o vreme.“

Sub aceleași tulburi auspicii începu anul 1871, cu dezbateri furtunoase și violente în Cameră și în Senatul, unde se discutau deschis zvonurile despre abdicarea principelui, lucru pe care partidele de opoziție îl făceau în modul cel mai ostil și mai jignitor. Desigur, oficial principelui i se dădeau asigurări de atașament, însă acesta știa foarte bine cum e cu toanele straturilor diriguitoare și cu ce pizmă nedisimulată erau urmărite victoriile germane asupra Franței, doar se declarase pe șleau în primele cercuri bucureștene: „Noi, ce-i drept, nu putem să mergem în Franța și să luptăm acolo împotriva nemților, dar o vom face aici!“ — Situația financiară devenea și ea tot mai apăsătoare; în ultimii treisprezece ani, cheltuielile statului, după cum rezulta din expunerea făcută în fața Camerei de către ministrul de finanțe Sturdza, se triplaseră, nu însă și veniturile: „Statul se află pe marginea prăpastiei; din 84 de milioane de franci ai bugetului de venituri, 34 de milioane merg la plata dobânzilor pentru fondurile publice; pentru scopuri administrative

nu rămân, deci, decât 50 de milioane de franci.“ Fi-rește, în Camere era discutat iar și iar nefericita afa-cere Strousberg, ocazie cu care principele era luat adesea ca țintă a atacurilor, punându-i-se în cârcă toată vina și reproșându-i-se că, iată, consilierul gu-vernamental Ambrohn, numit la rugămintea lui Strous-berg comisar al guvernului român pe lângă societatea de construcții, se bucurase de încrederea principelui de Hohenzollern, o încredere pe care el, bineînțeles, nu o confirmă, deoarece a permis ca depozitul, asupra căruia era chemat să vegheze, să fie delapidat și um-plut cu ipoteci fără valoare. Tot mai pățimășe deve-neau aceste dezbateri; se mergea până acolo încât se plănuia ca toți miniștrii care negociaseră cu Strous-berg să fie puși sub acuzare, iar averea lor personală să fie folosită pentru acoperirea pierderilor pricinuite. La aceasta se adăuga faptul că Prusia insista energic ca statul român să efectueze plata cuponului scadent, ceea ce era chiar imposibil în condițiile vidului din vistieria statului, precum și având în vedere lipsa ori-cărei șanse de a obține un nou împrumut extern. Situația era agravată și mai mult prin atitudinea Ca-merelor, care adoptaseră propunerea ca afacerea Strous-berg să fie supusă unei curți de arbitraj.

În acele zile apăsătoare surveni un eveniment care-l făcu pe principe să se gândească la o abdicare mai grabnică. La 22 martie, colonia germană din București a vrut să sărbătorească printr-un banchet ziua de naștere a împăratului Wilhelm, așa cum fă-cea în fiecare an; cu precauția de rigoare, cei interesați au căutat să afle dacă în condițiile actualului curent antigerman se mai putea ține o asemenea manifestare, dar prefectul Poliției și prim-ministrul i-au asigurat

că nu există piedici și au garantat menținerea ordinii. În seara zilei cu pricina, participanții germani la festivitate s-au reunit către ora opt într-o sală situată în apropierea Pieței Teatrului; însă în fața clădirii s-a strâns o mulțime de oameni, care a spart cu pietre ferestrele și a încercat să pătrundă în sala situată la etajul unu. Tulburările au durat peste două ore; mai mulți germani au fost răniți cu pietre, și dacă nu s-a ajuns la vărsare de sânge, aceasta s-a datorat numai înțelepciunii consulului general von Radowitz. Scandalagiii, printre care se găseau și deputați, au făcut un tapaj monstru; s-au auzit strigăte de „Trăiască republica!“ și „Haideți la palat!“, au fost stinse felinarele de pe stradă și s-au tras clopotele bisericilor din apropiere. Principele, pus imediat la curent cu cele întâmplate, și-a trimis neîntârziat aghiotantul la prim-ministru și la prefectul Poliției, dar nici unul din cei doi domni nu a fost de găsit! În sfârșit, generalul Solomon, comandantul de divizie al Bucureștiului, dădu ordin să se acționeze cu trupe, și acum apăru și prim-ministrul, care vru să-l împiedice pe general să dispună intervenția armatei, dar primi de la acesta un răspuns energic și neechivoc. Prevăzător, generalul luă măsuri de siguranță cuprinzătoare, ordonând ocuparea tuturor străzilor care duc la palat și chiar a acestuia din urmă. Somată în mod repetat, mulțimea atâțată de conducătorii de partid se împrăștie după o vreme.

Principele Carol fu profund revoltat de aceste incidente. În zadar trimise de mai multe ori după prim-ministrul Ion Ghica – în locul lui se prezentară alți miniștri, cărora principele le exprimă toată indignarea sa; apoi trimise după prințul Dimitrie Ghica, soli-

citându-i acestuia să formeze neîntârziat un nou guvern. Încă în cursul nopții, consulul general von Radowitz apăru la principe, spunându-i că aceste acțiuni sunt un afront pentru el și pentru Imperiul German pe care-l reprezintă, că, după părerea lui, atât poliția, cât și guvernul se fac vinovate și că așteaptă să i se dea satisfacție prin demiterea prim-ministrului. Principele își exprimă regretul cel mai sincer și arată că a și luat măsurile necesare pentru formarea unui nou cabinet. Curând după aceea apăru la palat și Ion Ghica; principele îl primi cu răceală, deduse însă din justificarea sa că el, Ghica, nu face parte dintre vinovați, putându-i-se reproșa numai faptul că a fost incapabil să facă față evenimentelor, și că responsabil pentru cele întâmplate este prefectul Poliției; apoi principele îi comunică lui Ghica că așteaptă de la el să-și dea demisia și că va convoca pentru dimineața următoare regența anterioară, pentru a-i transmite puterea.

În dimineața următoare principele declară acest lucru și față de Dimitrie Sturdza, pe care-l rugase să-i facă o vizită. Însă acesta – la fel ca doi dintre membrii fostei locotenențe domnești, Lascăr Catargiu și Nicolae Golescu (cel de-al treilea, colonelul Haralambie, lipsea din București) – îl imploră să renunțe la hotărârea sa, care pentru țară ar însemna cea mai mare nenorocire, căci urmările imediate ar fi falimentul statului și anarhia generală. Principele răspunse că, în ciuda voinței și a eforturilor sale neobosite, el nu mai vede nici un mijloc de menținere a ordinii și de îmbunătățire a situației tulburi a statului. Dar domnii îl asaltară în continuare pentru a-l împiedica să-și pună planul în aplicare și, după multă chibzuială,

principele declară, chiar dacă reprimându-și foarte tare pornirea dintâi, că va mai reflecta o dată asupra chestiunii și că și-ar putea schimba intențiile în caz că se formează un cabinet puternic, care să fie în stare să treacă prin Cameră bugetul și legea finanțelor; dacă însă Camera nu va aproba bugetul și legea finanțelor, el va părăsi țara imediat.

În oraș domnea o agitație neobișnuită, opoziția continua să instige și existau temeri că s-ar putea ajunge la o ciocnire serioasă între partide; trupele erau concentrate în cazărmi, iar împrejurimile palatului erau ocupate de armată. În adunarea Camerei din după-amiaza zilei de 23 martie, prim-ministrul Ghica anunță că și-a depus cererea de demisie, apoi deputații se reuniră într-o ședință secretă în care Lascăr Catargiu îi informă despre tratativele cu principele. Cu toate acestea, în ședința publică ce a urmat, discuția pe această temă se desfășură într-o atmosferă foarte agitată, plină de atacuri inimaginabile la adresa principelui și a dinastiei. Principele fu informat că acum Camera așteaptă de la el să propună un prim-ministru, iar el îl numi imediat pe Lascăr Catargiu, căruia îi ceru să aleagă pentru noul guvern numai oameni energici, fără a ține cont de apartenențe partinice. Prefectul Poliției apără și el la palat și, la reproșurile principelui, își dădu demisia. Armata însă rămase cu arma la picior, căci se zvonea că poporul urma să fie instigat să ia cu asalt palatul. Seara se înfățișară acolo reprezentanții puterilor garante, pentru a se afla în aceste momente periculoase în apropierea principelui, care însă le transmise că are de gând să rămână în funcție, declarație salutăată cu vie satisfacție de către toate părțile. La miezul nopții,

Lascăr Catargiu îl anunță pe principe că a format un guvern și că vrea să preia președinția acestuia. În prima jumătate a zilei următoare, principele putu deja să primească jurământul noilor miniștri, exprimându-și speranța că, împreună cu ei, va reuși să țină sub control dificila situație. În zilele următoare, agitația a continuat în Cameră și chiar și în capitală s-au mai simțit efecte ale instigațiilor din zilele precedente, dar, la o plimbare cu trăsura pe străzile înțesate de oameni, perechea princiară a fost salutată peste tot cu respect, aceeași atitudine constatându-se și în timpul unei lungi plimbări călare pe care principele a făcut-o prin zonele cele mai populate.

Atitudinea hotărâtă a principelui Carol în această perioadă critică a făcut pretutindeni o impresie extraordinar de favorabilă, la fel și faptul că guvernul a arătat intenția fermă ca în toate împrejurările să mențină liniștea în capitală și în țară – unde, de altfel, evenimentele de la București nu avuseseră nici un fel de ecou. Cancelarul Bismarck, care îl pusese pe consulul general von Radowitz să ceară de la guvernul român satisfacția corespunzătoare, i-a transmis ulterior principelui că este foarte mulțumit de noua stare de lucruri și de constituirea unui cabinet energetic, sfătuindu-l totodată să nu renunțe la domnie. Cum era de așteptat, guvernul a exprimat imediat consulului german regretul profund pentru evenimentele deplorabile și a dat toate garanțiile pentru protejarea germanilor. Celelalte autorități, chiar cele bisericești, se întreceau și ele acum în efortul de a-i face pe germani să uite cele întâmplate. De asemenea, principele Carol i-a adresat regelui Wilhelm o scrisoare mai lungă, în care sublinia cât de mult deplânge faptul că

sărbătoarea de 22 martie a fost tulburată într-un mod atât de rușinos. Mai ales că, adăuga principele, de acea zi se leagă atâtea amintiri scumpe pentru el: „Mai adânc și mai dureros nu puteam să fiu lovit decât făcându-se uz tocmai de această ocazie pentru a face să erupă uneltirile care mocneau de mult! Având în vedere situația grea, îndeosebi marea calamitate financiară, a trebuit să recurg la măsuri extreme, să zgâlțâi elementele mai bune pentru a le face să iasă din apatia lor. Am convocat de aceea Locotenența, pentru a-i restitui frâiele conducerii pe care le preluasem din mâinile ei în anul 1866. Sesizând amenințarea, toate facțiunile conservatoare s-au unit și au format un nou cabinet. În momentul de față, este o chestiune de onoare pentru mine să-i sprijin din toate puterile pe oamenii care vor să ferească țara de complicații și mai mari și să aplic împreună cu ei reformele necesare. Dacă reformele nu vor putea fi impuse nici cu acești oameni, atunci țara este iremediabil pierdută! Nu e cazul să tăgăduim faptul că situația este foarte serioasă și că instituirea unor rânduieli mai bune comportă cele mai mari dificultăți. În fața mea, viitorul se arată nesigur. Cu cât însă este mai mare pericolul, cu atât mai puțin ne este îngăduit să ne pierdem curajul!“

Scrisoarea oglindește cum nu se poate mai bine firea călită a principelui, care în acele ceasuri primejdioase și-a păstrat sângele rece și judecata calmă, nelăsându-se sedus să facă un pas pripit, care ar fi aruncat țara în cele mai imprevizibile încurcături. După cele câteva momente de ezitare, el voia acum să rămână, ferm și neclintit, la postul său, care, ce-i drept, oferea deocamdată puține satisfacții – cu atât

mai puține cu cât principesa fusese zguduită foarte tare de acele stridente demonstrații de stradă. Dar ceea ce își propunea în mod hotărât, principele Carol tot cu hotărâre ducea la bun sfârșit. Fidel și constant, inteligent și stăruitor, drept și lipsit de prejudecăți, el a continuat să dirijeze corabia statului, fără a-i lăsa să plătească pe cei care îl mâhniseră atât de adânc.

VIII

Dezvoltarea internă a României

Cotitura spre mai bine – Călătoria perechii princiare în Moldova – Rezultate îmbucurătoare ale alegerilor – Sejur estival la Sinaia – Săptămâni idilice – Legea căilor ferate – Următorii ani – Dezvoltare liniștită – Din nou la Sinaia – Se plănuiește construirea castelului – Decesul prințesei Maria – Progrese la București și în țară – Punerea pietrei de temelie a castelului Peleş – Principesa Elisabeta și creația ei poetică – Cum s-a ajuns la numele de Carmen Sylva

Așa cum după zile de zăduf o furtună curăță atmosfera, tot așa și incidentele grave relatate mai înainte au contribuit esențial la clarificarea situației politice interne a țării, și în zilele și săptămânile următoare ale primăverii a avut loc o îmbunătățire vizibilă a stării de lucruri, atât de încordată până atunci. Partidele naționale au înțeles însemnătatea asumării responsabilității pentru evenimentele din ultimele săptămâni. Corabia statului fusese la un pas de a se sfârâma, și numai mâna energică a principelui Carol, care în ciuda tuturor celor întâmplare nu părăsise timona, a ferit-o de naufragiu, căci dacă el, în durerea pricinuită de jignirile ce i se aduseseră, ar fi părăsit țara – ceea ce într-adevăr nimeni n-ar fi putut să i-o ia în nume de rău –, atunci probabil că turcii, și poate și rușii, ar fi ocupat imediat România, iar mult râvnita și greu obținuta autonomie a tinerei entități statale ar fi fost pusă din nou sub semnul întrebării. Întreaga atitudine a principelui nu putuse să nu facă o impresie durabilă. Acum era privit cu în-

credere reînnoită și cu certitudinea că numai el garantează țării și poporului stabilitatea absolut necesară pentru a se putea merge înainte pe calea progresului și pentru a se evita intervenția puterilor garante, a căror neîncredere față de România și față de stările de acolo nu încetase niciodată și primise un nou impuls prin incidentele recente.

Această cotitură spre mai bine s-a văzut cel mai clar în a doua jumătate a lui aprilie 1871, când a avut loc de mult planificata călătorie a perechii princiare în Moldova, pe care principesa n-o cunoștea deloc. Prima parte a călătoriei a fost făcută cu trenul, apoi s-a mers pe lungi porțiuni de drum în trăsura deschisă, trasă de opt bidivii falnici, trăsura care gonea ca vântul peste câmpii nesfârșite, din sat în sat, unde populația în costume pitorești îi aștepta pe călătorii princieri și-i ovaționa, prinzându-se în horă la popasuri mai lungi, în timp ce nenumărați țărani călări însoțeau alaiul până la localitatea următoare. Prin Brăila și Galați s-a mers la Iași, ai cărui locuitori i-au făcut și ei principelui și soției sale primirea cea mai entuziastă. Aici, în capitala Moldovei, s-a zăbovit timp de zece zile, iar festivitățile de tot felul au alternat cu vizite ale principelui la instituții de stat și militare și cu vizite ale principesei la așezăminte de binefacere și școli. Ceea ce a impresionat plăcut a fost cordialitatea și căldura sinceră arătate peste tot perechii princiare; acest lucru era cu atât mai îmbucurător, cu cât pe pământul moldovenesc mișcările separatiste nu încetaseră niciodată. La plecarea de la Iași, principele a ținut să remarce cât de mult îl încântase această primire sinceră, care l-a convins că ultima Cameră, în componența ei, nu a oglindit corect starea

de spirit a poporului; acum însă primise un puternic imbold de a se dedica cu cel mai mare devotament misiunii încredințate lui de către națiune și nutrea speranța că toți românii iubitori de patrie se vor strânge în jurul tronului și împreună cu el vor acționa pentru fericirea și prosperitatea țării. La fel s-a exprimat principele și față de miniștri la întoarcerea sa la București, unde a fost întâmpinat cu aceeași bucurie, și unde părinții au fost fericiți să-și poată îmbrățișa din nou copilul.

Succesul neașteptat al acestei călătorii nu putea să nu aibă efecte în întreaga țară și a întărit considerabil poziția principelui și a guvernului; de asemenea, străinătatea s-a putut convinge că zvonurile legate de iminenta spargere a uniunii celor două principate, precum și cele privind reapriinderea acțiunilor separatiste ale partidelor moldovene erau false.

Alegerile de la începutul lui mai pentru consiliul municipal bucureștean s-au soldat cu un rezultat excelent, nefiind ales nici un candidat al opoziției. Și alegerile pentru Camere s-au încheiat foarte mulțumitor și s-au desfășurat mult mai calm decât de obicei. La deschiderea sesiunii extraordinare a Camerei la 4 iunie, mesajul tronului, primit cu aplauze furtunoase, a dat expresie satisfacției principelui cu privire la această evoluție. El i-a rugat stăruitor pe reprezentanții poporului să sprijine guvernul în îndeplinirea grelelor sale obligații și a promis ca și pe viitor să se străduiască să facă față măreței sale misiuni, atrăgând atenția că adevărata libertate nu are nimic de-a face cu dezmățul și anarhia, căci fără obligație nu există drept și fără ordine nu există libertate! La fel s-a exprimat și la primirea răspunsului Came-

rei la mesajul tronului, arătând, cu deosebită sinceritate, că în ultima iarnă n-a putut să nu remarce cât de greșit i-au fost înțelese intențiile și că, întrucât nu și-a propus niciodată să se impună țării, s-a gândit o clipă renunțe la tron, dar că astăzi, când națiunea i-a dat atâtea dovezi ale încrederii ei ferme, nutrește din nou speranța că va reuși să-și îndeplinească misiunea, ajutat de patriotismul tuturor straturilor populației.

Camera s-a ocupat numaidecât de dezbaterea asupra proiectului căilor ferate și a adoptat o lege pentru reglementarea acestuia, lege la care principele și-a dat acordul abia după o lungă ezitare, întrucât o considera imperfectă, fiind doar o bază pentru o rezolvare justă și demnă a acestei probleme încurcate. De mare însemnătate a fost recolta excelentă a verii și nu mai puțin important a fost faptul că statul a reușit să contracteze un nou împrumut de 75 de milioane de franci în propria țară, ceea ce era indiciul cel mai bun al resurselor bogate și al încrederii cercurilor înstărite, care nu se mai temeau de o tulburare a ordinii publice.

Neliniștile și grijile din ultimele luni zdruncinaseră chiar și sănătatea robustă a principelui; el se îmbolnăvi de friguri și rămase o vreme la pat. Nici principesei nu îi priise șederea din timpul verii în încăperile sumbre ale mănăstirii Cotroceni, al cărei interior era acum locuibil, dar ale cărei împrejurimi rămâneau mlăștinoase. Astfel, perechea princiară își puse în aplicare o intenție mai veche și se mută, împreună cu prințesa Maria, la începutul lui august la Sinaia. Până la Ploiești s-a putut folosi tronsonul de cale ferată deja construit, mergându-se apoi din nou în trăsura deschisă. Principesa nu mai contenea să se

extazieze în fața decorului variat care i se oferea cu atâta dărnicie. De peste tot se revărsa spre ei populația, în sate băieți și fete în porturi pestrițe întindeau spre ei buchete de flori și fructe, țișănuși jerpeliți alergau spre trăsură cu aclamații și ovații, iar ursari bărboși îl puneau pe Moș Martin să-și etaleze talentele artistice. Tot mai spre munte urca drumul; Prahova curgea când pe dreapta, când pe stânga lui, fremătând în largă ei albie stâncoasă, care primăvara se umple de puhoie vuitoare. Se deschideau văi romantice care ofereau ochiului priveliști încântătoare, apoi stâncile se înghesuiau mai strâns unele într-altele. Rebel, râul își forța curgerea printre toate obstacolele, gâlgâind și spumegând, neluând seama la trunchiurile de copaci dezrădăcinate și la blocurile de stâncă masive, puse parcă să-i taie drumul. Ici-colo se vedeau cârduri de bivoli cu coarne mari. Apoi se iviră masele întunecoase ale codrului secular, dominate de stâncile colțuroase, albastrii, acoperite de zăpezi sclipitoare, ale Bucegilor – stăpânii necontestate ai Alpilor transilvani –, care se ridicau grav și mândru deasupra mănăstirii Sinaia, construită pe o platformă lată de pământ. Cu clădirile ei joase, cu galeriile ei albe, cu acoperișurile ei întunecoase și cu biserica, această mănăstire privește în jos spre pluri-rile tăcute ale văilor și spre Prahova fremătătoare, în care exact sub creștetul muntelui se varsă, bolborosind zelos, Peleşul.

Dar mănăstirea atrage irezistibil nu numai de la distanță, ci și din imediata apropiere. Este alcătuită din două părți. Prima și cea mai veche închide într-un patruleter de fortăreață, format din construcții îmbrăcate în iederă și viță-de-vie, o curte ce are în mij-

loc minuscula capelă îngălbenită, a cărei tindă flancată de coloane cu ornamente și îngeri dă anul 1695 drept an al întemeierii. Aici existase și mai înainte o așezare semimonahală, până când Mihai Cantacuzino, descendent al cunoscutei familii princiare venite în Valahia din Bizanț, a pus la dispoziția călugărilor bani și moșii pentru construirea și întreținerea mănăstirii și capelei, după cum tot el, în amintirea muntelui și mănăstirii Sinai, a stabilit numele de Sinaia. Adesea, mănăstirea aceasta, aparent așa de izolată de lume, a fost arena unor lupte sângeroase, deoarece pentru poziția ei, dominând calea de pătrundere din Ungaria în România, s-au luptat turci și ruși, austrieci și unguri, dar și soldați răzvrățiți și tâlhari; cronicile povestesc că, în repetate rânduri, călugării au pus mâna pe arme și și-au apărat cu mult curaj avutul.

Cu atât mai pașnică era atmosfera acum, la sosirea perechii princiare. Flori înfloreau în curtea mănăstirii, în numeroase vase de piatră lucrate în manieră antică, rândunele își făcuseră cuib sub acoperișurile ieșite în afară și cintezoii se jucau în frunzișul des, în timp ce într-un bazin adânc clipoceă apă de fântână. Călugării, în lungile lor anterie negre și cu potcapurile lor înalte de catifea, din strânsoarea căroră le cădeau pletele lungi, i-au făcut perechii princiare o primire sărbătorească și, după un scurt serviciu divin în biserică mănăstirii, au condus-o în încăperile ce-i fuseseră rezervate.

După cum am relatat mai înainte, principele Carol vizitase locul la scurt timp după preluarea domniei și se simțise atât de bine, încât, în apăsătoarea arșiță a verii, își îngăduise de mai multe ori o scurtă odihnă aici, rugându-i pe călugări să-l găzduiască ei,

întrucât un alt adăpost nu era de găsit. Zona în care se instalase principele se afla într-una din aripile laterale, fiind compusă din câteva cămăruțe la parter, cea mai mare dintre ele de opt metri pătrați, în timp ce dormitoarele erau ocupate complet de un pat îngust, un lavoar și un scaun. Aici o adusese acum principele pe grațioasa, voioasa și delicata copilă princiară de la Rin, care, sedusă de acest ținut plin de vrajă, trecea cu vederea toate inconvenientele șederii.

Condițiile s-au îmbunătățit într-o oarecare măsură mai târziu, când în dreapta bisericii mari a apărut o construcție nouă cu vreo șase cămăruțe, tot minuscule, dar mai confortabile, dând toate într-un pridvor susținut de niște coloane de lemn subțiri. De aici, privirile încântate și extaziate zboară, rătăcindu-se într-un peisaj paradisiac: jos, îngusta vale împădurită a Peleşului și valea mai largă a Prahovei, din care răzbate murmurul și susurul apelor, în față, împăduritele șiruri de munți ale Piscului Căinelui, pe deasupra cărorora își trag cercurile lor vulturi și șoimi, la nord, căsuțele rustice de la Poiana Țapului și Bușteni și la sud cele ale Sinaiei; printre acestea din urmă se zărea deja un frumos hotel în stil elvețian.

Singurătatea netulburată și liniștea solemnă îi priau perechii princiare, ce venise însoțită doar de câțiva devotați. Fericiții părinți petreceau clipe minunate împreună cu fițița lor, despre care principele îi scria atunci tatălui său: „Este o adevărată bucurie să vezi cum se dezvoltă copilul nostru“, și mai târziu: „Dacă sunt liber un moment, mă joc cu ea; acest copil fermecător este cea mai mare bucurie a mea!“ O plăcută surpriză i-a făcut principesei Elisabeta vizita mamei sale, care a rămas câteva săptămâni la Si-

naia. Împreună cu aceasta a fost ales un loc pentru o reședință montană pe care perechea princiară intenționa s-o ridice aici.

Iarna aduse din nou un șir de petreceri și distracții, care însă nu au împiedicat-o pe principesa Elisabeta să-și lărgască permanent sfera de activitate, făcând vizite în școli și dând diferite sugestii pentru îmbunătățirea învățământului, traducând împreună cu tinerele ei doamne de onoare diverse cărți pentru copii din germană în română și prezidând o dată pe săptămână uniunea de ajutorare a săracilor, care, sub conducerea ei, a desfășurat o activitate benefică.

În țară a continuat să fie liniște, astfel încât principele a putut să-i scrie tatălui său în termeni de oarecare satisfacție. Numai grijile legate de afacerea căilor ferate nu se lăsau risipite și dădeau în permanență opoziției prilej de intrigi împotriva guvernului, însă circumstanțele care favorizau aceste acțiuni au fost în cele din urmă remediate. La începutul lui ianuarie 1872, s-a adoptat de către Camere noua lege a căilor ferate, o lege care, în pofida unor detalii ce au stârnit unele obiecții, a reprezentat în ansamblu un mare pas înainte, pentru ca în cursul anului să se realizeze o altă reglementare mulțumitoare printr-o înțelegere cu banca Bleichröder și cu Disconto-Gesellschaft din Berlin. Astfel, a fost asigurată extinderea în continuare a căilor ferate române. În primăvara lui 1872, principele Carol putea să-i relateze cu satisfacție principelui Bismarck că în tânărul său stat treburile au fost aduse pe făgașul cel bun: „A fost nevoie de mari eforturi pentru a lupta împotriva atâtor elemente subversive; nu mi-am pierdut însă curajul și am făcut totul ca să stăpânesc situația extraordinar

de grea. Cel puțin în parte, stăruința mea a fost răsplătită: în anul precedent – un guvern slab și o Cameră revoluționară, finanțele ruinate și neplăcuta chestiune a căilor ferate nerezolvată; în acest an – un cabinet puternic și unit, drumul spre ordinea în finanțe netezit, împrumutul de 75 de milioane contractat în țară, administrația revigorată, conflictul legat de căile ferate aplanat.“

Din păcate, în această perioadă fericita viață de familie a perechii princiare cunoscu o perturbare dureroasă: de luni de zile, principesa era afectată de o malarie severă, din care nu reușea să-și revină. Medicii propuseseră o schimbare a aerului. Cu strângere de inimă, principele trebui să se obișnuiască cu gândul unei despărțiri de iubita lui soție. La 12 martie, principesa Elisabeta plecă pentru șase săptămâni în Italia, de unde se întoarce acasă, restabilită și revigorată, la mijlocul lui mai, fiind întâmpinată de soțul ei la Orșova și salutăată cu ovații de populație la Turnu Severin și la București.

Toridele luni de vară au fost petrecute din nou la Sinaia, într-o atmosferă foarte animată. Principesa obișnuia să adune în jurul ei mai multe fete tinere, și în micul cerc domnea adesea o mare exuberanță, astfel încât însuși principele, altminteri așa de serios și de împovărat cu treburi, se lăsa antrenat în veselia generală, împreună cu miniștrii veniți de la București pentru raport. „E totuși altceva decât să fii întruna cufundat până peste cap în treburi“, îi scria el tatălui său. „Până astăzi nimeni n-a putut să mă acuze că m-am jucat cu miniștrii mei de ieri și de azi. Sunt însă bucuros că am reușit să fac la Sinaia și acest lucru! Șederea aici este de mare folos în unele privințe; ea

ni-i aduce pe oameni mult mai aproape decât s-ar putea face acest lucru la oraș, unde totul este oficial. Noi am creat asemenea condiții, încât oricine vine aici cu mare plăcere; am avut numeroși vizitatori chiar și din Moldova.“ Principele aducea iar și iar vorba despre fetița sa: „Acum ar fi momentul ca și voi, scumpi părinți, să-mi vedeți fetița! Cu siguranță v-ar face o bucurie la fel de mare ca și nouă. Vorbește deja în trei limbi: română, germană și, în special, engleză. E o fire independentă, aleargă singură de colo până colo, îi strigă pe toți pe nume și se duce în fiecare duminică la biserica mănăstirii, unde este foarte liniștită în timpul serviciului divin. Are o natură afectuoasă și blândă, este ascultătoare și împarte bucuroasă tot ce are.“ Adesea se făceau excursii mai lungi, spre locuri mai îndepărtate. Principele pornea de dimineață la vânătoare de urși, iar la ora prânzului principesa venea cu damele ei la locul de întâlnire convenit, aducând de-ale gurii pentru vânătorii flămânzi. O dată se ivi un urs în apropierea mănăstirii, speriiind o tânără damă care se plimba pe-acolo și care apoi își povesti cu înfrigurare pățania.

De această ședere se leagă și ținerea marilor manevre de toamnă, la ele participând de data aceasta un însemnat număr de batalioane de miliție și nou organizata gardă națională. Amplele exerciții au pus la grea încercare trupele, iar principele, care poposisese în repetate rânduri în mijlocul lor, s-a arătat foarte mulțumit de felul în care au decurs lucrurile. Se vedeau roadele atenției pe care el o acordase neconținut armatei sale, în ciuda tuturor dificultăților interne; legea armatei fusese extinsă, principele Carol efectua personal inspecțiile cele mai importante, nu

numai la București, ci și în alte orașe mari, dotarea cu armament făcuse progrese sensibile, se construiseră școli militare și noi cazărmi și, în baza aprobării împăratului german, mai mulți ofițeri români asistaseră la manevrele germane, de la care au avut multe de învățat.

În anul următor, 1873, România a continuat să se bucure de liniște pe plan intern, iar țara a făcut mari progrese culturale. Învățământul școlar s-a îmbunătățit considerabil, verdictele judecătorești nu mai conțineau nedreptăți de tot felul, căile ferate s-au extins atât spre granița cu Rusia, cât și spre cea cu Austria, condițiile din închisori s-au ameliorat vizibil. Orașele, înaintea tuturor Bucureștiul, s-au dezvoltat și ele din ce în ce mai mult; s-a introdus, în sfârșit, iluminatul cu gaz aerian, străzile principale au căpătat o înfățișare mai cochetă. Și comerțul se dezvoltă văzând cu ochii. De asemenea, se constata o înflorire notabilă în orașele de la Dunăre; la Giurgiu, Galați, Brăila s-au construit mari instalații portuare, așa încât vasele puteau fi descărcate și încărcate mai eficient.

De aceea, în vara lui 1873, perechea princiară a putut să plece liniștită într-o mai lungă călătorie în străinătate, călătorie care l-a dus pe principe – principesa plecase împreună cu mica prințesă la Neuwied, la mama ei – mai întâi ca oaspete al împăratului austriac la Viena, unde a vizitat Expoziția Universală, la care participa și România, și apoi la Ems, unde a avut întâlniri cordiale cu împăratul Alexandru al Rusiei și cu împăratul german. Acesta din urmă a apreciat tactul și priceperea cu care se achita principele Carol de dificila sa misiune, adăugând că el nu se în-doise niciodată de aptitudinile tânărului suveran. După

o ședere la părinți și o cură în idilicul Immenau a urmat întoarcerea în România, și anume direct prin Brașov la Sinaia, unde perechea princiară a fost primită cu mare entuziasm de populația rurală, care venise de aproape și de departe pentru a-și prezenta omagiile.

Șederea în mănăstirea înconjurată de pădure – mănăstire în care, firește, nu se ducea niciodată lipsă de vizitatori – a fost folosită de data aceasta pentru alegerea unui nou loc de construcție, întrucât cel stabilit anterior se dovedise nepotrivit, și anume pe o înălțime împresurată de pădure în minunata vale a Peleșului. S-au examinat mai îndeaproape și planurile castelului, schițate de cunoscutul arhitect vienez W. Doderer. În plus, s-a hotărât ridicarea unei case de vânătoare ceva mai la deal, pentru ca familia princiară să aibă unde să tragă până la finalizarea construcției, care urma să dureze mai mulți ani.

Cu melancolie vorbește regina și astăzi despre acele timpuri de netulburată fericire, când familia princiară nu dispunea nici măcar de o sufragerie, ci trebuia să ia masa pe coridor (mai târziu, călugării le-au cedat trapeza); acel coridor era așa de întunecos, încât trebuia să deschizi ușa spre afară ca să ai lumină, deoarece lipseau ferestrele. Mobilierul se compunea dintr-o masă de brad și scaune de lemn, pereții erau văruiți, și seara iluminatul se făcea cu două felinare de vânt, care atârnavă de un stâlp. Principesa nu dispunea de un salon, dar a separat dormitorul printr-o perdea albă, astfel încât în jumătatea din față putea să stea o pianină, și adesea vocile cristaline ale tinerelor domnișoare de onoare răsunau până afară în noaptea înstelată, când cântau toate în cor cântece populare

nemțești și românești: „Încăperea se lărgea de la sine, fantezia întrezărea minunata lume a artei, aveam tinerețea și entuziasmul de partea noastră, nici un sacrificiu și nici o incomoditate nu ni se păreau prea mari. Dacă cineva ar vedea încăperea în care am imaginat *Vrăjitoarea și Iehova*, ar considera că așa ceva nu este posibil! Era o așa-zisă cameră de toaletă, fără lumină și fără aer, o cameră în care cizmele mucegăiau dacă erau lăsate pe pământ, lungă de trei pași și lată de un pas, prevăzută cu o singură sursă de lumină. Acolo mă preumblam și-mi compuneam poeziile, și nu-mi dădeam deloc seama că încăperea era strâmtă, și chilia întunecoasă!”

Încă înainte să se încheie anul, principele Carol i-a scris tatălui său că 1873 decursese într-un mod foarte fericit pentru România, căci relația dintre Camere și guvern continuă să fie bună și dificultățile legate de proiectul căilor ferate fuseseră depășite. Principele Karl Anton a primit scrisoarea fiului său cu mare bucurie: „Potrivit tuturor relatărilor, în România are loc o reîntoarcere miraculoasă la concepții sănătoase, iar dacă această evoluție continuă și Camera este de partea ta, atunci se poate spune că ai trecut hopul! Totuși, recomand prudență în ceea ce privește politica externă. Trebuie să profiți de conjuncturile favorabile, dar, dată fiind nevoia de pace din acest moment, orice provocare ar avea consecințe neplăcute.”

Dar principelui Carol nu-i stătea gândul la provocări. Singura lui preocupare era ca situația internă a statului să se consolideze, pentru ca acesta să facă față furtunilor care s-ar fi putut abate asupra sa din exterior. În țară, calmul și stabilitatea s-au prelungit și în noul an 1874. Camerele, lucrând continuu, s-au

achitat bine de sarcinile lor, iar guvernul s-a străduit să introducă îmbunătățiri în diverse ramuri ale administrației. Din punctul de vedere al vieții mondene, iarna a fost plină de evenimente, deoarece a fost marcată de o serie de festivități mai mari, la care perechea princiară a asistat cu plăcere. Cea mai mare bucurie a familiei principelui era micuța Itty, cum i se spunea afectuos copilei princiare, Maria.

Însă apoi veni primăvara, cu parfum de flori și tril de ciocârlii, și pe neașteptate părinților princiari li se răpi lumina vieții lor; o lovitură mai cruntă nici c-ar fi putut să le dea soarta. Micuța prințesă s-a îmbolnăvit chiar în duminica Paștelui, după ce vizitase cu câteva zile înainte, împreună cu guvernanta ei, azilul „Elena” din Cotroceni – un mare orfelinat unde prințesa venea adesea ca să se joace cu copiii. De acolo trebuie să fi luat ea scarlatina, făcând una din formele cele mai grele. La 9 aprilie, când să se crape de ziuă, drăgălașul copil, care îndurase în tăcere toate chinurile bolii, adormi pentru totdeauna. „În asemenea clipe nu există mângâiere”, îi scria principele Karl Anton fiului său, și nici compasiunea profundă a întregii țări – compasiune care s-a tradus prin mișcătoare semne de iubire și devotament – nu a putut alina durerea cumplită a părinților. Pe 10 aprilie, prințesa Maria fu coborâtă spre veșnică odihnă într-un mormânt din grădina azilului „Elena”, aproape de mânăstirea Cotroceni, spre îndurerarea tuturor straturilor poporului.

În cuvinte venite din adâncul inimii, principele Carol mulțumi poporului său pentru compasiunea arătată, care s-a manifestat printr-un doliu general: „Cea mai scumpă amintire pe care ne-a lăsat-o fiica

noastră trecută la cele veșnice – amintire ce va rămâne mereu o comoară de preț pentru noi – este dragostea ei nemărginită față de țara în care s-a născut; această dragoste era așa de intensă, încât, la prima ei ședere în străinătate, flica noastră a fost cuprinsă, în ciuda vârstei fragede, de dorul de țară. Religia copilului nostru, limba pe care o vorbea au primit pentru noi o însemnătate nouă, sacră, căci orice cuvânt românesc ne va aduce de acum înainte un ecou al aceluși glas pe care nu-l vom mai auzi niciodată pe acest Pământ. În micul cerc al familiei noastre s-a rupt, ce-i drept, legătura cea mai intimă, dar o legătură mai puternică ne unește acum cu marea noastră familie, cu poporul român, care, asemenea nouă, îl plânge pe copilul nostru și al lui.“ Principele își revărsă durerea în scrisori fiebinți adresate credinciosului său prieten, prințul moștenitor german, și părinților săi. Acestora din urmă le scrise: „Vouă pot să vă împărtășesc pe de-a întregul suferința mea profundă, căci nimeni n-ar putea s-o înțeleagă mai bine ca voi. Da, scumpi părinți, voi știți că nu există durere mai mare pe acest Pământ decât să-ți cobori în mormânt propriul copil. În asemenea clipe, numai credința, numai încrederea în Dumnezeu îți poate da puterea de a duce cu resemnare creștinească o încercare atât de grea. Adâncă este rana ce ni s-a făcut și niciodată nu se va vindeca în întregime, căci omul toată viața lui își plânge copilul cu care și-a înmormântat speranțele cele mai luminoase. Ca un trăsnet din senin a venit această lovitură teribilă, care a distrus fericirea familiei noastre; acolo unde străluceau lumina și bucuria s-au instalat acum mâhnirea și durerea; noi încă nu putem pricepe că ne-am luat adio pentru totdeauna de la copilul nostru drag! – Zilnic trecem pe la mormântul

scump, care este o primitoare grădină cu flori, și îl stropim cu lacrimile noastre. Cu noi plâng mii de oameni, întreaga țară ne împărtășește durerea. – De mii de ori vă mulțumim din suflet, scumpi părinți, pentru cuvintele de mângâiere pe care ni le-ați trimis; știm că plângeți cu noi ca pentru propriul vostru copil! Elisabeta este demnă de admirație, suportă cu mare stăpânire de sine lovitura care i-a sfâșiat de tot inima de mamă și caută sprijin și mângâiere în religie și în gândul că astăzi copilița noastră aurorală este mai fericită decât ar fi putut să fie vreodată pe Pământ. – Vă sărutăm mâinile, scumpi părinți, și așteptăm cu dor noi cuvinte de mângâiere de la voi; mângâierea părinților este într-adevăr cea mai alinătoare în asemenea momente.“

Și împăratul german îi exprimă principelui întreaga sa compasiune, iar acesta din urmă, profund mișcat, îi mulțumi pentru caldele cuvinte în scrisoarea sa de răspuns: „Că este greu să rămâi viteaz în nefericire, aceasta o știe orice om care a suferit cândva; că există însă și o neclintită încredere în Dumnezeu, încredere care îți dă forța să depășești toate necazurile pământești, aceasta am aflat-o acum. – Dacă există o mângâiere în asemenea durere, atunci aceasta vine din faptul că un întreg popor varsă lacrimi fierbinți deasupra mormântului iubit; despre compasiunea de care am avut noi parte în acest timp numai cu greu își poate face ceva o idee, nu au mai existat nici partide, nici dușmăanii, toate patimile au fost reduse la tăcere; căci copilul nostru, cu ochii lui luminoși și cu glasul lui cristalin, îi încânta pe toți.“

În poezii străbătute de o durere adâncă, principesa Elisabeta își plângea odorul ce-i fusese răpit atât de timpuriu:

Copilul meu cel rupt din soare

Zburat-ai spre soare în sus,

Copil al meu drăgălaș.

De la mine spre lumină te-ai dus

Să-ți faci printre îngeri sălaș.

O, lasă-mă să-mi fac o idee,

Tu, rază de soare,

Să-l văd în ale tale câmpii elizee

Pe copilul meu ca o floare!

Aici: doar mormânt gelos pe-a lui pradă,

Aici: doar a gheții sclipire!

A tandrelor tonuri cascadă

Acum este doar amintire!

Și singură inima mea

Te strigă în disperare!

O rază de soare a trecut prin perdea

Și m-a sărutat cu ardoare.

Îndată ce starea vremii a făcut posibil acest lucru, principele Carol și soția sa s-au mutat la Cotroceni, spre care îi trăgea, irezistibil, amintirea copilului, al cărui cavou acoperit de flori se afla sub arborii fre-mătători. Principele era foarte îngrijorat de starea sufletească a soției sale, așa cum reiese dintr-o scri-soare către tatăl său: „Elisabeta este epuizată nervos și are nevoie să fie menajată. Îți mărturisesc că ade-sea mă trec spaimile și mă copleșesc durerea și în-grijorarea. De aceea, noaptea nu dorm decât puțin, și de mai multe ori am auzit-o pe biata Elisabeta stri-gând în vis: E moartă, e moartă! Acest strigăt este de fiecare dată ca o împunsătură în inima mea rănită.“

În suferința ei teribilă, principesa Elisabeta a găsit alinare în poezie. Profunda ei durere răsună în câte un cântec trist pe care și-l nota în jurnal, al cărui conținut era destinat la început doar pentru ea și pentru soțul ei. Poetul român Vasile Alecsandri a fost cel care a îndemnat-o să traducă în germană o serie de legende și basme românești pe care el le pusese în versuri. Cu acel zel care o însuflețea de fiecare dată când întreprindea ceva ce o interesa, principesa îmbrățișă ideea, plănuiind în același timp să traducă în românește câteva dintre cele mai frumoase poezii ale literaturii germane, proiect în legătură cu care îi comunica mamei sale următoarele: „E ciudat că, iată, cerul îmi ia cu o mână ce mi-e mai drag și cu cealaltă îmi scutură în poală florile cele mai pure, cele mai nobile; ce ar putea fi mai captivant și mai încântător decât să-mi slujesc țara traducând acum și comorile spirituale ale patriei mele germane în limba română?”

După un scurt sejur estival la Sinaia în compania prințului moștenitor Leopold – care venise să le stea alături soților îndoliați, părinții principelui neputându-se angaja într-o călătorie atât de lungă –, perechea princiară a plecat la Franzensbad pentru o cură de patru săptămâni. Aici și-a făcut apariția și mama principelui, care i-a însoțit apoi într-un voiaj în Anglia. După o ședere de mai multe zile în Weinburgul familiar, la părinții principelui, a urmat întoarcerea în România, unde agenda fiecărei zile se umplu numaidecât cu noi obligații, un mic leac în noianul amintirilor triste pe care le trezea revederea acelor locuri atât de strâns legate de imaginea prințesei dispărute.

La manevrele de toamnă principele a asistat împreună cu mulți ofițeri superiori străini, printre ei,

germani, francezi, englezi, ruși, austrieci și turci. Atitudinea trupelor se îmbunătățise considerabil, de asemenea disciplina devenise mult mai strictă. La 26 octombrie, în prezența perechii princiare, a avut loc în sala tronului din palatul de la București evenimentul solemn al sfințirii a 32 de steaguri pe care principele le împărți regimentelor, marcând astfel finalizarea reorganizării armatei. Comandanților de regiment adunați în jurul lui principele le adresă cuvinte mobilizatoare: „Cu mândrie și încredere v-am dat aceste steaguri, având ferma convingere că armata va ști a le apăra în orice împrejurare ca un sfânt depozit și a le păstra cu onoare și fără pată. Nu mă îndoesc nici un moment că fiecare dintre d-voastre, când veți fi chemați a vă împlini datoria, o veți face cu iubire și devotament, având numai o țință, deviza steagurilor: «Onoare și Patrie!»”¹ Același îndemn l-a adresat principele la ceremonia care a avut loc câteva săptămâni mai târziu în fața Universității, când a fost dezvelit marele monument ecvestru al lui Mihai Viteazul, cel care, la sfârșitul secolului al XVI-lea, a repurtat însemnate victorii asupra turcilor. Acesta a fost primul monument românesc ridicat în memoria unui erou național. După ce a subliniat că Mihai Viteazul a sădit spiritul ostășesc în sufletul armatei române și al întregului popor, principele a grăit astfel: „Inaugurând acum această statuie, sunt sigur că timpul de bărbăție n-a trecut și că, în momentul de pericol, România se va scula ca un singur om, spre a împlini ca în trecut datoria sa. Dea Dumnezeu ca în

1. Text reprodus după *Cuvântările regelui Carol I. 1866-1914*, vol. I, ed. cit., p. 180 (n. red.).

acel moment să pot răspunde și eu așteptărilor țării și să putem săpa în inima generațiilor viitoare recunoștință către apărătorii moșiei românești.¹

Și anul 1875 a stat sub semnul îmbucurător al unei liniștite și sănătoase continuități în dezvoltare, care ar fi fost în toate privințele una pe deplin mulțumitoare dacă nu s-ar fi ivit mereu chestiunea căilor ferate, problemă în care principele Carol s-a identificat total cu punctul de vedere românesc. Totuși, în ciuda greutăților făcute de partea germană, s-a continuat extinderea rețelei de căi ferate și conectarea în ritm alert cu statele vecine, ceea ce a fost posibil datorită bunei situații financiare. Bugetul de stat atinsese în anul acesta nivelul de o sută de milioane – o sumă aproape dublă față de anul 1866. Iar situația economică a țării avea să cunoască o nouă îmbunătățire grație unei serii de acorduri comerciale încheiate cu statele cele mai importante, în primul rând cu Austro-Ungaria, fără a se ține seama în acest caz, ca în alte chestiuni importante, de aprobarea sau dezaprobarea Porții. Era vorba aici de decizii cu bătaie lungă, care ascundeau în sine germenii independenței României. Se făceau progrese și în alte privințe, mai ales la București, unde multe dintre clădirile joase au făcut loc unor case impunătoare și unde s-a continuat amenajarea orașului, pentru a-l face demn de rangul unei capitale.

În numeroasele sale călătorii prin țară, principele Carol a acordat o atenție deosebită monumentelor arhitectonice rămase în picioare, care sufereau acut din cauza indiferenței și neglijenței manifestate până

1. *Ibidem*, p. 182 (n. red.).

atunci. Astfel, el a propus reconstruirea bisericii de la Curtea de Argeș, biserică de care se legau multe amintiri istorice, încredințând această operațiune unui arhitect francez familiarizat cu evoluția arhitecturii bizantin-orientale. La întoarcerea dintr-o astfel de călătorie, printr-un fericit concurs de împrejurări, principele a scăpat cu viață dintr-un grav accident de cale ferată în care a fost implicat trenul său pe 14 iunie, duminica Rusaliilor, aproape de București. Suveranul s-a ales cu o rană sub rotula genunchiului, rană care s-a vindecat în câteva zile. Întâmplarea a provocat îngrijorări în rândul populației, arătând încă o dată cât de adânc înrădăcinată era iubirea față de principe.

În toial verii, familia princiară s-a mutat la Sinaia, unde, din cauza condițiilor neprielnice din timpul iernii, construcția castelului nu prea înaintase. De altfel, alunecările de teren, izvoarele care țâșneau la suprafață când nici nu te așteptai și alte obstacole îi descurajaseră așa de tare pe conducătorii șantierului, încât aceștia îl rugară pe principe să aleagă un alt loc pentru construcție. Principele însă rămase și de data aceasta neclintit în ideea de a aplica energic o decizie odată luată și recunoscută ca bună, spunând că, încetul cu încetul, se va răzbi. Și, într-adevăr, în ciuda tuturor greutăților, constructorii au răzbit în cele din urmă, iar la 22 august a avut loc punerea solemnă a pietrei de temelie a castelului Peleş, ocazie cu care principele a întins cu mistria mortarul pe fundament și, în timpul celor trei lovituri de ciocan, a făcut urarea: „Să se ridice acest castel și să fie într-o zi leagănul dinastiei noastre și al țării.”¹

1. *Ibidem*, p. 204 (n. red.).

Mai târziu, în delicatul ei basm *Pelesch im Dienst (Robia Peleşului)*, principesa Elisabeta a relatat fermecător despre această zi și despre solemnitate: „Muzica militară se auzea până departe în pădure, băieții din cor cântau tare, preoții stropeau cu agheasmă fundațiile pentru ca știmatele apelor și vrăjitoarele și izvoarele și spiridușii muntelui să nu le poată face nici un rău. Veniseră ofițeri, și țărani în haine de sărbătoare, și oameni din înalta societate, iar noi eram în portul național cu voaluri frumoase și cămăși brodate. Îmi aduseseră un splendid buchet de flori. Eu însă am stat și am plâns și mi-am îngropat fața în flori și am zis: «Nu vreau un castel gol, fără copii, nu vreau un castel gol.» Atunci am auzit o șoaptă foarte aproape la urechile mele, așa de clară încât, în ciuda muzicii militare și a corului, am înțeles-o: «Fii liniștită și nu mai plânge! Tu trebuie să-i ferecești pe mulți oameni în casa ta, iar noi, noi vrem să-ți trimitem și ție în mare taină un oaspete; nu-ți spunem deocamdată pe cine, căci aceasta va fi o surpriză!» – Despre construirea castelului, principesa povestește: „Italienii zideau, românii aduceau pământ, ȝiganii cărau var și cărămizi, sârbii și bulgarii făceau muncarea, nemții și ungurii dulghereau, șefii de șantier erau polonezi, și cehii șefi de lucrări, turcii făceau cărămizi, francezii desenau, englezii măsurau, albanezii și grecii spargeau piatră, pe șantier se vorbeau paisprezece limbi, toate porturile erau reprezentate. Era o mișurare de boi, bivoli, măgari, se cânta, se înjura și se discuta în toate limbile. Principele sta pe zidurile cele mai înalte și pe schelele cele mai amețitoare și personal conducea totul.“ – Iar tatălui său, principele îi scria: „Măreția construcției face în întreaga

țară o impresie excelentă și este un motiv de bucurie pentru fiecare, căci fiecare vede în aceasta o garanție pentru stabilitatea regimului. Acestei construcții i se spune deja «castelul regal», ceea ce ea poate să și devină într-o bună zi. Fie ca ea să devină mai ales leagănul dinastiei noastre, căci fără aceasta viitorul țării nu este asigurat! Însă împlinirea acestei dorințe se află în mâna lui Dumnezeu, și noi ne încredem în El, convinși că va dirija totul spre bine!“

Din păcate, principesa se îmbolnăvi grav, paralizând; era o suferință de natură nervoasă, pe care medicii sperau s-o vindece în scurt timp. Astfel, fu nevoită să petreacă săptămâni întregi în regim de odihnă – ea, făptura vioaie și neobosită care hoinărea cu atâta plăcere prin natura sălbatică, frumoasă, ale cărei taine i se deschideau mult mai profund decât altor oameni. În acele zile de suferință, izvorul fanteziei ei a țâșnit cu toată puterea la suprafață, și principesa, care până atunci, din modestie, visase, compusese, scrisese numai pentru sine, a devenit scriitoarea sensibilă și subtilă care a împletit o cunună de poezii minunate pentru coroana soțului ei și pentru noua ei patrie.

În acest răstimp de grele încercări, ea a scris poezii de mare sensibilitate. Acestea îi oglindesc fidel stările sufletești schimbătoare. Primele povestiri în proză au luat naștere odată cu planurile pentru opere mai mari, realizate treptat, care i-au adus mai târziu faima sub pseudonimul de „Carmen Sylva“. Despre originea acestui nume ne povestește ea însăși în *Märchen einer Königin (Poveștile unei regine)*, scriind că el vine de la Rin: „Mi l-a șoptit pârâul Wied, sau cum se spune acolo: gârla! Chiar numele meu, Wied, se spune că vine din germana veche și înseamnă lemn.

Așadar, eu sunt copilul lemnului, al pădurii, dacă a existat vreodată așa ceva!“ Povestește apoi despre copilăria ei, despre iluminatul cu lumânări de seu, despre călătoriile cu poștalionul și despre dragostea ei pentru pădurea de acasă: „De multe ori am strâns în brațele mele copacii și i-am îmbrățișat vijelios și i-am sărutat pe coajă, căci oamenii mă găseau mereu prea sălbatică și vijelioasă, pădurea niciodată. Ea nu se plângea niciodată când o strângeam în brațele mele tinere, ea nu găsea niciodată că aș fi prea zgomotoasă când cântam cât mă ținea gura. – Când m-am căsătorit, scrisesem deja un volum de poezii și încercasem fel de fel de lucruri, dramă și nuvelă, prima nuvelă la unsprezece și prima dramă la paisprezece ani. Știam însă bine că toate acestea sunt niște nereușite. Abia când am împlinit treizeci și cinci de ani, am dat prima oară la tipar scrierile mele; și anume pentru că oamenii își copiau de la mine foarte multe lucruri, am vrut să-i ajut să facă economie de efort și să le simplifice treaba. Atunci am început să caut un nume în spatele căruia să mă pot ascunde așa de bine încât nimeni să nu bage de seamă cine sunt eu. I-am spus doctorului într-o dimineață: «Aș vrea să am un nume poetic, frumos; deoarece acum sunt în România, deci aparțin unui popor latin, trebuie să am un nume latinesc. Acesta trebuie însă să amintească de obârșia mea. Cum se spune oare pădure în latinește?» «Pădure se spune *sylvā*! Unii îl scriu și *silva*.» «E minunat. Cum se spune pasăre?» «*Avis*.» «Nu-mi place, nu sună frumos. Cum se spune cântec în latinește?» «Cântec se spune *carmen*.» Am bătut din palme: «Mi-am găsit numele! În nemțește mă numesc *Waldgesang*, iar pe latinește *Carmen Sylvae*, dar *Sylvae* nu sună

ca un nume adevărat, așa că o mică greșeală trebuie să ne scoată din impas, și vreau să mi se spună *Carmen Sylva!*»“

Principesa aduna cu plăcere în jurul său scriitori remarcabili și muzicieni excelenți, pentru că, pe lângă poezie, muzica îi oferea mângâierea cea mai pură. – Abia spre sfârșitul toamnei s-a întors perechea principiară la București, instalându-se în palatul (acum mărit și transformat) în care principesa Elisabeta și-a amenajat o serie de încăperi intime, bogat împodobite cu alese opere de artă și cu o mulțime de flori mereu proaspete și de plante tropicale.

Mai cuprinzătoare ca de obicei au fost de data aceasta exercițiile militare și inspecțiile, căci trebuia să se ia în calcul o evoluție foarte serioasă a situației orientale și să se facă pregătiri pentru evenimente sângeroase. În Muntenegru, în Bosnia și Herțegovina, în Bulgaria și Serbia, agitația îmbrăca forme foarte grave. În ținuturile turcești din Balcani locuite de popoare creștine izbucneau peste tot răscoale pregătite de multă vreme – răscoale care, groaznic înăbușite de către trupele turcești într-un loc, se reaprindeau imediat în alt loc. Relațiile României cu Turcia erau și ele încordate, pentru că Poarta nu voia să facă nici un fel de concesi. Principele luă în calcul chiar o mobilizare a armatei, discutând cu ministrul de război toate detaliile și convingându-se de existența rezervelor de muniție necesare.

„Drumul meu este trasat dinainte și trebuie să continui a merge pe el fără să mă las abătut de furtuni și vijelii“, așa îi scrisese principele la sfârșitul acestui an tatălui său.

Furtunile și vijeliile aveau să se dezlănțuie foarte curând asupra țării; ele l-au găsit pe principele Carol stând neclintit la postul său, ca un margraf credincios și clarvăzător al culturii europene la Dunăre – pentru a prelua cuvintele marelui lingvist Max Müller –, ca un păzitor viteaz al drepturilor românești și ca un ocrotitor al poporului român.

IX

Izbucnirea războiului ruso-turc și declarația de independență a României

Anul 1876 – Nori amenințători – Fierberea din Balcani – Serbia și Muntenegru contra Turciei – Atitudinea României – A zecea aniversare a urcării pe tron a principelui Carol – Pregătiri de război ale Rusiei – Conferința de la Constantinopol a marilor puteri – Începe anul 1877 – Convenția ruso-română privind trecerea trupelor rusești prin România – Rusia declară război Porții – Trupele rusești trec granița românească – Principele Carol duce o politică de sine stătătoare – Declarația de război a României – Sărbătorirea independenței – Atmosferă entuziastă – Mobilizare – Principele Carol la Calafat – Botezul focului – La cartierul general rusesc – Împăratul Alexandru II îi încredințează principelui Carol comanda supremă în fața Plevnei

În anul 1876, deasupra Orientului se ridicau nori amenințători, care în curând s-au descărcat în furtuni violente. În diferite zone ale Balcanilor, fierberea nu mai contenea, și totul se îndrepta spre o luptă hotărâtoare împotriva dominației turcești. În Bosnia și Hertegovina, populația creștină se ridicase și pusese mâna pe arme, sprijinită în secret de Serbia și Muntenegru. Deoarece în acele provincii turcii nu dispuneau decât de trupe neînsemnate, răsculații au înregistrat o mulțime de succese, ceea ce a înfierbântat și mai mult atmosfera războinică din Muntenegru și Serbia. Și în diferite locuri din ținuturile bulgărești s-a aprins flacăra răscoalei, pe care însă turcii au înăbușit-o în modul cel mai nemilos, ajungându-se în

cursul acestei represiuni la atrocități revoltătoare, deoarece cerchezii – emigrați din Caucaz după Războiul Crimeii și colonizați în Bulgaria –, coalizați cu bașbuzucii, erau necruțători cu populația creștină, scopul lor fiind s-o nimicească pur și simplu. În cursul verii, Serbia și Muntenegru au declarat război Porții, dar în timp ce muntenegrenii, sub conducerea principelui lor Nikola, au repurtat mai multe victorii asupra trupelor turcești, armata sârbă comandată de generalul rus Cerneiev, care avea în rândurile sale nenumărați „voluntari de război“ ruși și era sprijinită și în celelalte privințe de Rusia, a fost respinsă de turci în diferite puncte.

Aceste evenimente nu puteau să nu aibă efect asupra României, existând convingerea că în momentul hotărâtor Rusia va interveni în încâlceala orientală și că între Imperiul Țarist și Turcia va izbucni un război. Rușii și austriecii, precum și turcii, sondu deja atitudinea României, pentru a-și da seama la ce trebuie să se aștepte de la ea într-un asemenea caz. Dar principele Carol evita orice decizie angajantă, invocând hotărârile Conferinței de la Paris și făcându-și, precaut și înțelept, pregătirile sale. Preocuparea lui constantă era să aibă o armată gata de luptă, de aceea întreprindea nenumărate inspecții la diferitele formațiuni de trupe, la rezervele militare, la cazărmi, la școli militare, constatând, spre bucuria sa, progrese semnificative, pe care le evidenția în ordinele de zi. Fără îndoială, țara se afla într-o poziție dificilă: pe de o parte, Rusia era furioasă pe România fiindcă aceasta, credincioasă politiciii ei de expectativă și de respectare a tratatelor, nu acorda liberă trecere voluntarilor ruși spre teatrul de război sârbo-turc, nepermițând nici

restul transporturilor; pe de altă parte, Turcia, neîncrezătoare, susținea că lucrurile stăteau tocmai pe dos și se plângea că România i-ar sprijini deschis pe sârbi, ceea ce nu corespundea defel realității.

S-ar fi putut crede că în această perioadă critică partidele românești vor strânge rândurile în jurul principelui și al steagurilor patriei, însă, din păcate, după ce cabinetul Catargiu guvernase timp de cinci ani spre binele țării, vrajba din viața politică s-a reaprins în modul cel mai detestabil. Alegerile din primăvară nu s-au încheiat într-un mod favorabil pentru guvern și într-o scurtă perioadă de timp s-au format două noi cabinete care, cu acordul Camerelor, i-au pus sub urmărire penală pe membrii guvernului Catargiu, pasămite pentru a lămuri cauzele care duseseră la un deficit în bugetul de stat și pentru a investiga suspiciunile de încălcare a Constituției și de abuz în exercitarea autorității. Mai mult chiar, s-a cerut arestarea celor doisprezece foști miniștri și confiscarea averii lor. Principele Carol a fost indignat și nu a tăinuit acest lucru în fața noilor săi sfetnici, afirmând că nu va permite niciodată să i se clinească un fir de păr vreunui dintre acești miniștri. El și-a menținut poziția în ciuda tuturor zvonurilor alarmiste și a temerilor cum că îndârjirea lui ar putea să ducă la apariția unor curente revoluționare periculoase. La fel de mult îl neliniștea pe principe situația financiară apăsătoare, din cauza căreia erau puse sub semnul întrebării sumele deja aprobate, absolut necesare, pentru echiparea armatei; căci băncile nu voiau să pună la dispoziția statului fonduri decât cu dobânzi de 12% și, pentru a ieși din impas, trebuiau emise bonuri de tezaur până la suma de 16 milioane de franci,

care urmau să fie acoperite dintr-un împrumut acordat anterior pentru căile ferate.

La 10/22 mai a fost sărbătorită în modul cel mai solemn a zecea aniversare a urcării pe tron a principelui. În ciuda numeroaselor dezamăgiri, principele Carol resimțea destule satisfacții când privea înapoi spre ceea ce realizase în acest deceniu. În străinătate se ținea cont de forța politică și militară a României, și, în ciuda luptelor între partide, principele știa că multe cercuri ale populației care mai înainte avuseseră față de el o atitudine rezervată sau chiar ostilă prețuiau acum foarte mult eforturile sale neîntrerupte pentru binele țării. De dependența față de Turcia țara se eliberase din ce în ce mai mult, și nu era departe momentul când avea să devină pe deplin independentă. Astfel, fără a se mai ține seama de obiecțiile Porții, s-a adoptat o lege care reglementa baterea de monede cu efigia principelui, precum și conferirea de ordine și medalii românești de către acesta – amănunte poate în sine nesemnificative, dar de natură să impresioneze străinătatea, care își dădea seama cât de puternică trebuia să se simtă România dacă își permitea să nesocotească hotărârile Porții în astfel de chestiuni.

În cursul primăverii și al verii, la Constantinopol sultanul fusese schimbat în două rânduri. La sfârșitul lui mai, sultanul Abdul-Aziz a fost destituit. I-a luat locul nepotul său, care și-a luat numele de Murad V, dar care, fiind declarat nebun, n-a stat pe tron decât trei luni. Atunci a devenit sultan fratele său Abdul-Hamid II, toate acestea la îndemnul guvernului alcătuit din turcii vechi. Pe frontul sârbesc, turcii rămăseseră peste tot învingători și aveau drumul deschis spre

Belgrad; dar interveni țarul Alexandru II al Rusiei, care la 30 octombrie ceru Porții încheierea grabnică a unui armistițiu, amenințând în caz contrar cu ruperea relațiilor diplomatice cu Turcia, drept care turcii au acceptat propunerea rusească. În același timp, la inițiativa Angliei, s-a convocat la Constantinopol o conferință la care urmau să participe reprezentanții tuturor marilor puteri, scopul fiind rezolvarea pe cale pașnică a problemelor încâlcite ale Orientului. Dar, încă înainte de întrunirea acesteia, țarul Alexandru declară că, în caz că Poarta nu dă garanțiile care i se cer, el își rezervă dreptul de a acționa independent.

Chiar și din aceasta reieșea în ce grad nutrea Rusia intenții războinice și cât era de încordată situația politică. Această impresie o avu și delegația, avându-l în frunte pe prim-ministrul Brătianu, pe care principele Carol o trimise la începutul lui octombrie la Livadia, pentru a-l saluta pe țarul sosit acolo. Contele Ignatiev și principele Gorceakov au exprimat cu acest prilej dorința ca Rusia și România să încheie o convenție militară fără caracter politic, căci Rusia, spuneau ei, nu poate să pătrundă în Turcia decât prin România. Brătianu a arătat că o înțelegere între cele două state se poate lesne realiza îndată ce Rusia se pune de acord cu puterile garante în privința războiului, dar Gorceakov a replicat dur că România trebuie să acorde necondiționat trupelor rusești dreptul de a-i traversa teritoriul, altminteri țara sa se va vedea constrânsă să considere teritoriul românesc ca pe o parte a Imperiului Otoman și să-l ocupe imediat. La aceasta, Brătianu a răspuns foarte abil că o astfel de acțiune nu ar fi un bun început pentru o campanie de eliberare a fraților creștini de sub jugul necredin-

cioșilor și că, orice ar fi, armata română s-ar opune în modul cel mai energic pătrunderii unor armate inamice. La despărțire însă, principele Gorceakov a adoptat un ton împăciuitoare: „Dacă va fi război, noi ne vom înțelege cumva; România n-ar avea decât de câștigat“, la care Brătianu a opinat că o înțelegere este categoric în interesul ambelor state.

În aceste împrejurări, principele Carol a luat măsuri pentru ca țara să fie pregătită în caz că lucrurile luau o turnură serioasă. În octombrie a dispus concentrarea rezervelor sub cuvânt că vrea să țină manevre mai mari, și a primit și încuviințarea promptă din partea Camerelor ca acele rezerve să rămână sub drapel peste termenul stabilit. Exerciții de luptă întinse pe mai multe zile au alternat cu inspecții la unități din afara capitalei, nu au lipsit nici măsurile de alertare a unor garnizoane, nici completarea prudentă a materialului de război, material pentru care, la sfârșitul lui noiembrie, Camerele aprobaseră 4 milioane de franci; în același timp s-a format o serie de noi regimente și s-a pregătit totul pentru mobilizare, iar principalele punctele strategice de pe Dunăre au fost întărite din punctul de vedere al fortificațiilor și al numărului de trupe, pentru a se putea reacționa energetic în eventualitatea unui atac al turcilor.

În Consiliul de Miniștri ținut în a doua jumătate a lui decembrie a fost discutată situația delicată a României în cazul izbucnirii războiului. Majoritatea miniștrilor se pronunțau cu tărie pentru neutralitate; doar puțini erau pentru o înțelegere cu Rusia, acestora adăugându-li-se și principele Carol. În țară, neliniștea sporea. Lipsa de bani era tot mai acută; multe afaceri stagnau, căci zvonurile despre un iminent

război împotriva turcilor paralizau comerțul și piața. În localitățile de la Dunăre, oamenii făceau pregătiri pentru cazul în care vor fi nevoiți să se refugieze, iar multe familii părăsiseră deja zona. Principele Carol însă era încrezător în tânăra lui armată și hotărât să nu permită ca România să devină teatru de război, cântărind atent avantajele pe care politica lui prudentă le-ar putea aduce țării.

La sfârșitul anului 1876, s-a întrunit la Constantinopol amintita conferință, și în aceeași zi, de 23 decembrie, Poarta a făcut publică noua constituție – una promițătoare și plină de bune intenții. Dar această lege fundamentală, care, printre altele, promitea libertatea practicilor religioase, nu a făcut decât să dea un nou impuls dorinței de război a rușilor, căci era de presupus că acum creștinii răsculați de pe teritoriul turcesc vor spera la o pace religioasă, ceea ce era de natură să înfrâneze mișcarea revoluționară aflată în plin avânt – un lucru care nu era deloc pe placul rușilor. În plus, proclamarea unei asemenea constituții în Turcia guvernată până atunci atât de autocratic nu putea să nu exercite o influență asupra populației rusești, ale cărei segmente intelectuale și liberale presau de foarte multă vreme pentru instaurarea unui sistem de guvernare constituțional. Proclamarea acelei constituții a avut efecte și în România, deoarece în document se vorbea despre dependența „provinciilor privilegiate“, care ar fi legate inseparabil de Imperiul Otoman, și despre faptul că sultanul are, acum și în viitor, obligația de a numi șefi de stat pentru aceste provincii. Pe bună dreptate, România vedea în aceste cuvinte un atentat la autonomia sa, astfel încât a emis o energică notă de protest. În țară,

această provocare turcească a înfierbântat spiritele și a contribuit la instaurarea unei atmosfere belicoase.

Sumbru și nesigur a început anul 1877. Sentimentul general era că se apropie momentul hotărâtor. Partea română își dorea tranșarea chestiunii, căci această stare de incertitudine, care prejudicia relațiile economice, exacerba criza financiară și apăsa asupra tuturor, era mult mai greu de suportat decât asumarea deschisă a unor evenimente grave și pline de consecințe. Lumea era tot mai convinsă de iminența războiului. Conferința de la Constantinopol s-a încheiat la 20 ianuarie, fără să se ajungă la nici un rezultat. Poarta respinsese cele două cereri principale ale marilor puteri – participarea acestora la numirea guvernatorilor în provinciile creștine și instituirea unei comisii de supraveghere alcătuite din împuterniciți ai marilor puteri. Ceea ce a împins Poarta să facă acest gest a fost instinctul de autoconservare. Căci, dacă ar fi fost de acord cu cele două cereri, sultanul s-ar fi putut aștepta la o revoluție în capitala turcă, de vreme ce conducători spirituali ai musulmanilor declaraseră: „Noi i-am supus pe creștini și am cucerit țara cu sabia, și nu vrem ca, în imperiul nostru, ei să aibă un cuvânt de spus în treburile administrației sau ale guvernării.“

Prin tot felul de tratative diplomatice cu puterile vestice, Rusia a căutat să amâne până la primăvară deschiderea ostilităților contra Turciei, făcând toate pregătirile pentru campanie în propriile ei ținuturi de graniță și continuând cu partea română tratativele inaugurate la sfârșitul lui 1876, privind trecerea trupelor rusești prin România. În acest timp, ofițeri ruși aflați deja pe teritoriul românesc au încheiat diverse

contracte privind livrarea de material de construcție pentru poduri, lemn și provizii și au vizitat, cu permisiunea principelui, lucrările de apărare de la punctele fortificate de pe malul Dunării. De asemenea, câțiva ofițeri de stat-major ruși i-au prezentat principelui dispozitivele de marș ale armatei rusești și i-au înmănat o declarație conform căreia conducerea armatei ruse intenționa să predea României tunuri grele pentru apărare și să-i procure cai pentru artilerie.

În Consiliul de Miniștri convocat de principele Carol pe 14 aprilie, la care au participat și foști miniștri și eminenți oameni de stat români, majoritatea s-a pronunțat pentru neutralitatea României, dar principele a susținut din nou cu energie o alianță cu Rusia și a reușit să impună adoptarea hotărârii ca întreaga armată să fie mobilizată. Apoi au fost trimise noi trupe la Dunăre, iar principele a asistat la plecarea acestora și le-a vorbit ofițerilor, exprimându-și convingerea că fiecare ostaș român va servi patria cu zel și devotament și se va strădui din toate puterile să se facă remarcant.

Și Turcia era pregătită de război. Efectivele trupelor din Bulgaria fuseseră mărite considerabil, iar fortărețele de la Dunăre fuseseră întărite și dotate cu tunuri mari. Se auzea că în Vidin și în jurul acestuia ar fi fost concentrați 40 000 de oameni care erau gata oricând să treacă Dunărea și să invadeze România, în vreme ce garnizoana românească de la Calafat nu număra decât 900 de militari, deși ar fi fost nevoie de 20 000 de oameni pentru a respinge atacul plănuir de turci.

În aprilie s-a semnat Convenția ruso-română privind trecerea trupelor rusești prin România. În docu-

ment se spunea, încă din preambul, că guvernul rus este animat de dorința de a respecta integritatea teritorială a statului român. Celelalte articole aveau următorul conținut:

„Articolul I

Guvernul Alteței Sale Domnului României Carol I asigură armatei ruse care va fi chemată a merge în Turcia libera trecere prin teritoriul României și tratamentul rezervat armatelor amice.

Toate cheltuielile cari ar putea fi ocazionate de trebuințele armatei ruse, de transportul său precum și pentru satisfacerea tuturor trebuințelor sale cad naturalmente în sarcina Guvernului Imperial.

Articolul II

Pentru ca nici un inconvenient sau pericol să nu rezulte pentru România din faptul trecerii trupelor ruse pe teritoriul său, Guvernul Majestății Sale Imperatorului tuturor Rusiilor se obligă a menține și a face a se respecta drepturile politice ale Statului Român, astfel cum rezultă din legile interioare și tratatele existente, precum și a menține și a apăra integritatea actuală a României.

Articolul III

Toate detaliile relative la trecerea trupelor ruse, la relațiunile lor cu autoritățile locale, precum și toate învoielile cari ar trebui să fie luate pentru acest sfârșit vor fi consemnate într-o convențiune specială care va fi încheiată de delegații ambelor guverne și ratificată în același timp ca și cea de față, și va intra în lucrare de îndată.

Articolul IV

Guvernul Alteței Sale Domnului României se obligă a obține pentru Convențiunea de față precum și pentru

cea menționată la art. precedent ratificarea cerută de legile române și a face imediat executorii stipulațiunile cuprinse într-însa.¹

În timp ce principesa Elisabeta se dedica în modul cel mai sârguincios iminentelor sarcini de îngrijire a răniților, vizita spitalele și studia așezămintele Crucii Roșii, principele Carol s-a deplasat la 19 aprilie la Giurgiu și a vizitat diferitele puncte de pe Dunăre. Întors la București, a stabilit împreună cu ministrul de război repartizarea trupelor. La 20 aprilie a fost sărbătorită sobru ziua de naștere a principelui, căruia prim-ministrul Brătianu i-a prezentat în numele guvernului cele mai calde felicitări, evidențiind că în această zi, cu unsprezece ani în urmă, într-o perioadă dificilă, principele a răspuns apelului națiunii române și că, la fel ca atunci, tot așa astăzi întregul popor își ridică privirea spre el cu încredere neclintită, convins că domnitorul va ține și de data aceasta la distanță gravele pericole care se profilează la orizont.

Într-adevăr, principele Carol avea o mare răspundere! Căci România se afla între două focuri și putea ușor să ajungă în situația micului stat care, în condițiile ciocnirii dintre două mari state vecine, cade victimă acestora, fiind folosit ca o monedă de schimb și privind neputincios cum se încheie pacea peste capul său. La aceasta se adăuga apăsătoarea criză financiară; lista civilă nu mai fusese plătită de la o vreme, dar, în ciuda acestui fapt, principele a scos din propria pungă 10 000 de franci pentru a le acorda

1. Text reprodus după Bogdan Murgescu (coord.), *Istoria României în texte*, Corint, București, 2001, p. 266 (n. red.).

pe o lună ofițerilor sporul de război – spor încă neaprobat de Camere.

În sfârșit, s-a luat îndelung așteptata decizie: Rusia a declarat război Porții. Principele Gorceakov a comunicat acest lucru puterilor la 24 aprilie, motivând declarația de război prin aceea că toate propunerile discutate între cabinete se izbiseră de împotrivirea obstinată a guvernului turc. În motivarea respectivă se spunea că suveranul rus hotărâse să-și asume în nume propriu sarcina pentru a cărei îndeplinire solicitase sprijinul marilor puteri, că împăratul împlinea o obligație impusă lui de interesele Rusiei, a cărei dezvoltare pașnică era împiedicată de neîncetatele tulburări din Orient, și că el avea convingerea că acțiunea sa era în consens cu vederile Europei.

Evenimentele începeau acum să se precipite. După declarația de război a Rusiei, principele Carol primi o telegramă de la marele vizir din Constantinopol, telegramă în care acesta, în numele sultanului și sprijinindu-se pe articolele corespunzătoare ale Tratatului de la Paris și ale înțelegerii încheiate între principate și Poartă în anul 1858, îi cerea principelui să intre în legătură cu guvernul turc pentru măsuri militare comune de apărare a teritoriului românesc. Principele Carol îl delegă pe ministrul de externe să răspundă că cererea Înaltei Porți trebuie supusă mai întâi Corpurilor Legiuitoare, convocate pentru 26 aprilie. Înaintarea trupelor rusești – aceasta însemnând și pătrunderea pe teritoriul României – începuse deja, ceea ce pentru guvernul român era neplăcut în măsura în care Camerele încă nu aprobaseră Convenția ruso-română.

Principele Carol ținu înainte de toate să sublinieze în fața Rusiei autonomia deplină a României, fiind,

de aceea, cu atât mai prost impresionat de o proclamație adresată poporului român de către marele duce Nicolae, comandantul suprem al forțelor armate rusești, proclamație în care se spunea că trupele rusești au pășit ca prieten pe pământul românesc și speră să găsească la români acele gânduri nobile cu care strămoșii lor au întâmpinat armata rusă în războaiele anterioare ale Rusiei împotriva Turciei. În prezența prim-ministrului și a ministrului de externe, principele Carol sublinie în fața consulului general rus cât de mult l-a rănit această ingerință, având în vedere că numai el este îndreptățit să vorbească poporului său. Consulul general și-a scuzat guvernul spunând că, din păcate, convenția încheiată cu România încă nu fusese făcută cunoscută și că în aceste condiții ar fi fost greu ca populația țării să fie informată în alt mod, adăugând că marele duce Nicolae era gata să-i ofere explicații scrise principelui Carol. În același spirit era redactată și o scrisoare trimisă din Chișinău principelui de către țarul Alexandru al Rusiei, scrisoare în care acesta accentua că trupele rusești care au trecut granița au făcut-o cu intenții prietenești, ca să apere o țară pentru care armata rusă și-a vărsat sângele în mai multe rânduri, și că el, țarul, contează pe sprijinul principelui și al guvernului său, așa cum și România poate să conteze pe interesul tradițional al Rusiei și pe ajutorul ei permanent. Marele duce Nicolae și-a trimis și el aghiotantul la principe cu un mesaj în care arăta că nu-i fusese cu putință să anunțe mai dinainte trecerea graniței și expunea motivele pentru care adresase acea proclamație românilor; în mesaj se mai spunea că marele duce speră într-o legătură statornică de prietenie cu principele Carol și într-o grabnică punere de acord a operațiunilor ambe-

lor armate, că ar fi foarte recunoscător dacă principele ar face să-i parvină comunicatele militare relevante, așa cum și el, marele duce Nicolae, va face întotdeauna același lucru. Tot din însărcinarea marelui duce, aghiotantul a expus apoi prin viu grai ideea unei coordonări a acțiunilor trupelor rusești și române, idee pe care principele însă nu a agreat-o, deoarece el nu voia să se abată cu nimic de la principiul că armata română trebuie să rămână sub comanda sa supremă și să acționeze în mod independent. Planul unei coordonări a celor două armate și-a găsit expresie și în alte scrisori ale marelui duce, dar principele Carol a avut în permanență o atitudine de expectativă, întrucât dorea să se stabilească mai întâi un cadru bine definit pentru acțiunile comune ale trupelor românești și rusești. Principele și-a menținut poziția și atunci când a aflat că marele duce voia să plece pe la mijlocul lunii mai de la Ploiești, unde se instalase cu statul său major, și să vină la București pentru a-i face o vizită principelui și soției sale – vizită în timpul căreia marele duce urma să fie însoțit de suita sa militară și de o escortă. Principele Carol obiectă contra acestei din urmă prevederi a programului, argumentându-și dezacordul prin aceea că, în convenția încheiată între Rusia și România, se stipula clar că trupele rusești nu au voie să intre în capitala română; drept urmare, intenționa să-l conducă el însuși, cu propria sa escortă, pe înaltul oaspete de la gară în oraș, dar înainte de aceasta se gândea să-i facă el o vizită marelui duce.

Cu ocazia întâlnirii care a avut loc la 14 mai, marele duce Nicolae a insistat încă o dată asupra unei campanii concertate a armatelor rusă și română, motivându-și dorința prin aceea că efectivele militare subordonate lui nu sunt suficiente pentru atingerea

țelurilor sale ulterioare; de aceea, el nădăjduia să primească sprijin din partea trupelor române poziționate pe malul stâng al Dunării, pentru ca marșul trupelor rusești să se poată desfășura nestingherit. Principele Carol a repetat că el va păstra comanda supremă asupra trupelor sale; firește că acestea aveau să rămână pe pozițiile lor de la Dunăre, căci el și armata sa nu-și doreau decât să poată interveni cât mai curând, condițiile în care se va petrece acest lucru urmând a fi convenite în prealabil între principe și marele cartier general rus. Șeful statului-major al marelui duce lăudă în fața principelui măsurile luate până acum de conducerea armatei române, măsuri care, spuse el, au fost de cel mai mare folos pentru înaintarea rusească, exprimându-și totodată dorința de a intra în legătură cu șeful statului-major român pentru a stabili pașii următori în interesul ambelor părți. Între timp, navele de război turcești bombardaseră deja unele dintre orașele dunărene deschise, precum Brăila și Reni; la Oltenița și Calafat, bateriile românești au ripostat după ce trupele turcești aflate pe malul de vizavi deschiseseră focul.

Încă înainte de sfârșitul lui aprilie, Camerele au aprobat cu mare majoritate Convenția privind trecerea trupelor rusești prin România; la deschiderea sesiunii extraordinare, principele a fost salutat cu entuziasm. În mesajul tronului, principele Carol a evidențiat faptul că, întrucât Înalta Poartă și puterile garante, în ciuda tuturor eforturilor guvernului său, nu au chezurit neutralitatea țării, România nu se mai bizuie acum decât pe propriile ei forțe. El a arătat că, înainte de toate, preocuparea sa este aceea de a nu permite ca teritoriul românesc să devină teatru de război; că trupele rusești, ce-i drept, au intrat în țară, dar, ca

semn că Rusia recunoaște individualitatea politică a României, ele nu vor intra în capitală. De asemenea, principele și-a exprimat speranța că discordia dintre partide va dispărea în fața țelului comun al tuturor românilor: măreția României! – În răspunsul Camerei la acest mesaj al tronului se spunea că reprezentanții poporului, dând curs apelului principelui, se strâng în jurul tronului în aceste ceasuri de primejdie și-l asigură pe principe de disponibilitatea totală a poporului de a-l urma cu devotament de îndată ce el, principele, o va cere. – Același patriotism și-a găsit expresie la 5 mai într-un mesaj al Senatului în care se arăta că întreaga țară nu e animată decât de gândul eliberării și că pentru atingerea acestui scop nu se va precupeți nici un sacrificiu. În răspunsul principelui la adresa Senatului se spunea textual: „Fără ca de pe țărmurile noastre o singură pușcă românească să se fi tras, orașele și satele noastre, pe jumătate pustii, încep a fi devastate. Comerțul nostru internațional, chiar din susul Dunării, este cu desăvârșire nimicit, căci, în contra dreptului gintelor, monitoarele otomane intră în înseși porturile noastre și capturează și chiar ard vasele, fără privire către pavilionul [pe] care [îl] poartă. Orașe deschise ca Brăila și mai ales Reni s-au bombardat. Oltenița, în care nu se găsește un singur pluton din armata rusă, a avut aceeași soartă; o nouă amenințare i s-a și făcut. Pe la mai multe puncte s-au și făcut invaziuni de bande de cerchezi și de bașbuzuci.”¹ Și principele încheia spunând că, dacă Turcia nu va ține seama de moderația de până acum a guvernului român, România va fi constrânsă

1. Text reprodus după *Cuvântările regelui Carol I. 1866–1914*, vol. I, ed. cit., pp. 245–246 (n. red.).

să răspundă la violență prin violență, căci, înainte de orice, țara e datoare să-și apere hotarele.

La 8 mai, Poarta i-a returnat agentului diplomatic român de la Constantinopol pașapoartele, iar cinci zile mai târziu România a declarat război Turciei. În urma dezbaterilor ținute în Consiliul de Miniștri și în Camere, s-a hotărât proclamarea independenței României. Această hotărâre cu bătaie lungă a fost pusă în fapt la 10/22 mai, ziua națională, într-o atmosferă de sărbătoare și bucurie. Tedeumul de la Mitropolie a fost urmat la palat de felicitările din partea miniștrilor, ofițerilor superiori și funcționarilor civili. În cuvântări entuziaste, principele Carol a fost numit primul principe și primul soldat al României libere. Dimitrie Brătianu a mers și mai departe, salutându-l pe principe deja ca pe primul rege al României, iar Rosetti, președintele Camerei, i-a amintit principelui de cuvintele pe care le rostise cu unsprezece ani în urmă, la sosirea sa la București: anume că, punând piciorul pe acest pământ, a devenit român și că și-a părăsit patria și familia pentru ca astăzi ca cetățean, iar mâine, de va fi nevoie, ca soldat să împartă cu țara și bune, și rele. Evocând aceste cuvinte, Rosetti dădu glas admirației sale pentru cinstea și devotamentul cu care își îndeplinise principele promisiunea. Profund mișcat, principele răspunse că în această mare zi, când a fost înlăturată orice umbră a unei dependențe a României, regretă cu atât mai puțin că și-a părăsit patria de odinioară, speranța sa fiind că, acum, România independentă își va putea urma nestingherită și liberă înalta ei misiune, spre binele ei și al Europei!

Primul mare țel pe care și-l propusese principele Carol când acceptase coroana României era atins. Țara

își dobândise neatârnairea, iar el devenise principele unui stat independent, în timp ce un popor întreg îl urma cu încredere neclintită. Organismul statal bine încheat își câștigase stima vecinilor, și ceea ce el, principele, făcuse pentru România în unsprezece ani dificili dădea acum roade. Rusia pricepuse că nu mai poate să se înstăpânească pe teritoriul românesc și să acționeze aici după bunul ei plac, cum o făcuse de atâtea ori în trecut, iar turcii nu îndrăzniseră să ocupe militar ceea ce ei considerau a fi statul lor vasal!

Acum se punea însă problema ca această neatârnaire așa de greu cucerită să fie păstrată și față de ruși. Era nevoie de mult tact și de multă energie, de multă inteligență și tenacitate pentru a îndeplini această sarcină spre binele țării, iar răbdarea principelui – care, firește, abia aștepta să intervină activ cu armata sa în desfășurarea războiului – avea să fie pusă la grea încercare. Dacă, pe de-o parte, marele duce Nicolae transmitea că se bazează pe ajutorul armat al trupelor române, țarul Alexandru, la sfârșitul lui mai, făcea să parvină prin generalul Ghica – reprezentantul diplomatic al României la Sankt-Petersburg – știrea că, dacă armata română vrea să treacă Dunărea și să ducă, pe costul și riscul ei propriu, un război contra Turciei, acest lucru nu s-ar putea întâmpla decât prin subordonarea trupelor române față de comandantul suprem rus. La propunerea scrisă a guvernului român ca armata română să participe activ la desfășurarea războiului, principele Gorceakov răspunsese printr-o scrisoare mai lungă al cărei miez era următorul: Rusia nu avea nevoie de ajutorul armatei române, forțele puse de ea în mișcare pentru a lupta împotriva Turciei erau mai mult decât suficiente

pentru a atinge scopul pe care îl urmărea țarul prin acest război. Mai târziu, marele duce Nicolae i-a comunicat principelui Carol că el nu împărtășea opinia cancelarului imperial rus, plângându-se că diplomația se amesteca mult prea mult în lucruri care n-o priveau defel.

În întreaga Românie domnea entuziasmul cel mai sincer. Se revărsau din abundență daruri pentru armată, multe persoane particulare au pus cai la dispoziția armatei – primul exemplu în acest sens fiind însuși principele Carol –, iar voluntarii, dintre care unii proveneau din familiile cele mai bune, se înrolau în număr mare. Prin ordinul din 8 mai, principele preluă comanda supremă a armatei, mobilizarea încheindu-se cu o zi înainte. Aceasta număra 50 000 de oameni dotați cu 180 de tunuri, în timp ce întregul efectiv de apărare al țării, cu contingentele încă neconvocate, cu diferitele categorii ale miliției și cu garda națională, se cifra la 70 000 de oameni. Principele făcea zilnic inspecții militare amănunțite, uneori însoțit de principesă, care se interesa cu neobosită grijă de infirmerii, spitale și de măsurile pentru îngrijirea răniților. Trupele românești erau animate de dorința de a lupta, iar populația îi aducea principelui omagii entuziaste oriunde se iva, după cum s-a văzut pe 26 mai la Craiova, iar apoi în alte orașe și localități unde principele inspecta regimentele.

La 27 mai, principele sosi la Calafat, vizitând imediat fortificațiile de câmp, tabăra și bateriile, apoi, către ora șapte seara, din punctul cel mai înalt al liniei de apărare, al bateriei „Carol“, dădu ordin să se tragă asupra Vidinului, orașul de pe celălalt mal al Dunării. Turcii ripostară imediat și se dovediră a fi

buni ochitori, căci asupra bateriei „Carol“ au căzut cinci obuze, dintre care trei au explodat în nemijlocita apropiere a principelui, împrăștiindu-se până departe. Dar principele nu-și părăsi locul, ci, fluturându-și chipiul, salută proiectilele inamice, la care ostașii au izbucnit în urale furtunoase, care s-au propagat până în tabăra de unde începuse să se audă muzică. Abia după o oră, după ce urmărise îndeaproape buna desfășurare a focului bateriei sale, principele își părăsi poziția, stabilindu-și cartierul general într-o localitate învecinată.

Între marele duce Nicolae – care, după cum am menționat deja, se afla cu statul său major la Ploiești și făcuse la 14 mai o primă vizită perechii princiere – și principele Carol s-au infiripat raporturi foarte amicale. Principele a fost invitat în repetate rânduri la consiliul de război rus și a subliniat cu prima ocazie câtă importanță strategică are nodul de comunicație Plevna, sfătuindu-i pe ruși ca, după trecerea Dunării, să desfășoare forțele de luptă necesare pentru a ocupa cât mai curând acest loc – un sfat căruia, după cum a remarcat mai târziu în repetate rânduri marele duce Nicolae, nu i s-a dat curs, spre marea pagubă a operațiunilor rusești.

Pe 7 iunie, principele Carol a putut să-l salute la Ploiești și pe țarul rus, care l-a primit cu cea mai mare amabilitate. În convorbirea particulară dintre cei doi, țarul a zis că de la el România nu are de așteptat decât lucruri bune, căci acum, când a izbucnit războiul, el dorește din toată inima să aducă timpuri mai bune tuturor popoarelor creștine ale Orientului. Principele Carol s-a arătat încrezător că acest război va asigura României independența și va oferi armatei

române mult râvnita ocazie de a participa activ la luptă și de a ține astfel sus stindardul onoarei tânărului stat român. În ziua următoare, țarul Alexandru, însoțit de trei dintre fiii săi – printre care și moștenitorul tronului, marele duce Nicolae –, precum și de principele Gorceakov și o suită militară, i-a întors principelui Carol vizita la București, fiind primit aici sărbătorește de perechea princiară și de populație. La intrarea în orașul bogat împodobit, înaltul oaspete a luat loc lângă principesa în prima trăsură, în timp ce în a doua a urcat principele cu moștenitorul tronului. Această vizită imperială, pe care perechea princiară avea s-o întoarcă țarului cât timp acesta s-a aflat la Ploiești, a făcut o impresie extraordinară asupra populației, care era obișnuită cu un alt tratament pentru conducătorii ei de stat și care acum înțelegea că avusese loc o schimbare radicală și că principele din casa de Hohenzollern ocupa o poziție demnă și față de cei mai puternici suverani, el fiind, prin origine, egal în drepturi cu aceștia și capabil să le impună respect prin apariția sa, prin inteligența sa politică și prin spiritul său energic.

După ce, la sfârșitul lui aprilie, pusese răstăpânire pe importante poduri de cale ferată de peste Siret din apropierea Brăilei – poduri în mod ciudat nedistruse de turci – și, prin torpiloare, blocaseră Dunărea în dreptul acestui oraș, dar și la Galați, după ce apoi în cursul lunii mai, prin îndrăznețe atacuri nocturne ale torpiloarelor, anihilaseră pe Dunăre mai multe cuirasate turcești, forțele armate rusești au traversat, în a doua jumătate a lui iunie, Dunărea la Galați și la Zimnicea. Prin aceasta, ele și-au asigurat baza operațiunilor pentru ocuparea Dobrogei. Cartierul general imperial a rămas între timp la Ploiești, de unde, la

24 iunie, țarul Alexandru i-a făcut perechii princiare o a doua vizită la Cotroceni, simțindu-se extraordinar de bine în compania familiei princiare, alături de care a participat la dineul din frumosul parc al mânăstirii.

Principele Carol inspectă în cursul zilelor următoare pozițiile trupelor sale la Dunăre și în Giurgiu; mai multe obuze explodară și aici foarte aproape de el, dar, în ciuda anturajului care-l sfătuia foarte insistent să nu se pună în pericol, principele vizită spitalul asupra căruia bateriile turcești din Rusciuc își îndreptaseră tirul și îi mângâie pe răniți, printre care mulți erau din rândurile populației, deoarece bombardamentul făcuse deja numeroase victime. Marele duce Nicolae îl rugă telegrafic pe principe să dispună deschiderea focului pe întreaga linie a Dunării și menținerea tirului până seara, dorință căreia i se dădu curs. Principele se opri și la Brăila, aflând acolo de la generalul român Zimmermann ce greutăți întâmpină aprovizionarea trupelor din Dobrogea, cât de încet se execută mișcările prin mlaștinile nesfârșite și cât de mult suferă soldații din cauza malariei. De la cartierul său general de la Poiana, principele se deplasă în repetate rânduri la Calafat, comunicându-i marelui duce Nicolae informații militare importante despre mișcările turcilor. Solicitarea cartierului general rus ca anumite trupe românești să ocupe cetatea Nicopole, luată în stăpânire de ruși la 16 iulie după o canonadă de o zi, și să-i supravegheze și să-i transporte pe prizonierii turci fu respinsă categoric de principe, deși în acest sens se primise telegrafic și o rugămintă din partea țarului, transmisă prin generalul Ghica. Principele considera că armata sa este prea bună ca să presteze asemenea „servicii jandarmerești“. În schimb, el se declară gata să ocupe Nicopole și să înainteze,

alături de ruși, în fruntea trupelor sale spre Plevna – o propunere care de data aceasta fu respinsă de cartierul general rus. Dar destul de curând, situația agravându-se, rușii aveau să fie constrânși să accepte această propunere.

A doua jumătate a lui iulie a adus luptele sângeroase din Pasul Șipka și din fața Plevnei. În acest din urmă punct, rușii au fost respinși la 19 și 20 iulie de Osman Pașa; s-a făcut încercarea de a-l face răspunzător pentru înfrângere pe principele Carol, în măsura în care se afirma că o parte importantă a forțelor armatei rusești fusese reținută de ocuparea Nicopolelui, adresându-se, așadar, încă o dată rugămintea insistentă ca acum românii să ocupe fortăreața. Întrucât situația din Bulgaria era gravă și exista pericolul ca, în cazul unor noi înfrângeri ale rușilor, războiul să se extindă asupra teritoriului românesc, principele și-a dat acordul, dispunând la 29 iulie ca primele trupe românești, și anume patru regimente, să treacă Dunărea și să se îndrepte spre Nicopole, unde comandantul rus îi primi bucuros pe aliații români, ordonând să se ridice drapelul românesc deasupra fortăreței. Totodată însă, principele dădu de știre cartierului general rus că realizarea podului peste Dunăre pentru grosul armatei române nu este posibilă fără torpiloare care să țină la distanță monitorul turcesc aflat la Calafat, așa încât ar trebui să se ceară mai întâi aceste torpiloare; de asemenea, el transmise că nu e de dorit ca armata română să fie ruptă în bucăți, motiv pentru care trebuie să i se asigure în Bulgaria o bază proprie de operațiuni; desigur, conducerea armatei române se obliga să acționeze numai în acord cu comandamentul suprem rus.

La 31 iulie, principele Carol primi telegrafic știrea că rușii au suferit la Plevna o înfrângere completă, în ciuda bravurii trupelor, care au fost nevoite să se retragă de pe toată linia, după ce înregistraseră cele mai grele pierderi. În această situație, o parte a armatei ruse fu cuprinsă de panică, marele duce se văzu nevoit să-și mute cartierul general, iar țarul Alexandru se pregătea tocmai să treacă Dunărea înapoi, când veștile despre inactivitatea lui Osman Pașa îl făcură să rămână pe loc. În seara zilei respective, principele Carol primi de la marele duce Nicolae o telegramă ce fusese trimisă din Târnovo la ora trei și jumătate după-amiaza: „Turcii au concentrat la Plevna forțe armate cu adevărat redutabile, copleșindu-ne. Te rog să demonstrăm că suntem uniți și, dacă este posibil, să treci Dunărea pe unde dorești. Între Jiu și Corabia, această demonstrație este indispensabilă ca să-mi ușurezi mișcările. Nicolae.“

Principele Carol pricepu în ce situație disperată se afla armata rusă din fața Plevnei. Dacă Osman Pașa ar fi înaintat cu marile sale forțe armate, atunci rușii puteau să fie aruncați înapoi peste Dunăre și chiar să fie anihilați complet, întrucât trupele lor erau insuficiente pentru a opune rezistență turcilor. Dar, în lipsa unui tratat angajant cu Rusia, principele șovăia în a se lăsa atras cu întreaga sa armată în lupta fatală, telegrafiindu-i marelui duce că încă înainte de primirea telegramei întărise garnizoana de la Nicopole și ordonase unei divizii să treacă Jiul, apoi, că va întreprinde și demonstrațiile dorite, numai că pentru aceasta aștepta în continuare torpiloarele capabile să protejeze trecerea și, în cele din urmă, că a ordonat trupelor sale să apere fortăreața Nicopole.

La 2 august, principele îi scria soției sale: „Situația rușilor în Bulgaria este în clipa de față serioasă și dificilă; s-au comis mari greșeli strategice, care nu vor fi așa de ușor de corectat. În privința aceasta sunt cam îngrijorat. În orice caz, războiul se va prelungi, ceea ce e foarte regretabil. La Constantinopol probabil că nu se va ajunge. Bătălia pierdută la Plevna este, din punct de vedere militar și moral, un eveniment care nu va rămâne fără influență asupra întregului război. Pierderile rusești sunt enorme, și Nicopole este în pericol de a fi recucerit de turci.“

Pentru ruși, lucrurile stăteau destul de prost și dincolo de Balcani, în Pasul Șipka, deoarece generalul Gurko, încolțit rău de Suleiman Pașa, trebui să se retragă, oprindu-se în trecătorile Balcanilor. Urmarea a fost o nouă evacuare a forțelor armate rusești din Rumelia. Turcii, în timpul acesta, continuă să fortifice Plevna; cartierul general rus pricepu că, fără întăriri considerabile din Rusia, nu se poate întreprinde nimic contra fortificației, ceea ce duse la o stagnare a mișcărilor de trupe rusești.

Principele Carol, care își stabilise cartierul general la Corabia, își împărțise armata într-una de observație și una de operațiuni; într-o scrisoare, marele duce Nicolae își exprima din nou convingerea că se impune o conlucrare a armatelor rusă și română și spunea că acum a sosit momentul pentru aceasta, recomandând ca armata română să treacă Dunărea la Nicopole. Principele Carol înțelese din această scrisoare că rușii refuzau în continuare să acorde armatei române o zonă proprie de operațiuni și, din acest motiv, hotărî să nu treacă deocamdată Dunărea. În curând sosiră noi scrisori din partea marelui duce, din care reieșea cât de important ar fi ajutorul militar românesc pen-

tru ruși, de-acum neliniștiți de atacurile energice ale lui Suleiman Pașa la Șipka și confrunțați cu o situație periculoasă dacă Suleiman ar fi izbutit să traverseze Balcanii. Dar în ciuda mesajelor repetate care descriau pericolele ce-i pășteau pe ruși dacă partea română persevera în refuzul ei de a colabora, în ciuda insistenței părții ruse de a primi cât mai curând un răspuns favorabil din partea principelui, în ciuda promisiunii marelui duce că armata română va primi negreșit poziția ei individuală, principele Carol șovăia și acum, deoarece dorințele sale, clar exprimate, tot nu fuseseră satisfăcute. În dimineața de 22 august se primi o depeșă urgentă, prin care marele duce solicita armatei române să treacă Dunărea cât mai repede, deoarece veniseră știri proaste de la Șipka. Nici chiar aceasta nu-l făcu pe principele Carol să-și schimbe punctul de vedere; el se mulțumi să-i comunice marelui duce că ar fi bine să aibă o întâlnire pentru a discuta situația. Între timp, principele Carol aflase printr-unul dintre miniștrii săi că și cancelarul imperial Gorceakov și-ar fi schimbat complet părerea și că nu și-ar fi ascuns bucuria în legătură cu perspectiva trecerii Dunării de către români, mai ales că situația militară a armatei ruse era foarte serioasă.

La 25 august, marele duce Nicolae îi telegrafiază principelui Carol că atât țarul, cât și el personal ar dori să-l vadă cât mai repede, că îl așteaptă cu nerăbdare, iar principele răspunse că în una dintre zilele următoare va da cu plăcere curs acelei solicitări. În seara de 28 august – după ce cu trei zile înainte, la Zimnicea, își luase un emoționat rămas-bun de la soția sa –, principele Carol sosi la cartierul general imperial de la Gorna Studena după o lungă călătorie pe pământ bulgăresc, fiind primit cu maximă cordialitate

de țarul Alexandru și de marele duce Nicolae. Țarul, pe a cărui față obosită se citeau grijile apăsătoare din ultimele săptămâni, spuse de mai multe ori că e foarte fericit să-l știe pe principele Carol pe pământ bulgăresc și că speră ca de-acum toate dificultățile să fie înlăturate, interesându-se de poziția și numărul trupelor românești și de momentul când acestea ar putea să treacă Dunărea. Principele Carol răspunse că ar fi venit mai devreme, dar că îl reținuseră pregătirile pentru trecerea Dunării, adăugând că, cel mai probabil, peste două zile va fi prezent cu un corp de armată pe teritoriul bulgar, pe care, de altfel, se găsește deja cea mai mare parte a unei divizii care a și avut mici ciocniri cu inamicul. Marele duce Nicolae îl întrebă pe principe dacă intenționează să-și conducă el personal armata, la care oaspetele răspunse că acest lucru se înțelege de la sine. La obiecția marelui duce că probabil această decizie va crea unele dificultăți, întrucât principele Carol, firește, n-ar putea să stea sub comanda unui general rus, principele replică ferm că, fără îndoială, așa ceva nu ar fi cu putință, dar că, în schimb, s-ar putea foarte bine pune zece generali ruși în subordinea sa. Țarul asistase tăcut la această convorbire, oferindu-se acum să-l însoțească pe principe la cvartirul destinat acestuia – un cort mare, confortabil amenajat, aflat în vecinătatea unei simple case bulgărești ce servea drept locuință imperială. Principele fu rugat de Majestatea Sa Imperială să primească acest cvartir ca pe un modest dar din partea sa.

Principele încă nu apucase să se scuture bine de praful lungii călătorii când se pomeni cu vizita marelui duce Nicolae, care, din însărcinarea țarului, îi oferi comanda supremă asupra tuturor trupelor ru-

sești din fața Plevnei. Principele fu foarte surprins, întrucât nu se așteptase niciodată la o asemenea ofertă. Îl rugă pe marele duce să-i lase puțin timp de gândire, căci, înainte de a lua o decizie, ar vrea să aibă cunoștință de efectivele trupelor adunate în fața Plevnei. La aceasta, marele duce Nicolae spuse că problema poate fi lămurită imediat, chemându-l pe șeful statului-major general; acesta raportă că în fața Plevnei se află aproximativ 30 000 de soldați ruși. Știrea îi dădu de gândit principelui, deoarece, pentru moment, nici el nu avea la dispoziție mai mulți soldați; dar, după ce chibzui puțin (timp în care marele duce îl asaltă cu rugămințile sale insistente), se hotărî să preia comanda pe cât de onorantă, pe atât de plină de răspundere. Seara, se duse la țar ca să-i mulțumească pentru încrederea acordată, adăugând că este pe deplin conștient de întreaga greutate a răspunderii, iar acesta îi spuse: „Dumnezeu ne va ocroti!“ La cina care a urmat, toți generalii ruși îl felicitară pe principe, pentru ca după masă Majestatea Sa Imperială să-l însoțească din nou la cortul lui, despărțindu-se de el în modul cel mai cordial, ca un prieten și părinte.

Principele Carol nu putu să închidă un ochi în această primă noapte petrecută la cartierul general imperial, fiind frământat de gânduri și considerații dintre cele mai serioase. Desigur, trebuie să fi primit cu profundă satisfacție sarcina încredințată lui. Acest gest venea ca un semn al încrederii necondiționate în aptitudinile sale militare și ca o expresie a înaltului respect pentru poziția sa princiară; asupra lui se proiecta acum o altă lumină, același lucru fiind valabil pentru întreaga sa armată, prea puțin băgată în

seamă până acum de ruși, și pentru țara sa, care putea să privească cu mândrie reînnoită la conducătorul și principele ei. Căci principele obținuse nu numai dorita egalitate în drepturi a trupelor românești și rusești, nu, obținuse mai mult, urmând să conducă în luptă și armata rusă. Dar, pe lângă justificata mândrie pentru sarcina încredințată lui, principele își punea și întrebarea gravă dacă va putea să fie la înălțimea așteptărilor și speranțelor puse în el. Toată lumea se uita acum cu încordare la acțiunile lui, și principele nu-și ascundea o clipă faptul că situația militară din fața Plevnei era una foarte nefavorabilă și periculoasă pentru forțele ruso-române aliate. În fortăreața bine întărită, turcii dispuneau de efective importante și, ca urmare a succeselor, aveau moralul ridicat al oștenilor victorioși; cu totul altfel stăteau lucrurile în rândurile armatei ruse și la cartierul general, de unde răzbătea îngrijorarea față de gravitatea situației. Dacă, după eșecurile generalului Gurko, Suleiman Pașa reușea să stabilească dincolo de Balcani o legătură directă cu Mohamed Ali și Osman Pașa, atunci linia de retragere a rușilor ar fi fost amenințată și ei ar fi putut nimeri între două focuri nimicitoare.

Dar și în aceste momente de apăsătoare responsabilitate principele Carol își păstră calmul de om hotărât și curajul nestrămutat. Își dăduse acordul, acum voia să-și pună la lucru toată forța și iscusința pentru a izbândi; în această memorabilă noapte, el căută înaintea de toate să-și dea seama de ce era nevoie pentru a da situației militare precare o bază sigură, pe care să se pășească spre glorie și biruință!

X

Principele Carol – comandant suprem în fața Plevnei

*Situația operațiunilor militare din fața Plevnei – Îndoelile
principelui Carol – Principele la cartierul general român –
Proclamația principelui către armata română – Trupele
române trec Dunărea – Principele Carol în cartierul său
general de la Poradim – Consiliu de război – Atacul
asupra Plevnei – Asaltul românilor asupra redutelor de la
Grivița – Pierderi grele – Ore de neliniște – Succesul mi-
litar al românilor – Recunoașterea din partea țarului Ale-
xandru – Săptămânile din fața Plevnei – Cercul se închide –
Principele Carol în calitate de comandant suprem – Victorie
românească la Rahova – Ziua de 10 decembrie – Osman
Pașa iese din încercuire – Românii în luptă – Osman Pașa
se predă – Întâlnirea principelui Carol cu Osman Pașa –
Pe câmpul de luptă – La Plevna – Succesele ruso-române –
Principele Carol predă comanda – El le mulțumește trupe-
lor sale – Călătoria călare pe câmpul acoperit de cadavre –
La Nicopole – Pe Dunăre – Întoarcerea la București – În-
ceputul anului 1878 – Evenimentele din Balcani – Tratatul
de pace ruso-turce – Rusia și România – Intrarea în București
a trupelor române victorioase*

În dimineața următoare, la revărsatul zorilor, prin-
cipele Carol fu vizitat în cortul său de țarul Alexandru,
care petrecuse și el o noapte albă. Plin de zel și de-
votament, principele luă măsurile necesare pentru a
duce la bun sfârșit marea sarcină ce i se încredințase.
Împreună cu Miliutin, ministrul rus de război, dez-
bătu pe toate fețele situația militară, organizarea
forțelor armate, numărul trupelor de pe teren și pro-
blema atragerii de întăriri. Miliutin considera și el că

situația era periculoasă și salută cu deosebită bucurie angajarea armatei române în operațiunile de război. Aceeași a fost reacția celorlalți generali ruși, ca și a plenipotențiarilor militari străini, care se prezentară de îndată la principe și nu-și ascuseră profunda îngrijorare în legătură cu marile dificultăți în care se găsea armata rusă din fața Plevnei. Sub cerul liber, la umbra unui copac, se ținu către ora zece din zi un consiliu de război, consiliu în cursul căruia principele Carol înțelese că, în împrejurările date, trebuia să renunțe la o acțiune de sine stătătoare a armatei sale și s-o unească pe aceasta din urmă cât mai rapid cu cea rusă. Mari îndoieli îi treziră propunerile generalilor ruși ca, după transbordarea armatei române peste Dunăre, să se demonteze podul de la Corabia și să se dispună reconstruirea celui de la Nicopole, dar până la urmă își dădu acordul și la aceasta; totodată, el hotărî că deocamdată trebuie suspendată orice ofensivă asupra Plevnei, întrucât Osman Pașa dispunea de forțe armate mult mai mari decât cele aflate la dispoziția rușilor. La micul dejun, principelui îi sări din nou în ochi aerul abătut al țarului Alexandru, a cărui stare sufletească se putea explica prin faptul că primise știri foarte proaste de la Pasul Șipka, precum și de pe teatrul de război din Asia.

După micul dejun, principele Carol își luă rămas-bun de la țar și se întoarse la Dunăre, înaintarea fiindu-i adesea împiedicată de numeroasele transporturi de răniți și de coloanele nesfârșite care aduceau provizii și muniții. După o noapte petrecută la Zimnicea, dimineța îi vizită pe răniții ruși, sosind abia către ora cinci după-amiază la Corabia, unde era adunat cartierul său general și unde îi parveni o depeșă

a marelui duce Nicolae, în care acesta îl ruga din nou ca armata română să ajungă cât mai rapid pe malul drept al Dunării, invocând informațiile proaspete despre mișcările inamicului; o telegramă cu conținut identic, repetând și mai stăruitor rugămintea, sosi a doua zi. În consiliul de război convocat de urgență, majoritatea ofițerilor români se pronunțară pentru o amânare a trecerii peste Dunăre, însă principele nu le îmbrățișă părerile și ordonă ca trecerea să aibă loc a doua zi, apoi să se demonteze podul de la Corabia și să se procedeze la reconstruirea celui de la Nicopole; el dădu aceste dispoziții cu inimă grea, știind prea bine că, în cazul unei victorii turcești, trupele sale precum și cele ruse ar fi fost puse într-o situație catastrofală, deoarece timp de mai multe zile orice legătură cu România ar fi fost întreruptă. Dar primejdia era așa de mare, încât orice șovăire și întârziere puteau să ducă la un deznodământ cumplit.

În dimineața zilei următoare, la 1 septembrie, principele Carol dădu următoarea proclamație către trupele sale:

„Oșteni,

A trecut anul de când lupta de peste Dunăre între turci și creștini pune în primejdie hotarele noastre. Pentru a le apăra, țara a făcut apel la voi. La glasul ei, v-ați părăsit căminele, cu avântul oamenilor care au conștiință că de la devotamentul lor atârână ființa Statului român. — Pe cât timp oștirile operau în depărtare și noi nu eram amenințați decât de năvălirile unor cete de jefuitori, ne puteam ținea numai în apărarea țărmurilor. Acum însă războiul se apropie de hotarele noastre și dacă turcii ar fi învingători, este învederat că ar năvăli cu toții asupra țării, aducând

cu dâșii măcelul, prădarea și pustiirea. În această pozițiune, ca să scăpăm țara de sălbăticiile năvălitorilor, este de datoria noastră a merge să-i combatem pe chiar tărâmul lor. – Ostași români! Voi știți cât de mult a suferit patria voastră, în timp de peste 200 de ani, în care vi se răpiseră mijloacele de a mai apăra bărbătește, pe câmpurile de bătaie, drepturile ei. Astăzi aveți ocaziunea de a arăta din nou vitejia voastră, și Europa întreagă stă cu ochii țințiți spre voi. Înainte dar, cu inimă românească, și lumea să ne judece după faptele noastre! – Reîncepem astăzi luptele glorioase ale străbunilor, alături cu numeroasele și bravele armate ale uneia din cele dintâi puteri din lume. Armata română, deși mică, se va distinge, sunt sigur, prin bravura și disciplina ei. Ea va reda astfel României rangul ce [l-]a avut altădată și care i se cuvine între națiunile europene. Aceasta este și credința Augustului Imperator al tuturor Rusiilor. De aceea, nu numai românii vor lupta alături cu rușii, pe acelaș câmp și pentru acelaș scop, dar încă comanda superioară a ambelor armate de la Plevna îmi este încredințată mie. – Aceasta este o onoare care se resfrânge asupra țării, asupra voastră. Faceți dar să fâlfâie din nou cu glorie drapelul românesc pe câmpul de bătaie, unde strămoșii voștri au fost secolii întregi apărătorii legii și ai libertății. Înainte dar, ostași români, înainte cu bărbăție, și în curând vă veți întoarce în familiile voastre, în țara voastră, liberă prin voi înșivă, acoperiți de aplauzele întregii națiuni. [...]

Carol¹

1. Text reprodus după *Cuvântările regelui Carol I. 1866-1914*, vol. I, ed. cit., pp. 257-258 (n. red.).

La amiaza acestei zile, după oficierea unui serviciu divin de campanie și după binecuvântarea trupelor de către preoți, principele Carol le adresează cuvinte înflăcărate soldaților săi, punându-se apoi în fruntea lor și călărind în galop până la podul de la Corabia, de unde asistă la trecerea trupelor. Profund emoționați, Brătianu și Rosetti se alăturară principelui, mărturisindu-i că nu speraseră să apuce această zi sărbătorească, în care tinerii ostași români pleacă în campanie pentru a lupta împotriva dușmanului secular pe teritoriul acestuia. Sub un soare dogoritor, principele rezistă ore întregi, în timp ce prin față-i trecea, în sunet de fanfară și vuiet de urale, regiment după regiment.

În ziua următoare, principele Carol traversă Dunărea într-un barcăz cu aburi, iar după-amiaza ajunse la Poradim, unde mai întâi își instalează cartierul general, ocupând pentru sine o căsuță din cătunul sărăcăcios aflat la vreo 15 kilometri de Plevna și la 7 kilometri de liniile de fortificație turcești. Principele avu imediat o întrevedere cu generalul rus. Cărtirul princiar era tot ce poate fi mai modest: o căsuță cu un cat, pe jumătate dărăpănată și fără ferestre și uși, așa încât în dormitorul în care fusese instalat un pat de campanie ploua. Numai treptat s-au făcut oarecare reparații; pe post de podea s-au pus rogojini, iar ramele goale ale ferestrelor au fost astupate deocamdată cu hârtie de ziar. În curte s-a ridicat în zilele următoare un cort pentru consfățuiri și mese în comun. Mirosul de cadavre, care ajungea până aici de pe câmpurile de luptă de la Plevna, era adesea insuportabil, deoarece turcii nu permiteau îngroparea celor căzuți, și muștele se înființau în roiuri așa de compacte, încât înnegreau pereții interiori ai cortului.

După această primă noapte la Poradim, bubuiturile tunurilor îl treziră la o oră foarte matinală pe principe, care se sui de-ndată pe cal, vizită bivuacurile trupelor – ale căror efective erau mult mai mici decât se așteptase el –, apoi inspectă avanposturile și trecu în revistă punctele strategice cele mai importante, rugându-l stăruiitor, într-o depeșă, pe marele duce Nicolae să renunțe la orice atac asupra Plevnei până când forțele armate vor fi destul de puternice pentru aceasta. A doua zi, principele primi știrea că trupele române din fața Plevnei își ocupaseră pozițiile, căpătând totodată informații mai detaliate despre un fapt petrecut cu o zi înainte: ocuparea Lovcei, care era deosebit de importantă, întrucât astfel fusese îndepărtat pericolul ca Osman Pașa să ia legătura cu Suleiman Pașa. Apoi, el dădu ordine pentru ocuparea pozițiilor ofensive ale trupelor, care, după ce sosiseră românii, numărau 75 000 de oameni dotați cu 442 de tunuri și 8 000 de cai. Principele socoti că nici aceste forțe nu erau suficiente pentru a purcede la o înaintare energetică către Plevna, așa încât după-amiază, la Radenița, îi spuse marelui duce Nicolae că deocamdată nu e cazul să se întreprindă un atac, dar marele duce considera că este absolut necesar să se atace, deoarece Plevna trebuia luată înainte ca Osman Pașa să primească întăriri.

Prin urmare, fu ordonată canonada asupra Plevnei, canonadă care a început în dimineața de 7 septembrie, când principele trecu călare pe la bateriile aflate în plină acțiune. Mai târziu el îl întâlni pe țarul Alexandru, care-și părăsise cartierul general ca să asiste la bombardamentul din ziua aniversară a încoronării sale. Abia seara se întoarse principele la Poradim,

adresându-i soției sale o scrisoare mai lungă în care sublinia: „Atacul nu-i o treabă ușoară, iar eu nu sunt convins că va reuși. Recent îi spuneam colonelului Gaillard: «Dea Domnul ca Plevna să nu devină al doilea Sedan!» Înțeleg prin aceasta că bătălia în prezența țarului Alexandru, bătălie planificată, nu trebuie pierdută, deoarece un asemenea deznodământ ar putea pecetlui rezultatul întregii campanii. Europa privește spre Plevna, și-s foarte îngrijorat!”

În următoarele două zile, focul de artilerie continuă cu foarte mare virulență, iar bateriile românești se apropiară din ce în ce mai mult de pozițiile turcești, suferind însă multiple pierderi. La micul dejun din 9 septembrie, țarul Alexandru ținu un toast pentru armata română, care – spunea el – a trecut strălucit proba de foc a curajului. În ziua precedentă, aceasta, cu un superb dispreț față de moarte, cucerise o fortificație turcească și respinsese toate încercările inamicului de a o redobândi. Ca recunoaștere a acestor merite, țarul dispuse să se confere trupelor române un mare număr de cruci ale Sfântului Gheorghe. După micul dejun se ținu un consiliu de război, ocazie cu care principele propuse ca atacul planificat pentru ziua următoare să nu aibă loc, pentru a împinge mai în față bateriile și a proteja astfel mai bine coloanele de atac; dar nu putu să obțină decât o amânare de o zi, supunându-se în cele din urmă cererilor insistente ale marelui duce Nicolae. Înainte de toate, principele cedă pentru a nu da motiv ca propunerea lui să fie interpretată drept o încercare de a-și cruța trupele, dar, în același timp, sublinie cu tărie că nu speră într-o victorie. Până noaptea târziu, el pregăti dispozițiile de atac pentru 11 septembrie, hotărând începerea luptei

abia la ora trei a după-amiezii, deoarece, dacă turcii ar fi obținut un succes, lăsarea nopții i-ar fi împiedicat să-l exploateze.

Data de 11 septembrie era ziua onomastică a țarului, care se deplasă împreună cu statul său major la un punct de observație aflat pe o colină nu departe de șoseaua Rusciuc–Plevna, la 4 kilometri de satul Grivița, primind în modul cel mai cordial felicitările principelui și îmbrățișându-l profund mișcat. Tedeumul se ținu sub cerul liber: toți ingenuncheară, rugându-se pentru victorie. În timpul ceremoniei se auzi bubuitul tunurilor, care – 256 la număr – începuseră încă din zori bombardamentul. Vremea se prezenta foarte nefavorabil; ceața era așa de densă, încât de-abia vedeai la distanță de o sută de pași, ceea ce îngreuna considerabil ochirea. Spre marea mirare a principelui, către ora unsprezece, bubuiturile tunurilor se amestecară cu pocnetele focurilor de pușcă venite din aripa stângă. Fie partea rusă atacul începuse prea devreme, fie turcii întreprinseseră o înaintare în forță; în aceste condiții meteorologice, era greu de spus cine ce făcea. Niște ofițeri de ordonanță aduseră numai-decât știrea că trupele generalului Skobelev se găseau în plină luptă și deja suferiseră pierderi semnificative. Principele Carol nu își ascunse dezaprobară față de această acțiune nesăbuită, care punea și mai mult sub semnul întrebării atacul general ce avea să urmeze.

La ora două, principele, care până atunci zăbovisese la țar și pe care acesta îl îmbrățișă la despărțire cu multă căldură, urcă pe cal și, împreună cu statul său major, se deplasă spre un punct deasupra satului Grivița. Cu puternicele lui redute, satul Grivița trecea drept cheie a pozițiilor turcești către nord și urma să

fie atacat de unsprezece batalioane românești, în timp ce trei batalioane rusești urmau să înainteze concomitent dinspre nord-est. Sub focul susținut al bateriilor românești, trupele române s-au pus în mișcare cu puțin înainte de ora trei, cățărându-se pe panta platoului înspre reduta dușmană și ajungând acolo fără să nimerească sub foc turcesc. Abia de pe înălțime s-a văzut că până la fortificațiile inamice se întindea și o vale lungă de 600 de metri, încadrată de pante abrupte. Trupele române coborâră rapid cu gândul de a atinge într-un timp cât mai scurt înălțimile, dar solul nu era deloc prielnic și soldații trebuiau să se agațe de măcănișuri sau să se sprijine în baionetă. Deodată începu în forță focul turcesc, secerându-i pe capete pe bravii ostași, dar trupele române înaintară și alungară inamicul din primele tranșee, în timp ce din urmă veneau alți oșteni. Sus însă îi aștepta o surpriză îngrozitoare: acolo se văzu ceea ce statul-major rus nu știuse, și anume că aici erau două redute, legate între ele printr-un șanț lung de vreo 300 de metri, redute pentru a căror cucerire ar fi trebuit mobilizate efective mult mai mari! Dar nimeni nu se mai gândea la o retragere.

„Înainte, copii!” strigă colonelul Ipătescu și-și făcu drum înainte în fruntea batalioanelor asupra cărora se revărsa acum focul tunurilor și tirul infanteriei turcești dispuse pe trei linii. „După mine, băieți!” își îmboldi soldații căpitanul Mărăcineanu, sărind primul în șanț, unde fu străpuns de gloanțe și de baionete; soldații săi continuă asaltul ca să atingă reduta aflată deasupra lor, dar fură secerăți de focul nimicitor. Aceeași soartă au avut-o și celelalte trupe, care se grăbiseră să vină în ajutorul camarazilor lor. Comandantul

diviziei a dat ordinul de retragere abia atunci când a văzut că jumătate din efectiv era nimicit și că cele trei batalioane încă neintrate în luptă nu mai aveau cum să execute cu succes asaltul.

În ciuda vitejiei extraordinare a infanteriștilor și vânătorilor, atacul executat simultan de coloana Diviziei 4 asupra frontului de est al redutelor se soldase și el cu un eșec și făcuse un număr enorm de victime. Cu steaguri desfășurate și în sunetul fanfarei militare s-a întreprins la ora patru după-amiază un al doilea asalt. Dar și acesta a fost respins cu pierderi grele. Principele Carol, în a cărui imediată apropiere explodau grenadele turcești, nu mai avu răbdare să-și păstreze poziția. Sări jos la trupele sale, îmbărbătându-le la o nouă acțiune de luptă, în speranța că îngrozitoarele sacrificii nu vor fi fost în zadar.

În cartea sa dedicată războiului, locotenent-colonelul Văcărescu ne povestește: „Principele s-a deplasat călare la Divizia 4 și a dat mai întâi peste un pâlă de soldați din Batalionul 2 vânători. Sleți de efortul luptei, decimați de gloanțele inamicului, vitejii ședeau strânși ciorchine în jurul drapelului lor, vizavi de reduta dușmană, din care când și când se trăgea cu tunul sau cu pușca. «Ce faceți aici, copii?» i-a întrebat principele. «Ce să facem, Alteță?» a răspuns în felul lui naiv de a vorbi un sergent cu fața înroșită de oboseala și agitația zilei, «păgânii ne-au nenorocit; priviți numai, ce puțini am rămas!» «Cum?» a zis principele, «dar voi toți de aici sunteți sănătoși și vâjnoși, acolo eu văd și pe alții dintre camarazii voștri, adunați-vă și mergeți vitejește înainte, și victoria va fi a voastră, voi veți salva onoarea zilei de azi!» Cu puternice strigăte de «Ura!» au răspuns bravii vânători acestui apel; în curând și-au strâns din nou rân-

durile, batalionul ardea de dorința de a se arunca iarăși în foc. Mai apoi principele i-a dat ordin comandantului Diviziei 4 să păstreze cu orice preț poziția cucerită, să o întărească și, în caz că peste noapte inamicul din reductă este mai puțin vigilent, să exploateze acest lucru pentru un nou atac. După ce le-a comunicat tuturor comandanților de corp de armată că va petrece noaptea în bivuac deasupra Griviței, între liniile rusești și cele românești, principele s-a îndreptat călare spre lazaretele de campanie, unde soseau cu sutele răniții noștri. Admirabilă era tăria cu care-și suportau suferința soldații români. Aceia care mai puteau vorbi nu-și jeleau soarta, ci căutau doar să arate că ei și-au îndeplinit datoria de soldat. «Aici este pușca mea, domnule doctor», spuneau ei când medicul se pregătea să le cerceteze rana, «luați-o dumneavoastră ca să nu se spună că am aruncat-o sau am lăsat-o în mâinile turcilor.»“

În spatele unui deal, batalioanele românești făcuseră o scurtă pauză. Abia la ora cinci s-a observat apropierea coloanei rusești, care ar fi trebuit să atace în același timp, dar care pierduse drumul din cauza ceții. „Copii, înainte, altfel tot rușii iau reducta și noi rămânem de rușine!“ au strigat ofițerii, și pentru a treia oară au forțat cu înverșunare înaintarea pe direcția vest, în timp ce rușii presau spre est. Dar și acest atac a fost respins cu sacrificii teribile. Au căzut peste 1 000 de soldați și mai mult de 20 de ofițeri români. Nici rușii, conduși de generalii Krîlov și Skobelev, nu au obținut succese pe direcția lor de înaintare, suferind la rândul lor pierderile cele mai grele.

La ora șase seara, principele Carol a părăsit linia de foc, unde le adresase cuvinte de mângâiere răniților, și s-a dus călare la țar, care l-a întâmpinat

neliniștit, întrebându-l cum decurg ostilitățile. Principele, care permanent avertizase împotriva acestui atac pripit, relatează despre rezultatul trist al zilei, adăugând că speră ca măcar prima reductă de la Grivița să fie luată, întrucât dăduse ordin pentru un ultim asalt, și se aștepta – a mai spus el – ca ziua onomastică a țarului să se încheie, chiar dacă nu cu o victorie, măcar cu un succes! Încă în timpul acestei convorbiri, care l-a zguduit profund pe țar, sosi în goană mare, pe un cal acoperit de spume, un ofițer de cazaci: aducea știrea că trupele turcești făcuseră o breșă la Plevna și înaintau pe șoseaua spre Grivița. Țarul fu sfătuit să plece imediat la cartierul său general și se retrase sub protecția escortei. La scurt timp după aceea s-a aflat că fusese o alarmă falsă. În timp ce se lăsa noaptea – o noapte sumbră, apăsătoare, plină de neliniștea așteptărilor și îndoielilor –, se auzea în continuare bubuitul tunurilor și păcănitul puștilor.

Principele Carol și marele duce Nicolae se întinseră lângă un foc împreună cu suita lor. Nu își spuseră un cuvânt; fiecare era ocupat cu gândurile sale grave, fiecare era conștient de situația plină de primejdii. Aici, la orele nouă, veni în galop un ofițer aducând vestea nemaisperată, dar atât de mult așteptată, că trupele române, și anume Batalionul 2 vânători, Regimentul 14 dorobanți, Regimentul 16 dorobanți și Regimentul 5 de linie, luaseră prima reductă de la Grivița, respingându-i pe turci într-o înverșunată luptă corp la corp, cucerind un drapel și cinci tunuri. Dar și această victorie fusese plătită scump.

Marele duce îl îmbrățișă pe principele Carol, care trimise imediat un mesager la țar pentru a-i transmite fericita veste. Pe o ploaie rece, mocănească, principele

Carol și marele duce Nicolae, îmbrăcați, petrecură noaptea la locul lor de observație. Până la ei ajungeau gemetele răniților, sfâșiind inimile celor doi, în timp ce focul tunurilor și al puștilor nu mai contenea, pentru că peste noapte turcii încercaseră să recucerească reduta Grivița, fiind însă respinși de români. La ora patru dimineata, ofițerii de ordonanță aduseră informații mai detaliate despre diferitele operațiuni militare, în urma cărora peste 16 000 de oameni, printre care 2 600 de români cu 59 de ofițeri, fuseseră scoși din luptă. Trupele erau complet epuizate, și cu mare îngrijorare se anticipa ce s-ar întâmpla dacă Osman Pașa ar întreprinde acum un atac în forță.

La ora unsprezece sosi țarul, îmbrățișându-l pe principele Carol și exprimându-i cea mai deplină prețuire pentru bravura tinerei armate române. Principele rămase toată ziua la punctul lui de comandă, pentru ca de aici să dea ordinele necesare. Noaptea el o petrecu la Poradim, vizitând a doua zi câmpul de bătălie, unde i se înfățișară scenele cele mai zguduitoare; ambulanțele erau prea puține și nu puteau veni în ajutorul tuturor, așa încât mulți dintre răniți au fost nevoiți să zacă mai mult de patruzeci de ore sub cerul liber, în timp ce nenumărați alții, care se găseau încă în bătaia focului inamic, nu au mai putut fi salvați, fiindcă Osman Pașa respinsese repetatele propuneri pentru un scurt armistițiu, menit a permite strângerea morților și răniților. După aceea, principele Carol și-a inspectat trupele, care l-au salutat cu entuziasm. Mai târziu s-a întâlnit cu țarul, iar în consiliul de război a cerut insistent să se adopte în fața Plevnei un comportament total defensiv până ce vor sosi întăririle necesare. Acum, statul-major rus înțelegea

în sfârșit câtă dreptate avusese principele când spusese că Plevna, înconjurată de douăzeci de redute puternice, nu poate fi luată cu asalt, mai ales că, dacă se ținea cont și de primele lupte, succesele neînsemnate de până acum costaseră peste 25 000 de vieți.

Pe cât de dureros resimțea principele Carol pierderile teribile suferite de armata sa, pe atât de mândru era el de vitejia arătată aici pentru prima oară de trupele sale, care nu se lăsaseră mai prejos de oastea rusă călită în lupte, ci căutaseră să se afle permanent în frunte, spre gloria eternă a drapelului românesc. Țarul Alexandru recunoscuse cu dragă inimă acest lucru, prinzând cu mâinile lui Crucea Sfântului Gheorghe la gâtul principelui și evidențiind în diploma de confirmare a conferirii acestei distincții faptul că trupele române au dat dovadă de un curaj eroic în acele lupte din 11 și 12 septembrie.

Acest curaj s-a manifestat din plin și la atacul pornit pe 18 septembrie asupra celei de-a doua redute de la Grivița; de aici, turcii tot încercaseră să recucerească prima redută. Trei batalioane au participat la asalt; după o scurtă luptă la baionetă, ele i-au alungat pe turci de pe liniile lor fortificate și au ajuns până la șanțul redutei, unde s-a încins o sângeroasă luptă corp la corp, din care românii au ieșit victorioși. Dar toate încercările de a escalada zidul înalt, abrupt, au eșuat sub focul nimicitor al turcilor, care aveau o mare superioritate numerică și, beneficiind de o acoperire sigură, trăgeau o salvă după alta. S-au făcut noi și noi încercări, dar numărul victimelor creștea tot mai mult, și până la urmă principele Carol, care asista la luptă de pe o colină din apropiere, a dat ordinul de retragere. Căzuseră 5 ofițeri și 123 de ostași

și subofițeri, iar 15 ofițeri și 420 de ostași și subofițeri fuseseră răniți.

Cavaleria română care opera la vest de Plevna ca să curețe de forțe dușmane acea zonă și să împiedice aprovizionarea cu trupe și alimente a înregistrat și ea câteva succese și i-a trimis principelui un stindard capturat de la cerchezi. În zilele următoare, principele Carol a făcut o serie de inspecții, punând peste tot lucrurile la punct și dând ordine să se iuțească executarea fortificațiilor de la pozițiile rusești și românești, pentru a forma un inel cât mai solid în jurul Plevnei și a-l împiedica pe Osman Pașa să iasă din încercuire. Dar, în ciuda tuturor măsurilor, unele întăriri și coloane cu provizii au ajuns totuși în fortăreață, deoarece ruga principelui Carol de-a aduce în zonă mai multe trupe rusești nu fusese ascultată. Abia la sfârșitul lui septembrie și începutul lui octombrie sosiră și acestea, eliberându-l pe principe de grija apăsătoare că ar putea să nu reziste unui asalt al lui Osman Pașa — asalt care ar fi devenit cu atât mai critic cu cât, ca urmare a unor furtuni violente, podul de peste Dunăre de la Nicopole fusese distrus, iar completarea trupelor și transportul proviziilor se desfășurau anevoios. Vremea a fost proastă în aceste săptămâni, ploaia și zăpada transformaseră totul într-o mlaștină, trupele trebuiau, în condiții de frig tot mai accentuat, să stea sub cerul liber și sufereau cumplit de tot felul de boli. Iată ce-i scria principele despre toate acestea soției sale: „Nici nu-ți poți închipui ce vreme avem de trei zile: ploaie și viscol, în plus o furtună rece dinspre nord și un noroi așa de lipicios, încât numai cu greu te poți mișca din loc. Sărmanii ostași suferă îngrozitor; dacă vremea nu se îmbunătățește

curând, vom avea atâtea bolnavi, încât rezervele nou sosite nu vor putea să umple golurile. În Europa, lumea n-are nici cea mai mică idee ce înseamnă să duci un război în Bulgaria; greutățile, lipsurile, eforturile și grijile sunt atât de cumplite, încât o campanie aici echivalează cu trei războaie în Occident!”

Din fericire, sănătatea principelui, în ciuda tensiunilor enorme, nu a avut de suferit. Adesea, rămânea toată ziua pe cal, mereu preocupat de binele trupelor, pe care le vizita și în cele mai îndepărtate avanposturi, expunându-se în repetate rânduri focului intens al inamicului. În sfârșit, în a doua jumătate a lui octombrie, vremea s-a ameliorat. Între timp sosiseră și alte întăriri, și cercul în jurul Plevnei s-a strâns din ce în ce mai mult, așa încât lui Osman Pașa i s-au tăiat toate legăturile din spate. La 26 octombrie, țarul Alexandru și-a mutat cartierul general la Poradim, unde principele Carol i-a pus imediat la dispoziție casa sa, el stabilindu-se la marginea satului într-o cocioabă sărăcăcioasă, acoperită cu paie, alcătuită numai din două odăițe umede și joase, nepardosite, în timp ce suita sa a trebuit să-și caute adăpost în niște barăci din apropiere.

În măsura în care i-o îngăduiau împrejurările războiului, principele purta o corespondență susținută cu soția sa, pe care o ruga stăruitor să se menajeze, deoarece principesa era absorbită complet de munca de îngrijire a răniților și bolnavilor din lazaretele bucureștene. Astfel, el îi scria la 14 octombrie: „Timp de opt zile, am avut o vreme groaznică, iar ostașii au suferit foarte mult din această pricină: cizmele le putrezeau în picioare din cauza zloatei; mulți dintre ei au suferit degerături la membre, și spitalele amenajate

în corturi nu îi pot adăposti pe toți bolnavii — din armata de vest, sunt peste 2 000! Pe vremea cea mai căinoasă am vizitat toate lazaretele și ambulanțele și i-am consolat pe bieții răniți, dintre care unii zăceau pe paie ude. Unii au murit încă din timpul transportului. Am pierdut vreo 300 de cai, și drumurile sunt presărate cu cadavre. Războiul se manifestă aici în forma lui cea mai brutală, și trebuie să ai nervi tari ca să vezi toate acestea. — Când i-am vizitat pe ostașii români în tranșee, stăteau în noroi și apă până la genunchi! Apoi, în multe locuri parapetele s-au prăbușit, așa încât oamenii noștri sunt expuși focului turcesc, și în ultimele zile am avut din nou mai mulți răniți. Cu toate acestea, s-a muncit și s-au instalat baterii noi; la ordinul meu, una dintre ele, aflată pe drumul acoperit al redutei, a tras primele focuri, la 600 de metri, iar turcii, care au avut unele pierderi, au ripostat imediat; când schimbul de focuri a devenit prea intens, am părăsit bateria ca să nu mă expun inutil. Colonelul Gaillard, care era cu mine, mi-a făcut după aceea reproșuri și mi-a spus că n-o să mă mai lase să merg în tranșee. O jumătate de oră mai târziu, un subofițer de artilerie cu care tocmai vorbisem, și care avea medalia pentru vitejie, a fost împușcat chiar pe locul pe care stătusem eu. — Toți au fost mai mult sau mai puțin bolnavi, numai eu, slavă Domnului, mă simt bine. M-am obișnuit cu greutățile și mă simt aici în elementul meu; adesea stau toată ziua pe cal, lucru de care se miră chiar și rușii.“

În cursul următoarelor săptămâni au fost ocupate înălțimile de la Gorni-Dubnik și cele ale Munților Verzi, astfel încât nu mai exista pericolul ca Osman Pașa să scape cu armata sa din încercuire. Acum nu

mai trebuia luată în calcul decât posibilitatea ca el să facă undeva o breșă, și pentru a împiedica acest lucru principele a luat măsuri cuprinzătoare, consolidând liniile destul de slabe, precum și unele fortificații. În timp ce în fața Plevnei s-a adoptat o atitudine de expectativă, principele Carol, pentru a-i tăia lui Osman Pașa ultima posibilitate de a primi ajutor din nord-vest sau sud-vest, le-a ordonat trupelor sale să ocupe Rahova – un oraș dunărean fortificat care putea sluji ca punct de concentrare a trupelor pentru Bulgaria vestică. După ce s-a efectuat cercetarea și recunoașterea terenului, s-a început din diferite părți atacul în ziua de 19 noiembrie. În ciuda focului intens, Regimentul 10 dorobanți a luat cu asalt prima redută și tranșeele, care au fost ocupate imediat, după care s-a continuat asaltul până ce s-a isprăvit muniția și trupele serios rănite au oprit înaintarea la căderea nopții. A doua zi, o ceață deasă a împiedicat orice operațiune. În noaptea următoare, garnizoana turcă a căutat să iasă din încercuire, năpustindu-se cu 2 000 de oameni asupra unui batalion românesc, care a rezistat trei ore inamicului superior numeric și a căutat apoi să respingă atacul prelungit, trecând el însuși cu uimitoare temeritate la asalt și punându-i pe fugă pe turci. Aceștia din urmă, în măsura în care n-au căzut sau n-au fost răniți, au căutat să scape printr-un vad al râului Skit, fiind urmăriți de cavaleria română, care a luat numeroși prizonieri și a capturat întregul convoi de muniții și provizii. Românii au intrat victorioși în Rahova, fiind întâmpinați cu bucurie de bulgari, care au salutat cu entuziasm ridicarea drapelului românesc pe zidurile de fortificație.

În cinstea acestui mare și important succes, principele Carol a dispus la 24 noiembrie ținerea unui serviciu divin de mulțumire în fața Plevnei. După tedeum, el a rostit o cuvântare înaintea trupelor sale, subliniind că eroismul soldaților români s-a confirmat din nou la ocuparea Rahovei, că sângele celor căzuți a fost vărsat pentru cauza sfântă a independenței și că este ferm convins că întreaga sa armată este gata de sacrificiu. De asemenea, principele a anunțat că va institui o medalie cu inscripția „Apărătorilor independenței României“ și și-a chemat trupele ca, în fața adversarului și în bubuitul tunurilor, să-și unească glasurile în strigătul de „Trăiască România liberă!“.

Principelui i-a fost satisfăcută dorința ca garnizoanele de la Rahova și Nicopole să fie asigurate de români, aceasta fiind o recunoaștere a faptelor de arme ale românilor – fapte de mare importanță nu numai sub aspect militar, ci și din punct de vedere politic.

Principele Carol desfășura o activitate neobosită pentru a fi sigur că trupele efectuează conștiincios serviciul de pază, inspectând chiar și cele mai îndepărtate poziții și punându-și în repetate rânduri viața în pericol. Cum avea o oră liberă, îi scria principesei, care își făcea mari griji pentru soțul ei. Despre experiențele trăite, principele știa să relateze într-un mod pe cât de simplu, pe atât de palpitant. La o asemenea scrisoare, principesa îi răspunse: „Ieri am primit scrisoarea ta – m-am bucurat de ea așa cum, după bezna nopții, călătorul prin pustiu se bucură de ivirea zorilor. Toate cuvintele tale le citesc de multe ori și le port cu mine peste tot!“ Principele îi povestea soției sale despre inspecțiile pe care le făcuse în cursul lunii noiembrie: „Cu statul meu major ruso-român mi-am

continuat excursiile dincolo de Vid, care nu au fost lipsite de pericole. La opt dimineața am plecat din Poradim pe ploaie și furtună, pe o vreme cu adevărat îngrozitoare; la ora zece eram la Vrbița, unde am rămas un timp la cartierul general român, după care am plecat mai departe la Riben, unde am sosit la ora unu. Am pus aici să mi se înhame la trăsură șase cai de artilerie, am redus escorta ca să evit orice vâlvă, am trecut apoi Vidul și am mers așa o oră de-a lungul vedetelor de călărași, care stăteau pe poziții la vreo 600 de pași de linia avanposturilor turcești; călătoria cu trăsura a fost extrem de interesantă, deoarece am putut să observ toate mișcările turcilor. La două și jumătate am sosit la Dolni-Netropol. Am inspectat aici fortificațiile amenajate de trupele noastre (brigada Cantili) și m-am deplasat la un punct de observație de unde puteam să văd podul de piatră de peste Vid de lângă șoseaua spre Sofia, care era bombardat puternic de artileria noastră. Dincolo de pod, turcii postaseră câteva batalioane și, fiindcă din aceasta se putea deduce că urmează un atac, trupele noastre se aflau toate cu arma la picior. — Priveliștea Plevnei de dincolo de Vid este foarte frumoasă; orașul este așezat pe fundul unei văi și e înconjurat de înălțimi care coboară abrupt spre Vid. Pe una dintre pante, care nu se vede de pe celălalt mal, am observat o tabără mare, cu peste o mie de corturi. Bateriile noastre de dincolo, totalizând peste 300 de tunuri, trăgeau salve, și noi vedeam ploaia de obuze căzând, în timp ce bubuitul și hurelul tunurilor se auzea abia după o jumătate de minut — o scenă de război de mare frumusețe! Lângă mine se afla o întregă suită de generali ruși. — M-am deplasat călare de la Dolni Netropol

la Gorni Netropol, unde am vizitat Brigada 2 din Divizia 4 românească, precum și o divizie de grenadieri nou sosită și o brigadă de cazaci. Toate trupele m-au primit cu urale nesfârșite; mi-a trebuit o oră ca să trec în revistă, călare, întreaga tabără, în care se adunaseră 16 000 de oameni. — La ora șase am cinat la statul-major al Diviziei 4 (general Racoviță). Fanfara Regimentului 5 a executat repertoriul ei cunoscut, chiar și piesa aceea pe care obișnuia s-o cânte în fața palatului, iar batalionul de vânători de la București a dat onorul. Am stat în bivuac în mijlocul trupelor, la patru kilometri de inamic, și am auzit toată noaptea răpăitul armelor mici și bubuitul tunurilor. Davila, care era cu mine, îmi aranjase un culcuș pe o brancardă, pe care m-am întins îmbrăcat. Noaptea s-a pus o beznă deasă și a plouat tare, ceea ce ar fi ușurat un atac, așa încât s-au luat măsuri pentru a întârzi paza taberei. Eu am dormit însă foarte bine sub cort.“ — Iar relatarea despre cele trăite în ziua următoare se încheia astfel: „Pe drumuri desfundate și sub o ploaie puternică, am ajuns cu chiu, cu vai, pe la opt seara, la ambulanța mare a lui Davila, unde am petrecut noaptea. Davila s-a îngrijit imediat de mâncare caldă, ceea ce a fost cu atât mai bine-venit, cu cât noi eram înfrigurați și uzi până la piele. Foarte obosiți — călăriserăm opt ore pe ploaie —, ne-am dus să ne odihnim. Eu am dormit excelent, firește, îmbrăcat; timp de 56 de ore nu am dat jos hainele de pe mine.“ — În fine, la 21 noiembrie principele îi scria soției sale: „Alaltăieri s-a ținut în fața Plevnei un serviciu divin de mulțumire pentru ocuparea Karsului. A fost foarte frumos. Ne aflam pe un platou de unde se puteau vedea bine pozițiile de la Plevna și majoritatea

bateriilor. Trupele au fost postate pe toată linia, fanfarele cântau, toate bateriile trăgeau, dar, cu toate acestea, bubuitul tunurilor a fost acoperit de uralele nesfârșite ale soldaților. Adaugă la acestea frumoasele cântece ale corului imperial, și noi toți în genunchi rugându-ne: a fost un moment înălțător și emoționant. Turcii au crezut că plănuim un atac și au stat și ei gata de luptă. După ceremonie m-am deplasat călare la diferite baterii. Când am ajuns pe platoul de la Radicevo, turcii și-au îndreptat proiectilele în direcția mea; un șrapnel a căzut în escortă, dar nimeni nu a fost rănit. Bateriile rusești aflate în spatele meu – 36 de tunuri – au tras atunci și ele mai multe salve, așa că am fost învăluiți de un fum dens. Grenadele zburau fluierând și şuierând pe deasupra capului meu, nu mai puteam distinge din ce direcție veneau. Am călărit spre bateriile rusești, care continuau să tragă, și am fost întâmpinat acolo de un general de brigadă de artilerie. El mi-a spus că turcii nu mai trăseseră de paisprezece zile în direcția aceasta și m-a rugat să părăsesc zona periculoasă.“

Luna decembrie începuse cu mari furtuni, care au provocat distrugerea parțială a podului de la Nicopole; aceasta a îngreunat legătura cu spatele frontului, ceea ce s-a tradus printr-o penurie de alimente și printr-o lipsă acută de fân și de lemne. În cvartirul principelui Carol condițiile erau mizerabile. Încăperile minuscule se umpleau de fum îndată ce încercai să le încălzești, și prin multe locuri pătrundeau înăuntru ploaia și zăpada. Șoselele erau desfundate și deplasările se făceau de trei ori mai lent decât până acum.

Marele duce Nicolae insista să se reia în forță atacurile asupra Plevnei, însă principele Carol se împotri-

vea acestei idei, considerând că Osman Paşa nu avea cum să mai reziste mult timp şi că, prin urmare, nu avea rost să se declanşeze o ofensivă care s-ar fi soldat cu mari pierderi de vieţi omeneşti. Intuiţia principelui avea să se confirme şi aici. În zorii zilei de 10 decembrie, principele Carol primi veşti despre mari mişcări ale trupelor turceşti; totul indica o încercare de ieşire din încercuire. Imediat, el plecă în grabă la Griviţa, iar acolo fu informat că turcii evacuasera reducta a doua, pe care românii o şi ocupaseră. În aceste condiţii, principele ordonă ca Divizia 2 să înainteze pe toată linia. Totul prevestea o luptă hotărâtoare. Din diferite părţi răsună bubuitul tunurilor şi se auzea răpăitul salvelor de puşcă. Cu fiecare minut, vuietul creştea, luând proporţiile unei larme asurzitoare. După ce auzi că turcii ar fi luat o reductă rusească, principele ordonă şi Diviziei 4 să înainteze în direcţia inamicului. De pe o înălţime făcu un tur de orizont asupra întregului teren, dând de aici următoarele ordine şi informându-l permanent pe ţarul Alexandru prin scurte telegrame despre desfăşurarea bătăliei.

Din nou, românii s-au aruncat în luptă cu hotărâre şi curaj; au asediat Opanezul şi au cucerit două reducte, iar cea de-a treia, care dispunea de 7 000 de oameni şi 6 tunuri, s-a predat — o veste care l-a umplut de bucurie pe principe. În diferite locuri, turcii obţinuseră avantaje considerabile, dar apoi forţele ruso-române i-au împins înapoi, provocându-le pierderi grele, o contribuţie importantă având-o bateriile care nu şi-au oprit focul în nici un moment.

Poate că ieşirea din încercuire ar fi izbutit dacă s-ar fi dat curs dispoziţiilor lui Osman Paşa. Acesta îşi împărţise armata în două corpuri de câte 20 000

de oameni; cel dintâi, aflat sub conducerea sa, urma să străpungă liniile de dincolo de Vid, iar cel de-al doilea urma să înainteze după două ore, timp în care trebuia să acopere flancurile și spatele primului corp de armată. Osman Pașa a rezistat în mijlocul celei mai teribile ploi de gloanțe. Calul său a fost împușcat în burtă, și el însuși s-a ales cu o rană la picior. Degeaba a așteptat el apropierea celui de-al doilea corp de armată, pentru ca, împreună cu acesta, să forțeze înaintarea. Acest corp era angajat într-o luptă crâncenă cu românii și, suferind pierderi grele, a înțeles că orice rezistență era de-acum zadarnică, căci trupele românești îi împingeau pe turcii de la Plevna într-o vale situată între oraș și malul drept al Vidului – vale care se umpluse cu mii de căruțe și cu grupuri compacte de orășeni dornici să se alăture lui Osman Pașa. În îmbulzeala aceasta cădeau neîncetat grenadele bateriilor românești, ceea ce agrava confuzia. Astfel, unități întregi ale armatei turcești au început să se predea; panica era tot mai mare, mai ales că, după rănirea lui Osman Pașa, s-a răspândit vestea de groază că acesta căzuse în luptă.

La ora amiezii, principele Carol își părăsise poziția și se dusesese la locul de bătălie dintre Bukova și Opanez, unde i se oferă o imagine panoramică pe cât de răscolitoare, pe atât de pitorească a teribilei înclăștări. Un ofițer venind în goana calului îi aduse atunci principelui vestea că Osman Pașa vrea să se predea cu întreaga lui armată; comandantul turc îi comunicase acest lucru colonelului român Cerchez, care, în fruntea Regimentului 3 de linie, avansase până la acea colibă de pe malul drept al Vidului în care fusese adus Osman Pașa și capturase nenumărați turci.

Aflând veștile, principele Carol se sui pe cal și se deplasă împreună cu statul său major la acel pod peste Vid, fiind salutat pretutindeni de trupele române victorioase. Dar pe cât de mândru era principele de acest nou succes al armatelor românești, pe atât de puternic îl impresiona mizeria de care se izbea în drumul său, astfel încât nu-și putea reprima o adâncă compasiune pentru inamic. Trecu călare pe lângă lungi convoaie de prizonieri, printre morți și răniți; nu se putea înainta decât la pas. În apropierea podului peste Vid îi ieși în față o trăsură deschisă, însoțită de o escortă a Regimentului 3 călărași: înăuntru se afla Osman Pașa, comandantul capturat. Când i se spuse că se apropie principele Carol, el se ridică în picioare, în ciuda durerilor. Principele îi strânse mâna îndelung, exprimându-i în cuvinte sincere aprecierea pentru vitejia sa și a trupelor sale și interesându-se de rana de la picior. În această clipă sosi și marele duce Nicolae, care-l îmbrățișă emoționat pe principe și, întorcându-se apoi spre Osman Pașa, îi adresă și el cuvinte de apreciere pentru apărarea vitejească a Plevnei. Comandantul turc fu dus mai departe, iar principele Carol și marele duce se înțelesesă asupra măsurilor care trebuiau luate în continuare. Apoi principele călări spre Plevna, iarăși prin mijlocul furnicarului de prizonieri, fugari, învingători. Peste tot auzai vaiete, strigăte, gemete, implorări, peste tot vedeai morți și răniți, căruțe răsturnate, arme abandonate, femei tânguindu-se și copii plângând. Tabloul era completat de manifestările de bucurie ale trupelor rusești și românești la apariția principelui și de muzica veselă de marș a batalioanelor ce înaintau.

Plevna părea un oraș abandonat. Orientarea era anevoioasă pe străduțele înguste, se lăsa întunericul,

și numai cu greu s-a găsit din nou ieșirea; ici și colo cădeau gloanțe răzlețe și, fiindcă trebuia să se țină seama de disperarea soldaților turci rămași în urmă, anturajul principelui începuse să-și facă griji. În sfârșit, cu ajutorul unui adolescent bulgar, s-a găsit drumul spre Grivița. Când s-a ajuns în apropierea Griviței, principele a urcat în primul vehicul care i-a ieșit în cale, deoarece propria sa trăsură, precum și escorta sa se pierduseră în întuneric și aglomerație. În noaptea deasă nu s-a putut înainta decât la pas printre obstacole de tot felul – morți și răniți care se tânuiau și implorau ajutor, tunuri, căruțe cu muniție, care răsturnate.

Sosind la Poradim cu puțin înainte de ora zece, principele se îndreptă imediat spre tabăra țarului, care se dusesse deja la culcare. Principele îl trezi însă ca să-i dea detalii despre mult așteptata victorie. Suveranul rus îl îmbrățișă cu multă căldură și strigă bucuros în nemțește: „Scopul ți-l atingi perseverând!“ Apoi ceru să i se relateze întreaga desfășurare a evenimentelor. Înfrigurat și flămând – căci nu mâncase nimic toată ziua –, dar și din cale-afară de obosit, principele sosi la cvartirul său. Dar surescitarea era prea mare ca să se mai poată gândi la somn: căderea Plevnei și predarea armatei lui Osman Pașa constituiau un punct de cotitură în acest război, căruia i se putea prevedea acum un sfârșit rapid, întrucât marile efective adunate în fața Plevnei puteau fi dirijate numaidecât spre alte puncte, mai ales spre Șipka, unde situația era în continuare amenințătoare.

Întreaga dimensiune a succesului s-a putut vedea a doua zi: 40 000 de prizonieri – printre aceștia aflându-se 10 pași, 128 de ofițeri superiori și 2 000 de ofițeri

inferiori —, 77 de tunuri, precum și numeroase arme și drapele căzuseră în mâinile trupelor aliate. În prima parte a aceleiași zile avu loc un tedeum. Între timp, țarul îl decorase pe principele Carol cu Ordinul „Sfântul Andrei“, o distincție acordată foarte rar, ocazie cu care îi adresase următoarele cuvinte: „L-ați meritat cu adevărat și vreau să vă mulțumesc pentru ajutorul dumneavoastră.“ După tedeum, principele l-a însoțit pe țar la Plevna, unde acestuia din urmă i se amănase o casă burgheză. Acolo, împreună cu anturajul imperial, s-a luat dejunul. Cu acest prilej, țarul a rostit un toast cordial pentru principele Carol și ostașii români, pe care i-a numit „aliații noștri“. Aici, în prezența marelui duce Nicolae și a principelui Carol, țarul l-a primit și el pe Osman Pașa, căruia, ca semn al înaltei sale stime, i-a restituit sabia. Deoarece suita imperială se temea pentru siguranța țarului din cauza nenumăraților prizonieri, acesta l-a delegat pe principele Carol să le mulțumească în numele său trupelor victorioase. Primit peste tot cu entuziasm, principele a ajuns la Poradim abia la o oră târzie din noapte, după ce iarăși i se perindaseră prin fața ochilor scene cutremurătoare.

În zilele următoare, principele primi felicitări din toate colțurile lumii. Țarul Alexandru îi adresă o scrisoare în care îi comunica și pe cale oficială că, acum, când Plevna a fost luată după o rezistență de cinci luni și eforturile trupelor aliate au fost încununuate de succes, îi conferă principelui Ordinul „Sfântul Andrei“ cu spade. Țarul adăuga că face acest gest în amintirea rolului jucat de principele Carol în această campanie, precum și ca semn al sincerei sale prietenii. Curând după aceasta sosi o depeșă a împăratului

german: „Cu cel mai mare interes am urmărit operațiunile tale și vitejia trupelor române. Nu-ți pot spune îndeajuns cât mă bucur pentru realizarea ta. Permite-mi să-ți confer, în semn de recunoaștere, Ordinul *«Pour le Mérite»*. Cum știi ce înaltă apreciere se dă acestui ordin în armata mea, conferirea lui va fi în mod sigur importantă pentru tine. De câte pericole, încercări, eforturi ai avut tu parte împreună cu trupele tale până să poți sărbători căderea Plevnei! Fie ca Dumnezeu să fie în continuare alături de tine. Wilhelm.“

Printr-un ordin de zi redactat în cuvinte sincere, principele Carol își luă rămas-bun de la trupele rusești aflate până atunci sub comanda sa, iar prin ordinul de zi din 14 decembrie se adresa soldaților săi:

„Ostași,

Străduințele voastre, nobilele și eroicele suferințe ce ați îndurat, sacrificiile generoase ce ați făcut cu sângele și cu viața voastră, toate aceste au fost răsplătite și încununate în ziua în care îngrozitoarea Plevnă a căzut înaintea vitejiei voastre, în ziua în care cea mai frumoasă oaste a Sultanului, cel mai ilustru și brav general al său, Osman Biruitorul, au fost biruiți și au depus armele înaintea voastră și a fraților voștri de glorie, soldații Majestății Sale Împăratului Rusiei. – Povestea faptelor mărețe ale trecutului voi ați îmbogățit-o cu povestea faptelor nu mai puțin mari ce ați săvârșit, și cartea veacurilor va păstra, pe neștersese ei foi, numele acestor fapte alături de numele vostru. – În curând vă veți întoarce în țară, purtând fiecare scris pe pieptul său virtutea sa de oștean și devotamentul său pentru patrie, «Crucea trecerii Dunării» și medalia «Apărătorilor independenței României». Atunci când veți ajunge la căminurile voastre,

în orașele, satele și cătunele în care v-ați născut, veți spune părinților, fraților, rudelor voastre, ce ați făcut pentru țară. Bătrânii vă vor asculta amintindu-și de vremile de mărire ale neamului românesc, de care, din moși-strămoși, au auzit; tinerii vor vedea în voi exemplul însuflețit al datoriilor lor viitoare, iară măreața figură a României va privi mândră și liniștită că veșnică-i va fi viața pe cât va avea fi cu inimi calde și brațe voinice ca ale voastre. — În numele țării, Domnul și Căpetenia voastră vă mulțumește și vă dă fiecărui din voi sufletească îmbrățișare a vitejilor. [...]

Carol¹

Înainte de a părăsi teritoriul bulgar, țarul Alexandru a asistat la Plevna la o mare defilare a tuturor trupelor, din care făceau parte și 16 000 de români. La paradă a fost prezent și principele, căruia țarul i-a exprimat bucuria că poate să salute încă o dată vitezele regimente românești. După dineul care a avut loc seara la Poradim, țarul a avut o convorbire mai lungă cu principele în biroul său, asigurându-l că atunci când se va încheia pacea România nu va fi nedreptățită și că el își va aminti de sacrificiile pe care le-a făcut această țară. Țarul a mai spus că apreciază la justa lor valoare dimensiunea acestor sacrificii, arătând în cuvinte cordiale că s-a atașat foarte mult de principe în această importantă perioadă trăită împreună și că este extrem de bucuros că a putut să se convingă de calitățile excepționale ale acestuia. Principele Carol și-a exprimat, mișcat, profunda grațitudine și și-a legat speranța de perspectiva invitării României la negocierile de pace. La aceasta, firește, țarul nu a

1. *Ibidem*, p. 270 (n. red.).

răspuns decât că el va avea în vedere asigurarea poziției României în ordinea juridică internațională, pe care, a adăugat el, o va recunoaște fără îndoială întreaga Europă. Apoi, îmbrățișându-l cordial pe principe, și-a luat la revedere. A doua zi, la șapte dimineăta, principele nu și-a refuzat plăcerea de a-i ține țarului companie călare încă o bună bucată de drum.

Apoi însă s-a pus un viscol groaznic, și principele a fost nevoit să-și amâne plecarea. În plus, podul de la Nicopole era iarăși de nefolosit, ceea ce a dus din nou la lipsuri în aprovizionare, astfel încât rațiile au fost micșorate chiar și la cartierul general al principe-lui. Zăpada pătrundea prin toate crăpăturile pereților și prin acoperișului căsuței sărăcăcioase în care locuia domnul român; cu greu mai rezista această construcție firavă la izbiturile viforنیței; în încăperile afumate era ghețarie, iar noaptea trebuia pus un scaun pliant peste cuvertura de pat, ca să n-o ia vântul. Cu profundă tristețe se gândea principele la bieții lui ostași, care plecaseră la Dunăre pentru a-i escorta pe prizonieri și care erau expuși fără apărare îngrozitoarelor intemperii. Nici măcar în Poradim nu se putea circula, pe ulița satului zăceau în zăpadă numeroasele victime ale gerului – țărani, căruțași, animale de tracțiune.

După câteva zile, viforul se opri, iar în dimineăta de 22 decembrie, pe un ger de 18 grade sub zero, principele plecă din Poradim înspre Nicopole. Pentru că nu s-a putut face rost de o sanie, i s-au înhămat opt cai la o trăsură. Prin zăpada compactă nu se putea înainta decât la pas. Drumul era greu de descoperit și, de aceea, adesea s-a mers de-a dreptul peste câmp. Peste tot zăreai turci înghețați, cu greu se târau lungile convoaie de prizonieri, dintre care mulți se pră-

buseau de epuizare fără ca soldații din escortă să le poată acorda vreun ajutor, deoarece și ei se temeau pentru viața lor, mai ales că unii dintre ostașii români muriseră pe drum. Priveliștea era așa de sfâșietoare, încât principelui îi era greu să privească în jur; la ora două după-amiază, când s-a ajuns la Muselim Selo, el s-a urcat pe cal, ca să nu treacă cu trăsura peste cei prăbușiți și ca să scape mai repede din acest iad. Dar cu cât mergea mai departe, cu atât se înmulțeau morții și muribunzii; în unele locuri vedeai cum făcuseră popas într-o vâlcea sau lângă un foc minuscul și cum moartea îi surprinsese acolo în grup. Chiar și calul principelui se cabra și nu mai voia să meargă peste cadavre. Drumul era blocat de leșuri, iar priveliștea înfiorătoare depășea orice plăsmuire a fanteziei. Principele mai degrabă ar fi închis ochii, însă trebuia să fie cu mare băgare de seamă ca să nu cadă; adesea cobora de pe cal și mergea pe jos o bucată de drum, căci vântul foarte rece făcea să-ți înghețe sângele în vine. Aceste ore i s-au părut fără sfârșit, ba chiar și ororile de pe câmpul de luptă păleau în comparație cu tabloul cumplit din fața sa. Cu cât se apropia de Nicopole, cu atât creștea numărul celor prăbușiți în zăpadă. Străbătând această alee de cadavre, inima principelui se umplu de cea mai profundă durere.

La apusul soarelui, principele ajunsese în sfârșit la fortăreață, unde fu primit cu bucurie, dar, oricât i-ar fi plăcut să zăbovească în cercul ofițerilor săi, mândri de a-l avea în mijlocul lor pe comandantul victorios, în sufletul lui nu putea să mijească nici o bucurie, căci din șanțurile de apărare, devenite adăpost pentru multe mii de prizonieri turci, veneau prin noapte strigătele și vaierele nefericiților. Fortăreața era suprapopulată

și se ducea lipsă de haine călduroase, de combustibil și de pâine, astfel încât frigul pătrunzător se asocia cu foamea cea mai chinuitoare. La 22 de grade sub zero, cei mai defavorizați de soartă trebuiau să rămână sub cerul liber, și te puteai aștepta oricând la o faptă disperată, întrucât cei 11 000 de prizonieri aflați aici nu erau păziți decât de 1 800 de români.

În ziua următoare, pe 23 decembrie, principele trecu Dunărea. Traversarea aceasta a făcut-o într-o șalupă cu aburi, deoarece podul încă nu fusese refăcut. Fluviul purta mari sloiuri de gheață, iar barca minusculă a fost de mai multe ori pe punctul de a se zdrobi de ghețuri, astfel încât principele stătea cu ochii-n patru, gata să sară la nevoie peste bord, pe sloiurile plutitoare. Mai mult de o oră a durat această trecere periculoasă, care a fost urmărită cu sufletul la gură de pe malul românesc, unde prim-ministrul Brătianu era înconjurat de o mulțime de oameni. Cu atât mai puternică a fost explozia de bucurie atunci când, după o lungă absență, principele Carol a pășit din nou pe pământul patriei. Toată lumea s-a strâns în jurul lui, aducându-i omagii entuziaste.

După ce a trecut prin Turnu Măgurele, unde a vizitat lazaretele, prin Costești și Pitești, unde peste tot s-au repetat scenele de primire entuziastă, principele a sosit la Titu. Aici, după patru luni lungi, pline de neliniște, și-a îmbrățișat soția și, împreună cu ea, și-a făcut o oră mai târziu intrarea solemnă în București. Era amiaza zilei de 27 decembrie. În capitală, casele fuseseră minunat împodobite, iar populația, umplând până la refuz străzile, îl ovaționa cu un entuziasm de nedescris pe învingătorul întors acasă. De la Mitropolie, unde s-a ținut un tedeum, perechea

princiară s-a dus la Camera unde, într-o atmosferă sărbătorească, reprezentanții poporului le-au urat bun venit domnului și soției sale. În picioare, sub baldachinul tronului, principele, profund emoționat, a ținut în fața Corpurilor Legiuitoare o cuvântare în care a făcut o scurtă trecere în revistă a celor unsprezece ani ai domniei sale, arătând cât este de mândru de faptul că acum s-au împlinit dorințele cele mai fierbinți ale anului 1866. El a mai spus că, în urmă cu unsprezece ani, primul lucru pe care l-a făcut a fost să vină în mijlocul reprezentanților poporului – un popor care, în greaua perioadă recent încheiată, a fost unit în cuget cu el și care a fost cuprins de bucurie la auzul faptelor glorioase ale armatei române; că este mândru să se afle în fruntea aceste națiuni dârze, care n-a pregetat să-și verse sângele pentru a-și dobândi independența. Apoi, și-a încheiat cuvântarea cu cuvintele: „Dumnezeu să binecuvânteze România de sine stătătoare și să întărească pururea viteaza noastră armată!”¹ În numele Camerei, C.A. Rosetti i-a mulțumit principelui pentru tot ce a făcut pentru țara care i-a încredințat odinioară destinele ei tocmai fiindcă știa că el se trage din neam de eroi. Oratorul a mai spus că acum a devenit evident pentru toată lumea că urmașii vulturilor tot vulturi sunt și ai stejarelor tot stejari, și că principele aparține acelei clase de oameni care știu să-și conducă poporul spre culmile măreției. Rosetti și-a continuat discursul spunând că istoria nu se va mărgini să elogieze gloria militară pe care și-a cucerit-o domnitorul Carol, ci, înainte de toate, îl va prezenta ca pe un exemplu nemaiauzit în analele popoarelor, ca domnitor al unei țări mici care

1. *Ibidem*, p. 273 (n. red.).

a înțeles să-i păstreze acesteia neatinse toate libertățile și drepturile, în condițiile inundării ei de către o mare armată străină și în mijlocul încercărilor unui mare război. În încheiere, Rosetti i-a urat bun sosir comandantului de oști și i-a mulțumit principesei, care fusese „blânda mângâiere a răniților“.

Cu aceste din urmă cuvinte, președintele Camerei a dat o caracterizare justă eforturilor principesei, care, în săptămânile și lunile din urmă, se implicase permanent în activitatea de îngrijire a răniților și bolnavilor, nemafind principesă, ci numai soră de caritate, ajutând și aducând alinare de dimineața până seara, necunoscând nici o oboseală și stând alături de medici când era vorba de operații riscante. Apreciind cu cea mai mare căldură această activitate plină de abnegație, principele Karl Anton i-a scris fiului său: „Despre Elisabeta se spun de asemenea numai cuvinte de laudă și admirație; toată lumea apreciază eroismul cu care s-a dedicat dificilelor ei îndatoriri“, iar prințul moștenitor german sublinia la rândul său într-o scrisoare: „Despre activitatea devotată a Elisabetei de îngrijire a bolnavilor auzim permanent, spre bucuria noastră cea mai mare, căci nimic nu-ți poate aduce mai multă apreciere decât faptul de a da un asemenea exemplu.“ Într-un alt mesaj scris, prințul moștenitor german evoca activitatea glorioasă a principelui Carol: „Nespus de fericit am fost când împăratul mi-a comunicat că ți-a conferit Ordinul «*Pour le Mérite*», căci îl meriți cu adevărat. Nu obosesc să subliniez cât de mândru sunt că unuia din neamul nostru i-a fost dat să fie curtat și chemat în ajutor de către ruși, și că a fost nevoie de o armată ruso-română pentru a decide soarta Plevnei.“

Primele zile ale anului 1878 au adus știrea despre trecerea rușilor peste Balcani și despre luptele victorioase de la Șipka. Trupele române rămase pe teritoriul bulgar s-au acoperit din nou de glorie în cursul lui ianuarie, cucerind Vidinul puternic fortificat și apărat. Românii au luat cu asalt o redută după alta, au împresurat complet Vidinul după grelele lupte din 24 și 25 ianuarie și au început apoi bombardarea orașului, care a capitulat pe 23 februarie.

La 4 februarie, între Rusia și Turcia s-a încheiat la Adrianopol un armistițiu la care, în ciuda unor demersuri stăruitoare, împuternicitul român nu a fost invitat. Un asemenea gest a fost de natură să întărească zvonurile mai vechi că Rusia va cere să i se returneze cele trei județe basarabene revenite României prin Tratatul de la Paris, și acest lucru s-a confirmat foarte curând prin depeșele reprezentantului român la Sankt-Petersburg, reprezentant căruia, într-o discuție despre chestiunea basarabeană, contele Gorceakov i-a răspuns: „Orice argumente ați invoca, hotărârile noastre nu le puteți modifica dumneavoastră, căci ele sunt de neclintit. Dumneavoastră vă aflați în fața unei necesități politice!“ Declarații asemănătoare făcuse și țarul, la fel contele Ignatiev, care încă mai zăbovea la București.

Vestea despre această revendicare rusească a răscolit în modul cel mai profund toate straturile popoului român. În ședințe secrete, Camerele au decis că România trebuie să lupte cu arma în mână pentru a-și apăra integritatea. Acest lucru a fost subliniat categoric în ședința publică din 11 februarie, în care s-a făcut referire la convenția încheiată cu Rusia, convenție prin care această țară garanta indivizibilitatea

României. Cu acest prilej s-a adoptat în unanimitate o declarație în care se afirma că reprezentanții poporului sunt decizi să apere inviolabilitatea teritoriului României și că ei nu vor accepta înstrăinarea vreunei părți a acesteia sub nici o formă, nici măcar în schimbul unor compensații sau despăgubiri teritoriale. În popor ostilitatea față de Rusia creștea de la o zi la alta, și a fost nevoie de întreaga moderație, inteligență și experiență politică a principelui Carol pentru ca situația să nu se acutizeze în cel mai amenințător mod, căci el a căutat întotdeauna să nu provoace Rusia și să-și rețină consilierii de la acte necugetate. În schimb, a încercat ca, prin mesaje directe către capete încoronate și guverne prietene, să le determine pe acestea să exercite o influență favorabilă asupra imperiului vecin – ce-i drept, fără succesul sperat. Cu toate acestea, principele și-a continuat eforturile pentru a-i face pe ruși să-și schimbe revendicările, adresându-se țarului Alexandru și marilor duci prieteni, însă guvernul rus a perseverat în cererea sa, iar principele Gorceakov, cancelarul imperial, a declarat de mai multe ori că România se plânge în zadar, că recuperarea celor trei județe basarabene este voința neclintită a țarului, dar că acesta este gata ofere României o compensație, anume să-i lase Dobrogea; Rusia, a precizat principele Gorceakov, va negocia această chestiune direct cu România, iar dacă aceasta din urmă continuă să fie neconcesivă, ținutul în cauză i se va smulge pur și simplu, fără nici o despăgubire. Cu altă ocazie, Gorceakov nu s-a sfiit să declare că, dacă România va protesta împotriva articolului cu pricina al Tratatului de pace de la San Stefano sau chiar se va opune executării lui, trupele rusești vor ocupa România și vor dezarma armata română.

Când i s-au comunicat declarațiile cancelarului imperial rus, principele a ordonat să se telegrafieze imediat la Sankt-Petersburg generalului Ghica, reprezentantul României, ca acesta să-i transmită principelui Gorceakov următoarele: „Principele României nu poate să presupună că acele amenințări emană de la țară; răspunsul său este că o armată care a luptat în fața Plevnei sub ochii țarului Alexandru II poate fi, probabil, nimicită, dar nu dezarmată.“ Aceste cuvinte bărbătești, răspândite rapid, au întărit și mai mult simpatiile pentru România, simpatii pe care le simțeați peste tot în străinătate, dar care, din păcate, nu au avut nici o influență asupra hotărârilor rusești. Revendicările Rusiei au fost acceptate de Congresul întrunit la Berlin la începutul lui iunie, chiar dacă și acolo cei doi miniștri români, Brătianu și Kogălniceanu, pledaseră cu cea mai mare înflăcărare pentru cauza României. Curând după aceea, niște depeșe soosite de la Berlin au anunțat că, în împrejurările date, Congresul nu recunoaște independența României decât cu condiția emancipării evreilor și a cedării Basarabiei către Rusia și că România va primi în schimb Gurile Dunării cu Insula Șerpilor și Dobrogea până la linia Silistra-Mangalia.

La acest moment, principele Carol ajunsese cu soția la Sinaia, după ce făcuse o vizită în Mica Valahie. La auzul veștilor, el s-a întors la București pentru a discuta cu miniștrii săi situația, care între timp devenise așa de amenințătoare, încât armata română rămăsese sub arme. Pe cât de profund regreta principele că trebuie să cedeze o bucată din trupul țării, pe atât de bine înțelegea că orice rezistență ar fi fost periculoasă pentru România. Prin urmare, și-a îndemnat consilierii

să fie înțelegători. Treptat, aceștia și-au revizuit opinia, înțelegând avantajele pe care le culegea România din posesiunea asupra unei bucăți de litoral și asupra întinderilor de pământ de la coastă până la malul drept al Dunării. În Camere au avut loc dezbateri aprinse, dar până la urmă deciziile Congresului de la Berlin au fost acceptate.

Între timp, principele Carol dispusese deja demobilizarea armatei, care la 20 octombrie și-a făcut, sub conducerea sa, intrarea solemnă în București, în aplauzele și ovațiile populației venite de aproape și de departe. La intrarea în capitală, la al doilea rond al Șoselei, fusese ridicat un splendid arc de triumf, în fața căruia primarul și ministrul de interne – unul în numele orașului, celălalt în numele tuturor delegațiilor din țară – l-au salutat pe eroicul comandant al armatei române, salut la care principele a răspuns: „Dragostea și bucuria cu care capitala și țara întreagă, prin delegații săi, primește astăzi armata, este cea mai frumoasă răsplătire pentru tot ce ea a răbdat pe câmpiile din Bulgaria. În numele bravilor oșteni, vă mulțumesc din toată inima pentru strălucita întâmpinare ce le faceți și pentru cuvintele pline de patriotism ce ne-ați adresat. Da! mândră poate fi țara de fii săi. Cu încredere au mers la luptă; ca voinici s-au întors. De aci înainte fie liniștită scumpa noastră patrie: un popor care și-a vărsat sângele pentru independența sa, cu eroism va lupta ca să întărească și să trăiască iubita noastră Românie de sine stătătoare.”¹

Explozia de entuziasm produsă de aceste cuvinte s-a propagat printre miile de oameni odată ce princi-

1. *Ibidem*, pp. 293–294 (n. red.).

pele a călărit mai departe în fruntea trupelor sale; s-a înaintat de-a lungul Șoselei și pe strada principală, botezată acum Calea Victoriei, până la Piața Teatrului, unde a avut loc defilarea și au fost prezentate și tunurile capturate.

Majoritatea statelor au recunoscut independența României, și s-a hotărât înființarea de legații românești pe lângă puterile europene. Guvernul l-a rugat pe principe să accepte titlul de „Alteță Regală“, argumentând că acesta corespunde în mai mare măsură poziției și demnității sale. În a doua jumătate a lui noiembrie s-a efectuat luarea în posesie a Dobrogei. Principele s-a referit la acest act în mesajul său din 27 noiembrie, la deschiderea Corpurilor Legiuitoare. El a declarat că orice pericol de război a dispărut și că România a fost primită în familia statelor europene, apoi a zăbovit asupra faptului că, pe cale constituțională, Camerele pot satisface așteptările Europei eliminând din pactul fundamental al țării inegalitatea politică pe criterii religioase. Principele a subliniat că o asemenea inegalitate nu mai este compatibilă cu acest secol luminat, arătând în continuare că se au în vedere o nouă împărțire a pământului către țărani, precum și alte importante îmbunătățiri în viața internă a statului, nu mai puțin în organizarea armatei.

Astfel, după grele lupte interne și externe, anul 1878 s-a încheiat mulțumitor pentru România. A fost un an plin de evenimente, care, deși nu scutit de amarnice dezamăgiri, a fost totuși unul victorios și glorios pentru țară, ca și pentru principe. În zilele și ceasurile cele mai grele, în toiul luptei pentru patrie și în mijlocul vrajbei ascunse, principele s-a dovedit a fi, cu fapta și cu sfatul, un conducător înțelept și hotărât.

XI

România devine regat

Controverse ruso-române – Hotărârile Congresului de la Berlin – Basarabia și Dobrogea – Reglementarea chestiunii evreiești și răscumpărarea căilor ferate – Marile puteri recunosc România – Avânt intern – 10/22 mai 1880 – Perechea princiară vizitează patria germană – Primire la Berlin – La împăratul Wilhelm și la principele de Bismarck – Reglementarea succesiunii – Memoriul lui Dimitrie Sturdza – Hotărârea Camerelor de a proclama România regat – 25 martie 1881 – Deputații omagiază perechea princiară – Cuvântarea principelui Carol – „Trăiască Regele! Trăiască Regina!” – Solemnitatea încoronării la 10/22 mai 1881 – Procesiunea încoronării – În Mitropolie și în fața acesteia – Alocuțiunea regelui Carol – „România încoronată prin virtuțile sale“

Pe cât de mari fuseseră înfăptuirile pe câmpul de luptă, pe atât de multe rămăseseră de făcut acum prin muncă pașnică. Casa întărită pe dinafară trebuia desăvârșită pe dinăuntru, trebuia făcută să reziste tuturor furtunilor. Lucrurile acestea le-a spus și principele Carol în răspunsul la felicitările ce i-au fost adresate, cu prilejul Anului Nou, de către guvern, semnalând că și în anul 1879 vor fi de învins multe dificultăți. El își exprima însă speranța că, împreună cu guvernul, va fi în măsură să asigure dezvoltarea pașnică a României.

Acele dificultăți aveau să se ivească în curând cu duiumul. În primul rând nu au lipsit neînțelegerile cele mai diverse cu Rusia, în principal din cauza chestiunii legate de granița dintre Bulgaria și Dobrogea și din cauza celor două puncte importante Arab-Tabia

și Silistra, pe care România dorea să le rețină pentru ea, pe care însă Rusia i le contesta. În cursul săptămânilor și lunilor următoare s-a ajuns la vii controverse între cele două guverne. România, care se pregătise pentru cele mai serioase conflicte, și-a susținut cu foarte multă energie punctul de vedere, dar până la urmă s-a conformat hotărârilor luate de puterile europene, care au sfătuit-o să fie flexibilă. Chiar dacă Silistra a fost încorporată în nou formată Bulgaria, România a reușit cel puțin să păstreze Arab-Tabia, înălțimea fortificată de la est de Silistra. Treptat s-au statornicit din nou relații mai bune cu imperiul rus vecin.

România continua să aibă mult de luptat cu neîncrederea celorlalte puteri, care nu prea îi îngăduiau libertatea de mișcare dorită sau încă nu se puteau obișnui cu ideea că trebuie să-i îngăduie o libertate de care tânărul stat, pătruns de sentimentul independenței cucerite cu arma în mână, voia să beneficieze și trebuia să beneficieze. Multe hotărâri care prezentau o mare importanță pentru România erau criticate sau interpretate în mod greșit, orice pas nou pe calea ferm trasată de domnitor era urmărit cu suspiciune. A fost nevoie de întreaga pricepere politică și de moderația desăvârșită a principelui Carol pentru a depăși toate aceste greutăți, care puteau să ducă cu ușurință la fricțiuni considerabile. Griji nu mai puțin apăsătoare îi făceau principelui, ca și guvernului său, reglementarea definitivă a chestiunii evreiești, care fusese ridicată de Congresul de la Berlin și de a cărei rezolvare pozitivă cele mai importante puteri – Germania, Austria, Franța și Anglia – condiționau recunoașterea independenței României. Prin acea hotărâre a Congresului se cerea instituirea deplină a egalității în drepturi

a tuturor locuitorilor României, indiferent de religia lor, dar, din diferite motive, Camerele și majoritatea covârșitoare a populației se opuneau satisfacerii acestei cerințe; rezistența era cea mai puternică în Moldova, unde locuia un numeros proletariat evreiesc. Pentru ducerea la îndeplinire a acestei hotărâri a Congresului, Constituția României trebuia modificată, și, cum în Corpurile Legiuitoare actuale cu greu s-ar fi obținut majoritatea necesară, s-a dispus dizolvarea lor pentru a se face cât mai repede loc Camerelor de revizuire, mai înclinate poate să se conformeze Tratatului de la Berlin.

La sfârșitul lui aprilie, principele Carol a plecat în Moldova pentru a mai domoli, prin prezența sa, spiritele agitate și pentru a purta felurite discuții prin care să îndemne la flexibilitate. Primirea ce i s-a făcut acolo a fost dintre cele mai entuziaste. În aceste zile a făcut numeroase vizite la biserici, școli, cazărmi, spitale, închisori și a inspectat trupele, întorcându-se acasă cu impresia că n-a efectuat această călătorie în zadar.

Principele și guvernul său se găseau într-o situație extraordinar de dificilă. În țară erau atacați pentru că voiau să acorde populației evreiești drepturi egale, străinătatea, dimpotrivă, îi acuza că nu abordează cu destul spirit liberal cerințele civilizației. Pregătirile electorale s-au desfășurat peste tot cu cel mai mare zel; alegerile ținute la mijlocul lui mai, care au decurs de altfel în liniște, au dat opoziției o treime din locuri în Camere, astfel încât se putea spera că se va atinge scopul urmărit. Acest lucru l-a evidențiat și principele în mesajul cu care a deschis la 3 iunie Camerele de revizuire, făcând trimitere la modificarea articolului

7 din Constituția României. Potrivit hotărârilor Congresului de la Berlin, acest articol urma să fie reformulat. În această ordine de idei, principele a subliniat că, dacă până acum articolul respectiv a sunat altfel, aceasta s-a întâmplat nu din considerente religioase, ci din unele pur materiale și sociale; el a adăugat că România intenționează să se conformeze dorinței marilor puteri, dar că ea trebuie să-și rezerve dreptul de a reglementa chestiunile de detaliu așa cum i-o cer propriile interese. După îndelungi dezbateri și după ce ședința Camerelor a fost amânată, în octombrie s-a produs în sfârșit modificarea corespunzătoare a Constituției, acel articol 7 căpătând următorul cuprins: „Diferența de credințe religioase și confesiuni nu constituie în România o piedică spre a dobândi drepturile civile și a le exercita. Străinul fără deosebire de religiune, supus sau nesupus unei protecțiuni străine, poate dobândi împământenirea“, în continuare aducându-se unele completări, printre care și aceasta: „Naturalizarea nu se poate acorda decât prin lege și în mod individual.“¹ Imediat după modificarea articolului 7, au fost conferite drepturi civile unui număr de aproape o mie de evrei.

După depășirea cu succes a acestei mari dificultăți, a rămas de rezolvat încă una, extrem de importantă pentru stat și pentru dezvoltarea sa liniștită, și anume răscumpărarea căilor ferate – răscumpărare prin care urmau să fie satisfăcute o dată pentru totdeauna pretențiile acționarilor germani. Dorințele părții române

1. Text reprodus după Bogdan Murescu (coord.), *Istoria României în texte*, ed. cit., p. 250 (n. red.).

se izbeau și aici de nenumărate și mereu alte piedici, ceea ce dădea principelui și consilierilor săi multe bătăi de cap. De aceea, în acest an principele nu a putut să întreprindă nici o călătorie de vacanță; principesa Elisabeta i-ar fi rămas și ea cu plăcere alături, dar medicii i-au recomandat insistent un sejur mai lung la mare și la munte, din care, la începutul lui noiembrie, s-a întors cu forțe proaspete la soțul ei.

Principele primi vizita bine-venită a principelui nou ales al Bulgariei, Alexander von Battenberg, care îi era prieten apropiat, și petrecu un scurt sejur la Sinaia. De asemenea, întreprinse o călătorie în ținuturile recent dobândite ale Dobrogei, ajungând până la Constanța și făcând peste tot sugestii inspirate pentru o remodelare rapidă a relațiilor politice și economice. Când anul se apropie de sfârșit, principele Carol putu să privească cu satisfacție în urmă, căci se împliniseră cuvintele gravate, la comanda soției sale, pe un ceas de buzunar pe care ea i-l dăruise înainte de război:

*De ți-e clătinătoare puntea,
Și dacă te-nconjoară zid înalt, talazuri,
Erou al meu, fii pururea la cârmă,
Pân' la sfârșit să fii viteaz!*

Anul 1880 începu și el într-o manieră favorabilă. În Camere, problema răscumpărării căilor ferate în condițiile dorite de Berlin a dus, desigur, la controverse aprinse, dar până la urmă s-a ajuns la înțelegerea dorită cu ardoare de guvern. O contribuție importantă au avut-o medierile precaute ale negociatorului român, dr. Ion Kalinderu, care până atunci fusese consilier la Curtea de Casație din București și care întotdeauna

I-a servit cu cea mai mare fidelitate pe principe: el s-a deplasat în repetate rânduri la Berlin, și faptul că această chestiune dificilă a fost reglată în avantajul României se datorează în mare măsură abilității sale. Astfel, la 1 aprilie, statul român a putut să preia administrarea și exploatarea căilor ferate. Preocuparea pentru extinderea lor pe mai departe a continuat să se manifeste cu mare zel și de aici înainte.

După ce a fost depășit și acest mare obstacol din calea consolidării interne și externe a țării, marile puteri nu au mai amânat recunoașterea României. Germaniei, Angliei și Franței le-au urmat rapid celelalte state (ba chiar au existat state care le-au luat-o înainte). La 5 martie, împăratul Wilhelm i-a trimis principelui o scrisoare foarte cordială: „Scumpul meu văr! În sfârșit, s-a realizat ceea ce ne-am dorit de atâta vreme! A fost nevoie de lupte grele și prelungite pentru ca tu să-ți poți dobândi o poziție de sine stătătoare pe lume! Fie să se împlinească vorba: «Încet, dar sigur!» – De simpatia pe care am avut-o mereu pentru persoana ta și pentru tine ca Hohenzollern nu m-am lepădat niciodată; dar acolo unde mulți vor să atingă același scop și fiecare merge pe drumul lui, acolo este nevoie de timp și de sacrificii pentru a-i împăca pe toți! De aceea, și eu a trebuit să temporizez până să te pot în sfârșit recunoaște în fața întregii lumi! – Dumnezeu să binecuvânteze domnia ta de-acum de sine stătătoare, să te binecuvânteze pe tine și să-ți ocrotească soția și țara! Vărul și prietenul tău fidel, Wilhelm.“

Câteva zile mai târziu, împăratul Wilhelm i-a conferit principelui Înaltul Ordin al Vulturului Negru, care i-a fost înmănat într-un cadru solemn de noul

ministru plenipotențiar german. Aceasta a fost o importantă recunoaștere a greu cuceritei independențe a principelui, care a mai dat și după război multe probe de răbdare și tărie pentru a conduce spre un liman sigur nava statului român și a o feri de ciocniri primejdioase.

După ce s-au lămurit raporturile externe, principele a putut să se dedice cu energie reînnoită sarcinilor pe care le presupunea progresul țării. El a urmărit cu sinceră satisfacție dezvoltarea incipientă a unei industrii românești, care s-a manifestat prin ridicarea mai multor fabrici, apoi înființarea unei case de economii și a Băncii Naționale, al cărei capital inițial a fost de 30 de milioane de franci și care și-a sporit repede cifra de afaceri. Bugetul pentru 1880/1881 s-a cifrat la peste 117,5 milioane de franci, din care 25 de milioane s-au prevăzut pentru armată; efectivele acesteia din urmă au crescut constant și au beneficiat și de o importantă reînarmare. Date fiind aceste evoluții favorabile, la 10/22 mai 1880 ziua națională a fost sărbătorită într-o atmosferă de degajare și de mare veselie. Cu această ocazie, toate orașele și județele au trimis delegații, care i-au prezentat perechii princiere omagiile lor cele mai sincere. Diferitele unități ale armatei și-au trimis și ele reprezentanți, iar Primăria Capitalei a dat în sala Teatrului Național un banchet în cinstea armatei române. Principele, salutat aici cu entuziasm, a rostit primul toast pentru România independentă: „Sunt acum trei ani de când România, în împrejurările cele mai grele, se declară independentă. Armată și popor luptară cu vitejie și bărbăție și învinseră în fine toate greutățile. Lupta aceasta a oțelit și întărit națiunea, și astăzi putem privi viitorul cu

liniște și încredere, și striga cu mândrie: Să trăiască scumpa noastră patrie de sine stătătoare!⁴¹

În cursul verii, perechea princiară a putut întreprinde mult așteptata călătorie în patria germană, călătorie ce a presupus trecerea prin Viena în drum spre Ischl, unde principele și principesa au fost primiți la gară de însuși împăratul Franz Joseph, bucuros să-i vadă vizitând munții austrieci. Monarhul l-a numit pe principe colonel al regimentului său de infanterie cunoscut sub numele de Regimentul 6, și în convorbirile purtate cu acest prilej și-a manifestat viul său interes pentru România, de asemenea pentru tânăra armată, ale cărei succese le urmărise cu cea mai caldă simpatie. De asemenea, împăratul și-a exprimat speranța că România și Austro-Ungaria vor întreține și în continuare relațiile cele mai amicale. A doua zi, perechea princiară și-a continuat călătoria, trecând prin München în drum spre Ulm, unde principele înnoptă singur, întrucât soția sa plecă mai departe spre Neuwied. Dar somnul îl ocoli, așa de mare îi era nerăbdarea de a-și revedea scumpii părinți. A doua zi la amiază, el sosi la Mengen, unde, după o despărțire numărând șase ani lungi și plini de evenimente, iubita lui mamă îl strânse din nou în brațe. Apoi se ajunse cu trăsura la Krauchenwies, unde principele Karl Anton, ținut într-un scaun cu roțile, își primi cu mare emoție fiul. Câteva zile mai târziu avu loc intrarea solemnă în Sigmaringen, care își întâmpină cu dragoste și entuziasm vlăstarul încununat de glorie. Tatăl își conduse solemn fiul la castelul strămoșesc – leagănul atâtor amintiri.

1. Text reprodus după *Cuvântările regelui Carol I. 1866-1914*, vol. I, ed. cit., p. 341 (n. red.).

La Sigmaringen, principele Carol puse la punct cu tatăl său detaliile privind chestiunea succesiunii. Constituția României reglementase deja problema, în sensul că, dacă principele Carol avea să rămână fără descendenți direcți, trebuia să-i succeadă la tron frațele său cel mai mare, respectiv fiii acestuia. Totuși, până acum, familia princiară de Hohenzollern nu luase cunoștință de această convenție printr-un act oficial, deci nu o recunoscuse. Acum însă, aranjamentul urma să primească girul oficial al Hohenzollernilor – desigur, cu încuviințarea împăratului german, care era șeful familiei. De la Sigmaringen s-a făcut cale întoarsă spre Krauchenwies, unde s-au prezentat mulți vizitatori, printre ei sosind, din păcate numai pentru câteva ore, prințul moștenitor german. Zilele revederii cu cei dragi au trecut pentru principe mult prea repede. La Frankfurt am Main, acesta s-a reîntâlnit cu soția sa. Amândoi au plecat spre Berlin, unde au fost primiți cu cea mai mare căldură de perechea imperială și de prințesa moștenitoare. Împăratul nu mai contenea să-și îmbrățișeze nepotul, exprimându-și adâncă bucurie de a-l revedea după un timp atât de îndelungat, dar atât de semnificativ pentru el și pentru România. Principele fu profund mișcat de cordialitatea și afabilitatea împăratului, care, în ciuda celor 83 de ani ai săi, i se părea încă puternic și viguros. A doua zi, perechea princiară o petrecu alături de Majestățile Lor Imperiale la Babelsberg, unde împăratul sublinie că principele făcea mare cinste numelui de Hohenzollern și își exprimă speranța că armata română va continua să meargă pe drumul început și va rămâne mereu credincioasă eroicului ei conducător. În aceste zile, nepotul cel mai mare al împăratului,

prințul Wilhelm, se apropie mult de principe și principesă, câștigându-și simpatia acestora prin naturalețea comportării și prin firea lui sociabilă și deschisă. De față a fost și perechea princiară de Meining, care a legat o prietenie sinceră cu principele și cu soția sa.

Într-una din zilele următoare, principele Carol s-a întâlnit cu cancelarul Reichului, principele de Bismarck, la palatul acestuia. Era palatul în care pășise, frământat de serioase îndoieli, cu paisprezece ani în urmă. Cum se mai schimbaseră totul de-atunci! Marile evenimente istorice, cărora principele le făcuse față în orice situație, aduseseră România într-o poziție care era de neconceput mai înainte. Lucrul acesta l-a subliniat într-o lungă convorbire și principele de Bismarck, care a apreciat cum se cuvine dificultățile pe care le depășise principele Carol prin politica sa inteligentă; el regreta faptul că România nu obținuse avantajele sperate din războiul ruso-turc, arătând că imperativele păcii europene făcuseră ca nu toate dorințele tânărului stat să poată fi îndeplinite. În aceeași după-amiază, cu prilejul dineului dat în onoarea perechii princiare române la Babelsberg, împăratul Wilhelm i-a făcut nepotului său o surpriză plăcută, numindu-l comandant al primului regiment hanoveran de dragoni nr. 9; acest regiment fusese format din Regimentul 2 dragoni de gardă, căruia îi aparținuse odinioară principele. În ordinul cabinetului se evidenția faptul că această numire venea, fără îndoială, în întâmpinarea dorinței principelui de a aparține din nou formațiunii unei armate care număra printre membrii ei pe tatăl său și pe doi dintre frații săi și care, pe tabelele de onoare ale celor căzuți eroic în luptă cu dușmanul, păstra și numele celui de-al treilea frate.

La 31 august, după cordiala, deși cam melancolica despărțire de familia imperială, perechea princiară a plecat la Dresda, de acolo prin Düsseldorf la Neuwied și apoi la Weinburg, unde s-a sărbătorit în cerc intim ziua de naștere a principelui Karl Anton; apoi a urmat, la 11 octombrie, călătoria de întoarcere prin Viena în România, unde cuplul suveran a avut parte de o primire entuziastă. Principele a asistat în țară la ambele manevre, iar la încheierea acestora i-a făcut o vizită la Rusciuc principelui Alexandru al Bulgariei, fiind întâmpinat cu bucurie nu numai de prietenul său, ci și de populație.

La 27 noiembrie, principele Carol a deschis personal lucrările Camerelor, evidențiind că relațiile României cu toate puterile sunt excelente și că foarte curând se vor încheia importante convenții și acorduri cu diferite state. Totodată, principele a anunțat introducerea de îmbunătățiri în administrația publică și a spus că se va da mare atenție ridicării nivelului învățământului primar, păstrării independenței justiției, extinderii rețelei de căi ferate și creșterii efectivelor armatei. De asemenea, el a precizat că problema succesiunii la tron va fi reglementată în conformitate cu prevederile Constituției.

Această reglementare s-a și produs în zilele următoare. La 1 decembrie, fostul ministru Dimitrie Sturdza a prezentat Senatului un memoriu în care expunea dezvoltarea istorică a României și analiza problema întemeierii dinastiei: „Constituția dispune că, fiind întemeiată o dinastie, tronul nu mai poate fi în viitor obiect de dispută, că el este pentru toți românii un principiu național în jurul căruia, în pofida tuturor fragilităților și fluctuațiilor lucrurilor omenești, în bă-

taia celor mai violente furtuni, a celor mai amenințătoare stihii, toate forțele vitale ale poporului se unesc pentru a lucra în comun spre binele tuturor; că el este o instituție benefică, singura aptă să garanteze o dezvoltare coerentă a unui regim liberal și civilizator. Succesiunea la tron nu depinde câtuși de puțin de voința vreunui individ, nici de cea a regentului, nici de cea a Parlamentului. Ea nu mai este o chestiune dependentă de liberul-arbitru al unei persoane particulare, ea este esențialmente politică și se sprijină pe legea fundamentală a țării.“ – Memoriului său, Sturdza i-a adăugat și niște considerații de mare însemnătate politică: „Astfel, dispozițiile constituționale privind această chestiune ies astăzi din domeniul simplei teorii. Datorită principelui nostru, dinastia română este de acum o realitate vie, concretă. Din nou, Carol I s-a arătat și în această privință la înălțimea împrejurărilor. Așa cum în 1866, ivindu-se curajos pe pământul românesc în clipa celei mai mari primejdii, tânărul prinț de Hohenzollern a făcut ca războiul civil și pieirea sigură să ocolească România, tot așa acum, în 1880, Carol I a pus capăt tuturor oscilațiilor și incertitudinilor și a dat siguranță și stabilitate statului întemeiat după atâtea eforturi și sacrificii. – Fie ca noua generație să se pătrundă de ideea că onoarea și viitorul României se află și în mâinile ei! Fie ca pe ea s-o anime nu setea de plăceri și câștiguri, ci un neclintit simț al datoriei. De acum, românii pot privi cu seninătate viitorul. Oricum ar fi alcătuite furtunile care i-ar putea amenința, ei pot să-și țină, ferm și cu deplină încredere, privirile ațintite spre drapelul care are un reazem puternic în mâna viguroasă a lui Carol I și a dinastiei sale. Sub faldurile acestui drapel,

ei se vor alinia totdeauna cu curaj, strigând: Carol și România!“

În aceeași zi, Consiliul de Miniștri i-a adresat pe-rechii princiară o scrisoare oficială, exprimându-și în aceasta mulțumirea cea mai deplină pentru faptul că problema succesiunii la tron a fost reglementată într-un mod corespunzător dorințelor țării. În răspunsul său, principele a arătat că el și soția sa sunt fericiți că, prin reglementarea acestei chestiuni, au putut da o nouă dovadă a dragostei lor pentru țară; totodată, el a dat asigurări că familia princiară de Hohenzollern împărtășește din toată inima bucuriile și necazurile României, ceea ce reiese și din soluția adoptată. O zi mai târziu, principele a răspuns unei adrese a Senatului în termeni asemănători, declarând că tot ceea ce fac el și familia sa pentru România nu este un sacrificiu sau un act de abnegație, ci simplă îndeplinire a datoriei față de o țară de care el se simte inseparabil legat, față de o țară căreia îi împărtășește întru totul destinul și căreia i-a dedicat întreaga sa viață.

Dacă anul 1880 s-a încheiat într-o atmosferă de unitate în cuget și simțiri, anul următor 1881 avea să aducă încoronarea mândră a edificiului pe care principele Carol l-a ridicat piatră cu piatră, metodic și conștiincios, printr-o activitate asiduă și devotată. De mult timp se făcuse auzită în țară dorința ca principele să accepte coroana regală. El însă considerase că nu e cazul să facă acest pas înainte ca statul român să poată spune că are un viitor sigur.

Clipa aceasta sosise. Dar marele eveniment s-a produs mai repede decât ar fi fost de așteptat, și anume ca efect al unor dezacorduri izbucnite între partidele politice. Pe fondul acestor dezacorduri, în data de 25 martie s-a ajuns la dezbateri aprinse în Cameră, în

cursul cărora guvernul liberal și susținătorii săi au fost acuzați că încă n-au renunțat la idealurile republicane și că, de aceea, nu pot fi considerați un reazem pentru dinastie. Ca urmare a acestor atacuri, toți miniștrii s-au prezentat a doua zi de dimineață la principe, pe care l-au rugat insistent ca acum, când guvernul și susținătorii acestuia sunt confrunțați cu acuzații atât de grave, să-și dea acordul pentru proclamarea neîntârziată a regatului, așa încât țara să afle cât de neîntemeiate sunt aceste bănuieli. Principele a șovăit mai întâi, dar până la urmă, la rugămintele stăruitoare ale miniștrilor, și-a dat acordul. Îndată după deschiderea Camerelor, generalul Lecca a luat cuvântul, cerând reprezentanților poporului să proclame chiar astăzi regatul, spre a infirma zvonurile cum că dinastia n-ar fi prins rădăcini solide în România. Cu un entuziasm nemărginit, s-a adoptat în unanimitate următoarea moțiune:

„În fața împregiurărilor existente și conform voinței stăruitoare a națiunii, neconținut manifestată;

Spre a întări și mai mult stabilitatea și ordinea interioară și a se da cu aceasta încă o garanție că monarhia română, fiind în aceleași condițiuni ca alte state ale Europei, va putea inspira mai multă încredere,

Adunarea Deputaților,

În virtutea dreptului de suveranitate ce-l are Națiunea,

Aclamă pe Măria-Sa Regală Domnul Carol I ca Rege al României.“¹

1. Text reprodus după Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, vol. II: 1878–1884, ed. îngrijită de Aristița Avramescu și Tiberiu Avramescu, Humanitas, București, 2014, p. 333 (n. red.).

În cel mai scurt timp a fost formulată legea ce conținea doar două articole:

„1. România ia titlul de Regat, Domnul ei, Carol I, ia, pentru Sine și moștenitorii Săi, titlul de Rege al României.

2. Moștenitorul Tronului va purta titlul de Principe Regal.“¹

Rosetti, președintele Camerei, Lahovari și Brătianu au ținut alocuțiuni înflăcărate, subliniind că, în sfârșit, s-a împlinit visul pe care îl nutresc toți patrioții de atâta vreme și cu atâta ardoare, visul unei Românie libere, mari, dârze, al unei Românie care, unită, nu va pieri niciodată.

Același entuziasm s-a manifestat și în Senat. Membrii acestuia, împreună cu deputații, au pornit spre palat ca să-i prezinte noului rege legea spre semnare și să-i aducă omagiile lor. Minunata veste s-a răspândit fulgerător prin oraș; străzile s-au umplut cu mase de oameni plini de bucurie, iar toate casele au început să se gătească de sărbătoare. Lungul convoi al deputaților și senatorilor – care nici nu apucaseră să se îmbrace festiv – se deplasa cu mitropolitul și episcopii în frunte și era întâmpinat peste tot de aclamațiile mulțimii. Pe la ora șase seara, reprezentanții poporului sosiră la palat și se instalară în sala tronului. Când apăru perechea princiară, ocupându-și locul în fața tronului, asistența izbucni în urale ce nu mai conteneau, până când, ieșind din rând, președintele Senatului, Dimitrie Ghica, i se adresă principelui cu

1. Text reprodus după Bogdan Murgescu (coord.), *Istoria României în texte*, ed. cit., p. 223 (n. red.).

voce gravă: „Sunt mândru și fericit că soarta m-a desemnat a veni din partea Senatului și Adunării Deputaților spre a da citire Măriei-Voastre Regale legii ce s-a votat astăzi de ambele Corpuri Legiuitoare și prin care se încoronează dorințele întregii Româнии.”¹ Apoi, Ghica dădu citire scurtului text al legii, și toți cei de față izbucniră în ovații furtunoase: „Trăiască Regele! Trăiască Regina!”

Adânc mișcat, emoționat până străfundul ființei de acest eveniment istoric, principele răspunse: „Mare și solemn este momentul în care reprezentanții națiunii au venit în jurul meu spre a-mi supune hotărârea unanimă a Corpurilor Legiuitoare. El începe o foaie nouă în cartea în care stă scrisă viața poporului român și încheie o perioadă plină de lupte și de greutăți, dar și bogată în bărbătești silințe, în eroice fapte. În acest moment voi repeta ceea ce am spus totdeauna, că voința națiunii a fost pururea călăuza Domniei mele. De cincisprezece ani sunt Domnul înconjurat cu dragostea și cu încrederea națiunii; aceste sentimente zilele bune le-au înveselit, zilele grele le-au întărit între noi. Mândru dar am fost ca Domn, scump mi-e acest nume, pe care s-au revărsat în trecut raze de glorie și de mărire; pentru viitor însă, România a crezut că este necesar și conform cu întinderea, cu însemnătatea și cu puterea dobândită și manifestată prin acte neîndoielnice și care au înălțat numele ei, de a se proclama în Regat. Nu dar pentru mine personal, ci pentru mărirea țării mele primesc titlul care exprimă dorința cea mai vie care arde de atâta timp

1. Text reprodus după Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, vol. II, ed. cit., p. 345 (n. red.).

în pieptul fiecărui român, dar care nu schimbă întru nimic legăturile strâns stabilite între națiune și mine și care au dovedit cât sunt de tari evenimentele ce le-am petrecut împreună. – Fie ca primul Rege al României să se bucure de aceeași iubire ca acel care până astăzi a fost și rămâne Domnul ei; căci pentru mine dragostea acestui nobil și viteaz popor, căruia i-am dat inima și sufletul meu, este mai scumpă și mai prețioasă decât toate măririle care înconjură Coroana.”¹

Cuvântarea principelui a fost întreruptă de mai multe ori de aclamații entuziaste, mulți dintre deputați nu-și ascundeau lacrimile, urarea de „Trăiască Regele! Trăiască Regina!” se revărsa cu vuiet de cascadă. Principele și principesa se văzură înconjurați de îmbulzeala compactă a celor dornici de a prezenta felicitări. Le mulțumiră din inimă tuturor și apoi, întrucât jubilația străzii înțesate de mase de oameni nu se mai termina, ieșiră în balcon împreună cu președinții Senatului și Camerei, mulțumind pentru omagii. Seara, Bucureștiul strălucea în feeria unei iluminări generale; străzile continuau să fie pline de grupuri voioase care treceau iar și iar pe la palat, izbucnind în urale sau intonând cântece naționale.

Proclamarea regatului trezise un ecou entuziast în întreaga țară. Din toate orașele și localitățile, din satele cele mai dosnice și îndepărtate au sosit telegrame de felicitare, tot așa cum în zilele următoare s-au prezentat delegații ale poporului și ale armatei ca să-i aducă perechii princiare omagiul lor. Puterile străine au fost prompte în a recunoaște noul regat, în

1. Text reprodus după *Cuvântările regelui Carol I. 1866–1914*, vol. I, ed. cit., pp. 358–359 (n. red.).

fruntea acestei acțiuni aflându-se Germania, Rusia, Austro-Ungaria, Anglia, Italia și Turcia, care și-au trimis felicitările și prin plenipotențiarii lor. Împăratul german a trimis telegrafic felicitarea cea mai cordială, iar principele Karl Anton i-a scris fiului său următoarele: „Îndelungata ta strădanie, luptă și preocupare ți-a pus acum, în sfârșit, coroana regală pe cap! Primește la acest mare început de capitol al vieții tale felicitarea părinților tăi, care va cântări mai greu decât marea de felicitări convenționale trimise vouă din toate părțile! Unanimitatea cu care ți s-a oferit coroana regală este fundamentul cel mai sigur al noii, din greu cuceritei demnități! Recunosc fără rezerve înalta semnificație a acestui eveniment și nu am fost surprins decât de pripeala proclamării, pe care eu o așteptam abia la 22 mai. În orașelul tău natal, această știre a stârnit entuziasm; unii au vrut să-i cheme pe oameni la ovații de tot felul, dar eu am amânat aceste manifestări până la sosirea confirmării oficiale, care mi-a sosit acum prin scumpa ta scrisoare. Un copil al Sigmaringenului a devenit rege! Așa ceva încă nu s-a consemnat, nici în istoria casei princiare de Hohenzollern, nici în aceea a acestui modest orașel suab!“

Solemnitatea încoronării a fost fixată pentru data de 10/22 mai, ziua națională. Membrii guvernului propuseseră ca această coroană să fie o fastuoasă piesă din metal prețios. Însă regele a respins cu hotărâre această idee, afirmând că niște însemne regale scumpe nu corespund tradițiilor țării și sunt potrivite numai acolo unde este vorba de giuvaiere cu valoare istorică, moștenite din veacurile trecute. Astfel, suveranul și-a impus dorința ca pentru el să se confecționeze o coroană de oțel dintr-unul dintre tunurile capturate la

Plevna, iar pentru regină să se comande la un bijutier bucureștean o coroană simplă de aur. Cererea mitropolitului primat ca încoronarea și ungerea să aibă loc la Mitropolie a fost și ea respinsă de rege, acesta motivând că, deși ar fi preferat ca solemnitatea să se desfășoare într-un cadru mai restrâns, trebuie să se supună în această privință dorinței unanime a poporului.

Pentru solemnitate au sosit la București fratele mai vârstnic al regelui, prințul moștenitor Leopold de Hohenzollern, și doi dintre fiii săi, Ferdinand și Carol, acestora adăugându-se, desigur, delegațiile speciale ale diferitelor guverne. Principele Karl Anton regreta foarte mult că nu putea fi prezent la ceremonie, scriindu-i fiului său: „Fericire, sănătate și noroc la începutul celui mai important capitol al bogatei tale vieți! Sufăr îndoit că nu mi-e dat să mă alătur acelor care vor fi martori ai marelui moment – un moment ce consfințește poziția ta și-i dă tărie și durabilitate. Iubirea și încrederea sunt fundamentul cel mai sigur pentru cel ce se află în fruntea statului, și unul mai sacru decât toate legile scrise! În marea zi voi fi unit în cuget cu tine și cu Elisabeta, și Dunărea să ducă la vale până la voi expresia celor mai calde urări ale noastre!“

În seara de 21 mai, într-o procesiune solemnă condusă de prim-ministru și miniștri sub escorta cavaleriei, au fost aduse la palat cele două coroane regale; în sunetul muzicii au fost aduse acolo și toate steagurile armatei. A urmat o mare retragere cu torțe.

În dimineața următoare, o puternică salvă de tun marca începutul măreței zile. Dis-de-dimineață, mii de oameni umplură străzile frumos ornate pe care

urma să treacă procesiunea încoronării. Aceasta s-a pus în mișcare la Gara de Nord, unde sosise, venind de la Cotroceni, perechea regală cu oaspeții ei. Procesiunea era deschisă de unități de jandarmi călare, de un escadron de roșiori, de furieri și funcționari superiori de la curte. În urma celor 62 de steaguri ostășeștiacompaniate de muzică mergea călare regele, căruia i se alăturaseră statul-major general și suita militară a suveranului. Apoi, trasă de opt cai, decorată cu o coroană de aur, venea trăsură de gală cu regina și prințul moștenitor Leopold împreună cu fiii săi, toți aceștia fiind însoțiți pe jos de servitorii curții și de generalul comandant al diviziei teritoriale, precum și de inspectorul general al gărzii civile. Procesiunea era încheiată de un convoi alcătuit din ofițeri de cavalerie și de un escadron de roșiori.

Printre cele două rânduri formate de garnizoană de-a lungul traseului, în aclamațiile entuziaste ale mulțimii, sub ploaia de flori aruncate de populație asupra perechii regale, procesiunea a urcat Dealul Mitropoliei, unde așteptau miniștrii și președinții Camerelor. Aici, în sunet de clopote și muzică de fanfară, prin fața delegațiilor județelor și comunelor din întreaga țară, perechea regală a fost condusă pe drumul spre biserică, unde se aflau coroanele. După rostirea câtorva rugăciuni, procesiunea solemnă a ieșit din biserică, iar perechea regală a urcat la o tribună bogat împodobită, în fața căreia a avut loc, sub cerul liber, serviciul divin. În salvele tunurilor, a urmat binecuvântarea solemnă a coroanelor, purtate de generali însoțiți de patru steaguri. Prim-ministrul prezintă spre semnare regelui documentul ce avea să amintească de evenimentul solemn, document pe care-l semnară

și regina și miniștrii. În aceeași ordine în care venise, procesiunea coborî Dealul Mitropoliei și apoi, înconjurată de tumultul entuziast al mulțimii, porni spre palat.

La palat, perechea regală a primit felicitările miniștrilor și ale soțiilor lor, ale șefilor reprezentanțelor românești din străinătate, ale membrilor corpului diplomatic și ale doamnelor lor, mutându-se apoi, înconjurată de toți demnitarii statului, de rudele princiare și de suită, în sala tronului, unde a luat loc pe scaunele regești, în timp ce coroanele se aflau depuse în fața tronului străjuit de steagurile armatei. Rostind cuvinte încărcate de emoție, președintele Senatului și președintele Camerei i-au înmănat perechii regale coroanele, iar regele, luând coroana, a răspuns plin de solemnități: „Serbarea de astăzi consacră o epocă de cincisprezece ani, plină de lupte grele, de fapte mari. Sub puternicul scut al Constituțiunii, România a crescut, s-a dezvoltat, s-a întărit. Stăruința națiunii, vitejia armatei și credința care am avut-o în bărbăția poporului au împlinit dorințele noastre cele mai arzânde prin proclamarea Regatului, care este garanția cea mai sigură pentru viitor. Primesc dar cu mândrie, ca simbol al independenței și al tăriei României, această coroană tăiată dintr-un tun stropit cu sângele vitejilor noștri, sfințită de Biserică. Ea va fi păstrată ca o comoară prețioasă, amintind momentele grele și timpurile glorioase ce am străbătut împreună; ea va arăta generațiunilor viitoare voinicia românilor din estimp și unirea care a domnit între țară și Domn. Pentru Regina și pentru mine însă, coroana cea mai frumoasă este și rămâne dragostea și încrederea poporului, pentru care n-avem decât un gând: mărirea

și fericirea lui. — Să ne unim dar în fața acestor steaguri, care au strălucit pe câmpul de onoare; în fața acestei coroane, emblemă a Regatului împrejurul căreia națiunea strângă-se, ca oștenii în jurul drapelului; în fața acestei mărețe manifestații, pentru care țara întreagă a alergat în capitală spre a fi martoră acestei zile fericite, să ne unim în strigarea scumpă inimilor noastre, și care va găsi un răsunet puternic în acest loc sfințit prin proclamarea celor mai însemnate acte: Să trăiască iubita noastră Românie, astăzi încoronată prin virtuțile sale civice și militare!¹

După ce regele termină de rostit aceste cuvinte, în care se putea simți o profundă emoție, domni mai întâi o liniște solemnă, apoi se dezlănțui entuziasmul și asistența izbucni în aclamații care nu mai voiau să se sfârșească și se tot reînnoiau, fiind preluate vijelios de mulțimea de afară. Delegațiile țării trecură în șir lung prin fața perechii regale, omagiind-o și depunând pe treptele tronului cununi de flori parfumate.

Încă trei zile au mai durat festivitățile. Ele au avut un caracter pe deplin popular și au prilejuit o splendidă, multicoloră procesiune sărbătorească a tuturor meseriilor, precum și o admirabilă paradă a trupelor, totul desfășurându-se fără tulburări, demonstrând convingător strânsa legătură dintre popor și conducătorul său regesc.

1. *Ibidem*, p. 365 (n. red.).

XII

România sub sceptrul regal

Renașterea națiunii – Activitatea desfășurată de regele Carol în timp de pace – Interesul regelui pentru artă și științe – În palatul de la București – Castelul Peleş – Călătoriile perechii regale – Ore vesele și triste – În patrie și în străinătate – Progresele României – Vizita împăratului Franz Joseph la București și Sinaia – Îmbolnăvirea prințului Ferdinand – Regele Carol pe pământ bulgăresc – Călătoria perechii regale pe Dunăre – Evenimentele ultimilor ani – Dezvoltarea orașului București – Din 1866 până în 1906 – Regele Carol, opera vieții sale și România

Opera de o viață a regelui Carol, plină de strădanii și presărată cu dificultăți, își găsisese încununarea în izbânzile ultimilor ani. Telul la care aspirase prințul de Zollern la vârsta de douăzeci și șapte de ani, atunci când dăduse curs chemării poporului român, fusese atins. Principele reușise să scoată țara din starea de vasalitate, să cucerească independența României pe câmpul de luptă, să întărească poziția și prestigiul tânărului stat prin proclamarea regatului – dar, acum, regele Carol își îndrepta privirea către alte ținte! El știa prea bine că lucrarea pe care i-o încredințase destinul era înfăptuită numai pe jumătate. Desigur, fusese turnată temelia solidă pentru activitatea spornică a generației prezente și a celor viitoare, acum însă neobositul conducător voia să traseze în continuare calea de urmat pentru a se ajunge la bunăstarea întregului popor. Mai erau destule obstacole de depășit, dar nici de aici încolo regele nu a știut ce-i aceea descurajare și oboseală; cu energie și inteligență, el

și-a îndreptat în permanență acțiunile spre realizarea obiectivului suprem: desăvârșirea renașterii națiunii.

Dacă până aici cunoscuse unele momente de stagnare, dezvoltarea internă a țării era de-acum mai rapidă și mai consecventă. Patimile politice nu dispăruseră, dar nu mai erau la fel de dezlănțuite, iar dacă o opoziție, adesea dârză și tenace, a existat mereu, acum aceasta nu-și mai îndrepta atacurile împotriva dinastiei, ci doar împotriva guvernului. Pentru marea îmbunătățire a întregii situații politice interne stă mărturie guvernul Brătianu, care a rezistat doisprezece ani, până în 1888 – un lucru nemaiîntâlnit în istoria țării și considerat până atunci imposibil. Relațiile cu puterile străine au devenit din ce în ce mai strânse și mai amicale, și a fost în logica lucrurilor ca statul român, puțin băgat în seamă de ruși, să se sprijine, politic și economic, tot mai mult pe puterile occidentale. Germania, în special, a dobândit și sub aspect spiritual și cultural o mare influență asupra țării, care a fost benefică pentru români.

Regele a continuat să vegheze asupra armatei, care nu putea să se culce pe laurii victoriei cucerite prin sânge. S-a ținut seamă de necesitatea unei înarmări din ce în ce mai bune și, la anumite intervale, au avut loc majorări de efective. Regele participa personal la toate manevrele, nu uita să inspecteze garnizoanele mai îndepărtate și, prin exemplul său, cultiva în rândurile corpului ofițeresc devotamentul față de înalta menire de a fi oricând gata de a apăra pământul patriei, precum și de a acționa educativ asupra oamenilor din popor chemați sub arme. Pentru ca, într-o eventuală luptă hotărâtoare, să existe un centru puternic și sigur, s-a pus în aplicare un plan al generalului

belgian Brialmont, prin care Bucureștiul a fost întărit printr-o serie de fortificații cu cupole blindate ridicate de jur împrejurul orașului. La fel, după planurile maiorului prusac Schumann, linia Focșani-Nămoloasa-Galați a fost prevăzută cu fortificații importante.

De asemenea, regele a manifestat mereu un viu interes pentru învățământ, contribuind la îmbunătățirea și aprofundarea acestuia. Pentru el, titlul de președinte de onoare al Academiei Române nu era o demnitate goală de conținut, ci una care îi impunea anumite îndatoriri; el a urmărit cu atenție eforturile acestui așezământ științific și, prin subvenții private, a susținut publicarea unui mare dicționar al limbii române. Și în domeniul bisericesc a avut loc o prefacere importantă: Biserica națională a devenit autocefală, chiar dacă, într-un anume sens, tot mai era dependentă de patriarhul din Constantinopol. Rețeaua de căi ferate s-a extins în continuare. De la București, drumurile de fier duceau în toate direcțiile, legând capitala de diferitele puncte dunărene și de zonele îndepărtate din apropierea graniței, precum și de toate imperiile vecine. Cu aceasta, se împlinise o mare dorință a regelui.

În vara lui 1883, perechea regală a călătorit din nou în patria germană. Pe 7 iulie, la Potsdam, regele a fost naș la botezul prințului Eitel Friedrich, cel de-al doilea fiu al prințului Wilhelm.

După ce, timp de șaptesprezece ani, desfășurase o muncă încordată pentru a pune statul pe o bază solidă, regele putu acum să-și îndeplinească dorința îndelung nutrită de a-și amenaja și înfrumuseța propriile reședințe, fără însă ca aceste preocupări să-l distragă de la sârguincioasa activitate pentru țară. „Îmi place să

construiesc și să împodobesc, dar numai din banii mei, pentru ca statul să nu fie împovărat din cauza aceasta“, îi scria cândva Frederic cel Mare lui d'Alembert. Regele Carol împărtășea cu regele Prusiei și această pasiune. Mănăstirea Cotroceni fusese încă mai înainte transformată pentru sejurul de primăvară și de toamnă al familiei regale, căpătând treptat o cu totul altă înfățișare. Și palatul din București a fost supus unor modificări importante, atingând din toate punctele de vedere nivelul demn de un menaj regal și devenind, în plus, plăcut și confortabil. Camera de lucru și biblioteca regelui au fost amenajate pe gustul suveranului, care agrea, atât în stilul de ansamblu, cât și în detalii, soliditatea, trăinicia, vechimea, amintind de Renașterea germană. La fel s-a procedat cu spațiul reginei, care prefera un stil vesel, neîncărcat, colorat. La primul etaj s-a amenajat o minunată seră; sufrageria antic-germană era largă și spațioasă; o notă de o deosebită eleganță s-a imprimat salonului de muzică și apartamentului reginei, amândouă împodobite cu tablouri ale vechilor maestri, cu materiale prețioase, cu bronzuri alese. Regele și regina au supravegheat totul cu cea mai mare atenție, intervenind personal și atrăgându-i pe cei mai buni specialiști, de pildă pe maestrul Martin Stöhr. Remarcabilele lucrări realizate de acesta în domeniul sculpturii în lemn atrăseseră mai de mult atenția curții de la Sigmaringen. La un an de la preluarea domniei, regele Carol l-a chemat la el pe maestru și i-a asigurat un câmp tot mai larg de rodnică activitate artistică.

Regele manifestase de timpuriu un interes deosebit pentru sculptura în lemn. Încă din tinerețe, a admirat vechile lucrări pe care le-a văzut în timpul călătoriilor

sale prin ținuturile Rinului și prin Belgia. Iar ca tânăr ofițer de dragoni și-a amenajat locuința din Berlin într-o manieră care pune accentul pe mobila frumos sculptată. Nenumăratele dificultăți și obligațiile de mare răspundere ale activității sale în fruntea statului român nu l-au făcut să-și piardă interesul pentru această artă. De la un an la altul, el a putut să-și cultive tot mai mult această pasiune. În Martin Stöhr și-a găsit omul potrivit – un om care i-a fost și prieten personal și pe care l-a prețuit sincer, atât pentru caracterul său viguros, autentic german, cât și pentru absoluta sa onestitate și fidelitate, și un artist foarte înzestrat care, prin măiestrie, hărnicie și dăruire, îi egala pe celebrii săi colegi de breaslă de la Nürnberg, Augsburg, Lübeck. Lambrisajele executate de Stöhr la ușile, pereții, tavanele din palatul de la București, precum și alte lucrări în lemn, ca, de pildă, minunatele mobile create parcă pentru eternitate, suportă comparația cu cele mai bune lucrări germane ale trecutului și nu încetează să stârnească admirația sinceră a cunoscătorilor.

Achiziționând de la consulul Bamberg o galerie de tablouri alcătuită dintr-un număr considerabil de opere ale marilor maestri ai secolelor XVI, XVII și XVIII, regele a intrat în posesia unei remarcabile colecții de artă, pe care, ca un bun cunoscător, a căutat s-o îmbogățească neîncetat și despre ale cărei comori vorbește cu profundă satisfacție. Rafinatul simț artistic al regelui, înțelegerea lui deosebită pentru operele vechilor maestri, predilecția sa pentru arta autentică, toate acestea ni le arată și alcătuirea acestei colecții, care nu este o acumulare întâmplătoare de tablouri. Printre altele, în colecția regelui sunt reprezentate

creațiile unor maeștri iluștri ca Rafael, Botticelli, Giorgio Vasari, Guido Reni, Carlo Dolci, Tițian, Jacopo Palma, Salvator Rosa, Lucas Cranach, J.H. Tischbein, J. Bruegel, David Teniers, van Dyck, Rembrandt, Ribera, Velásquez, Murillo, Lancret, Greuze, Reynolds. Tablourile nu formează un șir lung de obiecte puse unul lângă altul, ci, adaptându-se la restul decorului, împodobesc diferențiat fiecare încăpere a palatului din București, ca și a castelului Peleş, spre bucuria perechii regale și a oaspeților ei.

Dar cea mai mare satisfacție i-a procurat-o regelui – căci aici a putut să creeze numai din ceea ce era al lui propriu și din ceea ce îi sta din plin la dispoziție – construirea castelului Peleş de la Sinaia, inaugurat oficial la 7 octombrie 1883. Astfel, s-a înfăptuit ceea ce regele îi scrisese cu opt ani înainte tatălui său, anume că edificiul respectiv ar putea să devină un „castel regal”. La marile transformări istorice care s-au petrecut în lunga perioadă a construcției – în timpul acesta, perechea regală a locuit ceva mai sus, într-o elegantă casă de vânătoare – fac referire versurile poetului Alecsandri, care pot fi citite în holul de la scara de onoare:

*Eu, Carol, și al meu popor
Zidit-am într-un gând și dor
În timp de lupte al meu regat,
În timp de pace al meu palat.*

„Sinaia – ce cântec și descântec conține pentru noi, germanii, acest cuvânt! El ne-a devenit așa de familiar, de parcă s-ar trage din matca limbii noastre, și chiar numele singur trezește un ecou plăcut în inimile noastre, face să reînvie în fața noastră o lume de amintiri și chipuri, ne înaripează spornic fantezia: un castel

se înalță cu turnuri și creneluri cutezătoare la mijloc de întunecată și tăcută pădure; uriași ai munților își întind până în nori capetele lor țuguiate; înspumate căderi de apă se năpustesc vijelios la vale; prin desişul de mușchi și ferigi, Peleşul cel brav și sprinten își croiește drumul său argintiu; pe înfloratele pășuni alpine zăbovește auriu soarele, și melodiile melancolice ale ciobanului se amestecă discret cu sunetul tălăngilor“ – aceasta este imaginea pe care ne-o dă Carmen Sylva despre Sinaia, și așa ne apar lucrurile și în realitate, într-un amestec aparte de natură grandioasă și romantism încântător.

De la mânăstire, pe drumul de pădure întins de-a lungul Peleşului clocotind în albia-i joasă, ajungi la castelul care te surprinde, te încântă, te impresionează din primul moment. Nu vezi decât desiş de brazi și de fagi de ambele părți, până când deodată, într-un luminiș de dincolo de izvor, ți se arată, ca o fermecătoare creație de basm, castelul cu turnurile și crenelele, arcadele și terasele sale, cu galeriile și verandele îmbrăcate în iederă și viță-de-vie, încadrat de verdeață compactă, având în față straturi de flori și fântâni arteziene și desprinzându-se de pe fundalul șirurilor de munți cu aglomerări de molizi de o înălțime și frumusețe ieșite de comun; ca ultimă componentă a acestui tablou unic, zărești Bucegii cu abruptele lor stânci și vârfuri, care la apusul soarelui se transformă în vatra aprinsă a unui feeric joc de culori. La acestea se adaugă liniștea solemnă, întreruptă numai de strigătul cucului și de fluierătura mierlei, de susurul Peleşului și de freamătul ușor din vârful copacilor – totul având un aer grav și distant, dar în același timp grațios și seducător.

Urmând mai departe cărarea, trecând peste un pod de piatră pe sub care se zbenguie Peleşul cu valuri alb înspumate, ajungi în zona propriu-zisă a castelului, mărginită pe stânga de diferite clădiri. Dintre acestea frapează în mod deosebit clădirea Corpului de Gardă, ocupată de o grupă a Batalionului 8 vânători staționat în Sinaia și construită astfel încât imită o ruină de fortificație. În fața acestei clădiri sunt așezate două tunuri turcești capturate de trupele române. Nicăieri nu-i vreo barieră sau vreo tăbliță cu interdicții, astfel că ajungi nestingherit la castel, pe care poți să-l cercetezi cu de-amănuntul din toate unghiurile. Stilul, cu bogate elemente decorative, este cel al Renașterii germane a secolului al XVI-lea. Parterul și primul etaj sunt construcții de piatră, în timp ce etajul al doilea este o construcție de palancă, ceea ce aduce deja o anumită diversitate, la care se adaugă nivelul superior cu turnulețe și bovindouri, cu arcade și vârfuri de fier aurite, totul prietenos și plăcut, fără pompă și somptuozitate greoaie. De o anumită masivitate este numai marele turn cu patru laturi și șarpantă deschisă, care se ridică la extremitatea vestică a fațadei principale. În vârful său zvelt flutură mândru tricolorul. Un turn rotund mai mic cu un acoperiș conic foarte ascuțit completează colțul estic. Nișe, balcoane, galerii, parțial acoperite cu stufoase plante agățătoare sau împodobite cu flori frumos mirositoare, tot felul de adaosuri constructive interioare și exterioare, o permanentă schimbare de linii și profiluri dau o notă de intimitate întregului.

Perechea regală s-a îngrijit de toate, până la cel mai mic amănunt, și a supravegheat totul cu atenție și dragoste. Nu este de mirare că și interiorul castelului –

exact ca acela al palatului din București – este amenajat cu un fin simț al frumosului și cu o deosebită pricepere în materie de artă; căci regele și soția sa au decis și aici asupra fiecărei piese de mobilier și au obținut o execuție agreabilă, unitară a elementelor decorative, care sunt aliniate la stilul antic-german – aceasta în cel mai bun sens al unui cuvânt adesea interpretat greșit – și la care o contribuție remarcabilă și-a adus maestrul Stöhr. Pe lângă sculptura în lemn, regele a acordat o mare atenție lucrărilor de pictură pe sticlă, care încântă prin frumusețea lor. Concepute de maeștri foarte talentați, acestea au fost executate de prestigioase firme müncheneze. Prin ele, lumina cade difuz pe săli și scări, în camere și saloane, unde întâlnim creațiile unor mari artiști, amplasate în așa fel încât se adaptează, prin atmosferă și culoare, spațiilor respective.

În soția sa, regele a găsit o susținătoare de nădejde care-i împărtășește înclinațiile artistice. Regina a asistat permanent la discuțiile sale cu arhitecții și artiștii, fiind mereu prezentă cu sfat și faptă; multe picturi și podoabe decorative atestă simțul artistic al distinsei doamne. În apartamentele ei domnește fan-tezia senină, totul este luminos și prietenos, asemenea sufletului ei, și totul se încarcă de un intim farmec personal, de particularitățile talentului ei poetic, muzical, artistic. „Camera reginei am văzut-o și eu“, așa murmură râul Peleş într-una dintre minunatele povești născocite de Carmen Sylva. „Are o fereastră așa de mare, de crezi că nici nu are fereastră și că de pe peretele muntelui brazil și pajiștea coboară direct în ea.“ Da, castelul vrăjește și prin faptul că majoritatea încăperilor sale oferă priveliștea celui mai minu-

nat cadru natural, a masivelor împădurite ce-și trimit în vale aburii parfumați, a văgăunilor și munților. Mai mult, aproape peste tot percepi susurul fântânilor și izvoarelor, depănând poveștile codrilor colindați de urși și lupi, care iarna – Moș Martin uneori și vara – își extind incursiunile până în zona castelului.

Pentru noi, cel mai familiar, dar și cel mai gureș este râul Peleş, care a fost pus să cânte zilnic la masă – desigur, o încântătoare idee a reginei. I s-a adus pe țeavă apa în sufragerie: un firicel de apă sare și susură pe masa împodobită cu flori, unde verdelui său bazin de sticlă îi fac cunună copiii florei locale – bujori de munte, gențiane, iarbă-neagră, maci, după anotimp. Perechea regală emană o nobilă ospitalitate, și cine a fost atins de seriozitatea bărbătească a regelui, căruia îi repugnă aparențele și care iradiază o demnitate reținută și o omenie caldă, cine a simțit, asemenea unei raze de soare primăvăritic, amabilitatea extraordinară a reginei și sincera ei empatie pentru orice suferință și orice bucurie omenească, acela va pleca îmbogățit sufletește după orele petrecute la castelul Peleş.

Curând după inaugurarea sa, castelul a primit oaspeți distinși, care au fost cucerți de atmosfera realmente princiară, ca și de așezarea extraordinară și de ambianța idilică. Astfel, aici au poposit împărăteasa Elisabeta a Austriei, apoi perechea princiară moștenitoare austriacă, principele Bulgariei – un bun prieten al regelui Carol –, perechea regală suedeză, de mai multe ori prințul moștenitor de Sachsen-Meiningen cu soția sa și mulți alți principii.

Pentru rege și pentru țară, anul 1884 a fost important prin aceea că, la propunerea lui Ion Brătianu, s-a creat Domeniul Coroanei, constând din douăsprezece

moșii care erau situate în cele mai diferite zone ale țării și care însumau peste 132 000 de hectare. Prin acest patrimoniu i se repartizau regelui mijloacele necesare pentru a beneficia de o reprezentare adecvată și pentru întări legăturile Coroanei cu țara, în special cu populația țărănească. „Regele trebuie să fie primul proprietar de pământ românesc“, a spus Brătianu, care își dorea ca aceste moșii ale Coroanei să devină un model pentru întregul stat, să constituie un prilej de emulație. Această așteptare și-a găsit fără doar și poate împlinirea în cursul anilor, datorită grijii permanente a regelui, care a acordat o atenție deosebită nu numai agriculturii românești, dar și tuturor activităților legate mai strâns sau mai puțin strâns de ea. El a găsit un susținător și executant priceput al planurilor sale în persoana administratorului Domeniilor, Ion Kalinderu, care, înzestrat cu o viziune clară și o energie inepuizabilă, a adus la îndeplinire ideile iubitului său suveran cu mult devotament și elan creator, văzând în această activitate cea mai importantă și mai onorantă misiune a vieții sale. Astfel, au prins contur inițiative cu rol de model, în primul rând pe câmpul agriculturii, în scopul folosirii cât mai raționale a pământului, apoi și pe câmpul industriei, prin crearea de fabrici și de alte întreprinderi menite să valorifice avantajos pentru populație produsele diverselor moșii. Eforturile și cheltuielile au fost pe deplin răsplătite: acum, pe un domeniu se produc teracote excelente, pe un altul articole din lână, pe un al treilea cele mai diferite produse din lemn – mobilă, trăsuri, unelte de bucătărie, butoaie, lăzi, dar și cutii de rezonanță pentru pian – , pe un al patrulea broderii și țesături, pe un al cincilea împletituri de

coșuri și frânghii și așa mai departe, avându-se tot timpul în vedere utilitatea acestora pentru straturile nevoiașe ale populației. S-au luat măsuri de încurajare și susținere a creșterii animalelor și a silviculturii, s-au construit căi ferate forestiere, s-a organizat plutăritul, s-au înființat peste tot pepiniere de arbori, au apărut fabrici de cherestea și s-au adus îmbunătățiri substanțiale căilor navigabile pentru transportul lemnului, nefiind dată uitării nici problema atentei întrețineri a fondului cinegetic și piscicol.

Pentru a îmboldi populația rurală să se îngrijească mai mult de pământul adesea neglijat, se distribuie semințe pentru grădini și legumicultură, puieți de pomi fructiferi, cartofi de sămânță etc., asigurându-se totodată îndrumarea și supravegherea necesare. Acolo unde mai înainte erau drumuri desfundate ori nu erau nici un fel de drumuri (precum în zonele muntoase, care nu puteau fi străbătute decât călare), s-au construit între timp șosele pe care se desfășoară un trafic intens. Toate clădirile de pe Domeniile Coroanei vădesc stiluri arhitecturale plăcute ochiului, fiind adesea construite din lemn, în introducerea ordinii și curățeniei s-a mers până la pedanterie, și nu s-au neglijat nici măsurile de asistență socială și medicală. S-au făcut multe pentru învățământul public, care mai înainte lăsa mult de dorit în zonele rurale. În satele domeniale există astăzi deja peste cincizeci de școli model, precum și biblioteci cu un fond de carte variat, s-a trezit gustul pentru literatura bună, națională, se țin prelegeri care tratează subiecte de interes obștesc, s-au înființat uniuni agricole, case de economii, uniuni de întraajutorare și sprijin, toate acestea dobândind rapid o mare popularitate.

În octombrie 1884, perechea regală a plecat în patria germană, prilejul fiind unul de bucurie: la Sigmaringen, în prezența împăratului, a prințului moștenitor, a marelui duce și a mării ducese de Baden, precum și a multor oaspeți princieri, s-a sărbătorit nunta de aur a principelui Karl Anton și a soției sale. Despre această sărbătoare, regina îi scria entuziasmată unei prietene: „Recepția a avut ceva impunător; socrul meu în uniformă-i brodată cu aur și așezat în scaunul cu rotile, ca un amfitrion demn și distins, soacra mea atât de drăguță și delicată, și feciorelnic de sfioasă. Toți fiii, toate fiicele, toți nepoții, apoi tinerii voinici, cei trei fii chipeși ai ducesei de Anhalt, care nu și-a pierdut nimic din frumusețe – și toate curțile sub portretele strămoșești în sala inundată de lumină. M-am ținut mereu deoparte, ca să pot vedea totul mai bine. Cu siguranță, rareori s-a ținut un eveniment mai mișcător și mai frumos decât această sărbătoare. De dis-de-dimineată, de la împărțășanie, și până în ultima clipă, totul a fost ireproșabil și minunat. Împăratul arăta foarte bine și a ținut și un toast foarte frumos, dar socrul meu, pe care îl știu ca pe un orator strălucit, a fost de data aceasta prea emoționat și a rostit doar câteva cuvinte de mulțumire. Marele duce de Baden e foarte drăguț cu mine; m-a întrebat dacă îmi mai amintesc cu ce idealuri am pornit eu în lume. «Da», am zis eu, «și viața mi-a dat mult mai mult decât aș fi sperat vreodată.» «Asta mă bucură», a zis el, cu lacrimi în ochi. Am stat de două ori lângă el la masă și am discutat îndelung. De fapt, el mi-a fost iubirea cea dintâi, când aveam paisprezece ani. Nici nu-mi dădeam seama ce sentiment mă inunda, acolo în тайна inimii, atunci când îl vedeam. Bunătatea și blân-

dețea lui erau ceea ce mă atrăgea la el. Acum are barba colilie, dar expresia i-a rămas neschimbată. — Prințul moștenitor e chiar mai chipeș decât ultima dată și manifestă aceeași sinceritate, bunătate și cordialitate.“

Pe cât de fericită a fost de data aceasta împrejurarea care a dus la Sigmaringen perechea regală, pe atât de dureros a fost prilejul din vara anului următor, când vestea despre îmbolnăvirea gravă a principelui Karl Anton i-a strâns din nou la castelul Sigmaringen pe copiii și nepoții săi. Principele a răposat în acest castel la 2 iunie 1885, lăsând un gol imens printre ai săi, dar rămânând în istorie ca un principe german cu adevărat mare și nobil, care și în zilele cele mai grele a pledat cu abnegație și entuziasm pentru interesele patriei și care și-a pus mereu toate energiile în slujba Germaniei. Odată cu dispariția tatălui său, regele Carol își pierduse cel mai credincios prieten, și a durat foarte mult până când, muncind fără răgaz și îndeplinindu-și îndatoririle de zi cu zi, și-a recâștigat echilibrul sufletesc.

Anul 1886 a adus inaugurarea solemnă a bisericii de la Curtea de Argeș. Regele urmărise îndeaproape lucrările de refacere a bisericii și donase sume considerabile din propriile fonduri. Impresia pe care o face această casă a Domnului este cu adevărată deosebită. Pășești de-a lungul unei alei umbrite de arbori bătrâni, când deodată, după o mică cotitură, lăcașul sfânt îți apare în fața ochilor în întreaga-i splendoare, emanând o lumină intensă, o vrajă exotică. Turnuri zvelte, luminoase, împrejmuesc o cupolă mândră, boltită grațios deasupra clădirii a cărei structură arhitectonică și delicatețe multicoloră îți amintește de una dintre

acele casete de bijuterii orientale, întâlnite de atâtea ori în descrierile captivante lăsate nouă de povestitorii celor *O mie și una de nopți*. Prin întreaga structură decorativă, prin diversitatea ornamentelor, prin farmecul execuției artistice a diferitelor părți ale ansamblului, prin fascinanta simfonie cromatică, biserica seamănă mai mult cu o construcție autentic orientală. Interiorul ne întâmpină cu cel mai consistent gust bizantin, sclipește în toate tonurile cromatice, mai ales în auriu, albastru, verde; lămpi aurii de forme orientale atârnă de înaltele arcade ale plafonului, spre care coloanele se răsucesc așa de delicat, de parcă n-ar avea de susținut decât un acoperiș din frunze. Toate obiectele pe care îți cade privirea sunt lucrate cu mare artă, într-un stil unitar, integrându-se perfect ansamblului. O casetă mare din sticlă, tivită cu aur, conține darul reginei, unic în felul lui: o evanghelie scrisă de ea pe pergament și ilustrată cu picturi, fiecare dintre cele cincizeci de file mari fiind încadrată de un larg chenar argintiu, cizelat cu aur. În dreapta și în stânga intrării se află două picturi murale înfățișându-i pe rege și pe regină într-o atitudine de demnă simplitate. La picioarele reginei stă scris: „Nu plânge, ea n-a murit, ea doarme.“ Explicația acestor cuvinte ne-o dă un înger coborând din ceruri, un înger cu trăsăturile drăgălașe ale micuței prințese Maria – unicul copil al perechii regale, dispărut atât de devreme.

În primăvara lui 1887, perechea regală s-a dus la Berlin pentru a participa la festivitățile prilejuite de cea de-a nouăzecea aniversare a zilei de naștere a împăratului Wilhelm. Regina relatează despre această vizită într-o epistolă scrisă în dimineața zilei de 22 martie: „Am avut parte de o primire cum nu se

poate mai frumoasă și mai cordială. Împreună cu prințesa moștenitoare, m-am dus la palat, în vechile mele încăperi, unde m-au primit împăratul și împărăteasa, exact în același loc ca acum douăzeci și șase de ani! Am fost profund emoționată. Împăratul e verde, neschimbat, nu însă și împărăteasa. Marele duce și marea ducesă de Baden, prințul moștenitor, împăratul, toți mă numeau «copilul nostru» și spuneau că sunt tot cea din trecut, că nu m-am schimbat deloc. Iar împărăteasa i-a spus regelui: «Ești un advărat Hohenzollern, loial ca și tatăl tău.» Regele meu rămâne, totuși, cel mai chipeș dintre toți – așa îmi ziceam la dineul de familie, la care au luat parte nouăzeci de persoane. El se deosebește așa de mult de ceilalți, cu înfățișarea lui meridională. Am plecat de la palat tocmai la schimbarea gărzii; mii de oameni îl ovaționau pe împăratul ieșit la fereastră, apoi ne-au ovaționat și pe noi și, după ce am trecut mai departe, iarăși s-au întors către fereastră ca să-l aclame pe împărat. Prințul moștenitor și marele duce, care ne însoțeau, au spus: «Așa e în fiecare zi.» Ce frumos!“ Iar a doua zi, regina scria: „La masă am stat din nou între împărat și prințul de Wales. Cel dintâi este, în ciuda măreției lui eroice, de o smerenie exemplară, vorbea așa de blând și de amabil.“

Dacă această sărbătoare a avut loc sub semnul luminos al celei mai mari bucurii, în primăvara următoare perechea regală s-a aflat din nou la Berlin, dar de data aceasta sub semnul doliului: împăratul Wilhelm cel Mare trecuse în neființă! Vestea decesului a zguduit întreaga lume. Perechea regală a aflat-o dintr-o telegramă a prințesei moștenitoare a Suediei, care era fiica marelui duce de Baden. În simplitatea

ei, telegrama suna cu atât mai răscolitor: „Scumpul bunic răposat discret ora 8,30, fără dureri, liniștit, toți în jurul lui, sfârșit minunat, pașnic, înălțător. Noi îl știm la Ludwig.“ (Ludwig era fiul marelui duce și al mării ducese de Baden și murise cu câteva săptămâni în urmă din cauza unei pneumonii, la vârsta încă fragedă a adolescenței, spre nemărginita durere a părinților și a împăratului Wilhelm, bunicul lui, care-i rezervase tânărului prinț un loc privilegiat în inima sa.) Asistând la funeraliile împăratului, perechea regală a văzut un popor sincer îndurerat, un popor care i-a mai consolât, prin acest doliu înălțător, pe toți cei adânc mâhniți de pierderea bătrânului suveran. Dacă regele fusese deja zguduit de moartea scumpei lui rude, de a cărei bunătate și afecțiune părintească beneficiase permanent, atunci inima i-a fost sfâșiată și mai tare de veștile privind boala incurabilă a prietenului său cel mai fidel, prințul moștenitor. Când s-a aflat că prințul moștenitor urmează să se supună unei operații hotărâtoare, regina Elisabeta a scris: „Pe rege nu trebuie să vi-l mai descriu, puteți să vă imaginați starea lui. Cu obrajii supti și cu ochii mari, aproape dă impresia că nu se mai poate gândi la nimic altceva. Tot spune: «Cine o să-mi înlocuiască treizeci de ani de prietenie adevărată?» Pentru noi, regele și-a pus mari, foarte mari speranțe în prințul moștenitor. Firește, acum ele s-au spulberat.“

Anul 1888, care pentru Germania a fost unul plin de evenimente, a adus și pentru România schimbări importante, căci guvernul Brătianu a fost desărcinat și s-a constituit un nou cabinet sub conducerea lui Rosetti. Aceasta s-a întâmplat după mai multe răcoale țărănești atâțate în mod artificial în apropiere

de București și după câteva tulburări de stradă în capitală; liniștea a fost restabilită în urma intervenției armatei. Dar și guvernul Rosetti, și cele următoare au avut viață scurtă. Anul 1888 a fost, de asemenea, de cea mai mare importanță pentru economia României, întrucât a fost anul în care s-a aplicat reforma valutei naționale și s-a introdus etalonul de aur, dându-se bancnotelor Băncii Naționale acoperirea în aur, care nu a mai putut fi pusă sub semnul întrebării de nici o criză ulterioară.

Perechea regală a plecat și în vara lui 1889 la Sigmaringen, unde la mijlocul lui iunie a avut loc nunta prințului moștenitor Wilhelm de Hohenzollern cu prințesa Marie de Bourbon – un eveniment la care a asistat și perechea imperială germană. În primăvară, prințul Ferdinand, al doilea fiu al principelui Leopold de Hohenzollern, se stabilise deja definitiv la București pentru a fi cât mai aproape de rudele sale și pentru a se obișnui cu țara românească și cu poporul pe care fusese ales să-l conducă în viitor. Prințul Ferdinand, născut la 24 august 1867 la Sigmaringen, beneficiase, asemenea fraților săi, de educația cea mai atentă. După ce timp de mai mulți ani a luat lecții particulare, a urmat gimnaziul din Düsseldorf, unde în 1885 și-a dat cu brio bacalaureatul. Mai târziu a frecventat Școala Militară din Kassel, și-a dat la Berlin examenul de ofițer și câțva timp a făcut serviciu ca locotenent secund în Regimentul 1 de gardă pedestră, apoi a studiat timp de doi ani la universitățile din Leipzig și Tübingen. În tot acest timp, s-a pregătit conștiincios pentru viitoarea sa menire, ocupându-se în modul cel mai temeinic cu istoria, constituția și limba poporului român și cultivându-și de timpuriu – după cum am arătat deja – înclinația către profesiunea armelor.

La 22 mai 1891, într-o atmosferă de entuziasm general și de caldă recunoaștere din partea străinătății, regele Carol a sărbătorit împlinirea a douăzeci și cinci de ani de domnie. Ce datora România regelui ei pentru cele înfăptuite în acest sfert de veac, ce sentimente aveau germanii pentru suveranul român – acestea le-a sintetizat împăratul Wilhelm II într-o scrisoare în care-i transmitea regelui Carol cele mai sincere felicitări: „Au trecut douăzeci și cinci de ani de la momentul când Majestatea Voastră a fost chemată să preia conducerea statului român, iar la 22 mai a.c. se va împlini un deceniu de la acea zi memorabilă în care Majestății Voastre i-a fost dat ca, după o binecuvântată domnie încercată la vreme de război și la vreme de pace, să primească, de la altarul Domnului, după dorința unanimă a națiunii române, coroana regală pentru România și pentru marea Voastră dinastie. Dacă România a devenit, după lupte grele, un membru pe deplin îndreptățit și respectat în sfatul popoarelor, și dacă sub sceptrul Majestății Voastre orice român se poate mândri cu apartenența la un stat care, ca purtător al unei culturi străvechi, se bucură de simpatia și bunăvoința tuturor națiunilor civilizate, aceasta se datorează înțelepciunii și energiei cu care ați condus un popor harnic și vrednic! – Date fiind strânsele relații de rudenie dintre dinastiile noastre simt nevoia să adresez Majestății Voastre caldele mele felicitări cu prilejul acestei mari sărbători și să-mi exprim speranța că, la fel ca relațiile noastre personale de prietenie, și statornicele relații politice dintre România și Imperiul German se vor menține în viitor, așa cum se păstrează ele de ani de zile sub luminata domnie a Majestății Voastre. – Majestatea

Voastră m-ar îndatora dacă ar binevoi să depună sincerele mele felicitări și la picioarele Majestății Sale Reginei, care alături de Majestatea Voastră și-a câștigat merite nepieritoare prin încurajarea preocupărilor literare și artistice și prin ridicarea nivelului de instruire al poporului român.“

În același an, perechea regală a întreprins mai multe călătorii, printre altele în Anglia – căci prințul Ferdinand se logodise cu grațioasa prințesă Maria de Edinburgh, fiica ducelui de Sachsen-Coburg-Gotha și nepoată a împărătesei Victoria –, după aceea la Bruxelles, la singura soră a regelui, apoi la Monza, la perechea regală italiană, și în sfârșit la Berlin, unde împăratul Wilhelm II i-a acordat regelui Carol șefia Regimentului 1 artilerie de gardă, acesta fiind regimentul în care, după cum se știe, regele Carol și-a început ca tânăr prinț cariera militară. Împăratul a luat parte și la masa festivă pe care regimentul a dat-o, cu acest prilej, în onoarea noului său șef.

Între 1891 și 1894, România a încheiat importante acorduri comerciale cu multe dintre marile state europene; de asemenea, s-au introdus multiple îmbunătățiri în toate domeniile vieții publice. O veselă petrecere de familie a avut apoi loc la 10 ianuarie 1893 la Sigmaringen, unde s-a celebrat căsătoria prințului Ferdinand cu prințesa Maria. În toamna aceluiași an, la 3 octombrie, întreaga Românie a primit cu mare bucurie vestea că, la castelul Peleş, tinerei perechi i s-a născut un fiu, prințul Carol – primul vlăstar al Hohenzollernilor care a văzut lumina zilei pe pământ românesc. Noiembrie 1894 a fost luna unor mari festivități prilejuite de nunta de argint a perechii regale, copleșită și de data aceasta de nenumărate

semne de dragoste și prețuire. În primăvara aceluiași an, regele inaugurase canalul Sulina, care a ușurat semnificativ navigația, pentru ca în toamna anului următor, la 26 septembrie, să asiste la Cernavodă, împreună cu soția sa și cu mulți demnitari, la inaugurarea marelui pod de cale ferată peste Dunăre. Acest pod, căruia i s-a dat numele suveranului și care a fost construit în cinci ani și a costat 34 de milioane de franci, mijlocește o legătură directă între Dobrogea și București, permițând astfel o circulație mai rapidă spre Europa de Vest și spre Constanța, deci și spre Marea Neagră. Din cauza luncii mlăștinoase, frecvent inundată, construirea podului principal și a celui secundar, a viaductelor și digurilor de piatră, însumând peste 20 de kilometri, a comportat cele mai mari dificultăți, care au fost însă depășite cu succes de o societate franceză cu ajutorul inginerilor români. Lung de 750 de metri, podul metalic, sprijinit pe cinci stâlpi granitici puternici care se ridică din fluviul larg, își întinde arcurile la o sută de picioare deasupra nivelului Dunării și permite ca transportul persoanelor și al mărfurilor – întrerupt mai înainte aproape complet în iernile geroase – să se desfășoare în bune condiții pe orice anotimp; dincolo de aceasta, podul are o certă importanță politică și militară. Până atunci, calea ferată se oprea la Cernavodă; de acolo, treceai Dunărea cu o ambarcațiune și apoi mergeai cu căruța, prin lunca mlăștinoasă, până la Fetești, unde se relua legătura de cale ferată. Cu mare satisfacție a salutat regele inaugurarea acestei gigantice lucrări, la care a năzuit încă din primele zile ale domniei sale și pe care a promovat-o cu energie și tenacitate. El a fost primul care, alături de soția sa, a traversat podul, bătându-i la mijloc, cu o mașină de nituit hidraulică,

ultimul cui de argint, apoi șaisprezece locomotive au traversat dintr-odată podul pentru a-i testa rezistența, toate acestea întâmplându-se în aclamațiile populației venite de aproape și de departe, în acordurile răsunătoare ale imnului național și în bubuitul salvelor de tun trase de vasele de război ancorate în apropiere. Astfel, regele vedea îndeplinită încă una dintre sarcinile pe care și le fixase la începutul domniei și, în încheierea cuvântării sale, putu să exclame cu îndreptățită satisfacție: „Să trăiască iubita noastră Românie, al cărei avânt nimeni nu-l mai poate opri în drumul măririi și al propășirii!”¹

Eforturile pentru dezvoltarea și îmbunătățirea căilor de comunicație dintre România și străinătate au continuat și în anul 1896. Astfel, în toamnă a fost pusă în mod solemn piatra de temelie a portului Constanța, pentru a permite acostarea și descărcarea navelor de mari dimensiuni și pentru a stimula traficul de la Marea Neagră către Dunăre și invers, după ce se creaseră deja condiții în acest sens prin ampla regularizare a Dunării, care a costat România multe milioane de franci. Cu câteva săptămâni înainte, la 27 septembrie, regele asistase la deschiderea canalului de la așa-numitele Porți de Fier ale Dunării, în prezența împăratului Franz Joseph și a regelui Alexandru al Serbiei. După ani de lucrări anevoioase și costisitoare, finanțate de țările direct interesate, au fost înlăturate piedicile pe care niște recife periculoase le puneau aici în calea unei navigații normale. S-au

1. Text reprodus după *Cuvântările regelui Carol I. 1866-1914*, vol. II: 1887-1914, ed. îngrijită de Constantin C. Giurescu, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, București, 1939, p. 163 (n. red.).

ridicat mari diguri în albia fluviului, s-au aruncat în aer obstacole naturale, s-au efectuat lucrări de zăgăzuire, creându-se astfel un canal suficient de larg și de adânc, care permite trecerea vaselor mari chiar și atunci când cotele apelor scad. De la festivitățile inaugurale, împăratul Franz Joseph l-a însoțit pe regele Carol la București, sosind acolo în după-amiaza de 28 septembrie și fiind întâmpinat la gară de regina Elisabeta și de tânăra pereche princiară.

Sosirea venerabilului suveran austriac în România, ca oaspete al familiei regale, a fost primită cu bucurie de întreaga țară. Peste tot, împăratul și regele Carol au fost întâmpinați cu urale furtunoase; în toate localitățile prin care trecea alaiul împărătesc veneau de departe bătrâni și tineri, gările și casele erau împodobite cu ghirlande, steaguri și portrete, femeile purtau multicolorele lor costume naționale și bărbații albele lor surtuțe brodate, iar copiii se îmbulzeau în grupuri dese ca să ofere flori regelui lor și împăratului. Pentru prima dată pășea pe pământ românesc un împărat cu intenții pașnice.

La 29 septembrie a avut loc o impresionantă trecere în revistă a armatei pe câmpul de instrucție de la Cotroceni, la care au participat douăzeci de regiamente. La marginile câmpului vast se adunaseră mulțimi de oameni, poate câteva sute de mii. Alături de împărat, care îmbrăcase uniforma de campanie a unui general de cavalerie, venea călare prințesa Maria, în timp ce regina asista la paradă dintr-o caleașcă trasă de patru cai. Deși plouase și terenul era greu și înmuiat, defilarea trupelor a decurs foarte bine. La sfârșit, împăratul a dat mâna cu regele și i-a spus: „Felicit pe Majestatea Voastră pentru ținuta și aspectul trupelor. România poate fi mândră de armata ei.” La care

regele a răspuns bucuros: „Faptul că Majestatea Voastră este mulțumită ne umple de mândrie pe mine și pe armata mea.“ La dineul de la palatul din București, împăratul, folosind cuvinte calde, a toastat în sănătatea perechii regale: „Sunt bucuros că am prilejul să asigur pe Majestatea Voastră de sincera și statornica mea prietenie în chiar inima acestei frumoase și bogate țări – o țară pe care înalta înțelepciune a Majestății Voastre a condus-o pe calea progresului și a făcut-o respectată printre statele Europei.“

Vizitei oficiale a împăratului la București i-a urmat un sejur privat la Sinaia, unde suveranului austriac i s-a făcut de asemenea o primire entuziastă, căreia participarea masivă a populației rurale i-a imprimat o notă aparte: aceasta se postase lângă un arc de triumf împodobit cu produsele pământului, cu flori, porumb și fructe și cu uneltele necesare obținerii tuturor acestor roade. În minunatul castel Peleş, împăratul, liber de ceremonialul de curte, a putut să se dedice în întregime amabilelor sale gazde. Nestânjenit de recepții și solemnități, el a gustat din plin frumusețile naturii, la care era atât de receptiv. Dat fiind caracterul familiar-intim al acestei a doua părți a vizitei imperiale, în dimineața de 30 septembrie s-a luat micul dejun la Poiana Reginei, o pajiște alpină situată mai sus de castel. Acesta este un locșor splendid ce oferă vederi minunate spre uriașele creste ale munților, precum și spre pădurile din vale, un locșor unde regina și-a înjghebat o fermă de vaci de lapte și unde, după lungi drumeții montane, poposește cu plăcere cu ai săi. Masa pentru micul dejun a fost întinsă într-o cabană ridicată din trunchiuri de copaci, îmbrăcată în flori și frunziș. A cântat mai întâi o orchestră militară, iar apoi o ceată de țigani, care a bucurat cu

melodiile ei focoase micul cerc și pe drumul de întoarcere, împăratul și regele mergând înainte, într-o conversație intimă. Severe și taciturne se ridicau stâncile, iar niște șoapte și murmure misterioase treceau prin întinsele păduri de brazi, ca și cum copacii ar fi dat mai departe vestea despre memorabila vizită imperială la Poiana Reginei.

Cât de profund se înrădăcinase în sufletul poporului român dragostea pentru dinastie au arătat-o apăsătoare zile de mai ale anului 1897, când moștenitorul tronului, prințul Ferdinand, a fost lovit de o boală grea. O adâncă tristețe a cuprins întreaga țară. Fiecare zi aducea noi dovezi de dragoste și prețuire față de perechea regală, față de cel bolnav și de familia lui. Sincerul devotament al întregului popor s-a manifestat în forme nebănuite, nu mai exista decât o singură temă de discuție și o singură dorință, iar sutelor de oameni strânși în tăcere în fața palatului parcă li s-a luat o piatră de pe inimă când, într-o seară, regele a apărut la balcon și a anunțat emoționat: „Băiatul merge mai bine!”¹ Curând după aceea, regele a mulțumit în cuvinte profund mișcătoare poporului său:

„Români,

În momentele de grele încercări prin care am trecut în timpul boalei periculoase a iubitului meu nepot, credinciosul meu popor s-a strâns împrejurul meu într-o singură gândire, înălțând rugi fierbinți către Atotputernicul spre a salva viața moștenitorului tronului, chemat a lua într-o zi asupra sa marea și frumoasa sarcină încredințată mie de națiune.

1. În rom. în orig. (n. red.).

Impunătoare au fost manifestările de simpatie, mișcătoare dovezile de adâncă compătimire ce au pornit în aceste zile de restriște din toate straturile sociale, până și din cea din urmă colibă. Țara întreagă era în picioare, cuprinsă de un fior puternic, împărțind îngrijirile noastre: gândurile se întunecau de amenințarea că o muncă neîntreruptă de peste o jumătate de veac putea fi atât de greu încercată. Aceste simțăminte izvorâte din inima caldă a poporului, acest avânt unanim în ceasul de primejdie pentru viitorul Statului, erau mângâierea cea mai dulce pentru noi, o îmbărbătare nouă pentru mine de a veghea necurmat asupra ursitelor României, pentru urmașii mei un îndemn puternic de a se arăta tot mai vrednici de atâta iubire, de atâta devotament.

Astăzi, când știința înaltă și hărnicia medicilor țării au curmat boala și învioșat inimile noastre, îmi împlinesc cu veselie sfânta datorie a mărturisi tuturor că numai credința cu care ne-a înconjurat iubitul meu popor ne-a putut ușura temerea în acele momente cumplite.

Adâncă și nemărginită este recunoștința ce umple sufletul meu, al reginei și al principesei Maria pentru aceste duioase și nenumărate mărturii de iubire: ele au stabilit între țară și Tron legături noi și nepieritoare. Cu toții ieșim din această încercare întăriți: țara mai încrezătoare în viitor, iar eu mai mândru de poporul meu, care în aceste zile de desnădăjduire mi-a răsplătit munca întregii mele vieți. [...]

Carol¹

1. Text reprodus după *Cuvântările regelui Carol I. 1866-1914*, vol. II, ed. cit., p. 191 (n. red.).

În anul următor, 1898, regele Carol, dând curs unei invitații din partea țarului Nicolae II, a întreprins o călătorie în Rusia împreună cu moștenitorul tronului. În toate gările în care a oprit trenul regelui, bătrânii ostași care luptaseră sub comanda sa în fața Plevnei s-au adunat ca să-i prezinte omagiile lor. Câteva revederi, dintre acelea care trezesc multe amintiri, au avut loc și cu ofițerii superiori ruși. De pildă, regele s-a reîntâlnit la Varșovia cu principele Imeritinski – acum, guvernatorul general al orașului –, care în fața Plevnei fusese șef de stat-major al regelui. La masa festivă dată în cinstea regelui Carol, Imeritinski a toastat pentru sănătatea acestuia, evidențiind faptul că, în calitate de comandant suprem al armatei ruso-române, suveranul român a fost cel „care ne-a condus la victorie“. La Peterhof, regele a fost primit în modul cel mai cordial de către țar și familia acestuia. Spre marea sa mulțumire, amfitrionul i-a conferit șefia regimentului rus „Vologda“, care, împreună cu românii, se comportase în mai multe rânduri vitejește în fața Plevnei. La strălucita paradă din tabăra de la Krasnoe Selo, țarul i-a prezentat regelui trupele sale de elită. Cu ocazia dineului de după paradă, în toastul rostit cu multă căldură în sănătatea gazdei, regele s-a arătat mândru că a putut comanda în luptă acest falnic corp de gardă, pe care acum l-a admirat din nou și care odinioară și-a demonstrat în fața dușmanului, pe pământul îmbibat de sânge, excepționalele calitățile combative. Cu acest prilej, dar și cu alte câteva ocazii care s-au ivit pe pământ rusesc – la Moscova, la Sankt-Petersburg, la Kiev –, regele a fost foarte bucuros să stea de vorbă cu vechii camarazi de arme și să reînvie alături de ei

amintirea vremurilor glorioase când rușii și românii au luptat umăr la umăr.

În același an, s-au auzit cuvinte de apreciere pentru România și pentru suveranul ei și din partea germanilor. Într-o cuvântare ținută în Reichstag, contele Bülow, care cu zece ani în urmă fusese ministru plenipotențiar al Germaniei la București și care acum era secretar de stat în Ministerul de Externe, a evidențiat că statul român condus de regele Carol I constituie un important factor de stabilitate, de progres și de cultură în Peninsula Balcanică.

La Expoziția Universală de la Paris din anul 1900, statul român a putut arăta lumii că, în ultimele decenii, făcuse progrese importante în cele mai diverse domenii ale vieții publice. România a prezentat publicului un palat splendid, care, cu cupola lui principală și cele două clopotnițe laterale, cu ornamentele exterioare multicolore, cu accesoriile decorative bogate și totuși demn adaptate ansamblului, s-a dorit a fi expresia stilului construcțiilor bisericesti românești din secolele al XVI-lea și al XVII-lea. Aici, vizitatorii din diferite țări nu numai că s-au convins de nivelul remarcabil pe care îl atinsese tânăra industrie românească, ci și-au putut face o imagine vie despre însemnătatea agriculturii românești și a Domeniilor Coroanei, despre viața spirituală și culturală a națiunii, despre meșteșugurile înfloritoare și activitățile casnice ale femeilor. La fel de bine reprezentate au fost instrucția publică, comerțul cu cărți, științele și instituțiile de binefacere, după cum nu s-au omis nici evoluțiile legate de extinderea căilor ferate, a instalațiilor portuare și a șoselelor. O atenție deosebită s-a acordat prezentării forțelor militare ale statului

român. De asemenea, vizitatorii au putut afla mai multe despre resursele naturale ale țării – metale, sare, cărbune, petrol etc.

Din nefericire, în același an, din cauza unei secete ce a ținut șapte luni neîntrerupte și a avut drept urmare o recoltă mizerabilă, statul a intrat într-o criză economică foarte serioasă care a zdruncinat puternic situația financiară și, deci, creditul național, căci în decurs de doi ani deficitul bugetar s-a ridicat la peste 70 de milioane de franci. S-a căutat o soluție la situația de criză, guvernul cumpărând – mulțumită Fundației Carol-Elisabeta, înființată cu ocazia nunții de argint a perechii regale – 12 000 de chintale de porumb și distribuindu-le parțial gratuit, parțial sub formă de împrumut, la fel procedându-se cu sămânța pentru țărani. De asemenea, s-a urmărit ocuparea mâinii de lucru neutilizate prin construcția de drumuri și au fost inițiate ample împăduriri menite să amelioreze condițiile climaterice. În februarie 1901, guvernul conservator a fost înlocuit de unul liberal, condus de Dimitrie Sturdza; noul cabinet s-a preocupat de introducerea unui sistem de economii bugetare bine cumpănit, care a și dat rezultate destul de bune. Cheltuielile bugetare au fost reduse considerabil și, pentru evitarea depășirilor, s-a fixat o anumită limită. Astfel, deja în primul an s-a obținut un excedent de 21 de milioane de franci, iar în al doilea, un excedent de 31 de milioane; cu ajutorul altor mecanisme financiare, fără a se recurge la noi impozite și împrumuturi, s-a putut plăti amintita datorie de 71,5 milioane de franci, ba chiar au rămas lichidități pentru lucrări urgente și pentru armată.

Anul 1900, atât de greu pentru România, a fost marcat și pentru regele Carol de o pierdere foarte

dureroasă: la 19 iunie i-a murit preaiubita mamă, principesa Josephine, cea care l-a înconjurat întotdeauna cu dragostea și grija ei statornică. De două ori avusese suveranul marea satisfacție de a-și întâmpina mama pe pământ românesc, în anii 1881 și 1887; cu aceste ocazii, suveranul s-a străduit clipă de clipă să-i facă șederea cât mai însorită și i-a arătat cu mândrie câte făcuse pentru țară și ce avânt luase aceasta sub domnia sa. În emoționantele amintiri cu care își începe relatările intitulate *Rheintochters Donaufahrt* (*Fiica Rinului călătorind pe Dunăre*), regina Elisabeta îi face principesei Josephine un portret duios și delicat: „Ședeam pe malul Dunării tinere la Sigmaringen și mă gândeam cum din acest castel copiii au plecat în lumea largă și cât a sângerat afectuoasa inimă de mamă. La Sigmaringen s-au născut cu toții, acești copii de o frumusețe rară, cu trăsături regulate, cu firea nobilă și serioasă, căci serioși au fost cu toții, copiii Hohenzollernilor, la fel ca patria lor, care nu râde nici ea cum râde Rinul, ci emană ceva grav și serios.“ Regina relatează apoi mai în detaliu despre grelele lovituri date de destin principesei, care a pierdut-o de timpuriu pe fiica Stephanie, apoi l-a pierdut și pe cel de-al treilea fiu, Anton, în vreme ce pe-al doilea fiu l-a cedat unei țări străine, îndepărtatei Românie: „Și-a dus suferința în tăcere, nimeni nu a aflat ce a fost în sufletul ei când a cedat doi copii morții și pe un al treilea vieții. – Biata de ea, biata mamă! Cu câtă discreție, cu câtă blândețe și-a purtat durerea nemărginită! Niciodată nu s-a auzit vreo plângere desprinzându-i-se de pe buze! Și-a cedat copiii eternității și a așteptat cu răbdare clipa când îi va revedea, iar mie mi s-a părut adesea că i-a fost chiar mai greu să se lipsească de fiul care a avut de înfruntat atâtea

greutăți în viață și a trebuit să lupte mereu! Ce mândră era de el! Îmi spunea: «Ah, cum te invidiez că poți să fii lângă el, eu m-aș așeza neobservată într-un colț, nu l-aș abate deloc de la treaba lui, dar l-aș privi cât aș pofti!» – S-ar fi părut că, de fapt, eu pierd ceva petrecându-mi timpul cu propriile mele îndeletniciri, în loc să profit de norocul de a sta retrasă în preajma lui ca să-l privesc, lucru pe care ea ar fi fost fericită să-l facă zile întregi. «Nu-i așa că e încă grozav de frumos», spunea ea, urmărindu-l cu lornieta când îl vedea plecând, «nu-i așa că arată și acum foarte tânăr? Îl iubești?» – Ah, cine n-ar fi iubit-o pe această mamă și pe fiul ei! Îi răspundeam că m-aș fi măritat cu el numai pentru faptul că era fiul ei! Căci pe ea o divinizam deja cu mult timp înainte să-l fi cunoscut pe el!« Cu nespusă bucurie urmărise principesa Josephine succesele scumpului ei fiu și, în timpul șederilor ei la Sinaia, Cotroceni și București, se îngrijea ca o mamă afectuoasă de cei trei copii ai perechii princiare – Carol, Elisabeta și Maria. Acești copii o iubeau foarte mult pe distinsa doamnă care, în ciuda vârstei, era încă frumoasă și gingașă.

Anul 1902 a fost anul celei de-a douăzeci și cincea aniversări a marilor evenimente ostășești care aduseseră armatei române conduse de suveran atâta glorie, iar regele Carol a profitat de jubileu ca să revadă locurile din Bulgaria unde luptaseră trupele sale și cele rusești. Această călătorie a regelui a avut și o semnificație politică, deoarece între România și Bulgaria existaseră în ultimii ani tensiuni destul de serioase din cauza anumitor intrigi bulgărești care erau strâns legate de agitațiile macedonene ale Comitetului Central de la Sofia. Pe 11 noiembrie, principele Ferdi-

nand al Bulgariei l-a primit pe rege la Rusciuc, urându-i bun venit în rumoarea și aclamațiile unei populații revărsate din toate părțile. În toastul de la masa festivă care a urmat, principele Ferdinand a subliniat că această vizită este cu atât mai importantă, cu cât ea coincide cu cel de-al douăzeci și cincilea jubileu al eliberării, realizare la care regele și armata română și-au adus contribuția glorioasă pe câmpurile de luptă dintre Dunăre și Balcani: „Noi, bulgarii, ne amintim cu recunoștință de acest lucru.”

Profund mișcat, regele, însoțit de principele Ferdinand, păși în acele localități în care zăbovisе, în calitate de comandant suprem, cu un sfert de veac în urmă și ale căror nume figurează pentru totdeauna în paginile glorioase ale cărții vieții lui. La Poradim a vizitat căsuța care îl găzduise săptămâni de-a rândul, plantând în fața ei un stejar spre amintire, iar pe câmpul de luptă de la Plevna, în paraclisul ridicat acolo, a asistat la serviciul divin în mijlocul unei mulțimi impresionante și a martorilor sângeroasei înclătări de odinioară, nu puțini la număr. De la Plevna, regele i-a trimis o depeșă țarului Nicolae al Rusiei. În această depeșă el evoca timpul de neuitat petrecut alături de țarul Alexandru, cu care împărtășise zi de zi soarta schimbătoare a memorabilelor lupte ce s-au încheiat, după eforturi îndelungate, cu strălucita victorie din 28 noiembrie. În mesajul său, regele spunea și că, în semn de recunoștință, a depus o coroană pe mormântul vitejilor ostași ruși care s-au aflat atunci sub comanda sa. Țarul Nicolae i-a mulțumit în modul cel mai cordial pentru acest gest și a subliniat că el știe să prețuiască cum se cuvine omagiul adus de rege celor căzuți în luptele care au încununat cu glorie

nepieritoare epoca frăției dintre armata rusă și cea română, rugându-l în încheiere pe suveranul român să primească expresia sincerelor sale sentimente de prietenie. Mai târziu, regele a ținut la Academia Română o comunicare despre Nicopole, evocând în cuvinte simple, dar impresionante, vizita făcută în acele locuri istorice: „Un sfert de veac în urmă, în anul când țara sărbătorea a douăzeci și cincea aniversare a acestor evenimente, am avut neprețuita mulțumire de a revedea câmpul de luptă de la Plevna, împreună cu principele Ferdinand al Bulgariei. Cu o emoțiune adâncă am călcat pe acest pământ stropit și sfințit de sângele vitejilor noștri. Pe pragul paraclisului ridicat în a lor pomenire, mitropolitul de Vrața ne-a întâmpinat cu o mișcătoare cuvântare: «Sculați-vă din morminte», zicea el, arătând câmpul de luptă unde zăceau cei căzuți, «sculați-vă, voinicilor, iată că a venit regele vostru să vă mulțumească pentru jertfele voastre». Ca la un adevărat pelerinaj am mers la Grivița spre a mă închina, cu dragoste și venerațiune, înaintea mormântului acestor vrednici fii ai țării care și-au dat viața pentru neatârnarea României. Spre seară sosiam la Samovit, unde eram primit de primarul și populațiunea din Nicopole, veniți spre a reinnoi mulțumirile lor pentru desrobirea orașului. Principele Ferdinand avu curtenia de a mă conduce cu iahtul său, escortat de vasele noastre de război, până la Turnu Măgurele. Noaptea era senină; razele lunii se răsfângeau în luciul Dunării liniștite; vasele lăsau în urma lor talazuri argintii; în depărtare Nicopole, scăldat într-o mare de lumină, se înălța pe țărm ca o falnică rămășiță a vremurilor trecute. Această fermecătoare priveliște făcu să se desfășure trecutul îna-

intea mea: tinerețele mele petrecute la izvorul marelui fluviu, istoria Casei mele și mai presus de toate cartea ursitei scumpei noastre României, în care ostașii noștri scriseseră o pagină neperitoare.”¹

În anul 1904, regele și soția sa, împreună cu perechea princiară și cei doi copii mai mari ai acesteia, au întreprins o excursie pe Dunăre; și cu ocazia acestei excursii au fost evocate momente din acea măreață perioadă care i-a adus României independența și ridicarea la rangul de regat. În cartea sa *Rheintochters Donaufahrt*, regina dă o descriere vie și colorată a zilelor petrecute pe Dunăre, zile în care perechea regală a primit numeroase omagii sincere din partea poporului. Excursia a urmat traseul de la Turnu Severin în sus pe Dunăre până la Cazane, și de acolo în jos până la vărsarea în mare: „De-a lungul țărmului, locuitorii tuturor satelor de aproape și de departe ne aclamau, preoții ne binecuvântau, era un tablou minunat; oriunde apărea un arc de triumf și se auzeau strigăte de «Ura!», se reducea viteza navei și se mergea cât mai aproape de țărm, ca să putem vedea oamenii care veniseră să-și manifeste bucuria și care-și dăduseră osteneala să ridice arcuri de triumf. În multe locuri, nefiind case și deci nici ferestre, populația agățase pe frânghii de întins rufe covoare splendide, numai ca să facă sărbătoarea mai frumoasă. Portrete de-ale noastre și flori pe arcurile de triumf, pălării fluturate în cer, stegulețe, cântecele copiilor, ici și colo câte o barcă împodobită; în multe locuri se trăgeau salve de mortiere.” La Calafat, regele a trebuit să-i povestească de-a fir a păr prințului Carol cum

1. *Ibidem*, pp. 321–322 (n. red.).

niște grenade turcești căzuseră pe-atunci în imediata lui apropiere. „Regele i-a permis lui Carol să comande foc la aceeași baterie, și salvele au pornit exact din locul de unde pronunțase el odinioară cele trei litere: «Foc!», care însemnau război – și, pentru noi, victorie sau pieire. De câte ori le-am spus în vremea aceea celorlalte doamne, care se plâneau de spaimile pe care le îndurau, că pentru mine era mult mai greu: mie bărbatul nu putea să-mi vină înapoi decât sub scut sau pe scut, căci noi n-am fi putut supraviețui unei înfrângerii. – Carol avea obrajii aprinși, în lumina trandafirie a apusului fața lui arăta de parcă ar fi luat foc; măsurând cu ochiul distanța dintre Vidin și Calafat, se întreba cum de fusese cu putință să se țintească atât de precis asupra regelui. Aș fi vrut să-l văd pe rege singur cu băiatul care trebuie să-i calce pe urme într-o zi și care, fiind născut aici, e privit ca un bun al poporului. Dar întotdeauna se aflau oameni împrejur, era o atmosferă de sărbătoare, și copiii recitau cu înflăcărare poezii patriotice.“ Amintiri asemănătoare au trezit și localitățile Lom-Palanka, Rahova, Corabia, Nicopole, și regina amintește în cartea ei de noaptea înfiorătoare pe care soțul ei a petrecut-o odinioară la Nicopole, la 22 de grade sub zero, în sfâșietoarele strigăte după pâine ale prizonierilor turci: „Regele ne-a arătat locul unde a urcat călare o potecă ameteitoare acoperită de polei, atât de îngustă, încât orice alunecare a calului ar fi însemnat moarte sigură.“

În relatările ei despre această memorabilă excursie pe Dunăre, regina descrie fermecător felul de a fi al celor doi copii mai mari ai perechii princiare: „Era foarte interesant să-i observi pe copii: pe puștiul am-

bițios care voia să știe totul și era foarte triumfător când eu greșeam și el știa un lucru mai bine decât mine, și pe Lisaveta, fetița tăcută, care, neștiutoare de marea ei frumusețe, voia să i se spună basme, în timp ce în jurul nostru se striga «Ura!» și de pe vapoare, și de pe mal, și mie chiar nu-mi stătea gândul la basme, ci țineam batista când într-o mână, când într-alta, încercând să răspund la multele semne care ni se făceau.“ – Apoi s-a mers mai departe pe fluviu în jos. La Brăila, Galați și la vărsarea în mare, la Sulina, s-a făcut popas, și peste tot regele și soția sa au fost întâmpinați cu entuziasm; la fel s-a întâmplat și la întoarcerea la București, unde perechea regală a fost așteptată de o mulțime uriașă, care nu mai conținea cu ovațiile.

În însemnările ei, regina spune: „E greu să răspunzi cu o singură inimă la atâta iubire din partea atâtor mii de oameni. În dorința de a răspunde cu aceeași însuflețire la toate acestea, inima parcă stă să-ți sară din piept, căci nu-i decât una singură.“ Iar regele îi adresa prim-ministrului Sturdza o scrisoare în care îi relatea impresiile extraordinare cu care se întorsese din această excursie, mărturisindu-i bucuria de a vedea cât de puternic s-au imprimat în sufletul tinerelor generații datele mărețe ale propășirii regatului și exprimându-și satisfacția față de avântul luat de cele două orașe-surori Brăila și Galați: „Aceste progrese se datorează marii rețele de căi ferate, care face ca produsele muncii naționale să circule cu ușurință spre Dunăre, înzecind în felul acesta importanța economică a acestui formidabil curs de apă și permițându-le porturilor noastre maritime să-și îndeplinească rostul firesc în propășirea țării.“ – Rugându-l

apoi pe prim-ministru să exprime public mulțumirile sale, regele încheia: „Amintirea acestei călătorii va rămâne vie în inimile tinere ale succesorilor mei, chemați să conducă la un moment dat destinele scumpei noastre Româнии. Eu însă pot să fiu mândru de un popor care mă înconjoară cu atâta iubire și-mi dă atâtea dovezi de devotament. Răspund, la rându-mi, cu aceeași căldură și dragoste, cu urarea fierbinte ca Domnul să-și reverse și de acum înainte binecuvântarea asupra acestei națiuni.“

În toamna aceluia an 1904, perechea regală, însoțită de moștenitorul tronului, de tânărul prinț Carol și de prințul moștenitor Wilhelm de Hohenzollern, s-a aflat în vechea capitală a Moldovei, la Iași. Cuplul suveran, care nu mai vizitase Iașiul de șapte ani, a fost primit cu același entuziasm care se manifestase din plin cu câteva luni în urmă, cu prilejul excursiei pe Dunăre. Regele se preocupase intens de restaurarea importanțelor lăcașuri bisericești din marele oraș moldav, ca, de pildă, a Mitropoliei și a bisericii Trei Ierarhi; la îndemnul său și după asigurarea mijloacelor necesare, aceasta din urmă a fost renovată din temelii și împodobită în interior în modul cel mai potrivit.

În anul menționat, guvernul român a repurtat un important succes politic, prin aceea că sultanul le-a acordat supușilor români așezați pe teritoriul său dreptul de a-și constitui propriile lor comunități civile și organizații. Prin aceasta, românii trăitori pe pământ turcesc, în principal macedonean, pot să-și conserve mult mai bine ca până acum naționalitatea și limba, după ce li se permisesse încă din 1878 să aibă propriile lor școli și biserici. Această mai largă autonomie a populației românești din Imperiul Semilunii

a dus la acțiuni agresive din partea elementelor grecești din Macedonia, care considerau așezările românești de acolo ca pe o parte constitutivă a lumii elene, și a determinat o răcire a relațiilor dintre guvernul român și cel grec – răcire care nu a rămas fără efect asupra vieții economice a celor două națiuni, în special a Greciei.

La începutul anului 1905, cabinetul liberal condus de Dimitrie Sturdza a fost înlocuit cu un guvern conservator prezidat de Gheorghe Cantacuzino. Această schimbare de guvern a dovedit, în maniera cea mai îmbucurătoare, continuitatea politicii românești în chestiunile externe și în cele mai importante chestiuni interne. Mai înainte, o schimbare de guvern aducea cu sine mari schimbări în politica internă și externă: noul partid de guvernământ făcea aproape în toate contrariul a ceea ce se făcuse înainte, ceea ce împiedica progresul sănătos al statului. Că aceste lucruri aparțin trecutului, a demonstrat-o cel mai clar această schimbare de guvern. Nu numai că ea s-a făcut într-o atmosferă de liniște și calm, dar noul guvern a înțeles să preia angajamentele asumate de cabinetul anterior în chestiuni importante ale politicii externe și interne – în cea externă: menținerea situației de până acum în Balcani, în măsura în care România poate contribui la aceasta; în cea internă: întărirea finanțelor, ridicarea nivelului de trai al țărănimii, încurajarea comerțului și industriei și îmbunătățirea organizării învățământului. Deja din primele luni, noul cabinet a obținut un mare succes financiar prin conversiunea rentei, care înseamnă pentru stat o economisire substanțială a dobânzilor pentru lichidarea datoriei; efectuarea cu succes a acestei operațiuni financiare

poate fi considerată un eveniment important pentru țară, căci astfel România intră în rândul acelor state solid constituite care, datorită faptului că inspiră încredere, nu trebuie să plătească dobânzi mari pentru sumele luate cu împrumut.

Influența favorabilă a acestor evoluții s-a arătat și în bugetul pe anul 1905–1906, încheiat cu un excedent de 4 milioane de franci – și aceasta în pofida faptului că se cheltuiseră multe milioane pentru a-i sprijini cu porumb pe țăranii aflați la ananghie din cauza recoltelor proaste. Aceeași influență favorabilă s-a făcut simțită și la întocmirea bugetului pe anul 1906–1907, în cadrul căruia veniturile sunt estimate la aproape 239 de milioane, iar cheltuielile la aproape 234 de milioane. Din aceste 234 de milioane, peste 44 de milioane de franci sunt alocate armatei, de a cărei pregătire, echipare și combativitate regele se preocupă permanent. În timp de pace, efectivul armatei se ridică la 60 000 de oameni cu 3 377 de ofițeri, 15 000 de cai și 400 de tunuri de câmp, iar în timp de război, la 168 000 de oameni cu 3 948 de ofițeri și 32 600 de cai – efectiv la care se adaugă încă o rezervă de 156 000 de oameni. Tânăra flotă de război numără în total 27 de nave cu 1 700 de matrozi și 125 de ofițeri și ingineri.

În mai 1905, familia regală s-a deplasat la Constanța pentru festivitatea lansării la apă a vasului de călători *România*, aparținând Serviciului Maritim Român, și pentru inaugurarea cablului telegrafic submarin Constanța–Constantinopol. Această linie telegrafică nouă, instalată de întreprinzători germani, este de o importanță majoră nu numai pentru traficul internațional, ci și pentru o dezvoltare înfloritoare a

Constanței și pentru expansiunea economică a României spre răsărit.

În cadrul ceremoniei, la care au asistat ambasadorul german la Constantinopol, mareșalul baron von Bieberstein, și plenipotențiarul german la București, domnul von Kiderlen-Wächter, s-a evidențiat importanța României ca țară de trecere pe drumul cel mai scurt și mai direct din Europa Centrală spre Asia Mică și s-a arătat că România devine tot mai mult o verigă între Orient și Occident. În cuvântarea rostită la bordul *României*, regele Carol a subliniat la rândul său aceste lucruri: „Iarăși am avut bucuria să sfințim un nou și falnic vas. L-am botezat *România*; doresc ca acest nume, așa de drag inimilor noastre, să răsunе neconținut în tot răsăritul și ca el să amintească că Regatul este astăzi o putere care nu mai poate fi tăgăduită. Statornicia noastră, izbânzile oștirii și jertfele ce țara și-a impus ne-au deschis căile nemărginite ale mării; într-un timp relativ scurt, am întemeiat Serviciul nostru Maritim, ale cărui vase au cinstea să ducă steagul național departe peste valurile furtunoase ale Oceanului. Drumurile de fier, podul Dunării și portul Constanței au atras comerțul internațional și multe state au făcut deosebite convenții cu țara spre a înlesni tranzitul lor. În această privință trebuie să fim datori Imperiului German, care a îndreptat traficul și serviciul său poștal și telegrafic prin țară, dându-ne astfel o dovadă măgulitoare de încredere în administrația noastră. Se susține că viitorul este pe mare. Fie! În tot cazul noi am dobândit prin Dobrogea, acest mărgăritar al Coroanei României, neatârănarea economică, legături libere cu lumea întreagă și Marina Comercială. Sigur fiind că dânsa,

împreună cu Marina de Război, se vor înfățișa pretutindeni cu vrednicie și mândrie, urez noului vas călătorii pline de folos pentru țară și neîncetat îl vom însoți cu strigătul: să trăiască România.”¹

Pentru dezvoltarea politico-economică a României, primăvara anului 1905 a fost importantă și prin faptul că în Camere s-a aprobat convenția de comerț între România și Germania – o convenție care, grație eforturilor pline de abnegație ale plenipotențiarului german la București, domnul von Kiderlen-Wächter, și ale plenipotențiarului român la Berlin, domnul Alexandru Beldiman, va oferi avantaje durabile ambelor state.

Anul 1905, atât de favorabil pentru întărirea internă a României, i-a adus regelui, din păcate, și o mare durere. După ce în luna decembrie a anului precedent îl pierduse pe fratele mai mic, prințul Friedrich, la 8 iunie îi muri și ultimul frate, principele Leopold de Hohenzollern, care-i arătase mereu cea mai credincioasă iubire fraternă și cea mai caldă prietenie. Preluând moștenirea scumpului său tată ca pe un legat sfânt, principele Leopold îi călcase acestuia pe urme și în ceea ce privește participarea cea mai afectuoasă la destinele regelui Carol și ale familiei regale, precum și ale întregii României. Cel trecut în neființă va rămâne de-a pururi în amintirea tuturor celor care l-au cunoscut drept un principe german autentic și onest, drept un om care întotdeauna a gândit și a acționat cu maturitate și noblețe. Acum, regele este mai singur pe drumul vieții, căci nu i-a mai rămas decât o soră – Marie, contesa de Flandra. Cu toate acestea,

1. *Ibidem*, p. 339 (n. red.).

i se umple sufletul de bucurie văzând cum cresc tinerile vlăstare ale dinastiei sale. Perechea moștenitoare a tronului are doi fii și două fiice: prinții Carol și Nicolae (ultimul fiind născut la 5 ianuarie 1903), și prințesele Elisabeta și Maria. Aceasta cea din urmă e o făptură adorabilă, căreia sperăm să-i fie hărăzită o soartă senină.

Perechea regală și-a petrecut vara în doliu discret la castelul Peleş din Sinaia. Această localitate a luat în cursul anilor un avânt extraordinar, transformându-se într-o mândră colonie de vile. Regele a contribuit și el la dezvoltarea tot mai înfloritoare a Sinaiei. Astfel, la inițiativa și pe cheltuiala sa, biserica mănăstirii, construită în 1846, a fost complet renovată: acum, cu cupola vârstată cu aur a turlei principale, dominând cele două turle mai mici, ea privește în jos spre văile străbătute cu vuiet de Prahova, spre vilele și căsuțele cochete ale așezării. Interiorul bisericii, executat într-un bogat stil bizantin, dă la iveală o splendoare cromatică armonioasă și ornamente bine potrivite. Pe suprafețele pereților interiori de la intrarea principală apar figurile perechii regale – regele cu planul bisericii în mână, regina în veșmânt viu colorat, atinându-și cu mâna dreaptă fetița care, în rochiță albă și cu părul blond revărsat, ține mâinile împreunate pe piept.

Aproape de castelul Peleş s-a înălțat, ca reședință estivală a perechii moștenitoare a tronului, castelul Pelișor, construit în stilul Renașterii germane. Această construcție, care a fost terminată în doi ani și s-a făcut după planurile și sub supravegherea arhitectului Karl Liman, se prezintă extraordinar de agreabil, având o fațadă variată, finisată cu bârne de lemn, și

fiind înconjurată de verdeață. Interiorul este mobilat precum modernele sedii aristocratice englezești, totul este luminos cu o oarecare tendință spre stilul Sécession, însă fără exagerările acestuia. Multe dintre încăperi au fost amenajate exact după indicațiile prințesei Maria și împodobite de ea cu propriile ei picturi, sculpturi în lemn și broderii artistice – un aranjament ce vădește gustul ei deosebit. Din balcoanele și galeariile Pelișorului privirile îți rătăcesc fie în jos, spre îndepărtatele văi și lunci străbătute de izvoare, fie se afundă în singurătatea codrului cu brazi înalți și cu foioase fremătătoare, peste ale căror creștete își înalță vârfurile zimțate Arsa Peleşului, de unde se prăvălește, vuind și spumegând, Peleşul.

Diferite drumuri străbat masivul păduros, căruia altminteri i s-a lăsat neatinsă sublima sălbăticie. Urcând, se pătrunde în tăcerea solemnă a pădurii, și deodată, surpriză: la mulți metri deasupra solului, între brazii uriași, sprijinindu-se pe trunchiuri, se ivește o căbănuță din lemn prevăzută cu un fel de verandă îngustă. La căbănuță nu se ajunge decât pe o punte mobilă lăsată de la un turn de lemn ridicat alături. Acest refugiu pitoresc, unic în felul său, se numește „Cuibul Prințesei Maria“, fiind locul unde ea le pregătește și le oferă ceai oaspeților și rudelor ei.

De altfel, castelul Peleş este supus de curând unei încete, dar complete transformări a fațadelor sale, întrucât se urmărește o redare mai fidelă a stilului și rigorilor frumoasei epoci a Renașterii germane. Când a fost ridicat, castelul nu a putut să îmbrace un aspect atât de unitar pe cât și-ar fi dorit regele. La început existaseră multe piedici, poate că nici șefii de lucrări nu aveau experiența necesară pentru o ase-

menea întreprindere, și-apoi mai presa și timpul, căci se dorea terminarea cât mai grabnică a construcției. Ceea ce a rămas imperfect atunci se îmbunătățește sau se reface complet acum, pe baza unor studii amănunțite și cu ajutorul unei echipe de lucrători instruiți temeinic, conduși competent de mai sus amintitul arhitect Liman. Și, într-adevăr, rezultatele de până acum sunt foarte mulțumitoare. Lucrările înaintează bine, și în curând turnul principal urmează să facă loc unuia nou, mai adecvat acestui edificiu sever. Regele nu se sperie de nici un fel de dificultăți și inconveniente, după cum o demonstrează terasele vaste care au fost smulse în câteva luni coastei muntelui – o operațiune ce a necesitat dislocarea multor mii de metri cubi de pământ.

Căci cel care are ultimul cuvânt de spus asupra tuturor lucrărilor este regele. Cu unii dintre marii săi strămoși, el împarte plăcerea de a construi, bucuria de a realiza edificii desăvârșite, pătrunse de spiritul și temperamentul său, cărora înțelege să le imprime pecetea științei, priceperii și gustului său. Deși copleșit de treburile statului, regele găsește timp și pentru a da curs înclinațiilor sale arhitecturale și artistice, pe care le cultivă cu conștiinciozitatea omului temeinic inițiat în domeniu. Oricât de numeroase și de solicitante ar fi răspunderile politice, îndatoririle funcției de suveran și exigențele etichetei monarhice, cu recepțiile și vizitele ei, el nu-și refuză plăcerea de a se îndeletnici în orele libere cu arta, cu completarea colecțiilor sale și cu finisarea și împodobirea reședințelor sale de la Sinaia și București, care îi aduc aminte de plaiurile natale. Regele acordă atenție și detaliilor aparent ne semnificative. Studiază pe îndelete toate

planurile, schițele, desenele, decide adesea asupra formelor arhitecturale și asupra materialelor, se sfătuiește cu arhitecții, constructorii și artiștii și supraveghează mersul fiecărei lucrări în parte, aceasta fiind singura relaxare pentru suveranul atât de devotat înaltei sale misiuni, care altminteri nu se dedă nici pasiunilor sportive, nici plăcerilor așa-zis aristocratice.

În încăperile castelului Peleş răsună și voci vesele de copii, căci deseori zăbovește acolo și juvenilul cvarțet al perechii moștenitoare a tronului. Pe terasa castelului poți vedea uneori cum regele, îmbrăcat în sobra-i uniformă de general, este luat de braț de prințul Carol cel de doisprezece ani, un băiat frumos și zvelt, căruia îi vine excelent uniforma românească de vânător și în vinele căruia pare a curge sânge de soldat adevărat, căci el participă cu plăcere la exercițiile batalionului de vânători staționat în Sinaia și-l asaltează adesea pe rege cu întrebări despre armată. Prințesa Elisabeta cea cu bucle blonde, încântătoare la cei unsprezece ani ai ei, este un copil liniștit, interiorizat. Ea s-a lipit de regină, și cu frumoșii ei ochi albaștri privește în sus la silueta înaltă a cărei față trandafirie, proaspătă, este încadrată de un păr alb bogat și a cărei privire radiază atâta bunătate și înțelepciune. Vin apoi cu pași mărunți prințesa Maria, cea de șase ani, alintată Mignon, și prințul Nicolae, cel de doi ani; Mignon o copleșește cu rugăminți pe regină, care e bucuroasă să țină loc de mamă atunci când părinții sunt plecați în călătorii, până când distinsa doamnă alege un loc sub tufișurile înflorite, îi ia în poală pe micuți și le povestește un basm – unul despre ondină și spiriduși, așa de frumos, așa de interesant, așa de misterios, cum numai Carmen Sylva, draga prietenă a copiilor, l-ar putea povesti.

Cu mare satisfacție urmărește regele Carol avântul Sinaiei, care era doar un sat oarecare când a venit el pentru prima dată aici și care în prezent se bucură de o faimă internațională. Sălbatică și neprimitoare pe atunci, valea superioară a Prahovei a fost pusă între timp în serviciul industriei, în principal în localitatea Azuga, unde se ajunge foarte repede din Sinaia, fie pe calea ferată, fie după o frumoasă călătorie de o oră cu trăsura pe șoseaua netedă ce trece și prin Bușteni, unul dintre cele douăsprezece domenii ale Coroanei. Și la Bușteni, ordinea și curățenia impresionează imediat; biserica, școala, locuințele funcționarilor și ale celor stabiliți mai nou aici, ridicate cu cheltuieli considerabile, dovedesc toate un deosebit bun-gust.

Dacă Buștenii întruchipează nivelul atins de producția agricolă a regatului, atunci Azuga învecinată, încadrată de munți împăduriți, ne dă o idee despre activitatea industrială a noii Românie. Aici zbârnâie mașinile, răsună ciocanele, țipă ferăstraiele, e clocot și dogoare în furnale, fluieră sirenele cu aburi; fabricile de bere, de mobilă, de sticlă, de postav, de celuloză etc., precum și centrele de vinificație și șampanizare creează locuri de muncă pentru multe sute de mâini harnice și contribuie la creșterea bunăstării. Și această localitate, care era un biet sătuc în urmă cu câteva decenii și care astăzi numără 3 000 de locuitori (mulți de origine germană), datorează foarte multe regelui, căci acesta a sprijinit cu sfatul și cu fapta primele activități industriale, întreprinse cu oarecare prudență, și continuă să facă tot ce-i stă în putință pentru dezvoltarea întreprinderilor de aici.

Regele manifestă un interes la fel de viu pentru tot ce poate contribui la înfrumusețarea și înflorirea

capitalei. Cât de diferit arată Bucureștiul de acum față de cel din anul intrării solemne în oraș a tânărului suveran, când trăsura princiară înainta cu greu prin noroaiele și gropile de pe străzi! Astăzi, orașul de reședință, ale cărui străzi principale și bulevarde sunt iluminate electric, este o perlă strălucitoare printre orașele țărilor balcanice. Sediile impunătoare ale instituțiilor municipale și guvernamentale, monumentele și fântânile publice, frumoasele biserici și așezăminte de binefacere, grozavele parcuri și piețe, cochetele cartiere presărate cu vile încântătoare și înconjurate de verdeață, ademenitoarele prăvălii și vitrine – toate acestea fac ca Bucureștiul să arate ca o adevărată metropolă. Pe cele mai importante artere de circulație animația se menține din zori până seara târziu. Precupeții care forfotesec pe aici, de pildă țărării veniți din localitățile apropiate, aduc o atmosferă pitorească, de o bogăție cromatică tipic meridională.

Bucureștiul – și deci întreaga țară – se poate mândri cu înfăptuiri importante în domeniile științei, artei și literaturii. Grație unor poeți de mare talent, precum Alecsandri și Eminescu, poezia românească a luat un nou avânt. Savanții și scriitorii contribuie din plin la ridicarea nivelului cultural și la dezvoltarea tânărului stat. Universitatea, a cărei clădire impunătoare adăpostește muzeele de stat și numeroase amintiri interesante despre trecutul României, se bucură de un mare prestigiu, mai ales datorită Facultății de Medicină, iar Academia Română, aflată sub patronajul regelui, își îndeplinește cu seriozitate și folos sarcinile. Biblioteca Universitară și cea Centrală dispun de un bogat fond de carte. Cu prilejul aniversării a douăzeci și cinci de ani de domnie, regele a înființat

Fundația Universitară „Carol I“, o instituție care, prin colecțiile sale de cărți științifice și prin sălile sale de lectură și de club, reprezintă o mare binefacere pentru tineretul universitar bucureștean. Sub cupola monumentalului Ateneu se organizează iarna conferințe științifice și concerte frecventate de multă lume, dar și expoziții de artă mai mici, deloc lipsite de interes. Teatrul Național are un repertoriu variat, în care este reprezentată cum se cuvine și literatura germană.

În frumoasele luni de vară, Șoseaua, această vastă și minunată promenadă aflată la intrarea în oraș, constituie și azi, ca și în trecut, centrul vieții mondene. După-amiaza și seara, ea se înfățișează ca un loc de amuzament și de bună dispoziție, în principal pentru clasele înstărite. În șir neîntrerupt se perindă echipajele închiriate, conduse cel mai adesea de „muscali“, care sunt ruși sectanți. Cu căciulile lor late de sub care se revarsă pletele tunse rusește, cu caftanele de catifea de culoare închisă legate cu chingi de piele sau cu eșarfe late de mătase, ei tronează pe capră și numai cu greu reușesc să-și strunească bidiviii superbi cât să meargă la pas. Nu lipsesc însă nici dichisitele trăsură particulare sau poștalioanele cu șase cai, pline cu ofițeri în uniforme impecabile. Dar nu se manifestă grijă numai pentru cei avuți, ci și pentru cei cu mai puțină dare de mână. Pentru aceștia din urmă s-a creat în spatele palatului regal marea grădină publică Cișmigiu, cu splendide pâlcuri de arbori bătrâni, cu straturi de flori frumos mirositoare și locuri de odihnă, cu un iaz întins pe care lebedele își trag cercurile lor grațioase și cu susurătoare fântâni arteziene în umbra frunzișului des.

Cu ocazia marii expoziții naționale jubiliare care se deschide în iunie 1906 pe domeniul vast al Filaretului

de lângă București, țara își propune să prezinte în mod cuprinzător ceea ce a obținut și realizat în cei patruzeci de ani de domnie ai suveranului Carol. Este o trecere în revistă a progreselor uimitoare pe care le-a făcut România de la 1866 încoace. Din toată avalanșa de omagii prezentate regelui Carol la jubileul de patruzeci de ani de domnie, probabil că cel mai mult îl bucură organizarea acestei expoziții – căci pe el nu l-au interesat niciodată vorbele, ci numai faptele, niciodată aparența, ci esența, iar prin această grandioasă retrospectivă se poate arăta întregii lumi ce înfăptuiește România, ce înseamnă România!

1866–1906, câte comparații nu se pot face între odinioară și acum! De la acel memorabil 10/22 mai 1866, totul s-a schimbat, numai regele Carol a rămas același ca fire și caracter, a rămas un om nobil și distins pe care ți-e cu neputință să nu-l iubești și să nu-l stimezi, un om extrem de exigent cu sine însuși, mărinimos în acțiunile sale, bun și prietenos cu oamenii, foarte interesat de artă și știință, stimând geniul acolo unde îl întâlnește, disprețuind orice meschinărie, ba mai mult, un suflet capabil de grațitudine și compasiune, iertându-și dușmanii și prețuindu-și prietenii, o natură echilibrată și viguros articulată, urmărind mereu un singur țel: patria!

Ne stă deschisă în față cartea vieții sale! Ea conține multe pagini cu experiențe triste și trăiri amare, dar regele nu zăbovește asupra lor când o răsfoiește: „Viața noastră a fost totuși foarte bogată și foarte frumoasă!“ i-a spus el reginei când s-au întors amândoi din ultima excursie pe Dunăre. Grațitudinea și devotamentul, sinceritatea și credința țin de trăsăturile fundamentale ale firii sale. „Cel mai frumos lucru pe care bunul Dumnezeu l-a sădit în om este totuși lea-

litatea“, îi scrisese el în tinerețe, din preaplinul sufletului său, prințului moștenitor german.

Deși i s-au pus multe piedici și bariere în drumul pe care și l-a ales și pe care a pășit cu voință de fier, el nu s-a îndoit niciodată de poporul său. Sincere și profunde au fost cuvintele din ultimul mesaj al tronului: „Privind drumul străbătut, încă o dată țin să constat că, la munca pe care i-am închinat-o, poporul român, și în vremurile grele ca și în cele de fericire, mi-a răspuns cu o credință și o iubire neclintită. Astfel, în acești patruzeci de ani, zi cu zi, ceas cu ceas, s-au strâns pentru vecie legăturile dintre dinastia mea și națiunea română.“¹

Om dintr-o bucată în manifestările sale personale, regele nu s-a dezmințit nici în activitatea sa politică. Aici s-au îmbinat constantele armonioase ale firii sale, căci nu a dat nimic peste cap, a cumpănit totul cu maturitate și abia apoi a acționat, dar ceea ce și-a propus și ceea ce a crezut că trebuie făcut a dus la îndeplinire cu hotărâre neclintită, necedând niciodată influențelor străine, nefăcând niciodată concesii potrivnice convingerii sale. Ca prim servitor al statului, regele a știut să păstreze măsura în chestiunile politice și să intervină ferm la momentul potrivit, a fost mereu activ în timp de pace și totdeauna în frunte în timp de război; el a înțeles să le dea mână liberă consilierilor de încredere în toate problemele de interes pentru țară, s-a situat permanent pe terenul Constituției, a abordat liber de orice prejudecată tot ceea ce aducea ceasul, nu s-a condus nici o clipă după interesele personale, gândind numai și numai la binele public.

1. *Ibidem*, p. 346 (n. red.).

Atât ca prim servitor al statului, cât și ca prim cetățean, el este o pildă luminoasă pentru popor: loial și zelos în muncă, străin de orice trufie și de orice falsă strălucire, având cea mai deplină considerație pentru activitatea celorlalți, înțelegând viața ca pe un domeniu al acțiunii în beneficiul semenilor și al generațiilor viitoare, păstrându-și, în ciuda amărăciunilor de care nimeni nu este scutit, idealurile, credința în ceea ce este bun și nobil. Om de o religiozitate profundă și de moravuri curate, el este pentru doamna sa soțul cel mai afectuos și prietenul cel mai credincios, și arată în orice împrejurare că are o inimă plină de bunătate și iubire – o inimă care, probabil, suferă adesea din pricina suferinței și nefericirii imposibil de izgonit de sub soare, oricât de strălucitoare și de aurii ar fi razele lui.

Așa va dăinui imaginea regelui Carol în istoria poporului român și în analele istoriei universale!

„În scurta-i trecere prin această lume, omul este chemat să muncească spre binele societății din care face parte. De la urcarea mea pe tron, mi-am folosit toate puterile date mie de natură, așa slabe cum sunt ele, pentru a conduce spre fericire și propășire statul pe care am avut cinstea să-l cârmuiesc. Sub mine au domnit legea și dreptatea, am introdus ordine și siguranță în finanțe și am avut grijă să fie o disciplină desăvârșită în armată.“

Sunt cuvintele lui Frederic cel Mare, rostite după o carieră plină de osteneală și muncă, dar și de izbânză și glorie, și cu aceleași cuvinte, regele Carol, Hohenzollernul, primul rege al românilor, poate să-și caracterizeze cu mândrie și satisfacție propria viață.

Lucrări consultate

- Aus dem Leben König Karls von Rumänien. Aufzeichnungen eines Augenzeugen* [Memoriile regelui Carol I al României (De un martor ocular)], 4 vol., 1894/1900.
- Nikopolis, 1396–1877–1902* [Nicopole, 1396–1877–1902], de Carol I, regele României, 1905.
- Pelesch im Dienst* [Robia Peleşului], de Carmen Sylva, 1888.
- Rheinstochters Donaufahrt* [Fiica Rinului călătorind pe Dunăre], de Carmen Sylva, 1905.
- „Bukarest“, în: *Die Hauptstädte der Welt* [„Bucureşti“, în: *Capitalele lumii*], de Carmen Sylva, 1900.
- Geschichte der orientalischen Angelegenheit im Zeitraume des Pariser und des Berliner Friedens* [Istoria chestiunii orientale în epoca Păcii de la Paris şi a Păcii de la Berlin], de Felix Bamberg, 1892.
- Fürst Bismarck und Russlands Orientpolitik. Von einem dreibundfreundlichen Diplomaten* [Principele de Bismarck şi politica orientală a Rusiei. De un diplomat favorabil Triplei Alianţe], 1892.
- Carmen Sylva, o biografie de Mite Kremnitz, 1905.
- Bukarest und Stambul. Skizzen aus Ungarn, Rumänien und die Türkei* [Bucureşti şi Stambul. Schiţe din Ungaria, România şi Turcia], de Richard Kunisch, 1866.
- Die Völker der unteren Donau und die orientalische Frage* [Populaţiile Dunării de Jos şi chestiunea orientală], de Gustav Rasch, 1867.
- Fürst Karl Anton von Hohenzollern und die Bedeutung seiner Familie für die Zeitgeschichte* [Principele Karl Anton de

Hohenzollern și importanța familiei sale pentru istoria epocii], de dr. M. Schmitz.

Charles I-er, Roi de Roumanie. Chronique, actes, documents, publiés par Démètre A. Sturdza, 2 vol., 1904.

Rumäniens Anteil am Kriege der Jahre 1877 und 1878 [*Participarea României la războiul din 1877-1878*], de T.C. Văcărescu, traducere din română de Mite Kremnitz, 1888.

Die Hohenzollern in Rumänien. Eine historisch-politische Abhandlung [*Hohenzollernii în România. Un studiu istorico-politic*], de dr. K.Th. Zingeler.

Tatiana Niculescu Bran
Regina Maria.
Ultima dorință

ISBN 978-973-50-5163-1
168 pag., 2016

Cum de curând s-au împlinit 140 de ani de la nașterea reginei Maria, mi-am spus că o carte despre povestea inimii ei ar fi cea mai potrivită declarație a admirației și iubirii mele față de această desăvârșită româncă englezoaică, mare regină și cuceritoare scriitoare.

De ce a cerut regina ca inima să-i fie înmormântată în alt loc decât trupul? Care sunt simbolurile și înțelesurile ultimei ei dorințe? Cum se vor fi petrecut toate acestea? Cartea de față nu epuizează nici pe departe istoricul și semnificațiile ritualului funerar privitor la înhumarea inimii, nici universul cultural și religios căreia Maria îi aparține și nici sofisticata ei heraldică sufletească. Este doar o readucere în actualitate a modului ei de a privi oamenii și lumea, cu încredere, curaj și cu o poftă de viață inegalabile.

Dacă epoca noastră mai are nevoie de modele – și eu cred că are, acum mai mult ca oricând –, atunci nu există, în istoria României, un model mai puternic și mai pasionant decât cel al reginei Maria.

Tatiana Niculescu Bran

Tatiana Niculescu Bran
*Mihai I. Ultimul rege
al românilor*

ISBN 978-973-50-5236-2
272 pag., 2016

Cel mai tânăr rege al României urcă pe tron într-o vreme în care țărilor din răsăritul Europei li se rezervă „rolul de cobai într-un experiment de un cinism care întrece închipuirea omenească“, cum va spune chiar el. În zilele noastre, mărturia lui despre abdicare e pusă la îndoială de unii, preferându-i-se documente anonime ale regimului comunist instalat la putere prin fraudă, minciună și manipulare.

Este Mihai I un învins? Dacă împlinirea unui destin se măsoară în succese aclamate public și compromisuri de anvergură, atunci acest rege nu e un model de urmat. Dar, dacă statornicia, răbdarea și modestia definesc viața adevărată, atunci ultimul rege al românilor rămâne pentru generațiile viitoare un reper de înțelepciune într-o lume răscolită de fantasmеle puterii.